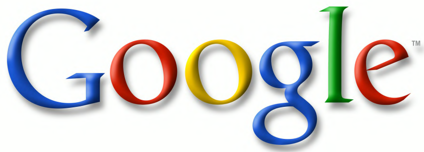

772

772

21

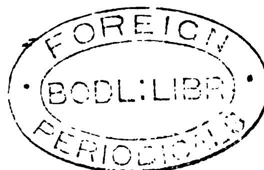
FORHANDLINGER

i

VIDENSKABS-SELSKABET

I CHRISTIANIA

Aar 1876.

Med 4 Plancher og 3 Karter.

Christiania 1877.

Trykt hos A. W. Brøgger.

I Commission hos J. Dybwad

FORHANDLINGER

I

VIDENSKABS-SELSKABET

I CHRISTIANIA

AAR 1876.

MED 4 PLANCHER OG 3 KARTER.

Christiania 1877.

I Commission hos Jac. Dybwad.

Trykt hos A. W. Brøgger.

Indhold.

Foredrag og Afhandlinger.

No. 1. Om Forholdet i Middelalderen mellem den norske Mark Sølv og den stedse forringede gangbare Myntmark, samt Værdierne af fremmede Myntsorter, som til forskjellige Tider anføres i Oldbrevene som Betalingsmiddel, af C. J. Schive.

No. 2. Oversigt over Norges Araneider, af R. Collett.

No. 3. Et Stykke Geographie i Norge af Th. Kjerulf. (Hermed 3 Karter).

No. 4. Nye Oplysninger om Peder Claussøn, af G. Storm.

No. 5. Om et Fund af 19 Mynter fra Harald Haardraade paa Gaarden Thjore i Haalands Præstegjeld paa Jæderen, af Bredo Morgenstjerne. (Hermed en Planche).

No. 6. Om Slægterne Latrunculus og Crystallogobius, af R. Collett. (Hermed 2 Plancher).

No. 7. Actmæssige Bidrag til Sveriges politiske Historie 1812—1813, af Yngv. Nielsen.

No. 8. De dudesche Kopman unde de Norman. Et nedertydsk Skrift fra det 15de Aarhundrede — tilligemed Oplysninger om de gamle Bergerfarer-Collegier i Lübeck og Bremen og deres Archiver ved Y. Nielsen.

No. 9. Bidrag til en Oversigt over den skandinaviske Steenalder i Norge af O. Rygh.

No. 10. Norske Myntfund fra det niende Aarhundrede, af O. Rygh. (Hermed en Planche).

Oversigt over Selskabets Møder m. m.

Lyng, om Logikens Rækkefølge af Kategorier	Side	3.
Rasch, om Nordlandshvalen	„	4.
Faye og Lochmann, om Circulations-Forholdene hos Planter	„	4. 9.
Faye, om Albert Forbes's Phænomen	„	5.
Caspari, om en endnu ikke udgiven Troesbekjendelse i et syrisk Haandskrivt i British Museum	„	5.
Collett, om Sarcotaces arcticus	„	10.
Caspari, literære Opdagelser og Undersøgelser	„	10.
Faye og Pihl, om Flammens Væsen	„	11.

Arbo, om Undersøgelser over Haar, Øine og Hudfarve . . . . . Side 13.
Om Oprettelse af meteorologisk-magnetiske Stationer i Polar-Egnene . „ 13.
Valg paa Bestyrelse . . . . „ 14.

Gaver til Bibliotheket . . . . „ 15.
Fortegnelse over Selskabets Medlemmer . . . . „ 19.

Om Forholdet i Middelalderen mellem den norske Mark Sølv og den stedse forringede gangbare Myntmark, samt Værdierne af fremmede Myntsorter, som til forskjellige Tider anføres i Oldbrevene som Betalingsmiddel.

Af

C. J. Schive.

Bearbeidet og udgivet af Bredo Morgenstierne, cand. juris.

(Fremlagt i Mødet den 21de April 1876).

Udgiverens Forord.

De eiendommelige Forhold, hvorunder nærværende Afhandling fremkommer, nødvendiggjøre et Par forklarende Ord.

Afhandlingen fremtræder egentlig som et Supplement til og en delvis Berigtigelse af den Del af Forfatterens Hovedværk „Norges Mynter i Middelalderen", som angaar Kursforholdene og Myntsorternes Beregning. Supplerende, forsaavidt Forfatteren ved de senere end Myntværket udgivne Bind af Diplomatariet og ved andre tilgjængeliggjorte Kilder har havt et rigere Stof at bearbeide; berigtigende foruden i sin Almindelighed ved den bedre Oversigt, som ved det forøgede Materiale er vundet, ogsaa specielt derved, at den rigtigere Værdi for den norske Markvægt 3780 Æs er lagt til Grund for Beregningerne, medens den norske Mark i Myntværket overalt er beregnet til 3744 Æs.

Som det følger af denne Plan, og som det ogsaa findes antydet i Afhandlingens Overskrift, var det Forfatterens Hensigt at føre den frem indtil Reformationen. Da en tiltagende Øiensvaghed har hindret ham i at fuldføre denne Tanke og har nødt ham til at standse midt i Fremstillingen, ligger heri Grunden, til at Undertegnede efter For-

fatterens Anmodning har paataget sig den endelige Bearbeidelse og Udgivelse af Afhandlingen. Jeg havde vistnok ønsket at kunne udføre Forfatterens Plan helt ud, men da min Tid for Øieblikket ikke har tilladt mig endelig at bearbeide det Materiale, jeg hertil har samlet, og man har troet det af Interesse, at Afhandlingen fremkom allerede i sin nuværende Form, har jeg indskrænket mig til at supplere Afhandlingen fremad ind i det 15de Aarhundrede, hvorved den vinder en nogenlunde rimelig Afslutning.

Naar bortsees fra de senere Ark af Forfatterens Manuskript, hvor Stoffet forelaa i en temmelig ubearbeidet Form, er der kun foretaget mindre væsentlige Forandringer i Texten, idet jeg hovedsagelig har indskrænket mig til en nøiagtig Gjennemgaaelse af alle Beregninger. Hvor Forklaringer og Tilføielser syntes at tiltrænges, har jeg givet disse Plads under Texten i Noter, der med sine mulige Feil og Unøiagtigheder samtlige staa for Udgiverens Regning. Forøvrigt har det selvfølgelig idetheletaget ikke været Meningen i disse Noter at øve nogen Kritik over de Punkter i Forfatterens Fremstilling, hvor Udgiveren ikke fuldt kunde være enig med ham, men kun at tilføie Oplysninger og Forklaringer, som Forfatteren formentlig tildels selv vilde have tilføiet, hvis han havde kunnet lægge den sidste Haand paa sit Arbeide.

Af Hensyn til vort nu forandrede Myntsystem har jeg overalt i Parenthes tilføiet Værdierne i Kronemynt. Det har derimod ikke været levnet mig Tid til at foretage den Omsætning af samtlige Beregninger fra norske Æs til franske Grammer, som havde været høist ønskelig. Jeg har da for at vedligeholde Enheden ogsaa i Noterne og i Slutningssupplementet bibeholdt Beregningen i Æs.

Bergen i April 1876.

Bredo Morgenstierne.

De følgende Beregninger ere i det Væsentlige grundede paa følgende Data:

Den norske Mark = 3780 norske Æs = 215.8 franske Grammer. 1 £ Sterling Towervægt = 5760 Grains Towervægt = 5400 Grains Troyvægt = 6125.216 norske Æs = 349.70989 fr. Grammer; 1 £ Sterling Troyvægt = 5760 Grains Troyvægt = 6533.5637 norske Æs = 373.02388 fr. Grammer. 1 fr. Gram = 17.515 norske Æs; 1 norsk Æs = 0.05709 fr. Grammer. 1 kölnsk Mark = 4096 norske Æs = 233.85489 fr. Grammer.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i norsk Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. ℔ ß	
1025		Engelske Penge vare i Brug ved Christendommens Indførelse, og i Lighed med dem bleve enkelte norske Penninge udprægede indtil 1030, stemmende med det, som senere kaldtes Sterling.				Norges Mynter i Middelalderen Pag. 5—16 (i det Følgende betegnet N. M.)
		1 £ Sterling Towervægt holdt . . .	6125.21600425	5665.8248	12 3 23.4 (Kr. 51.18)	
		1 Penning Sterling	25.521	23.6075	„ „ 6.4 (Kr. 0.213)	
1050	1 : 1	Paa denne Tid skulde Sølv og gangbar Mynt være lige i Vægt.				ibd. Pag. 25—26.
		1 Mark norsk	3780	3496.5	7 4 11.56 (Kr. 31.585)	
		1 Penning = $\frac{1}{240}$ Mark.[1])	15.75	14.569	„ „ 3.94 (Kr. 0.13)	
1052	1 : 2	Harald Haardraade lod slaa Mynt, som var stærkt legeret eller holdt kun Halvdelen af 1 Mark fint Sølv, saaledes:				ibd. Pag. 26—29. Munch N. F. Hist. II. 183. 259. osv.

[1]) Haralds ældste, gode Penninge veie i Gjennemsnit henimod 15 Æs (14.82). Hvorvidt han ved denne Udmyntning har tilsigtet at udmynte den norske Vægtmark til 240 Penninge, eller om den ringere Vægt i Sammenligning med de ældre norske Mynter, som sloges efter engelsk Norm, blot skriver sig fra en almindelig Myntforringelse, er vanskeligt at afgjøre.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. ℔ β	
		1 Mark norsk		1890.0	4 1 8 (Kr. 17.07)	
		1 Penning[1])		7.875	„ „ 2.13 (Kr. 0.07)	
		(Marken brutto = 3780 Æs)				
1070	1 : 2	1 Mark norske Penninge	1890	1748.25	3 4 17.7 (Kr. 15.79)	N. M. 1ste og 2den Side Rettelser og Tillæg samt Tillægstabel ved 1ste Afdeling.
		1 Penning[2])	7.875	7.284	„ „ 1.97 (Kr. 0.065)	
1130	1 : 2¼	1 Mark	1680	1554	3 2 13.15 (Kr. 14.038)	
		1 Penning[3])	7.0	6.475	„ „ 1.75 (Kr. 0.058)	
		1 Penning *silfrmetinn*[4])	14.0	12.950	„ „ 3.5 (Kr. 0.116)	N. M. Pag. 37—38 Note 1.
1160	1 : 2½	1 Mark	1512	1398.6	3 „ 19 (Kr. 12.633)	
		1 Penning	6.3	5.8	„ „ 1.58 (Kr. 0.052)	
		Penninge fra denne Tid ere fundne 6.36 Æs vægtige.				ibd. Pag. 40, 2).
		1 Penning *silfrmetinn*	12.6	11.6	„ „ 3.16 (Kr. 0.1051)	

1190	1 : $2\frac{1}{4}$	1 Mark	1680	1554	3 2 13.15 (Kr. 14.038)	
		1 Penning	7.0	6.475	" 1.75 (Kr. 0.058)	
		1 do. *silfrmetinn*	14.0	12.950	" " 3.5 (Kr. 0.116)	
		Da de Mynter, som forefindes fra Sverre og maa antages for hele Penninge, holde i Gjennemsnit af 50 Stykker 7.102 Æs eller synes omtrent saa gode som ved 1130—1160, er det antageligt, at denne Konge har foretaget en Forbedring ved Mynten for at gjøre den nogenledes jævngod med de udenrigske Handelsmænds. Sverres Mynter ere fundne tildels af bedre Lødighed, tildels lidt slettere end Sterlingssølv.				ibd. Pag. 55.
1210	1 : $2\frac{3}{4}$	1 Mark[5])	1374.54	1271.45	2 4 8.56 (Kr. 11.483)	

[1] Haralds senere slette Penninge veie i Gjennemsnit 15,30 Æs og ere ca. 8-lødige. At disse Penninge, der svare saa nær til $\frac{1}{240}$ af Vægtmarken, i Virkeligheden ogsaa ere slagne med denne som Norm, kan med Sikkerhed antages.

[2] Mynterne have nu kun halv Vægt mod tidligere, idet de, der kunne tilskrives Olaf Kyrre og Magnus Haraldssøn, i Gjennemsnit (bortseet fra en Del vægtigere, men ringhaltige, som her sættes ud af Betragtning) veie ca. 8 Æs og ere omtrent 14-lødige.

[3] Middelvægten af 23 Penninge, som kunne antages slagne i Tidsrummet 1130—1150, er kun 6.02 Æs, og disse Mynter ere 14—15-lødige. Medens de saaledes i Virkeligheden ere slagne slettere end efter Forholdet 1 : $2\frac{1}{4}$, ja endog end efter Forholdet 1 : $2\frac{1}{2}$, har rimeligvis Tanken endnu været at slaa den gangbare Mynt halv saa god som fint Sølv. Det her angivne Forholdstal har saaledes kun Betydning som et antageligt Overgangsforhold til det senere stedfindende Forhold mellem Sølv og Mynt som 1 : $2\frac{1}{2}$.

[4] *Silfrmetinn eyrir* eller Sølvværdiberegningen opkom paa det Punkt af Udviklingen, da den gangbare Mynt var halv saa god som Sølv. Dette Forhold fixeredes saaledes, at den efter Sølvværdi beregnede Mynt fulgte den gangbare Mynt i dens Synken og altsaa stadig regnedes dobbelt saa god som denne. Beregningen efter Sølvværdi ophørte rimeligvis under Haakon Haakonsøn.

[5] Det her angivne Forhold har ligesom ovenfor væsentlig Betydning som en antagelig Overgang til den senere mindre gode Mynt,

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. ₰ β	
		1 Penning	5.7	5.3	„ „ 1.4 (Kr. 0.046)	
		1 Do. *silfrmetinn* . . , ...	11.4	10.6	„ „ 2.8 (Kr. 0.093)	
1226		1 lybsk Mark[1])		1927.52	4 1 18 (Kr. 17.40)	Grautoff: Historische Schriften III, 264 ff.
		1 Schilling = $\frac{1}{16}$ Mark		120.47	„ 1 8.6 (Kr. 1.086)	
		1 Pfennig = $\frac{1}{12}$ Schilling		10.04	„ „ 2.7 (Kr. 0.09)	
		Vægtmarken er her regnet til 4096 Æs = den cöllnske Mark.				
1230	1 : 3	1 norsk Mark[2])	1260	1165.5	2 3 3.8 (Kr. 10.526)	
		1 do. Penning	5.25	4.856	„ „ 1.3 (Kr. 0.043)	
1255		1 do. do. *silfrmetinn*	10.5	9.712	„ „ 2.6 (Kr. 0.086)	
		1 lybsk Mark[3])		1582.35	3 2 20.8 (Kr. 14.293)	Grautoff Pag. 264.
		1 Schilling		98.89	„ 1 2.8 (Kr. 0.896)	

		1 Pfennig		8.24	„ „ 2.23 (Kr. 0.074)	
		1 gros tournois d'argent[4])	73.907 (15⅓ lød.)	70.827	„ „ 19.19 (Kr. 0.639)	Köhlers Münzbelustigung. XVII, 19 Pag. 146; Lüxdorphs Anledning og Veiledning til Myntens Udregning, 9de Del af kjbvhske Selsk. Skr. Pag. 669 (57). N. M. Pag. XXXVII-XXXIX samt 72.
		53 sols eller gros tournois 4 den. = 1 Mark Sterling.				
1270	1 : 4	1 norsk Mark[5])	945	874.125	1 4 20.9 (Kr. 7.806)	

som var 3 Gange slettere end godt Sølv. Noget sikkert om vore Myntforholde paa denne Tid ved man nemlig ikke, og de faa Myntstykker, som muligens kunne henlægges til Inge Baardsøn, og som maa antages for Penninge, veie noget mindre, end de efter det angivne Forhold mellem Sølvmarken og den gangbare Mark skulde.

[1] Forholdet mellem rent Sølv og den gangbare Mark bliver herefter som 1 : 2.125 (2⅛).

[2] Med Bestemthed at angive Forholdet mellem Sølv og gangbar Mynt under Haakon Haakonsøn er ikke let. Det foreliggende Myntmateriale yder kun ringe Bidrag hertil. Sandsynligt er det, at det legale Forhold i hans Regjeringstid har været 1 : 3. I den ældre Frostathingslov, som antages i den nu foreliggende Form at datere sig fra ca. 1244, finder man saaledes 18 Ører „vurderet Sølv" (d. e. silfrmetit) ansat til 12 Ører fint Sølv, altsaa Øren Sølv = 1½ Øre silfrmetinn eller 3 Øre gangbar Mynt (Norges gamle Love I. Pag. 220). Paa den anden Side findes dog ogsaa i samme Lov (ibid. Pag. 180) „V aura vegna silfrmetna" ansat til 2½ „eyrir veginn", altsaa Sølvøren = 2 Øre silfrmetinn eller 4 Øre gangbar Mynt. Saadan Uoverensstemmelse kan være fremkommen dels ved, at Udtryk og Værdiangivelser kunne være blevne staaende ureviderede fra det foreliggende ældre Lovstof — Sølvværdi-Beregningen var allerede dengang gammeldags — dels ved at Tilføielser kunne være indkomne efter yngre Afskrifter.

[3] Forholdet mellem Sølv og gangbar Mynt bliver 1 : 2.588.

[4] Denne Værdi findes for de ældste af Ludvig den Helliges Tournoser. Senere sank ogsaa de.

[5] Uden her nærmere at gaa ind paa det ved Magnus den 4de Haakonsøns Myntreform etablerede Forhold, skal kun bemærkes, at det her angivne Forhold mellem Sølv og Mynt som 1 : 4 fremkommer ved at lægge den veiede Mark Penninge til Grund for Beregningen efter Schives sindrige Antagelse i Myntværkets Pag. 69—72. Denne Mark veiet indeholdt da kun 160 talte

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. ℔ β	
		1 do. Penning	3.9375	3.642	„ „ 0.987 (Kr. 0.032)	
		Den norske Mark med 945 Æs Sterlingssølv var = 3 Shilling Sterling, oprindelig Vægt = 918.78 Æs.[1]) Forskjellen hidrører fra Omsmeltningsomkostninger for de slette norske Penge. Disse Magnus Lagabøters lette Penge henhørte til den Sum, som Huguitio modtog, men Ærkebisp Jon Raude havde indsamlet. Markens virkelige Værdi var altsaa	918.78	849.87	1 4 14.3 (Kr. 7.676)	Joh.'s de Serones og Bern. de Ortolis Regnskaber for Indsamlingen i 1327—28 N. M. Pag. LXXII.
		1 Penning	3.83,	3.54	„ „ 0.96 (Kr. 0.032)	
		1 do. *silfrmetinn*	7.66	7.08	„ „ 1.92 (Kr. 0.064)	
		Silfrmetinn forekommer kun enkelt Gang, efterat Forholdet 1 : 4 er indtraadt, og efterat en ny Myntfod er antaget.				Norges gamle Love I Pag. 180. N. M. Rettelser 2den Side.
1275		Af 1 Pund Sterling i Vægt blev ved denne Tid taget 243 Penninge Mynt, altsaa 1 £ i Penninge[2])	6049.596	5595.876	12 3 4.7 (Kr. 50.549)	Lüxdorph Pag. 651 (39).

		1 Shilling Sterling	302.48	279.79	„ 3 3.8 (Kr. 2.527)	
1286		Den norske Mark Sølv = 12 Shilling 6 Penning Sterling = 3780.997. Ligeledes var den norske Mark + $\frac{1}{4}$ Unze + 4 Grani = den romerske Mark. Da nu den romerske Mark = 4608 Grani, 1 Unze lig 576 Grani, saa var den norske Mark = 4608 ÷ 148 = 4460 Grani = 3780 Æs. Heraf faaes den romerske Mark =	3905.435			Huguitios Regnskab af 1286 tidligere end 1280 indsamlede Penge. Norges Mynter Pag. 71 (Noten) Munch IV, 2 Pag. 58. N. M. XL.
		Der anføres ogsaa, at 503 Mark 2 Unzer 16 Tarener romersk = 520 Mark norsk. Heraf faaes				
		1 romersk Mark	3905.165	3612.278	8 „ 18.9 (Kr. 32.63)	

Penninge af de af Magnus slagne, af hvilke hver enkelt indeholdt 5.48 Æs fint Sølv og altsaa stod i et Forhold til Vægtpenningen Sølv som $\frac{15.75}{5.48}$ = 2.879 eller noget over $2\frac{3}{4}$. At den veiede Mark Penninge med Rette lægges til Grund, fremgaar blandt andet af den ofte anførte Ytring i Johannes de Serones og Bernhardus de Ortolis Regnskaber for Indsamlingen i 1327—1328, at „i Norge veies Pengene“. Smlgn. ogsaa Udtrykket i et Dokument fra 1282 (N. G. L. III. Pag. 16) „fimtan penningha vegnna æða x (penningha) svarta mæðan þeir ganga“. Thi naar heraf sees, at en Penning veiet kun var $\frac{3}{4}$ af den gangbare Talpenning, og dermed sammenholdes, at alle Betalinger paa denne Tid sees at være beregnede efter Mark og Penning veiet, fremgaar det, at man med en „Mark“ uden Tilføielse i Almindelighed har forbundet et Begreb, som svarer til det her angivne Forhold mellem Sølv og Mynt som 1 : 4.

[1] Forskjellen vilde blive noget større, hvis man lagde den nedenfor omhandlede af Lüxdorph angivne Nedsættelse af de engelske Penge, hvorefter £ Sterling ved denne Tid udmyntedes til 243 Penninge, til Grund. 3 Shilling kom nemlig herefter kun til at holde 907.4394 Æs Sterlingssølv. Det er dog ei sandsynligt, at Indsamlerne have taget Hensyn til denne forholdsvis nye Nedsættelse af de engelske Penge, og det maa nærmest betragtes blot som en Tilfældighed, at der virkelig af en enkelt Post i de citerede Regnskaber kan udbringes en Værdi for den norske gangbare Mark af 907.5 Æs, altsaa netop Værdien af 3 engelske Shilling efter Nedsættelsen. Forskjellen mellem norsk og engelsk Regning udgjør, naar Schives Beregning lægges til Grund, omtrent 2.8 Procent.

[2] Denne Lüxdorphs Angivelse er uden Tvivl nøiagtigere end hans Opgave Pag. 670 (58), hvorefter en Sterling i 1275 holdt $23\frac{1}{2}$ Grains Towervægt = 24.99 Æs, og 1 £ Sterling altsaa: 5997.6 Æs.

[illegible] Mémoires présentés par divers savants à l'académie royale des inscriptions et des bel- [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

		les lettres Paris 1ste Serie, Tom. 1, Pag. 230—239, erholdes 1531.5 Æs for 1 Livre tournois. Dette er i daglig Regning; thi i Vægtstørrelsen, en Libra grossorum turonensium, holdt denne 76.57 × 12 × 20 = 18376.8 Æs.[2])				XXXVIII.
1282—1288	1 : 3	1 norsk Mark[3]) . . . . Det heder udtrykkelig, at nu ere Pengene bedre end forhen.	1260	1165,5	2 3 3,8 (Kr. 10.526)	Berg. Codex in fol. No. 12 i Lunds Universitets Bibl. Ligeledes Forliget til Calmar 1285 mellem Kong Erik og Hansestæderne, Suhm X, 1028.
1288		**1 Mark brændt** (*mörk brend*). Herved forstaaes en norsk Mark = 3780 Æs i Sølv, som var ligt det i engelske Penge d. e. 14.8-lødigt. **1 Mark veiet** var en Mark veiet i gang-				

---

[1] Forholdet mellem Sølvmarken og den gangbare Mark bliver her som 1 : 2¾, naar Toursmarken efter du Cange sættes = 4211.086 Æs.

[2] Denne dobbelte Beregning maa antages at skrive sig fra den henimod Korstogenes Tid stedfundne Overgang fra de romerske eller byzantinske Guldsolidi som væsentligste Myntenhed til Sølvmynt, i Forbindelse med den gamle frankiske Bestemmelse, at 1 Libra Guld skulde regnes for 12 Libræ Sølv (Karl den Skaldedes Edictum Pistense af 864; Nordstrøm Pag. 239, 266). 1 Libra grossorum turonensium var altsaa oprindelig 1 Pund Guld = 20 Guldsolidi og blev — omsat i Sølvmynt — et Pund af Grosser, det vil sige ligesaa mange Grosser, som der ellers gik Denarier paa Pundet. Ligeledes kom den oprindelige Guldsolidus, nu Solidus gross. turon., til at indeholde 12 af de udmyntede gros eller sols tournois af Sølv, ligesom hver af disse indeholdt 12 deniers. Senere udmyntedes ogsaa selve Sølvpundet, det egentlige Livre tournois, ligesom i England £ Sterling, i Guld; saaledes de francs eller sols d'or, som sloges under Kong Johan 1350—1364 og gjaldt 20 gros eller sols tournois.

[3] Efter de bedste og rimeligvis ældste af Erik Magnussøns Penninge beregnes 1 Penning veiet (sc. $\frac{1}{240}$ af en Mark veiet i Mynt) at indeholde 4.875 Æs rent Sølv (Schive: Norges Mynter Pag. 73), hvilket omsat i Sterlingssølv saa nær som muligt giver Forholdet 1 : 3. Det er forøvrigt tvivlsomt, om dette Forhold opretholdtes saa længe som til 1288.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. ℔ β	
		Den romerske Vægtmark = ⅔ Libra deltes i 8 Unzer à 24 Tarener à 24 Grani (i Suhm, Danm. Hist X, 844 og i en i danske Geh. Archiv hvilende Afskrift staar med Hensyn til den sidste Æqvation ovenfor 16 Turoner, hvilket kan betyde 16 gros tournois, men 16 Tarener hos Munch er ufeilbart det rigtige).				
		1 romersk Libra	5857.747	5418.41	12 1 4 (Kr. 48.946)	
		Ved Pengeberegning deltes 1 romersk Libra i 20 Solidi à 9 Denarii.				
		Ved Indsamlingen i Sverige til Pavestolen i 1282 ansættes 68 £ 19 Shill. 2 Pence Sterling = 275 Livres 16 Solidi 8 Den. turonenses. 1 Solidus turon. = 70.827 Æs fint Sølv (se under 1255 ovenfor) = 76.57 Æs Sterlingsølv.				Lagerbring: Svea rikes historia IV, i Fortalen Pag. XXVII.
		1 Livre tournois = 20 × 76.57 = ... 1531.4 Æs. Ved Regning udbringes af ovenstaaende Ligning, naar 1 £ Sterling = 6125.216 Æs Sølv, 1 Livre tournois = 1531.304 Æs,[1]) og efter Mémoires présentés par divers savants à l'académie royale des inscriptions et des bel-	1531.4	1416.6	3 „ 23.9 (Kr. 12.796)	

		les lettres Paris 1ste Serie, Tom. 1, Pag. 230—239, erholdes 1531.5 Æs for 1 Livre tournois. Dette er i daglig Regning; thi i Vægtstørrelsen, en Libra grossorum turonensium, holdt denne 76.57 × 12 × 20 = 18376.8 Æs.[2])				Norges Mynter, Bilag I, Pag. XXXVIII.
1282—1288	1 : 3	1 norsk Mark[3]) . . . . Det heder udtrykkelig, at nu ere Pengene bedre end forhen.	1260	1165.5	2 3 3,8 (Kr. 10.526)	Berg. Codex in fol. No. 12 i Lunds Universitets Bibl. Ligeledes Forliget til Calmar 1285 mellem Kong Erik og Hansestæderne, Suhm X, 1028.
1288		**1 Mark brændt** (*mörk brend*). Herved forstaaes en norsk Mark = 3780 Æs i Sølv, som var ligt det i engelske Penge d. e. 14.8-lødigt. **1 Mark veiet** var en Mark veiet i gang-				

[1] Forholdet mellem Sølvmarken og den gangbare Mark bliver her som 1 : 2¾, naar Toursmarken efter du Cange sættes = 4211.086 Æs.

[2] Denne dobbelte Beregning maa antages at skrive sig fra den henimod Korstogenes Tid stedfundne Overgang fra de romerske eller byzantinske Guldsolidi som væsentligste Myntenhed til Sølvmynt, i Forbindelse med den gamle frankiske Bestemmelse, at 1 Libra Guld skulde regnes for 12 Libræ Sølv (Karl den Skaldedes Edictum Pistense af 864; Nordstrøm Pag. 239, 266). 1 Libra grossorum turonensium var altsaa oprindelig 1 Pund Guld = 20 Guldsolidi og blev — omsat i Sølvmynt — et Pund af Grosser, det vil sige ligesaa mange Grosser, som der ellers gik Denarier paa Pundet. Ligeledes kom den oprindelige Guldsolidus, nu Solidus gross. turon., til at indeholde 12 af de udmyntede gros eller sols tournois af Sølv, ligesom hver af disse indeholdt 12 deniers. Senere udmyntedes ogsaa selve Sølvpundet, det egentlige Livre tournois, ligesom i England £ Sterling, i Guld; saaledes de francs eller sols d'or, som sloges under Kong Johan 1350—1364 og gjaldt 20 gros eller sols tournois.

[3] Efter de bedste og rimeligvis ældste af Erik Magnussøns Penninge beregnes 1 Penning veiet (sc. $\frac{1}{240}$ af en Mark veiet i Mynt) at indeholde 4.875 Æs rent Sølv (Schive: Norges Mynter Pag. 73), hvilket omsat i Sterlingssølv saa nær som muligt giver Forholdet 1 : 3. Det er forøvrigt tvivlsomt, om dette Forhold opretholdtes saa længe som til 1288.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. ꝟ ß	
		Den romerske Vægtmark = ⅔ Libra deltes i 8 Unzer à 24 Tarener à 24 Grani (i Suhm, Danm. Hist X, 844 og i en i danske Geh. Archiv hvilende Afskrift staar med Hensyn til den sidste Æqvation ovenfor 16 Turoner, hvilket kan betyde 16 gros tournois, men 16 Tarener hos Munch er ufeilbart det rigtige).				
		1 romersk Libra	5857.747	5418.41	12 1 4 (Kr. 48.946)	
		Ved Pengeberegning deltes 1 romersk Libra i 20 Solidi à 9 Denarii.				
		Ved Indsamlingen i Sverige til Pavestolen i 1282 ansættes 68 £ 19 Shill. 2 Pence Sterling = 275 Livres 16 Solidi 8 Den. turonenses. 1 Solidus turon. = 70.827 Æs fint Sølv (se under 1255 ovenfor) = 76.57 Æs Sterlingsølv.				Lagerbring: Svea rikes historia IV, i Fortalen Pag. XXVII.
		1 Livre tournois = 20 × 76.57 = ... 1531.4 Æs. Ved Regning udbringes af ovenstaaende Ligning, naar 1 £ Sterling = 6125.216 Æs Sølv, 1 Livre tournois = 1531.304 Æs,[1]) og efter Mémoires présentés par divers savants à l'académie royale des inscriptions et des bel-	1531.4	1416.6	3 „ 23.9 (Kr. 12.796)	

		les lettres Paris 1ste Serie, Tom. 1, Pag. 230—239, erholdes 1531.5 Æs for 1 Livre tournois. Dette er i daglig **Regning**; thi i Vægtstørrelsen, en Libra **grossorum** turonensium, holdt denne 76.57 × 12 × 20 = 18376.8 Æs.[2])				Norges Mynter, Bilag I, Pag. XXXVIII.
1282—1288	1 : 3	1 norsk Mark[3]) . . . . Det heder udtrykkelig, at nu ere Pengene bedre end forhen.	1260	1165.5	2 3 3,8 (Kr. 10.526)	Berg. Codex in fol. No. 12 i Lunds Universitets Bibl. Ligeledes Forliget til Calmar 1285 mellem Kong Erik og Hansestæderne, Suhm X, 1028.
1288		**1 Mark brændt** (*mörk brend*). Herved forstaaes en norsk Mark = 3780 Æs i Sølv, som var ligt det i engelske Penge d. e. 14.8-lødigt. **1 Mark veiet** var en Mark veiet i gang-				

[1] Forholdet mellem Sølvmarken og den gangbare Mark bliver her som 1 : $2\frac{3}{4}$, naar Toursmarken efter du Cange sættes = 4211.086 Æs.

[2] Denne dobbelte Beregning maa antages at skrive sig fra den henimod Korstogenes Tid stedfundne Overgang fra de romerske eller byzantinske Guldsolidi som væsentligste Myntenhed til Sølvmynt, i Forbindelse med den gamle frankiske Bestemmelse, at 1 Libra Guld skulde regnes for 12 Libræ Sølv (Karl den Skaldedes Edictum Pistense af 864; Nordstrøm Pag. 239, 266). 1 Libra grossorum turonensium var altsaa oprindelig 1 Pund Guld = 20 Guldsolidi og blev — omsat i Sølvmynt — et Pund af Grosser, det vil sige ligesaa mange Grosser, som der ellers gik Denarier paa Pundet. Ligeledes kom den oprindelige Guldsolidus, nu Solidus gross. turon., til at indeholde 12 af de udmyntede gros eller sols tournois af Sølv, ligesom hver af disse indeholdt 12 deniers. Senere udmyntedes ogsaa selve Sølvpundet, det egentlige Livre tournois, ligesom i England £ Sterling, i Guld; saaledes de francs eller sols d'or, som sloges under Kong Johan 1350—1364 og gjaldt 20 gros eller sols tournois.

[3] Efter de bedste og rimeligvis ældste af Erik Magnussøns Penninge beregnes 1 Penning veiet (sc. $\frac{1}{240}$ af en Mark veiet i Mynt) at indeholde 4.875 Æs rent Sølv (Schive: Norges Mynter Pag. 73), hvilket omsat i Sterlingssølv saa nær som muligt giver Forholdet 1 : 3. Det er forøvrigt tvivlsomt, om dette Forhold opretholdtes saa længe som til 1288.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar.		bar Mynt isteden for en talt Mark.[1]) Veining brugtes nu som oftest, undtagen ved ganske smaa Summer.			Spd. ℳ ß	
1288—1299	1 : 5	Der regnedes, uagtet Pengene vare slettere end 1 : 3, dog oftest efter dette Forhold; dog forekommer ogsaa 1 : 5, saaledes 1 norsk Mark =	756	699.3	1 2 22 (Kr. 633.3)	Munkelivs Brevbog III. Pag. 143. 144.
		1 Penning	3.15	2.9	„ „ 0.78 (Kr. 0.026)	Dipl. Arn. Magn. II, 284.
	1 : 6	Pengene vare vistnok endnu slettere, da der i Munkelivs Brevbog Pag. 124—125 findes et, skjøndt usikkert Spor dertil, ligesom i Dipl. N. II No. 46 et sikkert, hvor der siges, eller maa forstaaes, at en Penning gjaldt ½ Mark Smør. Det vises nedenfor, at en Mark Smør = 80 Penninge Sølv; ½ Mark altsaa 40 Penninge = ⅙ Mark Sølv.[2]) Her er altsaa Forholdet 1 : 6 og				
		1 Mark	630	582.75	1 1 14 (Kr. 5.266)	
1293		1 lybsk Mark[3])		1572.964	3 2 18 (Kr. 14.20)	Grautoff hist. Schriften III Pag. 264.
		1 Schilling		98.31	„ 1 2.64 (Kr. 0.888)	

	1 Pfennig		8.192	„ „ 2.2 (Kr. 0.074)	
1294	Koen eller dens Værdi kaldet **Kyrlag** omtales hyppig som Betalingsmiddel. Tidlig og længe beregnedes denne Værdi til $2\frac{2}{3}$ Øre Sølv, eller til 3 Kjør paa 1 Mark Sølv, hvilket etsteds senere (D. N. III No. 463) kaldes en forngild Kyrlagsmark. Men oftest regnedes i daglig Handel 4 Kjør paa en Mark Sølv eller 2 Ører Sølv paa et Kyrlag, og disse 2 Ører vare 6 Ører i det sædvanlige og længe existerende Forhold 1 : 3, deraf Benævnelsen **6 Ørers Kyrlag**. Meget sjelden angives Værdien staaende mellem $2\frac{2}{3}$ og 2 Ører Sølv, og det synes				Saasom Munkelivs Brevbog Pag. 131, 115, 35, 36 og flere Steder i Dipl. Norv. Dipl. Norv. I, No. 82, II, 451, III, 314, 318, 326 m. fl. St.

[1] Som før antydet gjaldt paa denne Tid det usædvanlige Forhold, at en Mark veiet blev af mindre Værdi end en Mark talt, medens det almindelige ellers er, at en Mark i Vægt har større Værdi end en Mark efter Tal, idet en Synken i Gehalten pleier at være ledsaget af en Synken i Pengestykkernes Vægt under den normale.

[2] De to Citater referere sig til Aarene 1295 og 1299. Udtrykket i Dipl. II. No. 46 er: *„lauk herra Auðun Erlende hvern penning i hond galt þa halfa mork smœr“*. Forfatterens Mening er nu, at Udtrykket *„hvern penning i hond“* maa forstaaes som „hver Mark i gangbar Mynt“ og Udtrykket *„mork smœr“* som det, der nedenfor kaldes „Mark til 8 Ørtuger Smør“. Det maa dog ansees for utvivlsomt, at *„lauk herra Auðun Erlende hvern penning i hond“* maa forstaaes i Sammenhæng, og at *„galt þa halfa mork smœr“*, staar isoleret, kanske med et ved Skrivfeil udfaldt Subjekt. Det er sandsynligt, at Mark Smør, her som overalt hvor det er brugt som Værdiangivelse sammen med Pengestørrelser, betegner den fixe Værdi af 80 Penninge Sølv eller en forngild Mark.

Den store Forskjel i Forholdet mellem Sølv og gangbar Mynt, som for dette Tidsrum fremkommer af Kildernes Opgaver, stemmer idetheletaget vel med den store indbyrdes Forskjel i Erik Magnussøns Mynters Vægt og Gehalt. Da den bedste i denne Tid kurserende Mynt var 3 Gange slettere, medens den sletteste mindst var 8 Gange slettere end Sølv, kom det selvfølgelig i væsentlig Grad an paa i hvad Slags Penge den i det enkelte Tilfælde omhandlede Pengesum skulde betales. I Almindelighed blandedes vistnok de bedre og slettere Sorter sammen ved Betalinger, saa at Forholdet mellem Sølv og den almindelige gjængse Mynt maa have varieret mellem 1 : 3 og 1 : 5 (Se Schive: Norges Mynter Pag. 81.)

[3] Forholdet mellem Sølv og gangbar Mynt bliver 1 : 2.604.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. ₰ ß	
		ikke, eller kan ikke med Sikkerhed udbringes, at den har været større end det største af disse Tal; først efter Begyndelsen af det 15de Aarhundrede blev den ved de gangbare Penges stærkere eller yderligere Forringelse stadig mindre i Værdi i Sølv end 2 Ører, efter kun enkelt Gang forud at have vist sig saaledes.				D. N. V, 219.
1299—1305	1 : 3	Forbedret Udmyntning, den af de hvide Penninge efter Forholdet 1 : 3.[1])				
		1 Mark norsk = ...	1260	1165.5	2 3 3.8 (Kr. 10.526)	D. N. II, 72. Munkelivs Brevbog Pag. 43, 147, 148 o. fl.
1303		Dipl. Norv. II, 70 kaldes Forholdet 1 : 3, udgjørende 2⅔ Øre Sølv paa Marken, for første Gang **Mark forn**; senere kaldes det forngild Mark.				
1300		1 £ Sterling engelsk[2])	5989.1	5539.92	12 2 13 (Kr. 50.33)	Efter Ruding.
		1 Shilling	299.45	276.996	„ 3 3 (Kr. 2.50)	
1303		D. N. II, 68 omtaler en Mark Guld, hvilket var 8 Mark Penge = 8 × 1260 = ...	10080.0	9324.0	21 „ 6.8 (Kr. 84.226)	
1304		D. N. II, 75 omtales Gulddenarier, hvis Værdi ei er opgivet, men formenes at være Florener.				

1305	1 : 3	Mark til otte Ørtuger Smør.	1260	1165.5	2 3 3.8 (Kr. 10.526)	Dipl. Norv. I No. 151, II No. 122, 160, III No. 61, V No. 61, 69 o. fl. St.
		Otte. Ørtuger Smør var det samme som en Maanedsmat eller 1 Løb Smør = 72 Mærker Smør, hvis fixe og udentvivl meget gamle, maaske ogsaa lovlig bestemte Pengeværdi var $26\frac{2}{3}$ Penninge Sølv = $\frac{1}{3}$ forngild Mark som stod i Forhold 1 : 3. 1 Mark til 8 Ørtuger Smør var Værdien af 3 Løber Smør eller af 216 Mærker Smør = $\frac{1}{3}$ Mark Sølv eller 1 forngild Mark = $2\frac{2}{3}$ Ører Sølv = 80 Penninge Sølv. 3 × 216 Mærker Smør var 1 Mark Sølv = 240 Penninge Sølv = 648 Mærker Smør eller et Smørpund = 9 Løber Smør, en Penning Sølv = 2.7 Mærker Smør, 1 Mark Smør = 0.37 Penning Sølv. Forekommer simpelthen otte Ørtuger Smør i Oldbrevene, saasom i Munkelivs Brevbog Pag. 43, saa forstaaes derved en Løb Smør ≐ $26\frac{2}{3}$ Penninge eller en Maanedsmat (*mánaðarmatr*, *mamatr*); — Mark til 8				Maanedsmat omtales flere Steder saasom Dipl. II. No. 93, 186.

[1] Disse Eriks hvide Penge, „hvide Rosater“ (Norges Mynter Pag. 82, afbildede T. IX, No. 19—23) kan ansees for omtrent 8-lød. og veiede i Gjennemsnit af 4 Exemplarer 10.69 Æs. De kunne saaledes muligens være slagne til $\frac{2}{3}$ af Vægtpenningens Vægt (10.50 Æs), og med den angivne Lødighed giver dette netop Forholdet til Sølv som 1 : 3. Det bemærkes dog, at Forfatteren her har angivet Forholdet mellem Mynt og rent Sølv. Betragtet i Forhold til Sterlingssølv som ellers i Værket blive disse Mynter endnu bedre. Det bemærkes forøvrigt, at disse Penge, hvis den oven gjengivne Antagelse er rigtig, ei kan have gaaet ind under den almindelige Regel: „Pengene veies“; en Mark veiet af disse 8-lød. Penge veier jo nemlig $\frac{1}{2}$ Mark rent Sølv og blev saaledes altfor god i Forhold til den øvrige kurserende Mynt.

[2] Den engelske Mynt var altsaa endnu kun sunket 2 pr. c.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. ℔ ß	
		Ørtuger er derimod 3 Løber Smør = 3 Mamatamark = 1 Kyrlagsmark og paa enkelt Sted (i et andet end sædvanligt Forhold af gangbar Mynt mod Sølv) 3 Spannsmark = 1 forngild Mark, eller som ovenfor 2⅔ Øre Sølv = 80 Penninge Sølv.[1])				
1305		1 Mark Sølv cøllnsk	4096	3788.8	8 2 18.7 (Kr. 34.223)	D. N. III No. 61.
		1 Mark lybske Penge[2])		1382.3	3 „ 14.6 (Kr. 12.486)	Grautoff hist. Schriften III Pag. 264 etc.
		1 Schilling		86.4	„ „ 23.4 (Kr. 0.78)	
		1 Pfennig		7.2	„ „ 1.95 (Kr. 0.065)	
1309	1 : 3	En Floren, ventelig Gulddenar, der holdt i 1327—28 1020.93 Æs Sterlingssølv.[3])				Dipl. N. II No. 96.
		Her omtales svenske, gotniske og samfængte Penge, Tournoser og engelske Penge.				
1314		**1 Mark til 10 Ørtuger Salt,** det samme som 8 Ørtuger Smør. I visse Egne ansattes 10 Ørtuger Salt istedetfor 8 Ørtuger Smør, eller 1 Mark til 10 Ørtuger Salt = 2⅔ Øre Sølv = 1 forngild Mark. Enkelt Gang omtales baade Smør og Salt.[4])				D. N. II No. 119.

1315		1 £ Sterling engelsk maa ved denne Tid omtrentlig have holdt[5]	5742.39	5311.72	11 4 23.5 (Kr. 47.986)	
		1 Shilling engelsk	287.1195	265.586	„ 3 „ (Kr. 2.40)	
1317		1 Solidus grossorum turonensium		833.16	1 4 9.8 (Kr. 7.526)	Norges Mynter XXXIX. Lüxdorph 669 (57) - 670 (58).
		1 gros tournois d'argent	72.449 15⅓-lødigt	69.43	„ „ 18.8 (Kr. 0.626)	
		Allerede 1309 omtales Turnoser tilligemed Sterling og svenske Penge. For denne Tid ere Turnoserne beregnede ovenfor ved 1255—1270 og Sterling ved 1300.				
		Fra 1299—1305, da bedre Mynt, hvide				

[1] Angaaende Værdierne Maanedsmat og Løb Smør se ogsaa Munchs Norske Folks Historie IV. I. Pag. 510. At 9 Løber Smør er lig 1 Mark brændt, siges flere Steder udtrykkeligt (undtagelsesvis sættes ogsaa et mindre Antal Løber Smør lig en Mark brændt). Derimod findes ingen ganske bestemt Udtalelse om Værdien af „8 Ørtuger Smør“ (ofte skrevet „*atærtoga*“); men den af Forfatteren angivne = 1 Løb Smør synes temmelig bestemt at fremgaa af flere Steder i Diplomerne. Hvorledes Udtrykket er fremkommet, lader sig vanskeligt forklare; det forekommer især i den første Fjerdedel af det 14de Aarhundrede. Det komplicerede Udtryk „Mark til 8 Ørtuger Smør“, som tydeligen er afledet af hint, skal selvfølgelig betegne en Værdi, som staar i samme Forhold til 8 Ørtuger Smør som overhovedet 1 Mark til 8 Ørtuger, altsaa den tredobbelte Værdi = 3 Løber Smør = 1 forngild Mark. Det er ovenfor udtalt, at den samme Værdi maa antages ment med det blotte Udtryk „Mark Smør“, naar dette forekommer i Pengeberegninger.

[2] Forholdet mellem Sølv og gangbar Mynt bliver herefter som 1 : 2.96 eller omtrent som 1 : 3.

[3] Beregnet efter Serones og Ortolis Regnskaber, hvor Florenen sættes lig „13 den. tur. gross. et unus sterlingus“.

[4] De Steder i Diplomatarierne og andetsteds, hvor denne Beregning efter Salt forekommer, ere temmelig dunkle, saa at intet bestemt kan udledes om disse Værdier. Det synes dog nærmest at fremgaa, at 10 Ørtuger Salt regnedes lige med 8 Ørtuger Smør. Naar man ogsaa her fastholder, at efter Udtrykkene selv „10 Ørtuger Salt“ synes at være det oprindelige, „Mark til 10 Ørtuger Salt“ det afledede, skulde det sidste — i Analogi med hvad der ovenfor er antaget om Udtrykket „Mark til 8 Ørtuger Smør“ — være ikke 3 Gange, men $\frac{24}{10}$ = 2.4 Gange 10 Ørtuger Salt = 2.4 × 26⅔ Penning Sølv = 62.56 Penning Sølv istedetfor 80 Penninge. Det maa ikke destomindre antages, at ogsaa „Mark til 10 Ørtuger Salt“ har været det samme som 1 forngild Mark = 1 forngild Kyrlagsmark = ⅓ Mark brændt.

[5] Synkningen er nu ca. 6½ pr. c.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar.		Penge, udkom, forringedes den norske Mynt mere og mere; men Haakon 5tes Anordninger gaa ud paa, at den skulde tages for god d. e. i Forhold 1 : 3. Derfor ere ogsaa i Diplomerne Kjøb og Salg stadig sluttede efter denne Cours, som maa have vedligeholdt sig indtil hans Afgang i 1319. Strax efter har man ikke saa nøie fulgt disse Anordninger; thi allerede i 1321				
1321	1 : 4.5	anføres Coursen 1 : 4.5, hvilket udkommer	840.0	777.0	1 3 18 (Kr. 7)	
		ved Beregningen af Opgaven i . . . . Vistnok regnedes senere efter 1 : 3 eller forngild, men det siges da udtrykkeligere end førend 1319.[1]				D. N. III No. 122. I No. 121 synes Forholdet at være 1 : 4 efter Prisen paa et Markebol Jord at dømme. Grautoff historische Schriften III Pag. 264—265.
1324		1 Mark lybsk[2]		1353.58	3 „ 6.8 (Kr. 12.226)	
		1 Schilling do. . . . . , ...		84.59	„ „ 22.9 (Kr. 0.763)	
		1 Pfennig		7.05	„ „ 1.9 (Kr. 0.063)	
1325		1 Mark lybsk[3] . , ...		1382.3	3 „ 14.6 (Kr. 12.486)	
		1 Schillieg do.		86.4	„ „ 23.4 (Kr. 0.78)	

		1 Pfennig	7.2	„ „ 1.95 (Kr. 0.065)	
		Senere i samme Aar:			
		1 Mark lybsk[1]	1344.32	3 „ 4.3 (Kr. 12.143)	Grautoff hist. Schriften III Pag. 265.
		1 Schilling do.	84.02	„ „ 22.77 (Kr. 0.759)	
		1 Pfennig	7.00	„ „ 1.9 (Kr. 0.063)	
		1 lybsk Guldgylden, 10 Schilling Sølv i Værdi	840.2	1 4 11.7 (Kr. 7.59)	
1326	1 : 3.6	Saa god Mynt omtales nu, at en halv Mark Smør og 10 Ørtuger Salt er en Mark i en Betaling for en Jordeiendom.[5] Nu er en halv Mark Smør = 40 Penninge Sølv og 10 Ørtu-			Dipl. II No. 160.

[1] Af det foreliggende Myntmateriale for dette Tidsrum (1305—1319) at udlede noget mere bestemt end i Texten angivet er vanskeligt, dels paa Grund af den eiendommelige dobbelte Myntfod med grove Penninge til 160 Stykker og de finere til 320 Stykker paa Marken brutto, dels fordi Vægt og Gehalt i saa høi Grad variere, og endelig fordi det med vort nuværende Kjendskab til den Tids Myntforholde er umuligt blot tilnærmelsesvis at kunne bestemme, hvor stor Del af de ældre Myntsorter fremdeles var i Omløb. Vist er det, at de Mynter, som maa tilskrives Haakon 5tes Regjering, idetheletaget repræsentere et slettere Forhold til Sølv end 1 : 3, og at enkelte Sorter ere lige til 5 à 6 Gange slettere end Sølv. Man ser derfor ogsaa af Dokumenter fra denne Tid, at Forholdet mellem Sølv og Penge ansættes forskjelligt efter den Pengesort, hvori Betaling skulde erlægges. Forholdene have efter Haakons Afgang i 2319 neppe i Begyndelsen forandret sig synderligt, da den store Mængde af validerende Mynt endnu var af ældre Sort, og Magnus's slette Hulpenge endnu ikke havde faaet stor Indflydelse paa Myntmassen.

[2] Forholdet mellem Sølv og Mynt bliver herefter som 1 : 3.026.

[3] Forholdet bliver som ovenfor ved Aaret 1305 som 1 : 2.96.

[4] Forholdet bliver her 1 : 3.0468.

[5] (Forfatterens Anmærkning.) $\frac{1}{2}$ Markebol = 4 Øresbol betales med 27 Mark, eller hvert Øresbol med den usædvanlig høie Pris, 1 Mark 7 Ørtuger Sølv. Maaske er der indkommet en Feilskrivning.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar.					Spd. ℔ ß	
		ger Salt = $26\frac{2}{3}$ Penninge Sølv = 1 Mark. Og da nu Sølvmarken = 240 Penninge, saa er $\frac{240}{66\frac{2}{3}} = 3.6$ eller Forholdet mellem Sølvmarken og Betalingsmarken; denne altsaa	1050.0	971.25	2 „ 23.2 (Kr. 8.773)	
1327 og 1328		I de Regnskaber, som ere aflagte til Pavestolen af Collectørerne Johannes de Serone og Bernard de Ortolis, anføres for Norges Vedkommende, at her veies Pengene. Dette maa forstaaes saaledes, at der ei alene benyttedes den norske Vægtmark, men ogsaa fremmede Vægtstørrelser, hvor disse angives eller sammenlignes med Norges, saasom det oprindelige Pund Sterling, Pundet i turonensiske Grosser, uagtet disse ikke mere bleve anvendte som Pengestørrelser i de respective Lande, hvori de fremkom. At saadan Veining er anvendt, bevises af Regnskabet selv, idet deri angives Forhold af Stockholms, Skaras, Brügges samt Norges Vægter til avignonsk Vægt, ligesom ogsaa Sammenstillinger af disse med turonensiske Grosser og Sterling. Ligeledes forekommer forskjellige Guldmynters Værdi i Regnskabet, men de synes høit anslaaede.				Bemeldte Legaters Regnskabs-Journal i Vatikanets Bibliothek No. 1859 No. 15—1, Afskrift meddelt af Dr. Professor Holmboe. Norges Mynter Pag. LXXI—LXXVII.

	1 solidus grossorum turonensium = 12 den. gr. turon. = 12 × 76.57 Æs Sterlingssølv . .	918.84	849.92	1 4 14 (Kr. 7.67)	
	1 Libra grossorum turonensium = 20 Solidi	18376.8	16998.54	38 1 22.6 (Kr. 153.553)	ibidem.
	1 £ Sterlings oprindelige Vægt er beregnet under 1025. Den norske Mark udbringes ved dette Regnskab til 3782.8266256 Æs. Men ved at sammenligne de flere Værdier, som ligge nær hverandre, erholdes et Middeltal for denne Mark 3779.9648 eller 3780 Æs, hvilket Udtryk allevegne er benyttet for Marken Sølv i Vægt og forhen beregnet til		3496.5	7 4 11.56 (Kr. 31.585)	Christiania Videnskabsselskabs Forhandlinger for 1866 Pag. 250—253.
	1 avignonsk Mark beregnes ligeledes i Sterlingssølv til	4126.7199	3817.216	8 3 2 (Kr. 34.48)	Norges Mynter Pag. LXXI —LXXVII.
	1 brüggisk Mark beregnes i do. til.	3266.975	3021.95	6 4 3 (Kr. 27.30)	
	1 cøllnsk Mark i do. til.	3905.07	3612.19	8 „ 19 (Kr. 32.633)	Norges Mynter Pag. LXXI —LXXVII.
	Den cøllnske Mark holder egentlig 4096 Æs, og da dette ikke svarer til den af Regnskabet udfundne Værdi, maa det antages, at cøllnsk Mark er en Feilskrivning istedetfor romersk Mark. Thi Udtrykket for denne er under 1286 ovenfor, 3905,165, eller ganske nær det, som udkommer ved Beregning af Opgaverne i Regnskabet for 1327—28. Men mulig har den cølln-				

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. ℔ ß	
1327 og 1328		ske Mark, hvormed den er sammenlignet, været ligesom i Peter Gervasii senere Regnskab af beskikket Sølv, og da blev Marken brutto med 4096 Æs og indeholdende 3905.165 Æs Sterlingsølv 14.1104 lødig.				
		1 Stockholms Mark, som ansættes = 1 Upsalsmark[1]	3653.8666	3379.8266	7 3 4 (Kr. 30.53)	
		1 Skaras Mark	3761.333	3479.233	7 4 7 (Kr. 31.46)	
		1 Guldfloren	1020.93	944.36	2 „ 16 (Kr. 8.56)	
		1 Do. beregnet i Bergen	1008.0	932.4	2 „ 12 (Kr. 8.40)	
		1 Guldpenning med Lammet (denarius ad agnum)	1199.59	1109.62	2 2 12.7 (Kr. 10.023)	
		1 regalis auri regni Franciæ	1301.69	1204.07	2 3 14 (Kr. 10.87)	
		1 denarius ad cathedram de auro	1812.15	1676.24	3 3 22 (Kr. 15.14)	
		1 denarius ad massam	1803.8	1668.54	3 3 20 (Kr. 15.066)	

	1 svensk gangbar Mark kan ikke ansættes høiere end til $\frac{1}{5}$ Stockholms Mark[2]	730.773	1 3 6 (Kr. 6.60)	
	men regnedes den efter Skaramarken = 3761.33, holdt den	752.22	1 3 11.9 (Kr. 6.796)	Lagerbring: Monumenta scanensia Pag. II fg. Nordstrøm: Bidrag til penningeväsendets historia i Sverige intill ſk. Gustaf 1stes tid Pag. 216—218.
1:3 1:3.25 1:3.75 og 1:4	I Sverige veiedes ikke Pengene, men vurderedes. (Parva moneta non ponderatur, sed computatur). I Norge regnedes i Trondhjem efter Forholdet 1 : 3$\frac{1}{4}$, eller den norske gangbare Mark var i denne Landsdel 3$\frac{1}{4}$ Gange slettere end Sølv, i Bergen 3$\frac{3}{4}$ Gange, i Hamar 3 Gange og i Stavanger og Oslo 4 Gange, altsaa i Middeltal for hele Landet 3$\frac{3}{5}$ Gange slettere end Sølv. Da den slette Mynts Forvandling til Sølv medførte Omkostninger, saa er der altid i Forholdet mellem den og engelsk Mynt og anden, som var af samme gode Gehalt, en Forskjel i Regelen eller med smaa Afvigelser af omtrent 3 Procent med			

[1] En lignende Værdi for den svenske Mark kan udledes af de ældste Mynter fra dette Land. Kan man saaledes antage, at Olaf Skøtkonungs vægtigste Mynter ere slagne til Topenninge, bliver, da Mediet af 50 af disse Mynters Vægt er funden at være 37.40 Æs, og man kan antage dem slagne til en Normalvægt af 38 Æs, Marken til 192 Penninge = 3648 eller saagodtsom nøiagtigt den her udbragte Værdi. Ligeledes er Middelvægten af Anund Jacobs Mynter, som kunne ansees som Enkeltpenninge, 18.66 Æs, hvilket, naar en passende Slidningsprocent tillægges, giver det samme Resultat. Tvivlsomt bliver det dog alligevel, om Olafs og Anunds Jacobs Mynter er slagne efter en bestemt Markvægt som Norm.

[2] Det vil sees, at Forfatteren her ansætter den svenske gangbare Mark til $\frac{1}{5}$ af en Stockholmsk Mark rent Sølv. Man kan nemlig ikke for Sveriges Vedkommende som for Norges med Bestemthed paavise, at 14.8 lød. Sølv ansaaes som rent. Naar derfor den gangbare svenske Mark for denne Tid findes angivet at være $\frac{1}{5}$ af Marken fin, bliver dens høieste Værdi $\frac{1}{5}$ af den 16-lød. Mark, saaledes som her beregnet. Efter denne Maade at beregne paa faar dog den ovenfor foretagne Beregning af de svenske Markvægter i Sterlingssølv med Reduktion til rent Sølv mindre Betydning.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. ℔ β	
1327 og 1328		Hensyn til hvad der udbringes i norske Æs, eller den fulde norske Vægtmark 3780 Æs blev kun antaget til 3675.12 Æs Sterlingssølv[1] . . .	3675.12	3399.47	7 3 9 (Kr. 30.70)	
		I Forholdet 1 : 3, hvor den norske Mark = 1260 Æs	1260.0	1165.5	2 3 3.8 (Kr. 10.526)	
	1 : 3	gjaldt den saaledes 1225.0432 Æs Sterlingssølv	1225.0432	1132.665	2 2 19 (Kr. 10.233)	
	1 : 3.25	I Forholdet 1 : 3,25 var en Mark efter norsk Regning	1163.07	1075.84	2 2 3.5 (Kr. 9.716)	
		og med Hensyn til engelsk Mynt	1130.8	1046.0	2 1 19 (Kr. 9.44)	
	1 : 3.5	Den norske Mark i Forholdet 1 : 3.5 efter norsk Regning	1080.0	999.0	2 1 6.7 (Kr. 9.023)	
		I samme Forhold ved Sammenligning med engelske Penge	1050.0	971.25	2 „ 23 (Kr. 8.76)	
	1 : 3.75	Ved 1 : 3.75 uden Hensyn til engelske Penge	1008.0	932.4	2 „ 12.6 (Kr. 8.42)	
		med Hensyn til disse	980.0	906.5	2 „ 5.6 (Kr. 8.186)	

	1 : 4	Ved 1 : 4 efter norsk Regning . . , ...	945.0	874.125	1 4 20.9 (Kr. 7.896)
		efter engelske Penge = 1 Shilling Sterling . .	918.78	849.87	1 4 14 (Kr. 7.676)
	1 : 3.6	Ved Middeltallet af Courserne i Norge 1 : 3.6 den norske Mark	1050.0	971.25	2 „ 23.2 (Kr. 8.773)
		og efter engelske Penge	1020.87	944.3	2 „ 15.9 (Kr. 8.53)
		I Nidaros beregnedes en Øre Guld = 4 Mark Penge = 4 × 1163.07 Æs Sterlingsølv.	4652.28	4303.36	9 3 14 (Kr. 38.866)
		Da en Øre = 472.5 Æs, saa er og $\frac{4652.28}{472.5}$ = 9.846, d. e. Sølv: Guld = 1 : 9.846.			
	1 : 4	Da Cambioregningen i den Regnskabsdel, som vedkommer Norge, viser, at der i samme er antaget Forholdet 1 : 4, eller at den norske Mark Smaamynt holdt som ovenfor vist 945 Æs, eller efter engelsk Regning 3 Shilling Sterling = 918.78 Æs Sterlingssølv, saa er udentvivl dette sidste Forhold det rigtigste at holde sig til.			
1329		I dette Aar opføres en Pengesum af 113 Mark norsk i Sølv, hvilken synes at udgjøre			

[1] Det faste Udgangspunkt for denne og de følgende Beregninger er Collectorernes Ansættelse a den norske Mark i Forholdet 1 : 4 til kun 3 Shilling Sterling eller 918.78 Æs efter engelske Penge. Thi heraf faaes $\frac{945 \times 100}{918.78} = 102.854$, hvilket udtrykker den Procent, hvorefter de øvrige Omsætninger ere beregnede. Uden Hensyn til Omkostningen ved Omsmeltningen af de slette norske Penge vilde disse være 14.389 lød., medens Sterling er 14.8 lød.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. ℛ ß	
		det samme i Sterling, eller 1 Mark Sterling efter daværende Cours = 1 Mark norsk Vægt = 3780 Æs. Da nu den engelske Mark er $\frac{2}{3}$ af Pundet, saa holdt dette	5670.0	5244.75	11 4 5 (Kr. 47.376)	Dipl. Norv. IV No. 184.
		1 Solidus eller Shilling	283.5	262.24	„ 2 23 (Kr. 2.366)	
		1 denarius	23.625	21.85	„ „ 5.93 (Kr. 0.197)	
		Hvilket ganske passer til Sterlingsværdien ved denne Tid.[1]				
1329		1 Mark lybsk holdt ved denne Tid[2]		1293.5	2 4 14 (Kr. 11.666)	Grautoffs historische Schriften III Pag. 264—65.
		1 Schilling lybsk		80.84	„ „ 21.9 (Kr. 0.73)	
		1 Pfennig do.		6.73	„ „ 1.825 (Kr. 0.06)	
1330		1 sol tournois	74.02	68.47	„ „ 18.5 (Kr. 0.616)	N. M. Pag. XXXIX efter Lüxdorph Pag. 57, 58.
		1 solidus grossorum turonensium	888.24	821.62	1 4 6.6 (Kr. 7.42)	
		1 Libra grossorum do.	17764.8	16432.4	37 „ 13.3 (Kr. 148.44)	

1333, 1334	Ved de af den pavelige Collector Peter Gervasii i disse Aar opgjorte Regnskaber, tildels for Restancer fra den forrige Indsamling, udbringes ved Beregning af flere Regnskabsposter, at ikke Veining, men Vurdering af Pengene fandt Sted, og det efter den Værdi, de udenrigske havde omtrent ved 1315, ikke i Indsamlingsaarene selv. Dette er ogsaa rimeligt, da Summerne vare for Størstedelen indkomne tidligere end i disse Aar. 1 solidus grossorum turonensium, som, tilligemed dens større eller mindre Enhed, var den Myntsort, som nu benyttedes mest til Sammenligning med andre, holdt i 1317 833.16 Æs fint Sølv, som ovenfor vist, eller 900.713 Æs Sterlingssølv og ansættes i Peter Gervasii Regnskab = 1 norsk Mark gangbar Mynt, der altsaa indkommer i Forholdet 1:4.19667, eller denne Mark blev nu antaget at være $\frac{3780}{900.713}$ eller næsten $4\frac{1}{5}$ slettere end Sølv i Sterlings Gehalt	900.713	833.16	1 4 9.8 (Kr. 7.526)	Afskrift af den i Rom af Professor P. A. Munch tagne Copi af Peter Gervasii Regnskab over Indtægter til Pavestolen oppebaarne i de nordiske Riger i 1333 og 1334. Afskriften meddelt af Dr. Professor Holmboe.
	1 Guldgylden af mindre Sort end i 1327—28 ansættes ligeledes = 1 solid. gross. turonensium = 1 norsk Mark, og 1 £ Sterling findes ved Beregning at have holdt lidt mere end i 1315 eller	5754.56	5322.968	12 „ 2.5 (Kr. 48.083)	

[1] Kan man for Tidsrummet 1325—1330 sætte 1 Sterling = 22 Grains, bliver 1 £ = 5614.7813 Æs. (Se Norges Mynter Pag. XXXVI.)
[2] Den gangbare Mynt bliver herefter 3.1666 Gange slettere end rent Sølv.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. ℋ β	
1333, 1334		1 Shilling eller Solidus Sterling	287.728	266.148	„ 3 „ (Kr. 2.40)	
		1 Libra grossorum turonensium	18014.26	16663.2	37 3 3.8 (Kr. 150.526)	
		1 solidus do. do. er nedenfor beregnet; men 1 grós tournois	75.0594	69.43	„ „ 18.8 (Kr. 0.626)	
		1 skaansk Mark = $4\frac{1}{2}$ sol. gross. turon.; 1 roskildsk Mark i Vægt = $4\frac{1}{2}$ sol. gross. turon. .	4053.2	3749.21	8 2 8 (Kr. 33.866)	
		1 Mark øllnsk Vægt ansættes i P. Gervasii Regnskab til 5 sol. gross. turon.; men der anmærkes derved, at den var „in pagamentis“ eller i beskikket Sølv, og at saameget vanskelig opnaaes for samme Mark, hvilket og fremgaar deraf, at den cøllnske Mark divideret med Værdien i fint Sølv af en solidus grossorum eller $\frac{4096}{833.16}$ kun giver 4.913, og var den samme Mark kun 15-lødig, saa udkommer af $\frac{3840}{833.16}$ kun $4\frac{3}{5}$ solidi paa det fine Sølv i den cøllnske Mark. 5 solidi var altsaa formeget. 1 Guld-				

	gylden = 1 sol. gross. turon. benævnes ofte florenus parvus i Regnskabet	900.713	833.16	1 4 9.8 (Kr. 7.526)	
	Denne Guldfloren anslaaes af Peter Gervasii i hans Reiseregnskab til 12⅓ gros tournois[1] . .	925.732	856.30	1 4 16 (Kr. 7.73)	P. A. Munch: Norges Historie 2den Hovedafdeling I Pag. 172 i Noten.
	1 agnus dei ansættes til 14 gros tournois = 14 × 75.0594	1050.83	972.02	2 „ 23 (Kr. 8.766)	
	1 regalis auri ansat til 15 gros tournois. .	1125.89	1041.45	2 1 18 (Kr. 9.40)	
	1 denarius ad massam ikke ansat til nogen Værdi, men beregnet i Forhold til dens Værdi i 1327—28 til[2]	1560.4	1443.37	3 1 7 (Kr. 13.33)	
	Den norske gangbare Mark, der ansættes lige med en Guldgylden og en solidus gross. turonensium, synes lavt anslaaet til 900.713 Æs Sterlingssølv. I dens Forhold mod Vægtmarken Sølv, 4 Gange slettere end denne, skulde den holde 945 Æs Sølv, men Collectoren maa have nedsat den fra Sterlingssølv til 14.106 Lødighed for at være sikker; i denne forringede eller nedsatte Gehalt er da ogsaa indbegrebet				

[1] At Collectoren forsigtigen har ansat Florenen lavere i Hovedregnskabet, hvor der er Spørgsmaal om modtagne Penge, end i Reiseregnskabet, hvor der spørges om de Florener, han har udgivet, synes let forklarligt. Den i det sidste Regnskab angivne Værdi synes at være den rigtige.

[2] Det Forhold, hvori de i Regnskabet angivne Værdier for Guldmynt staa til sammes Værdier efter Regnskabet fra 1327—1328, repræsenterer en Værdiforringelse af 15.6 pr. c., hvorefter ogsaa Forringelsen af denarius ad massam er beregnet.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i norsk Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. ₰ β	
		Omsmeltningsomkostningerne ved at forvandle den norske slette Mynt til godt Sølv.[1] I Regnskabet opføres følgende Poster: a. 1 regalis auri + 2 agni auri + 6 sol. Sterling = 5½ Mark norsk Mynt. Heraf udbringes den ovenanførte Værdi for 1 £ Sterling 5754.56 Æs Sterlingssølv. b. 24 floreni auri = 24 Mark norsk. c. 4 Mark norsk = 1 Mark Sølv. Da nu den norske gangbare Mynt holdt efter dette Regnskab 900.713 Æs Sterlingssølv i Marken = 833.16 Æs fint Sølv, saa bliver den brutto Markvægt 3780 Æs med 14.106 Lødighed i fint Sølv		3332.64	7 2 15 (Kr. 30.10)	
		d. 1 skaansk gangbar Mark ansættes = 1 solidus grossorum = 3 solidi Sterling. Da disse kun holdt 3 × 287.728 = 863.184 Æs Sterlingssølv, medens 1 solidus grossorum = 900.713 Æs, saa maa her 3 solidi Sterling været regnet efter meget ældre Værdi af engelsk Mynt, næsten som den ved 1275, eller og en sol. gr. turon. for mindre end ovenfor udbragt,				

1835		hvilket sidste er usandsynligt, fordi denne Sort Mynt synes i dette Regnskab at have afgivet en Norm for Sammenligningen med andre.[2] Ved Taxation af et Løsøre siges Godset værdsat efter *forngillt at þriggia spanna mork*. I det Thr.hjemske og nordenfor, som Opgaven vedkommer, var 1 Spann=3 Ører og 3 Spann altsaa 9 Ører ved Beregning af Jordegods, hvilken Beregning, som det ogsaa senere viser sig, er overført i Penge. Var nu en forngild Mark = 1260 Æs = 9 Ører, saa holdt 1 Øre 140 Æs og 8 Ører 1120 Æs.			Dipl. Norv. IV No. 217.

[1] Det maa erindres, at det faste Udgangspunkt for den hele Beregning af dette Regnskab er Toursmynten, som man efter de i Regnskabet forekommende Æqvationer med høi Grad af Sandsynlighed kan ansætte som skeet til Værdien omkring Aaret 1317. Vilde man af den lave Værdi for den norske gangbare Mark, som heraf resulterer, ledes til at sætte Toursmynten høiere, taler herimod først Usandsynligheden af, at en endnu ældre Værdi end den i 1317 gjældende skulde være benyttet i et Regnskab fra 1333—1334, dernæst den uforholdsmæssig høie Værdi, Sterlingmynten derved vilde faa. Vilde man saaledes sætte sol. gross. tur. og den norske gangbare Mark til 918.78 Æs som i Regnskabet for 1327—28, vilde 1 £ Sterling beregnet paa samme Maade som nedenfor faa en Værdi af 5870.7 Æs eller nær dets Værdi i Aaret 1300. Paa den anden Side kan neppe Toursmynten sættes lavere end her skeet, fordi isaafald baade den norske Mark og de i Regnskabet omtalte Guldpenge fik for ringe Værdi.

[2] Beregner man her sol. gross. tur. som ovenfor i Regnskabet til 900.713 Æs Sterlingssølv, bliver Forholdet mellem en skaansk Mark Penge og en skaansk Mark Sølv (ovenfor beregnet til 4053.2 Æs Sterlingssølv) som 1 : 4.5. Den skaanske Marks og den skaanske Mynts Forhold til anden samtidig dansk og svensk er ikke tilstrækkeligt kjendt, til at de skaanske Penges forholdsvis større Godhed ligeoverfor disse fyldestgjørende lader sig forklare. Men det her udbragte Forhold bestyrkes ved andre Opgaver for denne Tid. Saaledes findes i nogle haandskrevne Optegnelser og Uddrag af Oldbreve, som tilhørte Konferentsraad Thomsen, for Aaret 1325 angivet, at der gik 4½ Mark skaanske Penninge og 9 Mark sjællandske Penninge paa 1 Mark cølnsk i Vægt, hvorefter en skaansk Mark Penge bliver = 910.2 Æs eller ganske nær det her Udbragte. Dette taler ogsaa for Forfatterens i Texten fremsatte Antagelse, at 1 sol. gross. maa beregnes saa høit som skeet, og at Sh. Sterling er ansat for høit, hvilket end yderligere bestyrkes ved de nævnte Optegnelser, hvorefter for Aaret 1349 en Gjæld i skaanske Mark Penge skal betales i ligesaa mange gamle solidi gross. tur. Men en sol. gross. til 3 × 287.728 = 863.184 Æs vilde i 1349 netop være 1 solidus i nye Grosser. At 3 Shilling Sterl. i Regnskabet for høit er ansat til 1 sol. gross., kan forklares ved at dette Forhold mellem de to Myntsorter tidlig fixeredes, og at man, da Toursmynten i Regnskabet danner det faste Sammenligningspunkt ligeoverfor anden Mynt, ikke har taget det saa nøie med, om Sterlingsmynten imidlertid yderligere var sunket noget.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. ℬ ß	
1335		Og da $\frac{3780}{1120} = 3.375$ eller $3\frac{3}{8}$, saa er Forholdet næsten det samme, som ovenfor angives for Aarene 1327—28 for Coursen i Nidaros (1 : $3\frac{1}{4}$) At den gangbare Mark er nu i 1335 regnet lidt slettere end dengang, er rimeligt.				
		Værdien af denne 8 Øremark i norsk Regning	1120.0	1036.0	2 1 16.7 (Kr. 9.356)	
1335		Omtrent ved denne Tid eller lidt senere var 1 £ Sterling gaaet ned til	5550.977	5134.65	11 2 23.5 (Kr. 46.388)	N. M. Pag. XXXVI.
		1 Shilling Sterling	277.5488	256.738	„ 2 21.57 (Kr. 2.315)	
		1 denarius do.	23.129	21.3944	„ „ 5.8 (Kr. 0.193)	
1340	1 : 5	Myntfoden forandredes ved denne Tid, idet nu kun hvert 5te Lod i Marken istedetfor tidligere hvert 4de Lod skulde være godt Sølv. Den bergenske Biskop Haakons Breve af 1ste Juli 1340, som omhandle denne Forandring, maa, forsaavidt den fremtidige Værdi af 3 Løber og 1 Løb Smør angaar, forstaaes saaledes, som det baade forhen og senere findes ved Sammenstil-				Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie V Pag. 149—150. Dipl. Norv. III No. 127 og 128.

	ling med fremmed Mynt, at den forngilde Mark, eller Forholdet 1 : 3 fremdeles beholdt sin Plads i Beregninger, tildels uafhængig af den gangbare slettere Mynt, eller, naar der herefter omtales forngilde Penge, saa menes fremdeles ⅓ Sølvværdi i Vægt. En Følge af Myntforandringen var, at den ældre Myntsort i Forholdet 1 : 4 blandedes, førend den forsvandt, med den nyere, der stod i Forholdet 1 : 5, hvoraf fremkom et Mellemforhold, som fik sit Udtryk deri, at der nogle Aar senere og paa nogle Steder i Landet lagdes en Øre til Marken, der da kaldtes en Niøremark.[1]				
	1 Mark i Forholdet 1 : 5 holdt efter norsk Regning	756.0	699.30	1 2 21 (Kr. 6.30)	
	1 Øre	94.5	87.40	„ „ 23.68 (Kr. 0.789)	
	1 Ørtug	31.5	29.13	„ „ 7.89 (Kr. 0.263)	
	I Forholdet til engelske Penge holdt Marken	735.026	679.9	1 2 16 (Kr. 6.133)	
	1 Øre	91.878	84.9875	„ „ 23.03 (Kr. 0.767)	

[1] Der er med Hensyn til den her omhandlede Coursforandring liden Oplysning at hente fra det foreliggende Myntmateriale, da den store Mængde Bracteater fra dette Tidsrum mangle ethvert Mærke, der kan tjene til Bestemmelse af deres indbyrdes Alder. Deres Bruttovægt svarer nogenlunde til en Kvartpenning, hvorfor de kunne antages, og deres Lødighed kommer saaledes til at angive den gangbare Mynts Forhold til fint Sølv. Dette Forhold varierer da ogsaa for den store Mængdes Vedkommende mellem ca. 1 : 3.2 og 1 : 5.4.

Beregningen efter Niøremark har sandsynligvis sin Oprindelse fra den nordenfjeldske 3-Sp nns-Mark.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. ℞ ß	
		1 Ørtug	30.626	28.329	„ „ 7.67 (Kr. 0.255)	
1343		I et Dokument af 1343 kaldes en gangbar norsk Mark 3 Skillingsmark, d. e. den var lig 3 engelske Shilling. 1 £ Sterling holdt som ovenfor anført 5550.977 Æs, 1 Shilling altsaa 277.54885 Æs og 3 Shilling[1]	832.646	770.198	1 3 16.7 (Kr. 6 956)	Dipl. Norv. III No. 217.
		Efter norsk Regning maatte Marken blive.	856.405	792.17	1 8 22.7 (Kr. 7.156)	
	1:4.414	Ved denne Regning bliver den norske Mark efter engelsk Regning $\frac{3675.129}{832.646} = 4.414$ d. e. den norske Mark 4.414 slettere end den norske Vægtmark efter samme Regning saavelsom efter den norske, hvoraf sees, at her er et Mellemforhold som ovenfor nævnt opstaaet, eller Forholdet mellem gangbar Mynt og Sterlingssølv, som i Norge blev anseet for fint, nærmer sig $1:4\frac{1}{2}$ istedetfor at blive 1 : 5, som i den nye Mynt.				
		Var Forholdet nøiagtig $1:4\frac{1}{2}$, blev Marken efter norsk Regning	840.0	777.0	1 8 18.6 (Kr. 7.02)	

	og efter engelsk Regning	816.7	755.44	1 3 12.75 (Kr. 6.828)	
1344	I dette Aar blev efter Ruding 1 £ Sterling	5512 6944	5099.2424	11 2 13.9 (Kr. 46.63)	N. M. Pag. XXXVI.
	1 Shilling Sterling	275.6347	254.968	„ 2 21 (Kr. 2.80)	
	1 Penning do.	22.96956	21.2468	„ „ 5.7 (Kr. 0.19)	
1345	I et Dokument fra dette Aar ansættes 1 Mark forngilde = 4 Penninge 5 Shilling i gilde engelske Penge; dette udgjør, efter Værdien af 1 £ Sterling i 1335 omtrent og senere, tilsammen 1480.26 Æs Sterlingssølv for en forngild Mark, hvilket er formeget for denne. Da nu de øvrige i Diplomerne forekommende Sammenligninger af engelsk og norsk Mynt passe til hverandre, men den her omtalte ikke, maa der være indløbet en Skrivfeil i Dokumentet; thi ansættes den forngilde Mark til 4 Shilling 5 Penninge efter Værdien som ommeldt for Sterling, erholdes 4 Shilling = 4 × 277.5488 = 1110.1954 Æs og 5 Penninge = 5 × 23.129 = 115.6453	1225.84	1133.902	2 2 19 (Kr. 10.24)	Dipl. Norv. II No. 267.
	eller det samme Resultat som forhen ved 1327—28 er udbragt for den forngilde Mark efter				

[1] I Myntværket Pag. 100 beregner Schive £ Sterling efter den af Ruding for Aaret 1344 opgivne Værdi 5512.6944 Æs. Men det er vistnok rigtigere at regne £ Sterling som her efter den lidt ældre og bedre Værdi, da den norske Myntberegning neppe har holdt Skridt med de allersidste engelske Coursforandringer.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. ℔ ß	
		engelsk Regning $\left(\frac{3675.1296}{3} = 1225.0432\right)$ paa Decimalstederne nær. Rigtignok henviser P. A. Munch i Norges Historie 2den Hovedafdeling II Pag. 95 i Noten, til at 4 Penninge 5 Shilling = 1 norsk forngild Mark, som angives i nærværende Dokument fra 1345, svare til samme Beløb i 1377, men for dette Aar eller denne Tid er Forholdet mellem engelsk og norsk Mynt afvigende fra hvad det var i 1345, hvilket senere skal vises.				
		1 engelsk Nobel (Guldmynt) hvoraf 8 paa 1 £ Sterling[1]	154.1611 fint Guld.	1677.27	3 3 22 (Kr. 15.15)	Lüxdorph Pag. 51—58. N. M. Pag. LXV.
1346		Efter Ruding holdt, reduceret til norske Æs, 1 £ Sterling i dette Aar	5444.6364	5036.2887	11 1 20.8 (Kr. 45.493)	N. M. Pag. XXXVI.
		1 Shilling	272.2318	251.8144	„ 2 20 (Kr. 2.27)	
		1 Penning	22.68598	20.9845	„ „ 5.69 (Kr. 0.189)	
		1 lybsk Mark ansat i dette Aar til[2]		1136.448	2 2 20 (Kr. 10.27)	Grautoff III Pag. 264, 265.
		1 do. Schilling		71.028	„ „ 19.25 (Kr. 0.64)	

		1 do. Pfennig		5.919	„ „ 1.6 (Kr. 0.053)	
1847	1 : 5	I Romerskat blev for Aarene 1845 og 1846 blandt mere eller blandt fremmed Mynt betalt 3 Mark 5 Øre og 1/3 Ørtug i Flosepenninge. Herved forstaaes den norske Smaamynt, som bestod af Bracteater, og nu som tidligere, fra 1325 at regne, var næsten det eneste gangbare Betalingsmiddel i Penge. Som forhen ansættes Marken til	756.0	699.30	1 2 21 (Kr. 6.30)	Dipl. IV No. 318. Dipl. III No. 253 og flere Steder.
1348		Mark jemtsk (Jemtelandsk). Til at udfinde dens Værdi forekommer ikke nogen sikker Opgave. Den maa dog have været forskjellig fra den svenske Mark, da den nævnes senere ved Siden af denne.				Lüxdorph Pag. 51—58. Dipl. Norv. III No. 258.
1348		I et Document fra dette Aar vurderes en Del Løsøre *at forngilldu til þridiungs penninghs.* Herved kan ei forstaaes andet, end at Værdien skal være 1/3 Sølv eller forngild, hvori en Mark = 1260 Æs, som forhen anført.				Dipl. Norv. IV No. 328.
		Saavel nu som tidligere afsluttedes Handeler i engelske Penge, der vare lige eller ansaaes lige med brændt Sølv. Mark brændt forekommer ogsaa i flere Handeler.				Dipl. Norv. III No. 265 o. fl. St.
1349		For 1 Mark Guld beregnes 8 Mark svenske eller norske gangbare Penge; disse have altsaa				Dipl. Norv. III No. 256 o. fl. St.

[1] Nobelen gjaldt 6 Sh. 8 d. Forholdet mellem Sølv og Guld bliver som 1 : 10.88.
[2] Forholdet mellem Mark Penge og Mark rent Sølv bliver som 1 : 3.604.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar		staaet jævnsides. Ovenfor er en Mark svensk i Forholdet 1 : 5, som længe var det sædvanlige, udfundet = 730.773 Æs fint Sølv regnet efter den stockholmske Mark. Da den norske Mark kun holdt 699.3 Æs fint Sølv, saa har svensk Mynt været i samme Forhold bedre end den norske;[1] men denne, blandet med ældre Mynt, som stod i Forhold 1 : 4, kunde derved komme i Værdi med den svenske; man finder ogsaa senere, at den norske gangbare Mark var bedre end den svenske. 1 Mark Guld kunde ellers ogsaa enten være i Sølv eller forngilde Penge, men stedse i Forholdet 1:8 i daglig Regning. Ved denne Tid var en Mark Guld efter norsk Regning i Forholdet 1 : 5 af Sølv	6048.0	5594.4	12 3 4 (Kr. 50.53)	
1350		Her omtales i et Dokument veiede Penge, hvilket i nærværende er en Vægtstørrelse, men ellers betyder gangbar Mynt efter Vægt, der har været forskjellig fra den efter Tal. Et Exempel herpaa forekommer senere.				Dipl. Norv. I No. 321.
1351		I dette Aar blev ifølge Ruding 1 Penning engelsk ansat til 20.41738668 Æs norsk. 1 £ Sterling altsaa	4900.1728	4532.6598	10 1 4 (Kr. 40.98)	

		1 Shilling	245.00864	226.63299	„ 2 13.4 (Kr. 2.047)	
		1 Penning	20.417386	18.88608	„ „ 5.12 (Kr. 0.17)	
		1 groat = 4 Penninge	81.67	75.54	„ „ 20.47 (Kr. 0.682)	
1351—1352, 1353	1 : 5	I disse Aar under den pavelige Collector Johannes Guilabertis Nærværelse i Riget modtog denne og aflagde Regnskab til Curien for de Beløb, som efter forskjellige Paabud fra 1343, 1345 og senere vare modtagne af de specielle Incassatorer. Efter hans Regnskab fra 1353 var en Mark norsk i Bergen og Stavanger, og som holdt 9 Ører, = 1 solidus grossorum turonensium, og da 8 Ører eller 1 almindelig Mark stod i Forholdet 1 : 5 og holdt 756 Æs, saa var Niøremarken 756 + 94.5 efter norsk Regning	850.5	786.7125	1 3 21 (Kr. 7.10)	Dipl. Norv. I No. 336 Pag. 265 og følgende.
	1:4.444	hvilket efter Regning i engelske Penge er . . .	826.90416	764.8868	1 3 15 (Kr. 6.90)	
		Ligeledes angives 1 Shilling Sterling til 8 Ører, følgelig 1 Niøremark ogsaa = 8 Shill. Sterling. Da Oppebørselen af de forskjellige Beløb fore-				

[1] Det maa dog erindres, at den her udbragte Værdi for den gangbare svenske Mark er den høiest mulige Værdi, idet Vægtmarken er regnet 16-lødig. Rimeligt er det, at ogsaa i Sverige Sølv af noget ringere Lødighed er bleven anseet som rent, og da derhos den svenske Vægtmark, efter hvad ovenfor er udbragt, var lidt lettere end den norske, bliver det tvivlsomt om, som i Texten antydet, en svensk gangbar Mark i Forholdet 1 : 5 paa denne Tid har været bedre end en norsk i samme Forhold.

Naar som her svensk og norsk Mynt sættes i Forhold til hinanden, kunde der forøvrigt spørges, om den gangbare Mark betegner en talt eller veiet Mark Penge. At det første er ment for den svenske Mynts Vedkommende, er sikkert, og hvad norsk Mynt angaar, er Spørgsmaalet temmelig ligegyldigt for dette Tidsrums Vedkommende, da den Myntsort, der udgjorde Hovedmassen af den circulerende Mynt, Bracteaterne, med sin Bruttovægt omtrent svarede til den repræsenterede Brøk af Vægtpenningen. Dette gjaldt dog blot saalænge, som endnu 240 Penninge regnedes paa Marken.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. ꝟ β	
		gik tidligere end Regnskabsaflæggelsen fra Johs. Guilaberti, saa maatte saavel de engelske som de franske indkomne Penge være noget bedre end de i 1351—53 courserende; de førstnævnte bleve, som man har seet, nedsatte i 1344, 1346 og 1351; de sidste vare heller ikke saa gode, som efter Regulativ af 1330, da 1 sol. gross. turon. holdt 888.26 Æs Sterlingssølv = 821.64 Æs f. Sølv. I Regnskabet anføres ogsaa, at saavel sol. gross. turon., som Sterling vare af gammel Sort, hvilket er rigtigt; thi 1 sol. gross. turon. og 3 Shilling Sterling vilde i 1353 kun udgjort 735.02592 Æs Sterlingssølv = 679.99 Æs fint Sølv efter Nedsættelsen af Sterling i 1351, som neppe har været Collectoren bekjendt i 1353.				
		1 denarius grossorum turonensium kom til at holde	68.908	63.74	„ „ 17.2 (Kr. 0.573)	Dipl. N. I No. 336.
		Da 1 Niøremark = 3 Shill. Sterling = 1 sol. gross. turon. = 826.90416 Æs, saa er og 1 Shill. Sterling = $\frac{826.90416}{3}$	275.6347	254.9621	„ 2 21.0 (Kr. 2.30)	

	og naar dette Udtryk 275.6347 multiplicceres med 20, saa erholdes 1 £ Sterling	5512.694	5099.242	11 2 13.9 (Kr. 46.63)
	eller Værdien efter Nedsættelsen i 1844, hvilken kan kaldes gammel i Forhold til hvad den var i 1351.[1]			
	1 Sterling kom da til at holde	22.96956	21.2468	„ „ 5.7 (Kr. 0.19)
	Forøvrigt maa det bemærkes, at man ved den her anførte Niøremark, har fremdeles et Mellemforhold mellem den fra 1340 slagne Mynt og den ældre, eller begge Sorter forefindes mellem hinanden, og Forholdet bliver 1 : 4.444 istedetfor 1 : 5. Den større Mark forekommer dog kun i de fra Bergen og Stavanger indkomne Beløb. Den mindre Mark til 8 Ører holdt efter norsk			
1 : 5	Regning, som forhen anført	756.0	699.30	1 2 21 (Kr. 6 30)
	og efter engelsk Regning	735.026	679.9	1 2 16 (Kr. 6.133)

[1] Denne Overensstemmelse indtil Decimalerne mellem Resultaterne for den engelske Mynts Værdi, udbragte paa saa uafhængige Grundlag som den norske Markvægt og Rudings Opgaver over den engelske Udmyntning, viser Rigtigheden af de foretagne Beregninger, Rigtigheden af Ansættelsen af den gangbare norske Mark paa denne Tid til $\frac{1}{5}$ af Vægtmarken, Rigtigheden af ogsaa for denne Tid at anvende den samme procentvise Reduktion i Forhold til engelsk Mynt, som udledes af Regnskaberne fra 1827—28, og endelig Rigtigheden af den i Myntværkets Bilag I efter Rudings og Lüxdorphs Opgivende: 1 Unze kølnsk Vægt = 451.38 Troygrains foretagne Reduktion fra Troygrains, hvori Ruding ansætter de engelske Penge, til norske Æs. Derimod beviser denne Overensstemmelse ikke, som man ved første Øiekast kunde fristes til at tro, noget med Hensyn til Rigtigheden af den norske Markvægts Ansættelse. Den engelske Beregning af den norske Mark i Forholdet 1 : 4 = 918.78 Æs er nemlig den konstante Størrelse, hvorfra man ved alle Beregninger er gaaet ud. Regner man saaledes f. Ex. den norske Mark til 3744 Æs, bliver blot Reduktionen i Forhold til engelsk Mynt noget forskjellig, idet $918.78 : \frac{3744}{4} = 100 : 101.874$, men det her fremkomne Resultat bliver ganske det samme.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. ẞ ß	
		1 Øre efter norsk Regning	94.5	87.40	„ „ 23.68 (Kr. 0.789)	
		1 do. efter engelsk do.	91.878	84.9875	„ „ 23.03 (Kr. 0.767)	
		1 Ørtug efter norsk Regning	31.5	29.13	„ „ 7.89 (Kr. 0.263)	
		1 do. efter engelsk do.	30.626	28.329	„ „ 7.67 (Kr. 0.255)	
		1 Penning efter norsk Regning, 10 Stykker paa en Ørtug	3.15	2.91	„ „ 0.789 (Kr. 0.026)	
		1 do. efter engelsk do.	3.0626	2.8329	„ „ 0.767 (Kr. 0.025)	
		I Regnskabet anføres, at 1 £ Sterling = $7\frac{1}{2}$ Otteøremark; $7\frac{1}{2} \times 735.026$ give ogsaa 5512.6944 Æs Sterlingssølv og 3 Ører = 3×91.878 = 275.634 Æs = 1 Shilling Sterling. Da saavel det engelske Pund Sterling som den norske Mark var delt i 240 Penninge, saa maatte ligesom $7\frac{1}{2}$ norske Mark = 1 £, ogsaa $7\frac{1}{2}$ Penning være = 1 Sterling; men da denne kun ansættes til 6 norske Penninge i Regnskabet, saa er her maaske et Spor til, at man nu har begyndt at regne				Dipl. I, No. 236.

	som i Sverige 8 Penninge paa Ørtugen eller 192 paa Marken.[1] Denne Regningsmaade, der maaske skriver sig fra Myntforandringen i 1840 og Forholdet til Sverige, hvor der altid regnedes 192 Penninge paa Marken, er dog neppe bleven almindelig førend nogle Aar senere end 1853, og derfor er i ovenanførte Beregninger 10 Penninge paa Ørtugen eller 240 paa Marken endnu bibeholdt. Men holdt den 192 Penninge, blev hver Pennings Værdi efter engelsk Regning = 3.82826 Æs og 6 Penninge = 1 Sterling blev da = 22.96956 Æs som forhen. Ved 240 paa Marken, eller naar $7\frac{1}{2}$ norske Penninge = $7\frac{1}{2} \times 3.0626$ = 1 Sterling, erholdes det samme Product.				
	Af fremmede Mynter forekomme endvidere i Regnskabet:				
	1 liden Floren (Guldgylden) ansættes til en Niøremark. Da dens virkelige Værdi maa ansees at være nærmest efter engelsk Regning, saa er den	826.904	764.886	1 3 15 (Kr. 6.90)	
	1 scutatus (Skjoldgylden) = 10 Ører = 10 × 91.878	918.78	849.875	1 4 14.3 (Kr. 7.676)	

[1] $\frac{240 \times 6}{7.5}$ er nemlig = 192. Denne nøiagtige Overensstemmelse med hvad der noget senere blev regnet, kan, naar sees hen til den store Nøiagtighed, som ellers hersker i dette Regnskab, neppe lade det tvivlsomt, at Marken i denne Post er regnet til 192 Penninge.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. ℔ ß	
		1 regalis auri = 1 Nigremark	826.904	764.886	1 3 15 (Kr. 6.90)	
		1 Mark Sølv norsk = 5 Mark à 8 Ører = 5 × 756	3780.0	3496.5	7 4 11.5 (Kr. 31.585)	
		Da Sølv regnedes at være fint i Norge, naar det var Sterlingssølv, og der i denne Post ei kan være Spørgsmaal om Omsmeltningsomkostninger, er der i samme fuld Grund til at beholde den norske Regning for Marken. Blandt de af Johs. Guilaberti modtagne Penge var 19 Mark, som benævnes Gunnarspenninge og kaldes forkastet Mynt. Formentlig bestode disse i Bracteater, tildels af Kobber, hvoraf flere forefindes og utvivlsomt tilhøre denne Tid.				
	1353	1 engelsk Nobel (Guldmynt)[1]	135.407 i Guld.	1512.04	3 2 1.7 (Kr. 13.656)	Lüxdorph Pag. 51—58. N. M. Pag. LXV.
		1 Mark lybsk ansættes i dette Aar til[2] . .		1112.32	2 2 13 (Kr. 10.046)	Grautoff Pag. 264, 265.
		1 Schilling lybsk		69.52	" " 18.8 (Kr. 0.626)	

1353	I et Gjældsbrev erkjender Kong Magnus Eriksen at være skyldig 8000 Mark Sølv cøllnsk Vægt, hver Mark beregnet til 5 Guldgylden, eller 5 solidi grossorum turonensium, eller 15 Shilling Sterling.	4096	3788.8	8 2 19 (Kr. 34.23)	Dipl. Norv. VII, No. 242.
	Da en cøllnsk Mark = 4096 Æs, saa er under Forudsætning af Sterlingssølv 1 Shilling Sterling = 273.066 Æs = 252.58 Æs f. S. og 1 £ Sterling efter dette	5461.333	5051.728	11 2 1 (Kr. 45.63)	
	1 sol. gross. turon. blev = 1 Floren . . .	819.2	757.76	1 3 13 (Kr. 6.83)	
	1 denarius gross. turonensium (gros tournois)	68.266	63.146	„ „ 17 (Kr. 0.57)	
	Værdien af 1 £ Sterling falder saaledes mellem Bestemmelserne for samme i 1344 (5512.6944 Æs), og i 1346 (5444.6364). Værdien for en sol. gross. turon. (819.2 Æs) bliver ligeledes lidt mindre end den, som fremkommer af Johs. Guilabertis Regnskab, der vedkom endnu ældre Mynter (826.904 Æs). Den yngste Nedsættelse i 1351 af 1 £ Sterling har vel endnu ikke været bekjendt i de nordiske Riger.				
1354	*Mark Sylfuers.* Hermed forstaaes i eet Tilfælde forngild Mark, i andre synes det at være gangbare Penge; beregnet paa førstnævnte Maade bliver den altsaa	1260.0	1165.5	2 3 3.8 (Kr. 10.526)	Dipl. Norv. II No. 328.

[1] Rosenoblen gjaldt som før 6 Sh. 8 d. Forholdet mellem Sølv og Guld bliver som 1 : 11.16.
[2] Forholdet mellem den gangbare Mark og Marken rent Sølv er 1 : 3.6824.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i norsk Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. ℔ β	
1355		Efter Opgivelse hos Pavens Rentemester var der af Indsamlingen i Sverige i 1351—1352 laant Kong Magnus 12000 svenske Mark, hvilken Sum han havde forpligtet sig til at tilbagebetale til saadan Cours, at 6 svenske Mark æqvivalerede 1 Mark fint Sølv cøllnsk Vægt. Efter dette er en svensk Mark. . . . . og er $\frac{3653.8666}{682.661} = 5.35235$ eller nær $5\frac{1}{3}$ Gange slettere end fint Sølv i en stockholmsk Vægtmark.		682.666	1 2 17 (Kr. 6.166)	Uddrag af de fra Rom erholdte Afskrifter ved P. A. Munch, meddelt af Professor Holmboe.
	1 : 5	En Tid efter den i 1340 foretagne Nedsættelse maa der være foregaaet en anden Forandring ved Udmyntningen, formodentlig foranlediget ved de unionelle Forhold eller ved den med Sverige fælles Konge. Bruttomarken, som indeholdt $\frac{1}{5}$ Mark godt Sølv, udmyntedes nemlig i Førstningen efter Nedsættelsen fremdeles væsentligst i 960 Stykker Fjerdedelspenninge (parva moneta — *Vágasilfr*), og hver hel Pennings Indhold af rent Sølv i Bruttomarken, Sterlingssølv var 2.91375 eller efter engelsk				

	Regning 2.8329 Æs mod 15.75 Æs brutto. Nu gav man denne Bruttovægtmark mere Sølv og tog af den den flere Myntmark eller Tællingsmark. Var Antallet af disse, som det ser ud til, $2\frac{1}{2}$, hver til 240 Penninge, saa kom der paa Bruttovægtmarken $2\frac{1}{2} \times 240 = 600$ Stykker Penninge, og hver af disse holdt $\frac{3780}{600} = 6.3$ Æs brutto, eller $2\frac{1}{2}$ Gange mindre end en hel Penning tidligere.[1] Men naar Forholdet mellem Sølv og Mynt som 1 : 5 fremdeles bibeholdtes, kom Penningen som før til at indeholde 2.91375 Æs rent Sølv, idet dens Lødighed forhøiedes fra $\frac{16}{5} = 3.2$ eller mod fint Sølv 2.96 til 7.4. Paa Vægtmarken brutto kom der $699.3 \times 2\frac{1}{2}$ = 1748.25 Æs eller efter engelsk Regning 1699.75 Æs rent Sølv, det er det Halve af en norsk Mark Sterlingssølvs Indhold i rent Sølv. Der er antruffet Hulpenninge med omtrentlig den her angivne Bruttovægt og Lødighed; men om end denne Sort i Førstningen var som den skulde være, saa blev dog Lødigheden i senere Emissioner slettere og slettere; thi de fleste Penninge af denne Slags forefindes af ringere Gehalt og indtil 2lødige, hvilket kan til-			Se Norges Mynter i Middelalderen, Pag. 105 og 106, hvor dog den norske Mark er beregnet til 3744 istedetfor til 3780 Æs. Se Pag. 103, Fortegnelse over Vægter og Lødigheder, No. 13 — 21

[1] Hvad der væsentlig tjener til Grundlag for den Antagelse, at der nu toges $2\frac{1}{2}$ Tællingsmark af Vægtmarken, er et vistnok defekt Dokument, Guido de Cruces Kvittering for Peterspenge af 1364, hvoraf det med høi Grad af Sandsynlighed udbringes, at 2 veiede Mark æqvivalerede 5 Mark 2 Ørtuger 11 Penninge i Tal eller ca. 600 Penninge paa hver veiet Mark. Se Norges Mynter Pag. 105—106.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar		skrives den store og stadige Pengeforlegenhed, hvori Kong Kong Magnus Eriksen befandt sig. Nysanførte My tforandring, ved hvilken de norske Penninge kom, som det synes, til at ligne nogle svenske i Udseende, medførte at Pengene ikke veiedes, saaledes som det skeede tidligere, men tælledes og vurderedes som i Sverige.[1] Man har ovenfor seet ved 1348, at svenske og norske Penge havde samme Værdi, uagtet de sidste tilsyneladende[2] vare lidt slettere, holdende i Marken 699.3 Æs, hine derimod 730.773 Æs fint Sølv, begge i Forholdet 1 : 5. Men regnes, at i engelsk Mynt den norske Mark var 679.898976 Æs fint Sølv, saa er dette sandsynligvis dens virkelige Værdi og Forskjellen noget større. Den hævedes dog ved, at gammel og ny norsk Mynt ved denne Tid gik samfængt. Den svenske Mynt forværredes ogsaa forholdsvis mere og snarere end den norske, hvilket man ser af det af Kong Magnus afsluttede Laan paa 12000 svenske Mark, thi efter dette kom en svensk Mark kun til at holde 682.666 Æs rent Sølv, eller paa 2.7 Æs nær det samme som den norske i engelsk Regning.[3] Hin blev da reg-				til Tabel XII i Myntværket.

net efter den stockholmske Mark $\frac{3653.8666}{682.666}$ = 5.35235 Gange slettere end Vægtmarken fint Sølv, den sidstnævnte derimod, naar Vægtmarken holdt 3780 Æs Sterlingssølv eller 3496.5 Æs fint Sølv, kun $\frac{3496.5}{379.9} = 5.14$ Gange slettere.

I Sverige holdt Vægtmarken, som oftere anført, 3653.8666 norske Æs; men der regnedes kun 192 Stykker Penninge i Myntmarken. Var nu denne Mark 5.35235 Gange slettere end Vægtmarken fint Sølv, var den og $\frac{16}{5.35235} = 2.99$ lødig mod denne Mark. Blev der som i Norge taget $2\frac{1}{2}$ Myntmark eller i Sverige 480 Penninge af Vægtmarken brutto, saa indeholdt hver Penning i hine $\frac{3653.866}{480} = 7.612$ Æs brutto og $\frac{682.66}{192} = 3.555$ Æs rent Sølv; Lødigheden af hver svensk Penning blev 7.473 (thi $7.612 : 3.555 = 16 : x = 7.473$), medens den norske Penning var 7.4-lødig og Forskjellen mellem dem i reel Henseende mindre betydende, især da de svenske Penge bleve bestandig slettere i Forhold til de norske, som heller ikke vare gode, men synes at være langsommere forringede. I den

[1] En veiet Mark Penge blev nemlig nu værd Halvdelen af en Mark rent Sølv, hvilket var altfor meget efter den gjældende Cours.

[2] Naar nemlig den svenske Vægtmark regnes 16-lødig.

[3] Denne Overensstemmelse taler for ogsaa her at benytte Beregningen i Forholdet til engelske Penge, om end strengt taget Omsmeltningsomkostningerne intet har med Sammenligningen med svensk Mynt at bestille.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. Rd ß	

svenske gangbare Mark var der 7.612 × 192 = 1461.504 Æs brutto, og dette $2\frac{1}{2}$ Gange taget giver den stockholmske Mark = 3653.8666 Æs. Den 7.473 lødige Vægtmark brutto indeholdt $2\frac{1}{2}$ gangbare Mark = $2\frac{1}{2}$ × 682.666 = 1706 66 Æs fint Sølv.

Der er Grund til at antage, at ogsaa Delingen i Penninge af den norske gangbare Mark er bleven forandret omtrent ved 1350, saaledes, at der ligesom i Sverige regnedes i det mindste officielt 192 Penninge paa Marken,[1] om man end muligens fremdeles har foretaget selve Udmyntningen efter 240 Penninge paa Marken. Først et Decennium eller mere senere viser dog denne Forandring sig sikkrere at være almindeligt gjennemført. Men var den allerede indtraadt omtrent ved førstnævnte Tid, og den norske gangbare Mark holdt, som ovenfor anført, 679.898976 Æs, samt 1 Penning $\frac{679.898976}{192}$ = 3.54114 Æs fint Sølv, saa blev Bruttopenningen efter engelsk Regning $\frac{3675.1296}{480}$ = 7.65652 Æs. Efter Forholdet 7.65652 : 3.54114 = 16 : x blev den norske Penning som før 7.4-lødig.

	Den gangbare Mark kom til at holde 7.65652 × 192 = 1470.05184 Æs brutto; 2½ Gange dette er 3675.1296 Æs. Forskjellen mellem svensk og norsk Mynt var saaledes saavel i Enkelthederne som i det Hele efter det sidst anførte saa ringe, at begge Landes gangbare Mark kunde kaldes lige gode omtrent ved 1350 eller lidt senere, da de ældre norske Mynter vare forsvundne af Omløbet.				
1358	I dette Aar sælges 14 Mmataleie for 29 *þriggia mmatamark*. En Maanedsmat var 3 Løber Smør = 26⅔ Penninge Sølv, 3 Maanedsmater = 2⅔ Øre Sølv = 1 forngild Mark	1260	1165.5	2 3 3.8 (Kr. 10.526)	Dipl. Norv. IV No. 393.
1358	Den pavelige Indsamler Johannes Guilaberti modtog i dette Aar i Bergen 215 Mark 1 Øre Penninge i norsk Vægt; men det var gammel og forkastet Kobbermynt, kaldet Gunnarspenninge og Flosopenninge. Af saadan slet Mynt havde han allerede modtaget, som det ovenfor sees, noget i 1351—1353, og den maa være fremkommen paa den i den Tid sædvanlige Maade, at de ældste Emissioner af en Pengesort indeholdt nogenlunde hvad de skulde, medens de senere af samme Slags forværredes mere og mere. Forresten ser man af Opgaven hos Indsamleren, at den slette Myntsort er bleven udskilt fra den bedre, og hin har bestaaet næsten				Se Pag. XII i Indledningen til Myntværket.

[1] Saaledes er allerede anført, at i en Æqvation i Guilabertis Regnskab af 1351—53 er 1 Sterling sat lig 6 norske Penninge og 1 £ Sterling ansat til 7½ norske Mark, hvoraf nødvendigvis følger, at den sidste er regnet til 192 Penninge.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. ℛ ß	
		ganske om ikke helt af Kobber. Saavel tynde Mynter som Hulpenninge af denne Slags forefindes ogsaa.				
	1 : 5	Af bedre norsk Mynt var der ved Indsamlingen indkommen en Del, som efter Forholdet til engelsk Mynt fremdeles sees at have været beregnet i Forholdet 1 : 5. Den norske Mark var da $\frac{3780}{5}$	756.0	699.3	1 2 21 (Kr. 6.30)	
		og efter Regning med engelske Penge, da 3 Shilling Sterling = 3 × 245.00864 = 1 norsk Mark[1]	735.0259	679.8989	1 2 16 (Kr. 6.133)	
		1 Øre kom efter samme Regning til at holde	91 8782	84.9875	„ „ 23 (Kr. 0.767)	
		1 Ørtug	30.626	28 329	„ „ 7.66 (Kr. 0 255)	
		1 Penning = ⅛ Ørtug	3 828	3.54	„ „ 0 957 (Kr. 0.032)	
		At den norske gangbare Mark fremdeles stod i Forholdet 1 : 5 i Joh. Guilabertis Regnskab, kom udentvivl deraf, at den bedre Sort Mynt var bleven udskilt fra den slette, at der endnu courserede en Del af den ældre Mynt og at Indsamlingen tildels var foretaget tidligere.				

	Den af Joh. Guilaberti i Bergen modtagne svenske Mynt, bestaaende af Penninge prægede paa begge Sider (planæ monetæ sveviçæ reprobatæ), havde courseret lige med den norske og var saaledes modtaget af Undercollectorerne; denne Mynt blev nu, da Guilaberti modtog den sammesteds, nedsat saaledes, at en Mark svensk kun vurderedes til $\frac{2}{3}$ norsk Mark. Da denne sidste Mark holdt 679.8989 Æs, saa er $\frac{2}{3}$ af samme 453.2658 Æs fint Sølv, hvilket er ganske nær 456.733 eller 2 Lod i den svenske gangbare Mark efter hin Vurdering; $\frac{3}{2} \times 456.733 = 685.099$ Æs f. S. bliver efter dette den norske Marks Sølvindhold; men denne ringe Forskjel fra det ovenanførte, 5.2 Æs, kan ei komme i væsentlig Betragtning, især da man i Norge neppe har vurderet den svenske Mark saa nøiagtigt.[2] Blev der fremdeles taget 480 Penninge af Vægtmarken, saa holdt enhver af disse 7.612 Æs br. og $\frac{456.73}{192} = 2.3788$ Æs f. S.; Lødigheden blev da efter Forholdet $7.612 : 2.3788 = 16 : x = 5$ i hver Penning, og virkelig forefindes hele svenske Mynter, som maa være omtrent fra denne Tid, der holde 7.5 Æs i Vægt og maa antages 5-	685.099	1 2 17.6 (Kr. 6.186)	Dipl. Norv. VIII No. 171. Efter Lagerbring III, 594 havde man i Sverige Mynt uden Værdi fra 1356—63.

[1] Der faaes nøiagtigt det samme Resultat, enten man reducerer den norske gangbare Mark i Forholdet 1 : 5 efter den i Regnskabet 1327—28 benyttede Omsmeltningsprocent 100 : 102.854 eller beregner den norske Mark = 3 engelske Shilling efter Rudings Ansættelse af £ Sterling for Aaret 1351 = 4900.1728.

[2] Regner man norske Penge uden Reduktion til engelsk Mynt, bliver Forskjellen lidt større. Muligens er den norske Mark regnet uden Hensyn til engelsk Mynt, men efter en $14\frac{1}{2}$ lødig Vægtmark, hvilket senere var Tilfældet. Isaafald vilde Overensstemmelsen med den svenske Mark med 2 Lod fint Sølv blive ganske fuldstændig, idet den norske Mark i Forholdet 1 : 5 da kom til at holde 685.12 Æs rent Sølv og $\frac{2}{3}$ heraf bliver 456.746 Æs.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. ꞵ	
		lødige. $2\frac{1}{2}$ Gange den courserende Marks Sølvindhold = 456.733 × 2.5 kom til at holde 1141 833 Æs fint Sølv paa Vægtmarken, og den courserende Myntmark 1461.5 Æs brutto. Sølvindholdet i den gangbare Mark blev altsaa som før nævnt 2 Lod fint Sølv eller 8 Gange slettere end Vægtmarken fint Sølv. Fremdeles anføres, at 5 Mark i Vægt af et Slags Smaamynt, kaldet Oboler d. e. Halvpenninge og i daglig Tale benævnt *Skeffpenninger*, var det samme som 5 Mark almindelig gangbar Mynt; 1 Mark i Vægt i hine altsaa = 1 Mark i denne, som holdt 679.898976 fint Sølv. Var der altsaa af Vægtmarken brutto i Skefpenninge ogsaa taget $2\frac{1}{2}$ Mark eller 480 hele eller 960 halve Penninge, saa blev Bruttovægten af hver Obol $\frac{3675.1296}{960} = 3.82826$ med $\frac{679.8989}{960} = 0.708228$ Æs fint Sølv efter engelsk Regning; 1 Mark Halvpenninge var da $\frac{3675.1296}{2.5} = 1470$ Æs brutto med 384 × 0.708228 = 271.95955 Æs fint Sølv. Lødigheden fremkommer af Forholdet 3.82826 : 0.708228 = 16 : x og bliver 2.96.[1] Det synes bekræftet i denne Indsamling, at der				Nordstrøm Pag. 305, Note 4 anfører ogsaa et Dokument, hvor 8 Mark regnes paa en lødig Mark.

nu regnedes 192 istedetfor som tidligere 240 Penninge paa Marken; thi 3 Shilling 1 denarius Sterling ansættes lige med 1 Mark 6 Penninge i norsk Mynt, og da nu efter Dipl. VIII No. 169 3 Shilling = 1 norsk Mark, saa maa 1 den. Sterl. svare nær til 6 Penninge norsk med 192 Penninge paa Marken.[1]

---

1 Udtrykket i Regnskabet er: in parvis obolis Noricanis skef penninger appellatis quinque Marcas ad dictum pondus Noricanum ponderatas pro quinque marchis. Med andre Ord, da efter det Anførte en talt Mark paa denne Tid maa antages at have havt $2\frac{1}{2}$ Gange mindre Sølvværdi end en veiet Mark Penge, maa, da her en Mark i Vægt af Skefpenninger sættes lige med en almindelig talt Mark i den bedre Mynt, den talte Mark Skefpenninger være $2\frac{1}{2}$ Gange slettere end Marken gangbar Mynt, som stod i Forholdet 1 : 5. En talt Mark i Skefpenninger eller 384 Halvpenninge bliver $2\frac{1}{2} \times 5 = 12\frac{1}{2}$ Gange slettere end en Mark fint Sølv, og den enkelte Halvpennings Lødighed bliver $2\frac{1}{2}$ Gange mindre end den bedre Helpennings. ($2.5 \times 2.96 = 7.4$.

2 Intet kan med Hensyn til Penningeantallet paa den norske Mark udledes af, at 3 Shill. 1 d. sættes lig 1 Mark 6 Penninge norsk. Thi 1 Mark norsk bliver her = 3 Shilling = 36 d. = 36×6 eller 216 Penninge, da 1 Sterling sættes = 6 norske Penninge. Men Tallet 216 ligger, som man ser, midt imellem 240 og 192, og der kan saaledes med lige Ret sluttes for begge disse Resultater. Overensstemmende hermed er det forøvrigt, at overalt i Regnskabet, hvor norsk og engelsk Mynt sammenlignes, vilde et Antal af 216 Penninge paa den norske Mark give den fuldstændigste Overensstemmelse med Æquationen 1 norsk Mark = 3 Sh. Sterling. Saaledes anføres 19 Sh. 8 d. Sterling = 6 Mark 4 Øre 12 Penninge norsk, hvorefter den norske Mark bliver 735.65 Æs, naar regnes 240 Penninge paa Marken, men 734.24, naar man regner 192 Penninge paa Marken. Ligeledes anføres, 13 Sh. 2 d. = 4 Mark 3 Ører 2 Penninge, hvorefter den norske Mark erholdes = 735.25 Æs efter Regning med 240 og 734.74 efter 192 Penninge paa Marken. Endelig findes 21 Sh. 4 d. sat = 7 Mark 2 Ørtug 6 Penninge, hvoraf den norske Mark udbringes til henholdsvis 735.31 og 734.67 Æs. Det sees saaledes, at med stor Overensstemmelse de 2de resp. Værdier for den norske Mark overalt ligge forholdsvis lige langt paa hver Side af den Værdi, som udbringes af Æquationen 1 norsk Mark = 3 Sh. Sterling = 735.059 Æs. Hvor vanskeligt end denne Overensstemmelse kan forklares, kan det dog ikke antages, at der virkelig skulde være regnet 216 Penninge paa Marken, til hvilken Regning man intetsteds ellers finder Spor.

En Antydning til, at man i dette Regnskab har regnet 192 Penninge paa Marken, findes i en Sammenligning med svensk Mynt, idet 1 Øre 1 Ørtug svensk Mynt sættes = 2 Ørtug 6 Penninge norsk Mynt. Vedligeholdes her det tidligere i Regnskabet opstillede Forhold, hvorefter svensk Mynt i Godhed er = $\frac{2}{3}$ Dele af norsk Mynt, faaes ved Beregningen af den norske Ørtug til 8 Penninge, ligesom den svenske, 32 Penninge svensk = 22 Penninge norsk, medens den egentlig skulde være = $32 \times \frac{2}{3} = 21.3$, en ikke væsentlig Forskjel. Vilde man derimod regne den norske Ørtug til 10 Penninge, fik man Ligningen 32 Penninge sv. = 26 Penninge n., hvilket ikke passer. Idetheletaget taler ogsaa den Omstændighed, at svenske og norske Pengeværdier uden Forbehold sammenlignes med hinanden, for at Markens Inddeling nu har været lige for begge Slags Mynts Vedkommende.

Tidsbestemmelse.	Forholdet mell. gangbar Mynt og Sølv.	Benævnelse for Hovedmynten og dens Underafdelinger.	Værdi i norske Æs Sterlingssølv 14.8-lødigt.	Værdi i Æs fint Sølv.	Værdi i nuværende Speciesmynt.	Henvisninger.
Aar					Spd. ℔ β	
		I Regnskabet ansættes 6 £ Sterling til 40 norske Mark, hvoraf følger, at 3 Shill. Sterling bliver = 1 norsk Mark, der i Forholdet 1 : 5 giver efter engelsk Regning 735.0259 Æs Sterlingssølv, hvoraf faaes 1 Shill. Sterling.	245 00864	226.63299	„ 2 13.4 (Kr. 2.046)	
		1 £ Sterling bliver 20 × 245.00864 . . .	4900.1728	4532.6598	10 1 4.3 (Kr. 40.943)	
		1 Sterling bliver	20.417	18.886	„ „ 5.118 (Kr. 0.17)	
		Disse Resultater stemme med Rudings Opgave over £ Sterlings Værdi i Aaret 1351.				
		4 af de gamle franske Skjoldgylden fra Kong Philip ansættes i Regnskabet til 4 Mark 4 Ører norsk Mynt; heraf faaes 1 Skjoldgylden = 735.0259 + 91.8782.	826.904	764.886	1 3 15.2 (Kr. 6.906)	
		4 Piemontesiske Guldgylden ansættes til 4 Mark norsk almindelig Mynt, altsaa bliver 1 saadan Gylden.	735.0259	679.8989	1 2 16 (Kr. 6.133)	

Da Forfatterens Manuskript her standser midt i en meget forvirret Kursperiode, har jeg troet det af Interesse allerede nu at tilføie nogle Notitser til Bedømmelse af Kursforholdene indtil Aarhundredets Slutning.

Den gangbare Mark kan for Aaret 1358 i Virkeligheden neppe ansættes høiere end til $5\frac{1}{3}$ Gange slettere end Sølv. Allerede i 1360 finde vi nemlig ifølge Dipl. Norv. V No. 240 en Ko i et Salg ansat til 2 Mark. Da nu Koens høieste Værdi maa antages at have været den forngilde Mark = $2\frac{2}{3}$ Øre Sølv, bliver her den gangbare Mark = $1\frac{1}{3}$ Øre = 4 Ørtuger Sølv, altsaa Forholdet $\frac{24}{4}$ = 1 : 6. Er Koen blot regnet for 2 Ører Sølv, bliver Forholdet 1 : 8. Man har dog visselig fremdeles i officiel Regning lagt Forholdet 1 : 5 til Grund, hvilket synes at fremgaa af Regnskaberne. Saaledes findes i Opgjøret af Kong Magnus's Gjæld til Pavestolen i 1363 (Dipl. Norv. VIII No. 178) 6 norske eller svenske Mark ansat til 1 Mark kølnsk rent Sølv. Herefter bliver den norske gangbare Mark = $\frac{4096}{6}$ = 682.666 Æs rent Sølv eller 738.017 Æs Sterlingssølv, hvilket giver Forholdet 1 : 5.12. Dette er dog under Forudsætning af, at en Mark kølnsk „rent Sølv“ skal forstaaes absolut. Regnedes — som det kan antages — den kølnske Mark for ren, naar den holdt 14.5 Lod, bliver Forholdet 1 : 5.65 og den norske Mark = 618.66 Æs rent og 668.8 Æs Sterlingssølv.

I den pavelige Indsamler Guido de Cruces Indsamling af 1364 (Dipl. Norv. IV No. 442) omtales den indsamlede norske Mynt som „vraget og forkastet“ eller aldeles værdiløs. Ved Indsamlingen er altsaa ikke indkommet noget af den nye Mynt („nyium peningum“), som maa antages præget i de første Aar efter 1360 og omtales i ėn Betaling i 1363 (Dipl. Norv. IV No. 438). Til disse nye Penge maa visselig henregnes en Række Mynter (Norges Mynter Tab. XII No. 60—73), som nærmest maa henføres til denne Tid og kan antages slagne til Topenninge. De bedste af dem veie ca. 12.5 Æs og kunne saaledes antages slagne til 300 Stykker paa Vægtmarken og ere 7-lødige. En Mark veiet af disse Mynter kom altsaa til at indeholde 7 × 236.25 (Loddets Vægt regnet efter en norsk Mark) = 1653.75 Æs fint Sølv; hvert Stykke holdt

$\frac{1653.75}{300} = 5.512$ og den enkelte Penning 2.75625 Æs fint Sølv. Vægten af de bedre Mynter af denne Slags gjør det sandsynligt, at der har været tilsigtet at tage som tidligere 2½ gangbar Mark af Vægtmarken brutto eller gjøre den gangbare Penning 2½ Gange lettere end Vægtpenningen. Isaafald har man altsaa endnu ved Udmyntningen regnet 240 Penninge paa Marken, idet nemlig 2½ × 120 Topenninge giver 300, eller disses Antal paa Bruttovægtmarken. Disse Mynter ere da udmyntede efter en Mark med et Indhold af 120 × 5.512 = 661.5 Æs rent og 715.135 Æs Sterlingssølv, og bliver denne Mark $\frac{3780}{715.135} = 5.285$ Gange slettere end 1 Mark Sølv. (Dens Værdi i nugjældende Mynt: 6 Kroner). Det maa dog antages, at man allerede nu i alle Betalinger har regnet 192 Penninge paa Marken, et Forhold, der selvfølgelig var fordelagtigt for Myntherren, der selv udbragte Marken til 240 Penninge, eller rettere vedligeholdt Skinnet af at udmynte den gangbare Mark kun ca. 5 Gange slettere end Sølv, medens den i Virkeligheden var ca. 6½ Gange slettere. Thi 96 af de antagne Topenninge giver en gangbar Mark med kun 529.15 Æs rent eller 572 Æs Sterlingssølv, og denne Mark staar i et Forhold til Sølv som $\frac{3780}{572} = 1:6.6$. At saa har været regnet, bestyrkes ved, at, som før paapeget, norsk og svensk Mynt i denne Periode kurserede om hinanden, samt ved de fra denne Tid begyndende stadige Sammenligninger med hanseatisk Mynt, hvor 192 Pfenninge regnedes paa Marken. I Kong Haakons Besværinger over Hanseaterne i 1370 heder det, at de tydske Kjøbmænd i Bergen vægre sig ved at modtage norsk Mynt lige med lybsk og sundisk (Norges Mynter Pag. 113). Nu udmyntedes efter Grautoff Marken fin i Lübeck i 1364 til 3 Mk. 12 Sch. 5 Pf., eller 1084.64 Æs fint Sølv paa den gangbare Mark, 67.79 Æs paa Schillingen og 5.65 Æs paa Pfenningen, og antages en sundisk Mark, hvad Grautoff paaviser, for Halvdelen af den lybske, bliver en sundisk Marks Sølvindhold 542.32 Æs. Det sees heraf, at Kong Haakon med Grund kunde

forlange, at ialfald de bedre af hine heromhandlede Topenninge skulde tages lige med en sundisk Topenning eller en lybsk Enkeltpenning, med hvilke de nogenlunde stemmede overens, idet de som ovenfor udbragt holdt 5.512 Æs fint Sølv mod 5.65 for disse, medens en Mark i de norske Topenninge beregnet efter 192 Penninge paa Marken holdt 529.15 Æs fint Sølv mod 542.32 Æs for den sundiske Mark.

Denne Forbindelse med Hansestæderne, hvormed man idethele kan sige, at en ny Periode i vort Myntvæsen begynder, bevirkede, at Benævnelsen „forngild Mark“ efterhaanden faldt bort, medens man derimod fra nu af i Diplomatarierne oftere finder Udtrykket „gild Mark“ = den lybske, der regnedes dobbelt saa god som en norsk Mark. Endvidere har rimeligvis denne Forbindelse ogsaa havt den Virkning, at fra denne Tid 14.5-lødigt Sølv er bleven anseet som rent ligesom før det 14.8-lødige Sterlingssølv, hvorved ogsaa det Overskud af rent Sølv, som de norske Penge stadig havde havt i Forhold til de engelske, paa det nærmeste bortfalder.

Som allerede nævnt er Forholdet mellem Sølv og den gangbare Mark allerede i Tiaaret 1360 - 1370 gaaet ned til 1 : 6. Dette bevirker, at den saalænge vedligeholdte Beregning af den norske Mark til 3 Sh. Sterling ei længer passer, idet den engelske Mynt ei er sunket forholdsvis saameget som den norske.

Sættes saaledes en engelsk Penning ved Aaret 1370 til 17 Grain Troyvægt, hvilket stemmer saavel med Rudings Opgaver som med Opgaver i Diplomatarierne og med samtidig lybsk Mynt (se Norges Mynter Pag. 114), bliver den lig 19.283 norske Æs og 1 £ Sterling bliver 4627.94098 Æs (= 4280.6454 Æs fint Sølv = Kr. 38.666). 1 Shilling Sterling bliver 231.397 Æs. Den norske gangbare Mark er i Forholdet $1:6 = \frac{3780}{6} = 630$ Æs, dette reduceret til engelsk Mynt efter den tidligere anvendte procentvise Reduktion giver for Marken 612 Æs, svarende nær til $2\frac{2}{3}$ Shilling engelsk eller 32 Penninge engelsk = 617.058 Æs Sterlingssølv. Dette maa regnes for den norske Marks virkelige Værdi. Den kommer herefter til at holde:

1 Mark	617.058	Æs Sterlingssølv,	570.778	Æs fint Sølv af Værdi i nuværende Mynt Kr.	5.153.
1 Øre	77.132	- —	72.347	- — — — — -	0.653.
1 Ørtug	25.71	- —	23.78	- — — — — -	0.213.
1 Penning	3.214	- —	2.97	- — — — — -	0.026.

En endnu fuldstændigere Overensstemmelse med engelsk Mynt opnaaes, hvis man her, som ovenfor antydet, uden at foretage nogen Reduktion til engelsk Mynt, regner den norske Mark fin for 14.5-lødig istedetfor 14.8-lødig. Thi den norske Mark i Forholdet 1 : 6 faar da et Sølvindhold af 570.8 Æs rent Sølv eller nøiagtigt det rene Sølvindhold i 32 engelske Penninge.

En Bekræftelse paa Rigtigheden af denne Sammenstilling med engelsk Mynt og paa Beregningen af Forholdet mellem norsk Mark Sølv og gangbar Mark som 1 : 6 findes i en Taxt for de tydske Skomagere i Nidaros af 1377, hvorefter en norsk Mark forngild maa antages sat lig 64 engelske Penninge (Norges Mynter Pag. XLIV og 114). Her bestemmes nemlig, at det bedste Par Støvler skulde koste et Spand, hvorved for det Throndhjemske maa forstaaes 3 Ører, det midlere 20 engelske Penninge og det sletteste Par 2 Ører. Det er høist sandsynligt, at disse 20 engelske Penninge maa ligge midt imellem de 2 andre Værdier og være det samme som $2\frac{1}{2}$ Øre. Heraf erholdes da $2\frac{1}{2}$ Øre $= 20 \times 19.283 = 385.66$ Æs og 1 Øre $= 154.26$ Æs, 1 Mark $= 1234\,1176$ Æs Sterlingssølv $= 64$ Penninge eller 5 Shilling 4 Penninge engelsk, indeholdende i rent Sølv 1141.55877 Æs. Den norske forngilde Mark $= \frac{3780}{3} = 1260$ Æs, og ansees denne Mark for 14.5-lødig, indeholder den i rent Sølv 1141.6 Æs, eller netop det samme som ovenfor udbragt for 64 engelske Penninge. Der synes saaledes at være ringe Tvivl om, at i denne Taxt en norsk forngild Mark er beregnet lig 64 engelske Penninge. Da nu 3 lybske Penninge regnedes = 1 engelsk Penning og, som man ovenfor har seet, der gik 2 norske Penninge paa 1 lybsk, følger heraf,

at 1 engelsk Penning = 6 norske gangbare Penninge og 32 engelske Penninge = 6 × 32 = 192 norske Penninge = 1 norsk gangbar Mark, medens der som paavist gik 64 Penninge paa den forngilde Mark. Heraf følger sluttelig, at den norske gangbare Mark var tænkt at skulle være halv saa god som den forngilde Mark eller staa i Forhold til Sølvmarken som 1 : 6.

I et Kjøb af Jord i 1374 (Dipl. Norv. I No. 435) omtales 52 „6 Ørers Kyrlag", som sees beregnede til ca. 2 Ører Sølv, og endnu i 1378 omtales i et Salg 6 Ørers Kyrlag svarende til 2 Ører Sølv (Dipl. Norv. III No. 451).

Af udenlandske Myntværdier for dette Tidsrum er £ Sterling allerede omtalt.

Den lybske Mark var efter Grautoff i 1379 sunket til 969.7 Æs fint Sølv = Kr. 8.76 i nugjældende norsk Mynt og holdt sig i denne Værdi indtil 1387. Den lybske Schilling kom herefter til at holde 60.6 Æs og Pfenningen 5.05 Æs fint Sølv.

Det flanderske Pund Grot har neppe været synderlig kjendt i norsk Pengeberegning i sidste Halvdel af det 14de Aarhundrede. Det bemærkes her kun, at Lüxdorph kommer til det Resultat, at for denne Tid £ Sterling forholdt sig til £ flanderske Grosser som 5776 : 4332. Sættes som ovenfor £ Sterling = 4627.94 Æs Sterlingssølv = 4280.8445 Æs f. Sølv, bliver herefter 1 £ flanderske Grosser = 3470.955 Æs Sterlingssølv = 3210.6334 Æs fint Sølv. 1 Solidus gross. flandr. bliver 160.53 Æs, 1 Grot = $\frac{1}{3}$ Solidus = 53.51 Æs og 1 Penning = $\frac{1}{4}$ Grot = 13.3775 Æs fint Sølv. Et flandersk Pund Grots Værdi i nuværende norsk Mynt bliver Kr. 29. Dette Pund Grot sattes i Almindelighed lig med 5 lybske Mark.

En Benævnelse, som for denne Tid hyppig forekommer i de norske Oldbreve, er „lødig Mark". Denne lødige Mark, visselig oprindelig tænkt som identisk med Mark brændt og indkommen fra Forbindelsen med Lybeck, sættes for det her omhandlede Tidsrum jevnlig lig 15 Shilling engelsk, efter de ovenfor udbragte Værdier for engelsk Mynt = 3210.6 Æs fint Sølv. Tænker man sig nu, hvad der er rimeligt, at man med denne Markværdi forstod den

Vægtmark, hvoraf man tog saa mange gangbare Mark, som det for Tiden var legalt bestemt eller begrundet i den almindelige Opfatning, altsaa in casu 6 Mark, bliver den gangbare Marks Indhold i rent Sølv $= \frac{3210.6}{6} = 535.1$ Æs, og Forholdet mellem Marken rent Sølv og den gangbare Mark skulde altsaa i Virkeligheden være $\frac{3780}{535.1} = 7.06$ eller omtrent 1 : 7. Officielt synes dog Forholdet 1 : 6 at være regnet ogsaa senere end 1380, og Forholdet 1 : 7 først at være indtraadt tidligst omkring 1390.

At man ved denne Tid helt har opgivet den gamle Inddeling af 10 Penninge paa Ørtugen eller 240 Penninge paa Marken, og nu stadig har regnet denne ligesom i Nabolandene til 192 Penninge, synes blandt andet at fremgaa af et Brev fra 1391 (Dipl. Norv. I No. 537, Norges Mynter Pag. 124), hvor der omtales en Prydelse af Guld, som veiede 5 Ører og 5 hvide Penge, hvilke sidste er = 20 almindelige Penninge. Havde her Ørtugen været 10 Penninge, er det lidet rimeligt, at man skulde benyttet 5 hvide Penge istedetfor det simplere 2 Ørtuger, som passer bedre til det første Led 5 Ører. I Forbigaaende bemærkes, at Udtrykket hvide Penge kan antages at sigte til den Slags Mynter, som findes optagne i Myntværket Tab. X, 18 og 19, og som kunne henføres til Haakon den 6te. Efter Schives Beregning kunne de nemlig antages at have holdt 11.7 Æs fint Sølv, og de kunne saaledes ansees som Firepenninge, idet 48 Stykker af dem komme til at holde 561.6 Æs fint Sølv eller meget nær 570.778 Æs, som efter hvad ovenfor er udbragt, var det fine Sølv i en gangbar Mark i Forholdet 1 : 6.

Idetheletaget er det vanskeligt at komme til noget bestemt Resultat med Hensyn til Kursen i de sidste Aartier af det 14de og ind i det 15de Aarhundrede. Dels synes Jordegodsets Værdi, som idetheletaget sank efter den sorte Død, at have været saa varierende, at man deri finder liden Støtte for Bestemmelsen af Myntværdierne, hvilket tildels ogsaa gjælder om Kyrlagets Værdi, og dels synes ogsaa det Forhold, hvori man ved de enkelte Beta-

linger har ansat den benyttede Mynt til Marken Sølv, at have været meget forskjelligt. Det oven angivne Forhold 1: 7 har neppe været mere almindeligt anerkjendt, men kan rettere betragtes som et Mellemforhold og en Overgang til det i det første Decennium af det 15de Aarhundrede temmelig konstante Forhold 1: 8.

Der hidsættes af Diplomatarierne nogle Æquationer, der kaste noget Lys over Pengeberegningen omkring Aaret 1400.

I Dipl. Norv. IV No. 602 sættes for Aaret 1392 i et Salg 20 Mark Penge = $^1/_2$ Markebol + 3 Øresbol, og samtidig sættes 5 Kjør = 4 Øresbol. Ansættes her Koen til sin høieste Værdi $2^2/_3$ Øre Sølv, erholdes: 1 Øresbol = $1^1/_4$ Ko = $3^1/_3$ Øre og $^1/_2$ Markebol + 3 Øresbol = 7 Øresbol = 7 $\times$ $3^1/_3$ eller $23^1/_3$ Ører Sølv, hvilket angives lig 20 Mark Penge = 160 Ører Penge. Altsaa bliver Forholdet mellem Sølv og Penge = $\frac{160}{23^1/_3}$ = 6.85 eller nær Forholdet 1: 7. Sættes derimod Koen som almindeligt paa denne Tid til 2 Ører Sølv, bliver Forholdet nær 1: 9. Herved er ialfald Grændserne for Kursforholdet paa denne Tid bestemte.

I Dipl. Norv. II No. 559 sættes for Aaret 1399 en gangbar Mark til 2 Huder. Nu bemærkes, at efter et Kjøb i 1374 regnedes Huden til 20 Penninge Sølv, dengang beregnet efter 240 Penninge paa Marken. Efter Forholdet 1: 6 erholdes nu det samme Resultat: 1 Hud = $^1/_2$ Mark = 120 Penninge og $\frac{120}{6}$ = 20 Penninge Sølv, eller beregnet efter 192 Penninge paa Marken 16 Penninge Sølv. Forholdet bestyrkes ogsaa ved, at en Hud maa antages almindelig at have været regnet til $^1/_3$ Kyrlag. Sættes nemlig Koen til 2 Ører Sølv = 48 Penninge, følger heraf, at Huden bliver lig $\frac{48}{3}$ = 16 Penninge Sølv. Antager man, at Huden nu — hvilket for en senere Tid bestemt forefindes (se Dipl. Norv. III No. 752) — kun er regnet til $^1/_4$ Ko, erholdes: 1 Hud = $\frac{48}{4}$ = 12 Penninge Sølv, hvoraf følger, at en gangbar Mark, der sættes lig 2 Huder, bliver lig 24 Penninge, hvorefter den gangbare Mark

bliver $\frac{192}{24}$ = 8 Gange slettere end Sølvmarken, hvilket er det sandsynligste. Det bemærkes, at Hudens Værdi stadig sank, saa at den tilsidst kun regnedes for 4 Penninge Sølv (Norges Mynter Pag. 156).

Dipl. Norv. VII No. 331 for Aaret 1399 omhandler Salget af Gaarden Gautagaard i Tunsberg til Mariæ Kirke i Oslo for 134 Mark i gangbare Penge, og i samme Bind af Diplomatariet No. 343 findes i Aaret 1405 den samme Gaard afhændet af Geistligheden for 50 engelske Nobler. Der er her stor Sandsynlighed for, at Gaarden er solgt for samme Pris, hvorfor den var indkjøbt; ialfald har vistnok Geistligheden solgt skadesløs, og Forskjellen kan med saa faa Aars Mellemrum ikke være stor. De engelske Nobler fra den sidste Halvdel af det 14de Aarhundrede indeholdt 135.4 Æs fint Guld og beregnes af Lüxdorph til at æquivalere 1516.9 Æs fint Sølv. Ansættes her deres Værdi, som sandsynligt, blot til 1512 Æs, erholdes: 134 Mark gangbar = 50 Nobler = 50 × 1512 = 75600 Æs og $\frac{75600}{134}$ = 564.18 = en gangbar Marks Sølvindhold, saa at denne Mark bliver $\frac{3780}{564.18}$ = 6.7 Gange slettere end Sølvmarken fin. Begge de omhandlede Summer blive isaafald lig 20 norske Sølvmark; thi $\frac{134}{6.7}$ = 20 = $\frac{75600}{3780}$. Beregnes Noblerne nøiagtigt efter Lüxdorph til 1516.9 Æs Sølv, erholdes: 50 × 1516.9 = 75845, og $\frac{75845}{134}$ = 566 bliver Sølvindholdet i den norske gangbare Mark, der kommer til at staa i Forholdet 1 : 6,68 til Sølvmarken.

Forholdet 1 : 8 synes at fremgaa af en Optegnelse om ældre norske Pengeværdier, nedskreven i Slutningen af det 16de Aarhundrede og optagen i Nye danske Magazin I Pag. 95 ff. (Norges Mynter Pag. 125, Not. 3). Her siges nemlig, at en Ko i Dronning Margretes Tid gjaldt 8 Ører Sølv. Med disse 8 Ører Sølv er vistnok ment en „gild Mark“, nærmest tænkt lig en lybsk Mark

og dobbelt saa god som den norske. Er nu Koen værd 8 saadanne „gilde“ Ører, er den 16 Ører gangbar norsk Mynt, og da den for denne Tid maa antages at have været beregnet til 2 Ører Sølv efter Vægt, fremgaar heraf Forholdet 1 : 8. Den lybske Mynts Værdier for denne Tid stemme ogsaa hermed. Den lybske Mark holdt beregnet efter Grautoffs Opgave i Aaret 1396 873.6 Æs fint Sølv (Schillingen = 54.6 og Pfenningen = 4.55 Æs fint Sølv) og i Aaret 1398 827.82 Æs fint Sølv (Schillingen = 51.739 og Pfenningen = 4.312 Æs f. Sølv). Nu holder den norske gangbare Mark i Forholdet 1 : 8 $\frac{3780}{8}$ = 472.5 Æs, og antages $14\frac{1}{2}$ lødigt Sølv at have været anseet for fint, holder denne Mark 428.2 Æs rent Sølv. Det dobbelte heraf giver den gilde Mark = 856.4 Æs fint Sølv, hvilken Værdi, som det sees, ligger imellem den lybske Marks Værdier i 1396 og 1398.

I Forholdet 1 : 8 er:

1 norsk Mark	= 428.2 Æs rent Sølv	= i nuværende Mynt Kr.		3.866.
1 Øre	= 53.5 — — —	= - —	— —	0.483.
1 Ørtug	= 17.8 — — —	= - —	— —	0.16.
1 Penning	= 2.23 — — —	= - —	— —	0.2.

Naar Kyrlaget paa denne Tid, da den gangbare Mark er 8 Gange slettere end Sølvmarken, ansættes til en Værdi af 2 gangbare Mark, hvilket ofte sker i Oldbrevene fra denne Periode, sees det, at denne gamle Værdibetegnelse fremdeles har bibeholdt sin tidligere og nu høieste Værdi af 2 Ører Sølv, hvilken Værdi Koen først havde erholdt, da den gangbare Mark gik fra at være $\frac{1}{3}$ Del ned til at blive $\frac{1}{4}$ Del af Sølvmarken. Men naar Kyrlaget fra denne Tid af og gjennem hele Aarhundredet fixeres til Værdien af 2 gangbare Mark, sees det, at denne Værdibetegnelse har forladt sin oprindelige faste Stilling til Sølv og nu følger de gangbare Penge i deres stadige og hurtige Synken.

Med Hensyn til den nærmere Bestemmelse af denne Synken bliver fra denne Tid af det vigtigste Støttepunkt at hente fra den lybske Marks Værdi, hvilken Mark stadig blev regnet for dobbelt saa god som den norske Mark Penge. Uden nærmere at gaa

ind paa Motivering af de enkelte Resultater, angives her sluttelig det omtrentlige Forhold, hvori de gangbare Penge maa antages at have staaet til den norske Sølvmark gjennem det 15de Aarhundrede og indtil Reformationen.

I	Aaret	1410	regnedes	Forholdet	1 : 9.
-	—	1415—1425	—	—	1 : 10.
-	—	1425—1430	—	—	1 : 12.
-	—	1430—1440	—	—	1 : 14.
-	—	1440—1450	—	—	1 : 16.
-	—	1450—1460	—	—	1 : 18.
-	—	1460—1470	—	—	1 : 20.
-	—	1470—1480	—	—	1 : 23.
-	—	1480—1490	—	—	1 : 24.
-	—	1490—1513	—	—	1 : 32.

Oversigt af Norges Araneider,

af

Robert Collett.

II.

Laterigradæ, Orbitelariæ.

Subordo **Laterigradæ.**

Fam. 1. **Heteropodidæ.**

Gen. 1. **Micrommata,** (Latr.).

Nouv. Dict. D'Hist. 24. (1804).

1. *M. virescens*, (Clerck) 1757.

Araneus virescens, Clerck, Sv. Spindl. p. 138 (1757).
Araneus roseus, Clerck, Sv. Spindl. p. 137 (1757).
Micrommata smaragdina, Hahn, Die Arachn. B. 1. p. 119 (1831).
Sparassus virescens, Koch, Die Arachn. B. 12. p. 87 (1845).
Sparassus virescens, Westr., Ar. Suec. p. 406 (1861).
Sparassus smaragdulus, Blackw., Sp Great. Brit. P. 1. p. 102 (1861).
Micrommata virescens, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 227 (1870—73).

Enkelt- eller parvis i høit Græs og blandt Buske paa aabne solbeskinnede Steder. Hidtil alene funden i de sydlige Dele. (60°).

Chra. St. Christiania Omegn — Frederikshald.
Hamar St. Eidskogen.
Chr.sand St. Lillesand — Stavanger.

2. *M. ornata*, (Walck.) 1802.

Aranea ornata, Walck., Faun. Par. II. p. 226 (1802).
Sparassus ornatus, Koch, Die Arachn B. 12. p. 90 (1845).

Sparassus ornatus, Westr., Ar. Suec. p. 408 (1861).
Micrommata ornata, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 228 (1870—73).

Et enkelt yngre Ind., der af Dr. Thorell er anseet som tilhørende denne Form eller Art, har jeg fundet i Landets sydlige Dele. (60°).

Chra. St. Asker.

Fam. 2. **Thomisidæ.**

Gen. 1. **Philodromus**, Walck.

Faune Franç. Ar. (1820—26).

3. *P. fusco-marginatus*, (De Geer) 1788.

Aranea fusco-marginata, De Geer, Mém. tom. 7. p. 301 (1778).
Artamus corticinus, Koch, Die Arachn. B. 4. p. 85 (1838).
Philodromus fusco-marginatus, Westr., Ar. Suec. p. 447 (1861).
Philodromus cinereus, Westr., Ar. Suec. p. 448 (1861).
Artanes fusco-marginatus, Thor., On Eur. Sp. p. 180 (1870); Rem. Syn. Sp. p. 259 (1870—73).

Et enkelt Individ af denne Art er hidtil fundet i Norges sydligste Dele. (59°).

Chra. St. Frederikshald 1871.

4. *P. emarginatus*, (Schrank) 1803.

Aranea emarginata, Schrank, Fauna Boica, III, I, p. 230 (1803).
Thomisus griseus, Hahn, Die Arachn. B. 1. p. 121 (1831).
Artamus griseus, Koch, Die Arachn. B. 12. p. 81 (1845).
Philodromus griseus, Westr., Ar. Suec. p. 462 (1861).
Artanes pallidus, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 268 (1870—73).
Philodromus emarginatus, Thor., Hor. Ent. Ross. tom. 11. No. 1—2 (1875).

Paa Buske og Træstammer, især paa Naaletræer, temmelig hyppigt, omtrent op til Nordland. (65°).

Chra. St. Christiania Omegn — Asker — Drammen — Hvaløerne — Jarlsberg.
Hamar St. Slidre i Valders — Dovre.
T.hjem St. Namdalen i nordre Trondhjems Amt.

5. *P. margaritatus*, (Clerck) 1757.

Araneus margaritatus, Clerck, Sv. Spindl. p. 130 (1757).
Thomisus lævipes, Hahn, Die Arachn. B. 1. p. 120 (1831).
Philodromus margaritatus, Westr., Ar. Ar. Suec. p. 454 (1861).
Philodromus pallidus, Blackw., Sp. Great. Brit. P. 1. p. 93 (1861).
Artanes margaritatus, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 262 (1870—73).

Paa Naaletræernes Stammer og Grene, sporadisk og enkeltvis, hidtil funden blot i Landets Kystegne op til Sognefjorden. (61°).

Chra. St. Christiania Omegn — Drammen.
Chr.sand St. Nedenæs.
Bergen St. Lærdal.

P. margaritatus, var. *tigrinus*, (De Geer).

Aranea tigrina, De Geer, Mém. tom. 7. p. 302 (1778).
Artamus jejunus, Koch, Die Arachn. B. 12. p. 83 (1845).
Artanes margaritatus, var. *tigrinus*, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 262 (1870—73).

Varieteten er alene fundet i et enkelt Individ blandt høit Græs. (60°).

Chra. St. Christiania Omegn.

6. *P. dispar*, Walck. 1825.

Philodromus dispar, Walck., Faun. Franç. Arachn. p. 87 (1825).
Philodromus limbatus, Koch, Die Arachn. B. 12. p. 85 (1845).
Philodromus limbatus, Westr., Ar. Suec. p. 450 (1861).
Philodromus dispar, Blackw., Sp. Great. Brit. P. 1. p. 91 (1861).
Philodromus dispar, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 260 (1870 - 73).

Opgives at forekomme mellem Græs og tørre Planter, paa bjergfuldt Terrain. I Norge alene et enkelt Ind. fundet. (60°).

Chra. St. Christiania Omegn, 1873, ♂

7. *P. aureolus*, (Clerck) 1757.

Araneus aureolus, Clerck, Sv. Spindl. p. 133 (1757).
Thomisus aureolus, Hahn, Die Arachn. B. 2. p. 57 (1834).

Philodromus aureolus, Westr., Ar. Suec. p. 457 (1861).
Philodromus aureolus, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 264 (1870—73).

Har af alle Arter den videste Udbredelse, og forek. fra de sydligste Dele op i Finmarken. Den har Tilhold paa Træer og i Græs, ofte paa unge Coniferer. (70°).

Chra. St. Christiania Omegn — Drammen — Asker — Røken — Drøbak — Smaalenene — Hvaløerne — Kragerø.
Hamar St. Vang og Slidre i Valders — Hamar — Eidskogen — Aamot — Faaberg i Gudbrandsdalen.
Chr.sand St. Nedenæs.
Bergen St. Lærdal — Lyster.
T.hjem St. Romsdal — Rennebo — Trondhjem.
Tromsø St. Karasjok i Finmarken.

8. *P. auro-nitens*, Auss. 1867.

† *Philodromus cespiticolis*, Westr., Ar. Suec. p. 459 (1861).
Philodromus auro-nitens, Auss. Verh. Zool. Bot. Gesellsch. Wien, B. 17, p. 165 (1867).
Philodromus auro-nitens, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 266 (1870—73).

Alene et enkelt Ind. af denne Art har jeg hidtil fundet i Landets mellemste Dele. (64° 30′).

T.hjem St. Namdalen i nordre Trondhjems Amt, Juli 1871.

9. *P. elegans*, Blackw. 1859.

Philodromus elegans, Blackw., Ann. Mag. Nat. Hist. Ser. 3. vol. 3. p. 92 (1859).
Philodromus decorus, Westr., Ar. Suec. p. 459 (1861).
Philodromus elegans, Blackw., Sp. Great Brit. P. 1. p. 94 (1861).
Philodromus elegans, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 268 (1870—73).

Individer af denne Art har jeg hidtil alene fra en enkelt Localitet; den opgives at forekomme blandt Lyng paa bjergfulde Steder. (60°).

Chra. St. Christiania Omegn.

Gen. 2. Thanatus, Koch.

Uebers. d. Arachn. Syst. (1837).

10. *T. oblongus*, (Walck.) 1802.

Aranea oblonga, Walck., Faune Par. tom. 2. p. 228 (1802).
Thomisus oblongus, Hahn, Die Arachn. B. 1. p. 110 (1831).
Philodromus oblongus, Westr., Ar. Suec. p. 464 (1861).
Philodromus oblongus, Blackw., Sp. Great Brit. P. 1. p. 100 (1861).
Thanatus oblongus, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 269 (1870—73).

Paa Lyngmark og i lavt Græs, ofte umiddelbart paa Marken, fra de sydligste Dele ikke sjelden op til Trondhjemsfjorden (63°). Ved Drammen har jeg fundet Ex. med bredt mørkrandet Cephalothorax, og sorte Pletter paa Siderne af Abdomen.

Chra. St. Christiania Omegn — Ringerike — Drammen.
Hamar St. Eidskogen — Aamot.
Chr.sand St. Næs i Nedenæs.
Bergen St. Bergen — Lærdal.
T.hjem St. Romsdalen — Opdal paa Dovre (omtr. 2000′ o. H.) — Trondhjem (Boheman, if. Westr.).

11. *T. formicinus*, (Clerck) 1757.

Araneus formicinus, Clerck, Sv. Spindl. p. 134 (1757).
Thomisus rhomboïcus, Hahn, Die Arachn. B. 1. p. 111 (1831).
Philodromus formicinus, Westr., Ar. Suec. p. 465 (1861).
Thanatus formicinus, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 269 (1870—73).

Paa bjergfulde Steder, ofte paa Marken; udbredt, skjønt mindre hyppigt end foreg., lige op i Finmarken. Paa de sydlige Høifjelde gaar den op i Birkeregionen. (70°).

Chra St. Christiania Omegn — Asker — Ullensaker.
Hamar St. Dovre — Filefjeld — Slidre i Valders.
Tromsø St. Elvenæs i Varanger, flere Ex.

12. *T. arenarius*, Thor., 1870—73.

Thanatus arenarius, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 269 (1870—73).

Opføres indtil videre som en distinct Art, skjønt Overgange

mellem denne og foreg., hvoraf jeg har flere (f. Ex. fra Finmarken), antyde, at den ikke er skarpt begrændset. (70⁰).

Chra. St. Hvaløerne — Asker — Drammen.

Hamar St. Domaas paa Dovre — Bang i Valders.

Tromsø St. Elvenæs i Varanger.

Gen. 3. **Misumena**, (Latr.).

Nouv. Dict. Hist. Nat. tom. 24 (1804).

13. *M. vatia*, (Clerck) 1757.

Araneus vatius, Clerck, Sv. Spindl. p. 128 (1757).
Thomisus pratensis, Hahn, Die Arachn. B. 1. p. 43 (1831).
Thomisus calycinus, Koch, Die Arachn. B. 4. p. 53 (1838).
Thomisus vatius, Westr., Ar. Suec. p. 442 (1861).
Thomisus citreus, Blackw., Sp. Great Brit. P. 1. p. 88 (1861).
Misumena vatia, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 258 (1870—73).

Under talrige Varieteter alm. i Landets sydlige Dele, uden endnu at være funden langs Vestkysten; den har Tilhold paa høie Planter og blandt Græs paa solbeskinnede Steder. (62⁰).

Chra. St. Christiania Omegn — Ullensaker — Frederikshald — Ringerike — Drammen.

Hamar St. Eidskogen — Grundset i Elverum — Bang i Valders — Vang i Valders.

Chr.sand St. Nedenæs.

Gen. 4. **Diæa**, Thor.

On Eur. Spid. (1870).

14. *D. dorsata*, (Fabr.) 1777.

Aranea dorsata, Fabr., Gen. Ins. p. 249 (1777).
Thomisus dorsatus, Hahn, Die Arachn. B. 1. p. 44 (1831).
Thomisus dorsatus, Westr., Ar. Suec. p. 434 (1861).
Thomisus floricolens, Blackw., Sp. Great Brit. P. 1. p. 76 (1861).
Diæa dorsata, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 252 (1870—73).

Sparsomt udbredt i det sydlige Norge. Forek. mellem Løv, samt, ifølge Westr., paa Naaletræer. (60⁰).

Chra. St. Christiania Omegn — Asker, flere Ind. — Thelemarken.

Gen. 5. Xysticus, Koch.

Deutschl Ins. (1835).

15. *X. bifasciatus*, Koch 1837.

Xysticus bifasciatus, Koch, Uebers. d. Arachn. Syst. B. 1. p. 26 (1837).
Xysticus bifasciatus, pt. Koch, Die Arachn. B. 4. p. 59 (1838).
Xysticus lanio, pt. Koch, Die Arachn. B. 12. p. 77 (1845).
Thomisus bifasciatus, Westr., Ar. Suec. p. 414 (1861).
Thomisus bifasciatus, Blackw., Sp. Great Brit. P. 1. p. 79 (1861).
Xysticus bifasciatus, Thor., Rem. Syn. Sp p. 234 (1870—73).

Hyppig paa Blomster og lave Planter over hele Landet fra de sydligste Dele op i Finmarken. (70°).

Chra. St. Christiania Omegn — Asker — Enebak — Holmestrand.
Hamar St. Elverum — Bang i Valders.
Chr.sand St. Nedenæs.
Tromsø St. Elvenæs i Varanger.

16. *X. ulmi*, (Hahn) 1831.

Thomisus ulmi, Hahn, Die Arachn. B. 1. p. 88 (1831).
Thomisus bivittatus, Westr., Ar. Suec. p. 417 (1861).
Thomisus ulmi, pt. Westr., Ar. Suec. p. 426 (1861).
Xysticus ulmi, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 246 (1870—73).

Paa lave Buske, spredt over en stor Del af Landet, altid blot enkeltvis. (65°).

Chra. St. Christiania Omegn — Drammen.
Hamar St. Grundset i Elverum — Fron i Gudbrandsdalen.
T.hjem St. Namdalen i nordre Trondhjems Amt.

17. *X. erraticus*, (Blackw.) 1834.

Thomisus erraticus, Blackw., Res. Zool. p. 408 (1834).
Thomisus ulmi, „♂ var.“ Westr., Ar. Suec. p. 426 (1861).
Thomisus erraticus, Blackw., Sp. Great Brit. P. 1. p. 71 (1861).
Xysticus erraticus, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 246 (1870—73).

Sikre Individer af denne Art har jeg hidtil blot fundet paa en enkelt Localitet paa Landets Vestkyst. (60° 30').

Bergen St. Bergen.

18. *X. luctuosus*, (Blackw.) 1836.

Thomisus luctuosus, Blackw., Lond. Edinb. Phil. Mag. 3 Ser., vol. 8, p. 489 (1836).
Thomisus audax, pt. Westr., Ar Suec. p. 422 (1861).
Thomisus luctuosus, Blackw., Sp. Great Brit. P. 1. p. 78 (1861).
Xysticus luctuosus, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 258 (1870—73).

Sporadisk, hidtil blot fundet i enkelte Individer langs Landets Vestkyst op til Nordland. (65°).

T.hjem St. Romsdalen — Foldenfjord i Yttre Namdalen.

19. *X. trux*, (Blackw.) 1846.

Thomisus trux, Blackw., Ann. Mag. Nat. Hist. vol. 18, p. 300 (1846).
Thomisus brevipes ♂, Westr., Ar. Suec. p. 438 (1861).
Xysticus brevipes, Thor., Rem. Syn. Sp p. 254 (1870—73).
Xysticus westringii, Thor., Rem. Syn. Sp p. 569 (1870—73).

Denne Arts Synonymi er usikker, og søgt udredet paa forskjellig Maade. De faa Individer fra Norge, som jeg hidtil har havt Leilighed til at undersøge, (60°), have alle tilhørt den af Westring som Hannen af *Thomisus brevipes*, Hahn, beskrevne Form, hvilken af Dr. Thorell ansees synonym med den af Blackwall beskrevne *Xyst. trux* (cfr. Kgl. Vet. Akad. Handl. B. 13. No. 5, p. 140, i Noten).

Chra. St. Christiania Omegn.

20. *X. praticola*, Koch 1837.

Xysticus praticola, Koch, Uebers. d. Ar. Syst. B. 1. p. 26 (1837).
Xysticus praticola, Koch, Die Arachn. B. 4. p. 77 (1838).
Thomisus brevipes ♀ pt., Westr., Ar. Suec. p. 136 (1861).
Thomisus incertus, Blackw., Sp Great Brit. P. 1. p 86 (1861).
Xysticus praticola, Thor, Rem. Syn. Sp. p. 426, og p. 569 (1870—73).

Et Par Hun-Individer, tilhørende denne af Westr. under Navn af *Thomisus brevipes*, ♀, beskrevne Art, (hvilken af Thorell henføres under Kochs *Xysticus praticola*), har jeg fundet i det sydligste Norge. (60°).

Chra. St. Jarlsberg.

21. *X. obscurus*, n. sp.

Mas. *Cephalothorace longitudinem tarsi cum metatarsi 1mi paris æquante, obscure-fusco, vitta media lata pallida, antice aream ordinariam cuneatam rufo-brunneam, postice breviter acuminatam, amplectente. Abdomine obscure-fusco, antice albicanti-limbato, linea media longitudinali angusta ad dimidiam abdominis procurrente, postice lineis tribus angustis transversis inter se non cohærentibus ornato. Sterno fusco; mandibulis testaceis, fusco-variatis. Pedibus longitudine mediocra, aculeatis, 1mi et 2di paris obscure-fuscis, linea angusta fulva, per totam longitudinem marginis posterioris tarsi et patellæ, nec non in apice femoris porrigente, ornatis; 3ti et 4ti paris cinereo-testaceis, fusco-punctatis. Bulbo genitali nigro, spinis duabus longioribus, apicibus posteriora versus directis, acuminatis, inter se paullo convergentibus, armato.*

Longitudine totius corporis 5mm; long. cephalothoracis 3mm, latitudine ejus 3mm. Long. patellæ cum tibiæ 1mi paris $3^1/_8$mm; 4ti paris 2mm. Long. tarsi cum metatarsi 1mi paris 3mm.

Femina *ignota*.

♂. Cephalothorax er bredt og hvælvet, Bredden omtrent lig Længden, og af samme Længde, som Tarsus + Metatarsus af 1ste Benpar; Farven er paa Siderne mørk graabrun med utydelige Marmoreringer af lysere gulbrune Aarer; det brede Midtbaand, der begynder allerede ved den forreste Øienrække, er fortil mørkere rødgraat med gult Anstrøg og ender bagtil i en Spidse, der strækker sig noget over Midten af Cephalothorax. Panden er temmelig afrundet; tvers gjennem den bagre Øienrække løber en utydelig mørkere Linie. Begge Rækkers Midtøine danne tilsammen et næsten fuldkomment Quadrat.

Sternum er mørkt graabrunt med lysere, utydelige Marmoreringer; Mandiblerne lyst graagule.

Abdomen er (hos Hannen) mindre, end Cephalothorax, brunsort, fortil smalt omkredset af hvidt; paa den forreste Del findes en smal hvid Midtlinie, der omtrent paa Rygfeltets Midte udsender til begge Sider en gulagtig, ligeledes ganske smal Tverlinie; paa

den bagre Del findes 3 lignende Tverbaand, der ere betydeligt smalere, end Mellemrummene af den brunsorte Bundfarve. Undersiden af Abdomen er mørk graabrun, med utydelige lysere Indblandinger.

Saavel Cephalothorax, som Abdomen er bevoxet med korte tiltrykte Haar, der ere enkeltstaaende og lidet fremtrædende. Paa Oversiden af Abdomen er dog hos det eneste undersøgte Individ Haarklædningen næsten forsvunden, hvorimod Haarene ere længere langs Yderranden. Korte Børster findes langs Ledrandene af Trochanter og Coxa; alle de øvrige Fodled ere tætklædte med Haar, der staa tættest paa Tarsus og Metatarsus. Paa Oversiden af Femur findes en Række fortil rettede Børster; paa Forranden af Tarsus en lignende Række, (omtr. 6 i Antal).

Fødderne af middels Længde; paa de 2 forreste Benpar ere Trochanter og Coxa jevnt mørkbrune uden Pletter; Femur har samme Farve, men er utydeligt lysere langs Forranden. Langs Bagranden af Tarsus løber en smal gulagtig Linie, der fortsætter sig over Patella, og endnu kan spores paa den nærmeste Del af Femur. Tibia og Tarsus ere forresten mørkbrune, ensfarvede. De 2 bagre Benpar ere noget lysere end de forreste, og have svagtbegrændsede sorte Pletter, især langs Leddene.

Bulbus genitalis har paa Undersiden 2 stærke Processer, hvoraf den ydre er fladtrykt, forlænget, med afrundet Spidse, og bøiet nedad og svagt bagover; den indre, der løber næsten i samme Retning, som den ydre, er ubetydeligt længere end denne, ved Grunden bred, henimod Spidsen skraat afskaaret, og løbende ud i en Spidse. Begge Processers Spidse ere bøiede noget mod hinanden.

Legemets Totall. 5^{mm}. Længde af Cephalothorax 3^{mm}, Bredden 3^{mm}. Længden af Patella + Tibia af 1ste Benpar $3^1/_8$^{mm}, af 4de Benpar 2^{mm}. Længden af Tarsus + Metatarsus af 1ste Benp. 3^{mm}.

♀ ubekjendt.

Af denne characteristiske Art har jeg alene et enkelt Ex., en Han, fra det sydlige Norge. (61°).

Hamar St. Slidre i Valders 1871.

22. *X. cristatus*, (Clerck) 1757.

Araneus cristatus, Clerck, Sv. Spindl. p. 136 (1757).
Xysticus audax, Koch, Die Arachn. B. 12. p. 74 (1845).
Thomisus cristatus, Westr., Ar. Suec. p. 418 (1861).
Thomisus cristatus, Blackw., Sp. Great Brit. P. 1. p. 68 (1861).
Xysticus cristatus, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 236 (1870—73).

Overalt talrig blandt Græs og paa lave Væxter fra de sydligste Dele op i Finmarken; Individer af denne Art ere fundne paa næsten alle Punkter i Landet, hvor Araneider ere indsamlede. I Juli 1872 fandt jeg den paa Fugleværet Stappen, beliggende i Ishavet i Nærheden af Nordcap; dog synes den at forek. i ringere Antal i Finmarken, end i Landets sydligere Dele. (71°).

23. *X. pini*, (Hahn) 1831.

Thomisus pini, Hahn, Die Arachn. B. 1. p. 26 (1831).
Thomisus cinereus, Koch, Die Arachn. B. 4. p. 63 (1838).
Thomisus cinereus, Westr., Ar. Suec. p. 424 (1861).
Thomisus audax, Blackw., Sp. Great Brit. P. 1. p. 70 (1861).
Xysticus cristatus, var. *pini*, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 236 (1870—73).
Xysticus pini, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 559 (1870—73).

I Naaleskove, spredt over en stor Del af Landet, lige op i Finmarken. Det er sandsynligt, at den blot er en Varietet af foreg.; adskillige Individer haves, der danne en Overgang mellem begge Former. (70°).

Chra. St. Christiania Omegn — Drammen.
Hamar St Valders — Faaberg i Gudbrandsdalen.
Tromsø St Varanger i Østfinmarken.

Gen. 6. Coriarachne, Thor.
On Eur. Sp. (1870).

24. *C. depressa*, (Koch) 1837.

Thomisus depressus, Koch, Uebers. d. Ar. Syst. p. 25 (1837).
Xysticus depressus, Koch, Die Arachn. B. 4. p. 67 (1838).

Thomisus depressus, Westr., Ar. Suec. p. 432 (1861).
Coriarachne depressa, Thor., On Eur. Sp. p. 186 (1870).
Coriarachne depressa, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 257 (1870–73).
Xysticus depressus, Westr., Götheb. Vet. Vitt.-Samh. Handl. N. F., H. 14. p. 55 (1874).

Hidtil har jeg blot fundet et enkelt Ind. i Landets sydlige Dele, under Bark. (60°).

Chra. St. Asker 1871.

Subordo **Orbitelariæ**.

Fam. **Epeiridæ**.

Gen. 1. **Epeira**, Walck.

Tabl. d'Aran. (1805).

1. *E. angulata*, (Clerck) 1757.

Araneus angulatus, Clerck, Sv. Spindl. p. 22 (1757).
Araneus virgatus, Clerck, Sv. Spindl. p. 41 (1757).
Epeira angulata, Koch, Die Arachn. B. 11. p. 77 (1845).
Epeira angulata var. *a & b*, Westr., Ar. Suec. p. 23 (1861).
Epeira angulata, Blackw., Sp. Great Brit. P. 2. p. 360 (1864).
Epeira angulata, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 3 (1870–73).

I Naaleskove, sporadisk op til Nordland, paa enkelte Punkter i større Antal, idethele mindre hyppigt. (65°).

Chra. St. Hvaløerne.
Hamar St. Faaberg i Gudbrandsdalen, i stort Antal i de subalpine Naaleskove ovenfor Lillehammer.
T.hjem St. Foldenfjord i Namdalen.

2. *E. nordmanni*, Thor. 1870–73.

Epeira angulata, pt. Koch, Die Arachn. B. 9. fig. 894–95 (1845).

Epeira angulata, var. c., Westr., Ar. Suec. p. 4 (1861).
Epeira nordmanni, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 4 (1870—73).

Sporadisk i Naaleskove, hidtil ikke fundet ovenfor Dovre, mindre hyppig. Hvor den forekommer sammen med foreg. i større Antal, danner den tydelige Overgange (eller Hybrider?). (62⁰).

Chra. St. Christiania Omegn — Ullensaker.
Hamar St. Valders, paa flere Localiteter — Faaberg i Gudbrandsdalen, i stort Antal sammen med flere i de subalpine Naaleskove, Juni 1873.

3. *E. sinistra*, Thor. 1870—73.

Epeira sinistra, Thor, Rem. Syn. Sp. p. 545 (1870—73).

Af denne Art, der maaske blot er den særdeles gamle Han af *E. nordmanni*, og som alene er kjendt i enkelte Individer, alle gamle Hanner, har jeg 4 Individer fra Norges sydlige Skovtrakter. (61⁰).

Chra. St. Drammen — Ullensaker.
Hamar St. Aamot — Elverum.

4. *E. diademata*, (Clerck) 1757.

a. *forma principalis.*

Araneus diadematus, Clerck, Sv. Spindl p. 25 (1757).
Epeira diadema, Hahn, Die Arachn B. 2. p. 22 (1834).
Epeira diadema, Koch, Die Arachn. B. 11. p. 103 (1845).
Epeira diademata, Westr., Ar. Suec. p. 26 (1861).
Epeira diadema, Blackw., Sp Great Brit. P. 2. p. 358 (1864).
Epeira diademata, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 8 (1870—73).

Over hele Landet udbredt fra Lindesnæs til Nordcap, og lige hyppigt langs Vestkysten, som i de indre østlige Dele. I Juli 1872 fandt jeg den paa Gjæsvær og det ubeboede Fuglevær Stappen i Ishavet lige ved Nordcap; paa de sydlige Fjelde stiger den op i Vidiebeltet.

b. var. *peleg*, (Clerck).

Araneus peleg, Clerck, Sv. Spindl. p. 27 (1757).

Forek. hist og her blandt Hovedarten; de fleste Individer har jeg fra Kystegnene af Bergen Stift.

c. var. *stellata*, (Koch).

Epeira stellata, Koch, Deutschl. Ins. 134 (1836) teste Thor.
Epeira stellata, Koch, Die Arachn. B. 11. p. 108 (1845).

I Klippespalter i større Høide over Havet, hist og her, men sporadisk i stort Antal. Talrige Individer haves fra Gudbrandsdalens øvre Dele, samt fra Drivdalen paa Dovre, hvor den paa enkelte Punkter forek. ublandet. (62°).

5. *E. quadrata*, (Clerck) 1757.

Araneus quadratus, Clerck, Sv. Spindl. p. 27 (1757).
Epeira quadrata, Koch, Die Arachn. B. 5. p. 66 (1839).
Epeira quadrata, Westr., Ar. Suec. p. 30 (1861).
Epeira quadrata, Blackw., Sp Great Brit. P. 2. p. 324 (1864).
Epeira quadrata, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 13 (1870–73).

Paa lave Buske, blandt Græs og høiere Planter, ofte nær Vand, hyppig op til Finmarken. I vertical Retning stiger den op i Birkebeltet. (70°).

Chra. St. Christiania Omegn — Frederikshald — Drammen — Enebak — Thelemarken.
Hamar St. Valders — Dovre — Filefjeld.
Chr.sand St. Christiansand — Arendal — Ekersund.
T.hjem St. Foldenfjord i Namdalen.
Tromsø St. Bosekop i Alten.

6. *E. marmorea*, (Clerck) 1757.

Araneus marmoreus, Clerck, Sv. Spindl. p. 29 (1757).
Epeira marmorea var. α, Thor., Öfv. Kgl. Vet. Akad. Förh. 16 B. p. 235 (1858).
Epeira marmorea, Koch, Die Arachn. B. 5. p. 63 (1839).

Epeira marmorea, Westr., Ar. Suec. p. 29 (1861).
Epeira marmorea, (*forma principalis*), Thor., Rem. Syn. Sp. p. 9 (1870—73).

Paa alle undersøgte Punkter i Landet alm. mellem høit Græs og lave Buske fra de sydligste Dele op i Finmarken, hvor jeg har fundet den hyppig endnu i Alten og Varanger. Paa de sydlige Fjelde stiger den op i Birkebeltet. (70°).

7. *E. pyramidata*, (Clerck) 1757.

Araneus pyramidatus, Clerck, Sv. Spindl. p. 34 (1757).
Epeira pyramidata, Hahn, Die Arachn. B. 2. p. 27 (1834).
Epeira pyramidata, Koch, Die Arachn. B. 11. p. 107 (1845).
Epeira marmorea var. γ, Thor., Öfv. Kgl. Vet. Akad. Förh. B. 15. p. 235 (1858).
Epeira pyramidata, Westr., Ar. Suec. p. 28 (1861).
Epeira scalaris, Blackw., Sp. Great Brit. P. 2. p. 331 (1864).
Epeira marmorea, var. γ *pyramidata*, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 10 (1870—73).

Hist og her, altid enkeltvis, blandt lave Buske og Græs; gaar mod Nord op til Finmarken. Af Thorell ansees den som synonym med *E. marmorea;* Overgangsformen har jeg dog ikke iagttaget i Norge. (70°).

Chra. St. Christiania Omegn — Enebak.
Hamar St. Eidskogen — Elverum — Filefjeld (smaa Unger) — Valders — Dovre (Westr. l. c. p. 18).
Chr.sand St. Nedenæs.
Bergen St. Søndfjord.
T.hjem St. Romsdal — Trondhjem (Westr. l. c.).
Tromsø St. Maalselvedalen og Bardodalen ved Tromsø.

8. *E. umbratica*, (Clerck) 1757.

Araneus umbraticus, Clerck, Sv. Spindl. p. 31 (1757).
Epeira umbratica, Hahn, Die Arachn. B. 2. p. 24 (1834).
Epeira umbratica, Koch, Die Arachn. B. 11. p. 128 (1845).
Epeira umbratica, Westr, Ar. Suec. p. 31 (1861).
Epeira umbratica, Blackw., Sp. Great Brit P. 2. p. 333 (1864).
Epeira umbratica, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 14 (1870—73).

Paa Gjærder, Husvægge, i Barkrevner hyppig i de fleste af Landets Dele, op til Varangerfjorden; i størst Antal langs Vestkysten. Gaar paa Fjeldene op i Birkebeltet. (70°).

Chra. St. Christiania Omegn — Drammen — Ringerike.
Hamar St. Hedemarken — Aamot — Dovre (Westr. l. c. p. 32).
Chr.sand St. Ekersund — Stavanger.
Bergen St. Strandebarm — Bergen — Manger — Lærdal — Søndfjord — Lyster.
T.hjem St. Romsdalen.
Tromsø St. Bosekop i Alten — Elvenæs i Varanger.

9. *E. silvicultrix*, Koch 1835.

Epeira silvicultrix, Koch, Deutschl. Ins. 131 (1835).
Epeira silvicultrix, Koch, Die Arachn. B. 11. p. 131 (1845).
Epeira silvicultrix, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 516 (1870—73).

Af denne Art eller Form, hvoraf kun de fuldt udviklede Ex. lade sig med Sikkerhed skille fra foreg., har jeg flere Ind. fra de indre sydlige Dele, hvor den synes at træde istedetfor *E. umbratica*. (62°).

Chra. St. Christiania Omegn.
Hamar St. Bang i Valders — Løiten paa Hedemarken — Faaberg i Gudbrandsdalen.

10. *E. sclopetaria*, (Clerck) 1757.

Araneus sclopetarius, Clerck, Sv. Spindl. p. 43 (1757).
Epeira virgata, Hahn, Die Arachn. B. 2. p. 26 (1834).
Epeira sericata, Koch, Die Arachn. B. 11. p. 110 (1845).
Epeira sclopetaria, Westr., Ar. Suec. p. 33 (1861).
Epeira sericata, Blackw., Sp. Great Brit. P. 2. p. 328 (1864).
Epeira sclopetaria, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 15 (1870—73).

Paa Vægge af Udhuse og Bygninger, helst nær Vand; i Norge er den hidtil blot funden paa et Par Steder ved Landets Sydkyst. (59°).

Chra. St. Christiania Omegn — Ekersund, Spt. 1873, paa Søboderne.

11. *E. cornuta*, (Clerck) 1757.

Araneus cornutus, Clerck, Sv. Spindl. p. 39 (1757).
Epeira apoclisa, Hahn, Die Arachn. B. 2. p. 30 (1834).
Epeira arundinacea, Koch, Die Arachn. B. 11 p. 109 (1845).
Epeira cornuta, Westr., Ar. Suec. p. 34 (1861).
Epeira apoclisa, Blackw., Sp. Great Brit. P. 2. p. 325 (1864).
Epeira cornuta, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 15 (1870—73).

Paa sumpige Steder, blandt *Carices* og Rør, eller paa enkeltstaaende Buske, alm. i alle Landets Dele op til Varangerfjorden; paa Fjeldene er den hyppig i *Betula nana*-Regionen, ligesom overalt langs Vestkysten. Individer ere fundne paa alle undersøgte Punkter (70°); nordenfor Polarcirkelen har jeg fundet den paa følgende Localiteter:

Hasselø i Lofoten — Tromsø — Bosekop i Alten — Kistrand i Porsanger — Polmak i Varanger.

12. *E. patagiata*, (Clerck) 1757.

Araneus patagiatus, Clerck, Sv. Spindl p. 38 (1757).
Epeira dumetorum, Hahn, Die Arachn. B. 2. p. 31 (1834).
Epeira patagiata, Koch, Die Arachn. B. 11. p. 115 (1845).
Epeira patagiata, Westr., Ar. Suec. p. 36 (1861).
Epeira patagiata, Blackw., Sp. Great Brit. P. 2. p. 329 (1864).
Epeira patagiata, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 16 (1870—73).

Paa tørre, aabne Steder, sjeldnere paa fugtige, ofte i stort Antal paa unge, enkeltstaaende Coniferer, over hele Landet almindelig op til Nordcap og Varangerfjorden; paa Fjeldene stiger den op i Vidiebeltet. Ind. ere fundne paa de fleste undersøgte Punkter (71°); i Finmarken er den funden paa følgende Localiteter:

Tromsø — Bosekop i Alten — Kistrand i Porsanger — Magerø lige ved Nordcap, (i Klipperevner) — Polmak og Elvenæs i Varanger.

13. *E. lutea*, Koch 1837.

? *Aranea alsine*, Walck., Faun. Par. II. p. 193 (1802).
Epeira lutea, Koch, Uebers. d. Ar. Syst. I. p. 3 (1837).

Epeira lutea, Koch, Die Arachn. B. 5. p. 62 (1839).
Epeira lutea, Koch, Die Arachn. B. 11. p. 423 (1845).
Epeira lutea, Westr., Ar. Suec. p. 17 (1861).
Epeira lutea, Blackw., Sp. Great Brit. P. 2. p. 345 (1864).
Epeira alsine, Thor., Rem Syn. Sp. p. 17 (1870—73).

Sjelden blandt lave Buske paa sumpige Steder. Jeg har hidtil ikke seet sikre indenlandske Exemplarer. (62°).

Hamar St. Dovre, legit Boheman (Westr. l. c. p. 17).

14. *E. ceropegia*, Walck. 1862.

Aranea ceropegia, Walck., Faun. Par. II. p. 199 (1802).
Epeira ceropegia, Westr., Ar. Suec. p. 55 (1861).
Epeira ceropegia, Blackw., Sp. Great Brit. P. 2. p. 347 (1864).
Epeira ceropegia, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 24 (1870—73).

Forek. blandt Græs, helst paa fugtige Steder. Hidtil har jeg blot fundet et enkelt Individ i Norge. (61°).

Hamar St. Aamot i Elverum, ♀, 1874.

15. *E. omæda*, Thor. 1870—73.

Epeira angulata, pt. Sundev., Kgl. Vet. Akad Handl. f. 1832. p. 234 (1833).
Epeira bicornis, Westr., Götheb. Vet. Vitt.-Samh. Handl. N. F. H. 2. p. 35 (1851).
Epeira bicornis, Thor., Rec crit. Ar. p. 9 (1856).
Epeira bicornis, Westr., Ar Suec. p. 44 (1861).
Epeira omæda, Thor., Rem. Syn Sp. p 19 (1870—73).

Paa Naaletræer, temmelig sparsomt udbredt i de sydlige Dele (60°); yngre Individer ere hyppigere, end de udvoxede.

Chra. St. Christiania Omegn — Drammen.

16. *E. westringii*, Thor. 1856.

Epeira westringii, Thor., Rec. crit. Ar. p 106 (1856).
Epeira westringii, Westr., Ar. Suec. p. 49 (1861).
Epeira westringii, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 22, og p. 547 (1870—73).

Enkelte Ind. af denne Form eller Art, hvoraf blot den fuldt udviklede Han kan med Sikkerhed skilles fra *E. cucurbitina*, ere fundne i de sydligste Dele. (59° 30′).

Chra. St. Røken ved Christianiafjorden.

17. *E. cucurbitina*, (Clerck) 1757.

Araneus cucurbitinus, Clerck, Sv. Spindl. p. 44 (1757).
Miranda cucurbitina, Koch, Die Arachn. B. 5 p. 53 (1839).
Epeira cucurbitina, Westr., Ar. Suec. p 50 (1861).
Epeira cucurbitina, Blackw., Sp. Great Brit. P. 2. p. 342 (1864).
Epeira cucurbitina, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 23 (1870—73).

Paa lave Planter og Buske, alm. over en stor Del af Landet, især i Kystlandskaberne, hvorimod den synes at forek. i ringere Antal i de indre Dele. Gaar mod Nord idetmindste til Nordland. (65°).

Chra. St. Alm. paa alle undersøgte Localiteter.
Hamar St. Valders.
Chr.sand St. Nedenæs — Christiansand — Jæderen.
Bergen St. Strandebarm — Lindaas — Lærdal — Lyster.
T.hjem St. Surendal — Orkedal — Trondhjem — Foldenfjord i Namdalen.

18. *E. alpica*, Koch 1869.

Epeira alpica, Koch, Zeitschr. d. Ferdinand. p. 174 (1869).
Epeira alpica, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 547 (1870—73).

Denne Form eller Art, der ligesom *E. westringii*, er nær beslægtet med *E. cucurbitina*, er udbredt sporadisk op til Grændsen af Nordland. (65°).

Chra. St. Asker ved Christiania.
Hamar St. Aamot paa Hedemarken.
T.hjem St. Foldenfjord i Namdalen.

19. *E. sturmii*, Hahn 1837.

Epeira sturmii, Hahn, Die Arachn. B. 1. p. 12 (1831).

Epeira agalena, Westr., Ar. Suec. p. 53 (1861).
Epeira agalena, Thor.; Rem. Syn. Sp. p. 23 (1870—73).

Enkeltvis i Grenspidse af saavel Løv- som Naaletræer, hidtil blot funden søndenfor Dovre. (62°).

Chra. St. Christiania Omegn — Drammen — Ullensaker — Hvaløerne.
Hamar St. Hadeland — Bang i Valders — Storelvedalen.
Chr.sand St. Næs i Nedenæs.
Bergen St. Strandebarm.

20. *E. sollers*, Walck. 1841.

Epeira agalena, Hahn, Die Arachn. B. 2. p. 29 (1834).
Epeira sollers, Walck., Hist. Nat. Apt. tom. 2. p. 41 (1841).
Epeira sollers, Westr., Ar. Suec. p. 41 (1861).
Epeira sollers, Blackw., Sp. Great Brit. P. 2. p. 336 (1864).
Epeira sollers, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 18 (1870—73).

Hidtil har jeg kun fundet et enkelt Ind. af denne Art, der forekommer blandt Lyng og høiere Planter, i Landets sydligste Kystegne. (58° 30′).

Chr.sand St: Ekersund, 1873.

21. *E. acalypha*, Walck. 1802.

Epeira acalypha, Walck., Faune Par. tom. 2. p. 199 (1802).
Epeira genistæ, Hahn, Die Arachn. B. 1. p. 11 (1831).
Epeira acalypha, Blackw., Sp. Great Brit. P. 2. p. 341 (1864).
Epeira acalypha, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 454 (1870—73).

Af denne Art, der først i de seneste Aar er funden i Skaane i Sverige (Thor. l. c. p. 455), har jeg et enkelt Individ fra Norges sydligste Dele. (58°).

Chr.sand St. Christiansand, 1871.

Gen. 2. Cyrtophora, Sim.

Hist. Nat. Arachn. (1864).

22. *C. conica*, (Pall.) 1772.

Aranea conica, Pall. Spic. Zool. I. 9. p. 48 (1772).
Epeira conica, Hahn, Die Arachn. B. 2. p. 45 (1834).
Singa conica, Koch, Die Arachn. B. 11. p. 145 (1845).
Epeira conica, Westr., Ar. Suec. p. 40 (1861).
Epeira conica, Blackw., Sp. Great Brit. P. 2. p. 362 (1864).
Cyrtophora conica, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 18 (1870–73).

Hyppig, især i Naaleskove, i de fleste Dele af Landet idetmindste op til Nordland; sparsommere langs Vestkysten, end i de østlige Dele. Paa Fjeldene forek. den endnu i Birkebeltet. (65°).

Chra. St. Christiania Omegn — Asker — Drammen — Hvaløerne — Ullensaker — Hallingdal.
Hamar St. Aamot paa Hedemarken — Valders — Faaberg i Gudbrandsdalen — Dovre (Westr. l. c. p. 41).
Chr.sand St. Nedenæs.
T.hjem St. Trondhjem (Westr. l. c. p. 41) — Foldenfjord i Namdalen, alm. i Granskovene Juli 1871.

Gen. 3. Singa, Koch.

Die Arachn. B. 3 (1836).

23. *S. hamata*, (Clerck) 1757.

Araneus hamatus, Clerck, Sv. Spindl. p. 51 (1757).
Singa hamata, Koch, Die Arachn. B. 3. p. 42 (1836).
Singa melanocephala, Koch, Die Arachn. B. 3. p. 44 (1836).
Singa melanocephala, Westr., Ar. Suec. p. 61 (1861).
Epeira tubulosa, Blackw., Sp. Great Brit. P. 2. p. 364 (1864).
Singa hamata, Thor., Rem. Syn. Sp. 28 (1870—73).

Blandt Græs, og i Spidsen af høie Væxter, sparsomt op til Trondhjemsfjorden; paa Fjeldsiderne gaar den op i Birkebeltet, men er hidtil ikke fundet i Kystegnene. (63°).

Chra. St. Christiania Omegn — Asker — Drammen.

Hamar St. Dovre 1861 (mørk Varietet).
T.hjem St. Mellem Dovre og Trondhjem (Westr. l. c. p. 63).

24. *S. albovittata*, Westr. 1851.

Epeira albovittata, Westr., Götheb. Vet. Vitt.-Samh. N. F. H. 2. p. 36 (1851).
Singa albovittata, Westr., Ar. Suec. p. 59 (1861).
Epeira calva, Blackw., Sp. Great Brit. P. 2. p. 365 (1864).
Singa albovittata, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 28 (1870—73).

Blandt Græs og lave Buske, sparsomt og blot i Landets sydlige Dele. (61°).

Chra. St Christiania Omegn.
Hamar St. Valders.

25. *S. anthracina*, (Koch) 1837.

Micryphantes anthracinus, Koch, Uebers. d. Arachn. Syst. B. 1. p. 11 (1837).
Phrurolithus trifasciatus, Koch, Die Arachn. B. 6. p. 116 (1839).
Singa trifasciata, Koch, Die Arachn. B. 11. p. 151 (1845).
Singa anthracina, Koch, Die Arachn. B. 11. p 154 (1845).
Singa herii, Westr., Ar. Suec. p. 57 (1861).
Epeira anthracina, Blackw., Sp. Great Brit. P. 2 p. 357 (1864).
Singa pygmæa, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 26 (1870—73).

Blandt lave Planter og Buske, sparsomt i Landets sydligere Dele. (60°).

Chra. St. Christiania Omegn.

Var. (*cephalothorace uni-fasciato*).

Chra. St. Christiania Omegn.

Gen. 4. **Zilla**, Koch.

Die Arachn. B. 6 (1839).

26. *Z. atrica*, (Koch) 1844.

Eucharia atrica, Koch, Die Arachn. B. 12. p. 103 (1844).
Zilla atrica, Westr, Ar. Suec. p. 69 (1861).

Epeira calophylla, Blackw., Sp. Great Brit. P. 2. p. 338 (1864).
Zilla atrica, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 31 (1870—73).

Paa Stengjærder, sjeldnere i Buske, ofte selskabeligt i overordentlig stort Antal; hidtil alene fundet i Kystegnene op til Bergen. De uudviklede Hanner have Genitalpalperne betydeligt kortere, end de ældre. (61°).

Chra. St Christiania Omegn — Laurvig — Kragerø.
Chr.sand St. Lillesand — Ekersund — Jæderen (yderst talrig, Aug. 73) — Stavanger.
Bergen St Lærdal.

27. X. *x-notata*, (Clerck) 1757.

Araneus (*litera*) *x-notatus*, Clerck, Sv. Spindl. p 46 (1757).
Zilla calophylla, Koch, Die Arachn. B. 6. p. 148 (1839).
Zilla x-notata, Westr., Ar. Suec. p. 71 (1861).
Epeira similis, Blackw., Sp. Great Brit. P. 2. p. 337 (1864).
Zilla x-notata, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 31 (1870—73).

Blandt Buske eller paa Husvægge, i Vinduer etc. langt sparsommere, end foreg. Art. Hidtil blot funden i de sydligste Kystegne. (60°).

Chra. St. Christiania Omegn — Frederikshald

28. *Z. strömii*, Thor. 1870.

† *Zilla montana*, Westr., Ar. Suec. p. 73 (1861).
Zilla strömii, Thor., On Eur. Sp. 235 (1870).
Zilla strömii, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 34 (1870—73)

Paa Husvægge og i Krat alm. over en stor Del af Landet, saavel i de indre Dele, som langs Kysten op til Nordland. (65°).

Chra. St. Christiania Omegn — Drammen — Eker — Ullensaker — Smaalenene — Enebak.
Hamar St. Gudbrandsdalen, alm. overalt — Valders.
Chr.sand St. Nedenæs.
Bergen St. Voss — Lærdal — Strandebarm i Hardanger — Lyster.
T.hjem St. Romsdalen — Surendal — Holtaalen — Beitstaden ved Trondhjemsfjorden — Namdalen.

Gen. 5. Meta, Koch.

Herr. Schäff. Deutschl. Ins. 134. 135 (1836).

29. *M. menardi*, (Latr.) 1804.

Aranea menardi, Latr., Hist. Nat. Crust. Ins. tom. 7. p. 266 (1804).
Meta menardi, Westr., Ar. Suec. p. 78 (1861).
Epeira fusca, Blackw., Sp. Great Brit. P. 2. p. 349 (1864).
Meta menardi, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 38 (1870–73).

Sporadisk i de sydlige Dele, hvor den forek. pletvis i stort Antal paa Mure og i Kjeldere, altid inden Huse. (61°).

Chra St Christiania Omegn.
Bergen St. Vossevangen — Lærdal.

30. *M. merianæ*, (Scop.) 1763.

Aranea merianæ, Scop., Ent. Carn. p. 395 (1763).
Meta fusca, Westr., Ar. Suec. p. 76 (1861).
Epeira antriada, Blackw., Sp. Great Brit. P. 2. p. 351 (1864).
Epeira celata, Blackw., Sp. Great Brit. P. 2. p. 353 (1864).
Meta merianæ, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 36 (1870–73).

Paa Mure i og udenfor Huse; hidtil alene (ligesom foreg.) funden i Kystdistrikterne, hvor den forek. lige ud paa de yderste Øer op til Nordland. (65°).

Chra. St. Christiania Omegn — Drammen — Hvaløerne.
Chr.sand St. Nedenæs — Christiansand — Stavanger.
Bergen St. Lærdal — Lyster — Søndfjord.
T.hjem St. Froøerne udenfor Trondhjemsfjorden.

31. *M. segmentata*, (Clerck). 1757.

Araneus segmentatus, Clerck, Sv. Spindl. p. 45 (1757).
Zilla reticulata, Koch, Die Arachn. B. 6. p. 142 (1839).
Meta segmentata, Westr., Ar. Suec. p. 80. (1861).
Epeira inclinata, Blackw., Sp. Great Brit. P. 2. p. 354 (1864).
Meta segmentata, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 39 og p. 555 (1870—73).

Paa aabne Steder, i Krat, mellem høie Planter, eller paa Gjærder, alm. omtr. op til Nordland, ofte optrædende i overordentlig stort Antal. Den forekommer i Kystegnene hyppigere, end i de indre Dele. (64°).

Chra. St. Christiania Omegn — Asker — Frederikshald — Hvaløerne — Drammen.
Hamar St. Valders — Dovre (Westr. Ar. Suec. p. 82).
Chr.sand St. Alm. paa alle undersøgte Localiteter.
Bergen St. Alm. paa alle undersøgte Localiteter.
T.hjem St. Trondhjem (Westr. Ar. Suec. p. 82).

32. *M. mengei*, (Blackw.) 1869.

† *Meta albimacula*, Westr., Ar. Suec. p. 82 (1861).
Epeira mengei, Blackw., Ann. Mag. Nat. Hist. 4. Ser. vol. 4 (1869).
Meta segmentata, var. *mengei*, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 39 (1870—73).
Meta mengei, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 556 (1870—73).
Meta mengei, Westr., Götheb. Vet. Vitt.-Samh. Handl. N. F. H. 14. p. 23 (1874).

En med foreg. særdeles nær beslægtet Art, der forek. sparsommere end denne op til Nordland. (65°).

Hamar St. Lillehammer — Storelvedalen.
Bergen St. Voss — Lindaas.
T.hjem St. Foldenfjord i Namdalen.

Gen. 6. **Tetragnatha**, Latr.
Nouv. Dict. Hist. Nat. 24 (1804).

33. *T. striata*, Koch 1862.

Tetragnatha striata, Koch, Korr. Blatt. Zool. Miner. Ver. Regensb. 16 Jahrg. p. 79 (1862).
Tetragnatha striata, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 42 (1870—73).

Af denne ved Lateraløinenes Stilling kjendelige Art, hidtil blot fundet i Bayern (Koch l. c.) og i de sidste Aar i Sverige (Thorell l. c. p. 43, 1873, Westring, Götheb. Vet. Vitt.-Samh. Handl. N. F. H. 14. p. 25, 1874), har jeg 4 Individer fra det sydlige Norge. (60°).

Chra. St. Christiania Omegn — Enebak.

34. *T. extensa*, (Lin.) 1758.

a. forma *nowickii*, (Koch).

Aranea extensa, Lin., Syst. Nat. ed. 10. tom. 1. p. 621 (1758).
Tetragnatha extensa, Westr., Ar. Suec. p. 84 (1861).
Tetragnatha nowickii, Koch, Beitr. Z. Fauna Galiziens p. 13 (1870).
Tetragnatha extensa, forma *vera*, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 459 (1870—73).

Alm. udbredt over hele Landet, og savnes neppe paa nogen Localitet fra Hvaløerne op i Finmarken; paa Fjeldsiderne i de sydlige Dele stiger den op i Birkebeltet. (70°).

b. forma *solandri*, (Scop.)

Aranea solandri, pt. Scop., Ent. Carn. p. 397 (1763).
Tetragnatha extensa, Hahn, Die Arachn. B. 2. p. 43 (1834).
Tetragnatha extensa, pt. Thor., Rem. Syn. Sp. p. 40 (1870—73).
Tetragnatha extensa, forma b, *solandri*, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 459 (1870—73).

Forek. sparsommere, end Hovedformen, ligesom jeg har flere Overgangsformer mellem begge. De Individer, som jeg har opbevaret, ere fra følgende Punkter:

Chra. St. Christiania Omegn — Drammen.
Hamar St. Bang i Valders.

c. forma *obtusa*, Koch.

Tetragnatha obtusa, Koch, Uebers d. Arachn. Syst. B. 1. p. 5 (1837).
Tetragnatha obtusa, Westr., Ar. Suec. p. 86 (1861).
Tetragnatha extensa, pt. Thor., Rem. Syn. Sp. p. 40 (1870—73).
Tetragnatha extensa, forma c, *obtusa*, Thor., Rem. Syn. Sp. p. 459 (1870—73).
Tetragnatha obtusa, Westr., Götheb. Vet. Vitt.-Samh. Handl. N. F. H. 14. p. 24 (1874).

Af denne af Koch opstillede Form, der dog neppe kan ansees som tilstrækkelig skilt fra Hovedarten, haves Individer fra følgende Localiteter:

Chra. St. Christiania Omegn.
Hamar St. Grundset og Løsset i [illegible] — Eidskogen.

35. *T. pinicola*, (Koch) 1870.

Tetragnatha pinicola, Koch, Jahresb. Gesellsch. Krakau, p. 16 (1870).
Tetragnatha pinicola, Thor., Rem Syn. Sp. p. 460 (1870—73).

I Skandinavien var denne Art, der synes at være bedre skilt fra Hovedformen af *T. extensa*, end de ovenfor som Varieteter opførte Former, tidligere blot funden i et Par Individer i Skaane. Fra Norge har jeg 2 Ind., begge Hanner.

Chra. St. Ullensaker — Røken ved Christianiafjorden.

Et Stykke Geografi i Norge.

(Hermed 3 Karter.)

Af

Professor **Th. Kjerulf.**

Nogle Spørgsmaal, som paatrænge sig en Vandringsmand i et Fjeldland som Norge foran Udsigter mod Høider og mod Dybder, ere disse: hvad kan være den inderste Aarsag til Dalenes Retninger, hvori er Søers og Fjordes Beliggenhed grundet, og hvorledes gaar det til, at Landets Høider falde af?

Man faar da gjerne det Svar paa de første Spørgsmaal: Det er de rindende Vande, som gjennem lange svundne Tider skar dybere og dybere ned. Dalene ere hulede ind og vadskede ud; disse Render ere dannede ved „Erosion". Søer og Fjorde ligge i disse Renders Vei, de ere altsaa Udvidelser af Renderne, de ere ogsaa dannede ved Erosion.

Om man giver sig tilfreds med dette Svar og nu vender sig til det tredie Spørgsmaal: „hvorved er da dette Forhold begrundet, at Landets store Høider falde af?" da vil man maaske i nogen Grad føle sig utryg med Erosion som Svar. Hvorfor rækker den store Landhøide ikke helt ud til Kysten? Jo, hedder det forlængst, Norge er et Skraaplan, som vender sin høie Kant mod vest, og som skraaner mod øst o. s. v. Men dette er jo ikke saa. De store Høider møde ikke yderst ved Kysten, det stod tydeligt nok skrevet i Landkjendingen for enhver, der færdedes i den vestlige Skjærgaard. De store Høider møde først længere inde. Altsaa det er saa: Landets Høide falder af: Men hvorfor? Hvori er dette grundet?

Kan man svare, at Erosionen har voldt ogsaa denne Aftagen af Høiden? Ligesom de rindende Vande hulede ud Dalenes Render ved at bortføre saa lidt og saa mere, skjærende sig et Skraaplan, saaledes kunde Vandene — maaske engang Havet — bortvadske Land i det Store. Forholdet er det samme, Landet falder af og sænker sig, Dalene sænke sig med sine Skraaplaner, her staar Forholdet i det Snævre, der i det Brede. Skal vi kunne nøies med dette Svar? Det bliver vanskeligt, da dette Svar intet indeholder til anskuelig Forklaring ligeoverfor Spørgsmaalet. Om man giver os dette Svar atter og atter, skulde vi dog spørge op igjen atter og atter: hvad er Grunden?

Det er ikke min Mening, at man skal kunne besvare disse Spørgsmaal ved at anstille Opdagelsesreiser paa Kart og paa Globus; det maa nemlig være klart, at et saadant Fjeldland er en hel sammensat Bygning, og at Høiden og Dybden kan være grundet i selve Bygningens høiere eller lavere opførte Dele fra først af, saaledes som ethvert geologisk Kart viser.

Men desuagtet vil jeg henvise Læseren til det geografiske Kart, thi han vil der virkelig kunne gjøre Opdagelser indtil en vis Grad.

Vistnok maa man søge til Svaret ad en anden Vei. Man maa følge de Indsnit, som aabne sig gjennem Fjeldmasserne, og hvor Landets indre Bygning viser sig. Ved disse bliver man opmærksom paa Bygningens Dele, og Svarene ligge der færdige til at tages af den, som spørger. Men da disse Spørgsmaal ligge for en Del indenfor Geografiens Omraade, og da Geografiens Middel til Meddelelse og Forstaaelse altid maa blive det almindelige Kart, saa kunde man altsaa tage Karterne frem — om der findes rigtige Karter — og se saa længe paa dem, til Svaret taler.

Man kunde tage det sidste Oversigtskart, som den geografiske Opmaaling har færdigt, man kunde optrække de vigtigste Hovedlinier for Dale, Søer og Fjorde, dernæst formindske dette paa fotografisk Vei — og her er da Billedet. (Man se de 3 Karter, af hvilke det med faa Streger tegnede i det følgende kaldes S k i s s e n).

Over det sydlige Norge udgiver den geografiske Opmaaling

Amtskarter i Maalestokken 1 til 200,000. Naar man klipper disse ud ved de bugtede Amtsgrændser, klæber dem sammen og udspænder det Hele — man maa have en Væg dertil —, saa har man Billedet. I den senere Tid har Opmaalingskontoret begyndt at udgive de fortræffelige Rektangelkarter i den dobbelte Maalestok, 1: 100,000, hvilke ikke holde sig indenfor Amterne, men slutte sig til hverandre, Ramme mod Ramme. Linie for Linie gjengive disse Rektangelkarter Billedet.

Dette Billede viser os, at Norge er gjennemskaaret af parallele Linier i bestemte Retninger. Naar Øiet opsøger (paa Amtskarterne) en af disse Hovedlinier og dernæst følger Retningen, vil Linien gjenfindes ud over store Strækninger. Jeg nævner Amtskarterne, fordi det maa være gode Karter. Vinkler og Krog og Forgrening maa være ansat hver paa sit Sted.

Sæt med Linier gjennem Landet.

Fremfor andre Strækninger er Romsdalskysten og Kysten vest for Lindesnes lærerige om dette Forhold. Den, der vil trænge ind i Dalenes, Fjordenes og Søernes Væsen, maa tage disse Strækninger for sig.

To krydsende Sæt af dels s.-o. dels n.-o. gaaende Linier udmærke som Fjorde, Dale, Eid og Sunde hele Strækninger paa Kysten af Trondhjems Stift, lige fra Snaasen, over Trondhjemsfjorden og Romsdal til Fremspringet Stat. Man kan ikke betragte et endog ufuldkomment Kart uden at blive disse Sæt var.

Trondhjemsfjorden selv kaster sig i Vinkel efter disse Sæt (ikke paa ufuldkomne Karter, som afrunde Linierne), og hele Romsdals Amt er tydeligst opskaaret ved dem. Dette er Vestrandens Parallel-Linier og Tværsprækker, naar man ved Vestranden forstaar Granitmuren ud imod Havet mellem Kristianssund og Trondhjems Stifts Nordgrændse.

Dog opskjæres Landskabet yderligere af et System næsten vest-øst gaaende Linier, som foraarsage de stærkt mærkede

Tilspidsninger ved Kystindsnittene, f. Ex. midt ind for Hittèren, ret ind for Ædø, ved Kristianssund o. s. v.

Fra første Punkt kan Øiet følge Linien saaledes: Aastfjorden, Trondhjemsfjordens Rand ved Stadsbygden, Skatvoldlandet, Færsøen. Fra Ædø sees Linien i Aarvaagfjordens Retning, videre fortsat i Snildfjorden, Trondhjemsfjordens store Gabs Sydrand ved Trondhjem, videre i Merakerdalen lige til Fjeldskard (Skaar) gjennem Kjølen som Skaardalsporten.

Den tredie nu næstfølgende, tydeligste Hovedlinie i samme Retning er Sælbulinien (se nedenfor: Systemerne).

Længere syd splittes dette Sæt af østgaaende Linier mere. Dog kan det følges: fra Bod (ved Molde) over Surendalsfjordens østgaaende Gren til Surendalen, dernæst i Singsaas og Holtaalen. Videre syd i Strøget mellem Aalesund og Aursuen Sø (ved Røros) ligge østgaaende Fjorde, Eid og Vinkelbøininger i Dalene.

Disse 3 Sæt med Linier tilskjære Kystlandet n. for Dovre og give Hovedtrækkene (se Skissen). Trondhjemsfjordens store Gab, Surendalsfjordens mærkelige Udsplitning som en Haand med vidt udspilede Fingre; selve Sælbusøens vinklede Form er grundet i alle 3 Sæt. I øst i det indre af Landet kommer andre Retninger, Kjølens Linier, til.

Efter Sydost-Retningen er videre orienteret: Gudbrandsdal med nogle Kast eller Vinkelbøininger, hvor V.-Ø.-Linierne møde og til begge Sider af Gudbrandsdal disse Dale: i Retning mod vest først Valders, saa Hallingdal, Numedal, Tinsø, Mjøsvand, Vinje; i Retning mod øst: først Østerdal, saa Trysil. Men disse Dale kaste sig tillige i Vinkler, der udtale de østgaaende Linier.

Af de sydostgaaende Linier, som saa iøinefaldende opskjære Vestrandens Kyst, naa flere ind i Landet med ret Løb: saaledes fra Stemshesten (det høie Lands Udligger ved Molde) over Eikisdal til Dovre og Sell i Gudbrandsdal, tildels afbrudt; videre fra Sundalsfjord til Romsag og Sundalens Vinkel, fortløbende; videre fra Surendalsfjord over Gjevlevand til Opdal, nu afbrudt og fortsat i Lille-Elvedalen o. s. v.

Hvor disse sydost gaaende Linier møde de østgaaende, findes Vinkelbøininger af Fjord og Dal, f. Ex. i Romsdal: 1) Vinkelbøi-

ning finder Sted med Isfjorden, som peger i Retning med Aalesund—Aursøen-Linien, 2) Vinkel sees ved Kors, denne Dalretning peger i Storfjord—Ørskoug-Linien, 3) Lessjøvand afbryder Hovedretningen og peger selv i Geirangerlinien o. s. v.

Men det er ikke blot langs Vestranden, at de sydost gaaende Linier gjøre sig gjældende; de sætte gjennem Landet. Et Sæt af s.-o. gaaende dybe Sprækker skjærer igjennem, begyndende tydeligst i og øst for en Linie, som kan drages mellem Fjordindsnittene ved Aalesund og ved Brevig. De mere udprægede Retninger følge paa denne Linie saaledes:

Hjørendfjord, Loen, dernæst i Sognefjord: Gaupne og Urnesårmene, Aurland og Lærdalsarmene, Djupsvand (3550′) samt Paulsbu, dernæst Tinsjø (590′), Hitterdalsvand, Nordsjø, Skiensfjord.

Mellemstykket mellem Lærdal og Tinsjø, hvor disse Sprækker stryge over høieste og bredeste Land, er mindre end $^1/_3$ af den hele Længde. Det er dette Sæt, som tilligemed et andet n.-o. gaaende foraarsager Nordfjords og Sognefjordens inderste Tværarme. Her Side om Side med de dybeste Sprækker findes Jotunfjeldene og Lodalskaabe med Norges høieste Tinder.

Østenfor Linien følger til begge Sider saavel n. som s. af Jotunfjeldene Dal paa Dal med denne oven angivne Hovedretning s.-o. Vestenfor komme derimod to andre Retninger, Nord-Syd-Linien og Vest-Øst-Linien, tydeligt tilskue i Bergens Stift.

Saaledes som Indsnittene ved Aalesund og ved Brevig ligge paa Steder, hvor 3 Sæt samles, saaledes mærke Fremspringene i Stat og Lindesnæs hver for sig et Skille mellem 2 Sæt raadende Linier. Stat springer frem i N.-V.-Retningen, men strax syd for samme er den østgaaende Retning forherskende. Lindesnæs springer frem i Sydretningen, men viser derhos allerede Spor af den anden Retning (nordost), som just her begynder at raade i Landskabet vestenfor, pludseligt og mærkeligt, saa at Kartet ikke kan skjule det (saafremt Linierne ikke paa gammel Karttegningsvis afrundes).

Søndenfor Stat altsaa, nemlig i en Linie fra Stat over Lessjøvand til Fæmuns Udbugning eller Gab, skjære østgaaende

Sprækker tværs gjennem Landet og fremtræde særdeles aabenbart lige ned til Sognefjord, saaledes:

1) Nordfjord, Horningdalsvand, Breidalsvand, Lessjøvand, Foldal og Grimsdal, Trons Sydlinie, det mærkelige Fjeldskard Jutulhugget, som næsten forener Østerdalens Rende med Tyldalens i et Tværspring, endelig Fæmuns Gab.

2) Nordfjord, Stryen, Ottadal og Tilløb, Vaagevand, Atnas Vinkel ved Sollien.

3) Ekefjord, Førdefjord, Dalsfjord, Holmedal, Tværsprækker over Lysterfjord, Bygdin, Gjendin, Gudbrandsdals Vinkel ved Kvam.

4) Sognefjord til Aardal, en Del af Lærdals Sprække, Utrovand paa Nystufjeldet, Vangsmjøsen, Gudbrandsdals Vinkel ved Øier, østgaaende Linier mellem Lillehammer og Aamot, Tromsen og Imsa, Osens vestlige Udløb.

Sprækkerne skjære saa vedholdende ned, at paa 4 Graders Rum bliver kun et Mellemstykke af 1¼ Grad mellem Opstryens Vand (120′) og Ottavand (1200′) med fortsatte v.-ø.-gaaende Sprækker indtil 2000′ og 3000′ mellem Klipper, der stige til 6000′ og derover.

Over Sognefjordens Hovedretning (v.-ø.) skjære Linier dels i n.-s., dels i n.-o., og Fjorden selv kaster sig i Vinkel med disse. Osterøen ved Bergen er skarpt begrændset ved disse Retninger, som gjenfindes tværs over Sognefjord saaledes:

Nord-syd: Sørfjord ved Osterø, Fuglesetfjord og Vadheimsfjord, begge Indsnit i Sognefjord.

Nordost: Osterfjord ved Osterø, Modalen, Arnefjord og Fjærlandsfjord, Indsnit i Sognefjord.

Osterøens Hovedform med de samme Linier og afbrudt Fortsættelse gjenkjendes i Formen af Folgefons Halvø.

Derimod opskjære østgaaende Linier Landet tværs over Sætersdal omkring Bykle. I Vikedal staar Mærket, hvor to store Sæt mødes, i Form af et stort +, hvor Sandeidfjord er den nordgaaende, derimod Yrke- og Vindefjord de østgaaende Arme. Men Linierne følges i Række saaledes:

Hjøsefjord, Vatndalsvand, Bosvand i Bykle, Lyseelv, store Bjørnesvand og Urdvand, Bandag med Vraavand, Hjærdal og ved Kongs-

berg, Jondal o. s. v. samt i Fortsættelsen Laagens Vinkel syd for Elfteløđ og Kristianiafjords Gab ved Holmestrand.

Norge er her mellem Stavangergabet og Brevig over 4 Grader bredt, men de dybe Sprækker opskjære Landet indtil kun 1²/₅ Grads Mellemrum mellem Lysefjord og Bandag (220') med fortsatte Sprækker indtil 2000' (i Vandfladen) mellem Klipper over 4000'.

Hvor 2 Sæt mødes, vinkelbøier Dal og Fjord en efter anden. Disse Vinkler følge derfor i Rækker efter hverandre. Intet godt Kart kan skjule dem.

Ved Lindesnæs findes de sydgaaende Sprækker saaledes: Siredal, Kvinesdal, Lyngdal, Lenefjord, Undal, Mandal, Sætersdal o. fl. De spores lige op til de store Søer, Fyrisvandets Nordende og Nisser.

Vest for Lindesnæs derimod stryge Sprækkerne mellem n.o. og o.n.o.: Aardalsfjord, Tysdal, Lysefjord, øvre Dyrdal, Birkeland, Orsdal, Storaa, Fedefjord.

Disse og andre mere østgaaende Linier gjøre sig gjældende helt op til Syd for Bergen, skjære ind i Folgefons Halvø, ind i Hardanger-Sørfjorden, og foraarsage Vinkelbøininger i de sydost gaaende Dale i det østlige Norge.

Det eiendommelige Udseende af Stavanger Amt hænger ganske af disse 3 Sæt med Linier. I Øst er Lindesnæslinien, hvorved de øvrige afgrændses. Dernæst findes alle hine nys opregnede Linier indgaaende fra Kysten i Retning o.n.o., endelig brede Linier i sydost indgaaende fra Stavangergabet. Saaledes er dette Landskab ligesaa regelmæssigt opskaaret som Vestranden og Romsdal, men ikke saa dybt og paa anden Vis.

Telemarkens eiendommelige, kløftede, for den Reisende ligesom forvirrede Dalsystem — et Forhold, som maaske finder sit Udtryk i det af Carpelan anførte Navn for en Del af Telemarken: „Fjeldstuen" — hænger af flere Sæt hinanden skjærende Linier, alle dybt skaarne og med fast lige Styrke.

Først et Sæt sydgaaende. Vest for Kongsberg-Graniten tælles disse tværs over Landskabet saaledes: Hitterdal, Nisser, Fyrris, Tokeelv, Børtevand. Dernæst de østgaaende, som nys opregnedes (Hjø-

sefjordlinien). Videre de s.-o. gaaende, som begynde øst for Sætersdal: Topdal, Gjævedal, Fyrrisvand, Hvidesø, Silegjord, ligetil Ekern og Holmestrandskysten. Endelig det o.-n.-o. gaaende Sæt, som afslutter det eiendommelige Landskab mod nord, Vestfjorddal m. m.

Hvis Læseren skulde raadføre sig om disse Linier med et ufuldkomment Kart, vil han ikke gjenfinde alle, og maaske undre sig over, hvorledes Loen, Olden, Fyrris, Nisser o. a. her tages i Beslag, forudsat nemlig her med de rigtige Retninger samt Vinkler.

Men ogsaa dette Sæt med nord-syd gaaende Linier, som ved Lindesnæs fremtræder saa tydeligt, skjærer helt gjennem Landet. I en Retning, der kan drages fra Gjulsund (ved Molde) til Flekkefjord, sees sydgaaende Hovedsprækker i Række saaledes:

Gjulsund, Tommelfjord og Tresfjord, Sunelvfjord med Strandsdalen o. fl. Videre Olden og dens parallele Dalsprækker Myklebust, og Bredheimsvand. Videre det inderste af Fjærlandsfjord og den samme Retning i Grindsdalen. Videre Vetlearmen og selve Sognefjords Vinkel mellem Balestrand og Vik, derpaa Viksbugten, Myrkedalen og Lørevand paa Vos og de parallele Sprækker Kvandal og Fiksensund i Hardanger, dernæst Sørfjorden og dens fortsatte Retning i Fjelddalen, tildels Røldalsvand, Suledalsvands Vinkel, endelig Siredalens dybe Sprække og Indløbet til Flekkefjord.

De Mellemstykker af høie Fjelde, hvor Linierne ere ganske afbrudte, udgjøre tilsammen ikke den halve Længde.

Dette Sæt med sydgaaende Linier mærker Kysten et Stykke n.o. for Stat paa en ganske iøinefaldende Maade. Paa Strækningen mellem Molde og Aalesund nemlig skjærer Fjord efter Fjord og Sund efter Sund sydgaaende ind i Vestrandens 2 før nævnte Hovedsæt, hvorhos ogsaa de østgaaende Linier der ere tydeligt udprægede. Disse 4 Linier give Hovedtrækkene for hele dette Stykke Kyst, som ved de sydgaaende Spalter mærkeligt udpræger sig i Sammenligning med Vestrandens Udseende (længer hen mod n.o.) Udseendet forandres just ved Molde. (Se Skissen, paa Stykket mellem (St. og Tr.) Stat og Trondhjemsfjord).

Flytte vi vort Standpunkt fra den ovenomhandlede Hovedlinie omtrent 1 Grad længer mod Vest, nemlig til Retningen omtrent

Aalesund—Stavanger, da aabnes Landet atter for os i en Række af Sunde, Fjorde og Daldyb saaledes nordfra:

Kilefjord og Birkelandsdalen, Hyenfjord, Ommedalsvand og Dal, Langevand i Førde, Vadheimsdal og Fjord, Fuglesetfjord, Stenslandsdalen, Sørfjord ved Osterøen, Trængereid, Semnangerfjord, Sævereid, Loksund ved Tysnæsø, de sydgaaende Fjorde og Sunde mellem Haugesund og Vikedal, hvor Mødet med de tværs over Kristianssands Stift skjærende Sæt fremkalder fuldstændige +, indtil Gandsfjord ved Stavanger.

Mellemstykkerne, hvor disse Linier afbrydes i høie Fjelde, udgjøre tilsammen mindre end $^1/_4$ af hele Længden.

Mellem Stat og Bergen er Norge afskaaret ved de samme Linier, hvilke sees i Sulenøernes trange Sund. Denne Retning fremtræder ikke alene som Norges Rand, men høie Fjelde indenfor falde af i samme Linier.

Paa et Strøg i det sydlige Norge mellem Nisservand og Kongsvinger møde overalt nord-syd gaaende Hoveddale saaledes: Nisser, Lilleherred, Kongsbergsdal, Modum, Holsfjord med Liersdal og Drammensfjord, Kristianiafjord, Glommensdal ved Kongsvinger. I samme Hovedretning, som er Kristianiafjordens, pege Sydenderne af Sperillen, Randsfjord, Ena, Mjøsen.

Naar man betragter disse og flere Søers og Dales Omrids paa Kartet, hvor de ikke ere afrundede, falde de fast retvinklede Sving i Øinene i Form af et L eller det omvendte ˥, ligesom det Forhold, at Vinkelbøiningerne gjentages i Dal efter Dal til at tegne Rækker. Forholdet er grundet i Møde mellem to Sæt af Systemer, hvorved Sprækken har kunnet kaste sig fra det ene System til det andet.

Det syd-gaaende Sæt af Linier vinkelbøier for hver Gang, de øst-gaaende Linier møde, saaledes: Nissers Nordende, Vinkel ved Gransherred, Vinkel ved Flesberg, Sperillens Nordende, Randsfjords Krog, Mjøsens store Gab, Glommens Vinkel ved Aasnes.

I syd derimod afbøies disse eller andre Retninger ved Kristianiagranitens Linie, nemlig paa et Strøg mellem Kristianssand over Porsgrund til Kongsvinger. De sydost-gaaende eller syd-gaaende

Linier møde et andet nordost-strygende Sæt og bøie af i mange Dale en efter en.

Saa vidt altsaa arbeidede vi os igjennem Karterne.

Nes, Langfjorde, aabne Indsnit, Søgab.

I det sydlige Norge springe følgende Punkter mærkeligt frem: Stemshesten (ved Molde), Stat, Bremangerland, Stavenes, Skudesnes i vest, Lister og Lindesnes i syd, Landstykket ved (Brevig) Helgeraaen i sydost.

De længst skjærende med Hav fyldte Sprækker ere nord for Stat: de langsmed strygende afbrudte Fjorde, og syd for Stat: Nordfjorden, Sognefjord, Hardangerfjord, endelig Kristianiafjord.

Store aabne Indsnit findes derhos ved Aalesund i n.v., ved Skudesnes i vest, ved Brevig i sydost, ved Fredrikshald.

Store Udvidelser eller Gab inde i Fjordene eller Søerne findes i Trondhjemsfjord ved Trondhjem, i Romsdalsfjord ved Molde, i Hardangerfjord ved Vikør, ved Stavanger, videre i Kristianiafjord ved Holmestrand, endelig i Mjøsen, i Fæmun i Tyrifjord.

Disse Mærkepunkter forbindes — saaledes som ovenfor udviklet — ved forskjellige tydeligt fremtrædende Sæt af parallele Linier. Naar disse Linier ere optrukne og Øiet følger dem, vilde de samme Linier, paa forskjellig Vis overskjærende Landet, møde de vigtigste Fjorde, Fjordarme, Søer, Dalstrøg, Dalkroge (Vinkler) eller andre Mærkesteder, ligetil dybe Kløfter uden Vandløb eller Skard, som kjendes og omtales som mærkelige af de tidligste Reisende, saasom de ovennævnte Exempler Skaardalsporten, Jutulhugget.

I den hosføiede Skisse er Billedet istandbragt paa den Maade, som ovenfor angivet, af disse Systemer af Linier. Til Hjælp for Orientering ere nogle Navne antydede ved Begyndelsesbogstaver.

Systemer af Linier.

Se Skissen.	Nordost-gaaende.	Kort Navn.
K. Tr.	Fra Kristianssund i Retning langs Trondhjemsleden	Vestrandens Længdelinier.
H. Ar.	Hardangerfjord til Aursuen.	
A. T.	Arendalskysten.	
	Øst-gaaende.	
K.	Kristianssund til Sælbu Sø.	Sælbulinien.
Å. Ar.	Aalesund til Aursuen	
B. F.	Nordfjord til Fæmunds Gab	Nordfjordlinien.
S.	Sognefjord, Vangsmjøsen, Osen.	Sognefjordlin.
Sk. B.	Fra Karmø og Stavanger til Brevig og Fredrikshald.	
	Sydost-gaaende.	
M.	Fra Stemshesten (Molde) til Mjøsen.	Romsdalslin.
Å. Kr.	Aalesund til Holmestrand.	
St. B.	Stat til Brevig.	
T.	Fensfjorden (Bergen) til Tvedestrand.	
	Ryfylkelinien (Jæderen).	
	Syd-gaaende.	
Ar. F.	Langs Fæmuns Sørække.	Kjølenslin.
Tr. Kr.	Trondhjem til Kristiania.	Kristianialin.
M. L.	Gjulsund (Molde) til Lister og Lindesnes.	
Å. St.	Aalesund til Stavanger.	
S.	Sulen-Linierne.	

Kartet kan ikke skjule, hvorledes de største tværs gaaende Forgreninger findes i de længst indskjærende Fjorde der, hvor de 2 sidste Grupper skjære de første: inderst i Nordfjord, Sognefjord, Hardangerfjord.

Hvorledes Landhøiden falder af.

Norges Land viser sig for den, der kommer indenfra udad,

mod Randen brudt efter lange Linier, langs efter hvilke Landhøiden falder af, saaledes:

N. for Stat i en Linie Stat, Surendal, Sælbusø
S. for Stat ved Bremanger gaar det høie Land fast helt ud } Dovrelinien.

S. for Sognefest i en Linie Lavik, Brække, Østerfjord, dernæst: Sørfjord, Kvindherred, Holmedal, dernæst: Søvde, Sand, Hjelmedal mellem Stavanger og Lindesnes i s.-o.-gaaende Linier og i dermed skjærende sydgaaende og østgaaende paa Arendalskysten i Nordostlinien som Kysten i det centrale Norge i Sydostlinien: Numedal, Gol, Hemsedal.

Det er aabenbart, at Norge har disse Hovedgrændselinier: Vestranden, Sulenlinien, Ryfylkelinien, Arendalslinien, Kjølen, og at tværs mod disse gaa andre Hovedlinier, Sælbulinien, Romsdalslinien, Nordfjordlinien o. s. v.

At disse Linier betyde Knæk og Brud, indsees ved følgende Betragtning. Det er ganske vist, at Norges Klippeland er dannet engang under Hav; de geologiske Formationer udtale dette; og da det nu ligger høit, saa er Landet løftet. Paa Karter, som angive Høider med de sædvanlige Kurver, vil det fremtræde ret tydeligt, hvorledes man langs efter nogle Dale, Fjorde o. s. v. kan tælle flere Kurver paa den ene Side end paa den anden, og det i lange Strøg, i retløbende Linier (de træde bedst frem i de bedste Karter), eller med andre Ord: Karterne udtrykke ved sine Høidekurver, at Landet hæver sig i opskaarne Stykker.

Den „Alpemur“, som man ser fra Molde, naar man vender Blikket mod Romsdalen, er et saadant Stykkes Rand, det er Linien Stat—Rindal. Langs Glommen mellem Tønset og Røros ser man et andet Stykke. De sydløbende Knæk nævntes just ovenfor, o. s. v.

Norge omgiver sig med de samme Linier, som ogsaa gjøre sig gjældende gjennem Landets Indre. Dette er altsaa Brudlinier, og naar disse samme opskjære Landet, da er Landet delt i Sætstykker.

At Norge er hævet paa denne Maade i Sætstykker, adskilte ved Bristrevner, er tydeligt udtalt ved Landets Etagebygning. I „Stenriget og Fjeldlæren“ (Anden Udgave 1870, pag. 234) er frem-

sat et kort Ord om de 3 Stene i Norges Bygning. Dette var ikke et Spil med Ord, saaledes som det lettelig kan gjøres til, og saaledes som Modsætningen, det gamle Udsagn, at Norge er en eneste Sten, er et Spil med Ord. Men disse 3 Stene tegne Ledetraadene i Norges Bygning. Den store Etage — Konglomerat- og Sandstensfeltet — som ved Nordfjord ligger 2000 Fod høit over Underlaget, synker udenfor i Øerne lige ned til Havfladen med selve Gulvet eller sin anden Grændse. Den store Etage — de glindsende Skifer m. m. — som indenfor Hardanger ligger 4000' høit med sit Gulv, viser sig ud til Siderne, saavel i øst ved Ekern som i vest ved Stavangersiden i Havet med selve Gulvet. Kjølen, som i det sydlige Norge fremtræder saa tydeligt gjennem 3 Breddegrader, og som længer syd spores i Hovedlinier, er ledsaget af dybe Dale og Sprækker langs Længdelinien, ligesom ogsaa af tværgaaende Skard. Ogsaa langs disse Linier hæver sig Landskabet delvis, tydeligt i Brudlinien Storsjø (Rendalen) og Engerdalen. Her viser sig 1 Etage mere paa den ene Side Søen end paa den anden, eller for at bruge et nærliggende Billede: Kjælderen er kommet tilsyne under Huset paa den ene Side af Søens Spalte, ikke paa den anden.

Brudliniernes Betydning.

Til disse Brudlinier, som gjennemskjære Landet, knyttes Dales, Fjordes, Søers og Søgabs Beliggenhed. Man har troet at kunne forklare disse ved Erosion. Idet man udgaar fra Dales, Søers og Fjordes Dannelse ved Vandenes udgravende Evne, forudsætter man, at disse Hulheders Bundløb følge Vandløbenes Heldning, og finder altsaa en særegen Vanskelighed og Nødvendighed for at antage en særegen udgravende Kraft (de engelske Geologer lære os Gletcherne), hver Gang et Stykke Land viser større Dyb end det, som tilkommer Stykket ifølge Pladsen i Vandløbet.

Gaar man derimod ud fra, hvad der synes ikke at kunne nægtes, fordi intet Kart kan skjule det, at Landet viser sig gjennemskaaret af flere Sæt parallele Sprækker, som ganske dele Landskabet til Stykker noglesteds, da forsvinder denne Vanskelighed

tilligemed Nødvendigheden at paakalde særegne Kræfter for Istandbringelsen af de dybere Udhulinger. Thi var Landet opskaaret i Stykker, og blev Stykkerne samlede løftede, da er det klart, at Bristrevnernes Bundløb ikke overalt kan være de nu rindende Vandes Heldning, men at de snart kan ligge høiere, snart lavere.

De yderste Nes.

Modsætning til Søers Gab er udspringende store Nes, Landets Mærkehjørner. Det yderste Nes synes at være grundet i et Møde af 2 Sæt Linier saaledes, at det ene Sæt ikke trænger igjennem. Ved Stat findes forskjellige Sæt til begge Sider. Ved Stavenes er et forherskende Sæt, som ikke gjennemskjæres. Ved Lindesnes trænger det n.o. gaaende Sæt ikke igjennem. Ved (Brevig) Helgeraaen mødes forskjellige Sæt, som ikke krydse igjennem.

Søernes Gab.

Derimod fremkomme, saa synes det, Søers Gab ved flere Sæt, som ganske opskjære Landskabet saaledes, at et fuldkommen udløst Stykke har kunnet blive tilbage i Dybet. Ved Søerne maa adskilles Gabet fra Renden. En Sø med enkelt Længderetning, som en Rende, peger hen mod et Sæt af Linier, som oftest i Dalens Vei; men der er ogsaa Sørender, som aldeles ikke pege mod nogen i dem mundende Dal. Ekern er det nærmeste Exempel. Søen kan være endelig fremkommet paa forskjellig Vis. Saafremt Søens Huling ikke ligger i selve Fjeldets Bygningsdele, kunde den antages at være fremkommet ved Erosion, forsaavidt Materialet mellem de parallele Linier (Rendens Sidevægge) her vises at være bortført; eller den kan være simpelthen en aaben Spalte. Spalte maa Søen være der, hvor Bunden er en Afgrund dybere end Udløbet.

Søer med Gab findes der, hvor mindst 3 tydelige, ellers i Landskabet fremtrædende Sæt af Linier mødes, gjennemskjærende eller afgrændsende hverandre.

Trondhjemsfjordens Gab — for det følgende maa henvises ogsaa til geologiske Karter, da her Vægten ligger ikke blot

i Overfladens Høide og Dybde, men i selve Bygningens Konstruktion — er et næsten retvinklet Triangel med Spidsen mod vest og danner et fuldstændigt Modstykke til de mange ligedan afgrændsede Landstykker i Vestranden. Gabet er paa det tydeligste grundet i Vestrandens store Linie (n.o.), videre i det østgaaende Sæt (Aastfjorden—Meraker) og i det sydgaaende. Det manglende Stykke, det, hvorved Gabet fremkommer, maa være forholdsvis sunket. Dette kan neppe her bevises, da Formationerne ikke ligge med horisontale Gulv.

Udenfor Trondhjem maa det manglende Stykke være Grundfjeldet, efter Formationernes Udbredelse at dømme, og udenfor Frosten maa det være den midlere Afdeling af Trondhjemsfeltet. Munkholmen ved Trondhjem er Grundfjeld, og Tutterøen ved Frosten er hin Afdeling.

Romsdalsfjordens Gab ved Molde viser den samme trekantede Tilsnitning som Trondhjemsfjordens og som Modsætningerne: de triangulære Tilspidsninger i Fastlandet indenfor Hitteren, indenfor Smølen, ved Kristianssund, nær Aalesund o. s. v.

Spidsen er grundet i 3 skjærende Sæt af Hovedspalter. Gabet synes fremkommet ved, at Mellemstykket forholdsvis sank, eller forblev i Dybet.

Romsdalsfjordens Gab hænger af den o.n.o. gaaende Hovedlinie, videre af den sydgaaende, som peger mod Lindesnes, endelig af Romsdalslinien gjennem Gudbrandsdal til Mjøsen. Imellem disse Brudlinier er Gabet aabnet. At det manglende Stykke i Gabet ikke er fremkommet ved Erosion, men paa ovennævnte Maade, kan vanskeligt bevises her, thi en umiskjendelig øvre og nedre Etage findes ikke. Dog synes Øerne at udtale det. Gjennem Grundfjeldets Gneis bryder rød stribet Granit i Hovedlinien. I Gabet ligger Øen Sækken med en Middelhøide af kun 600—800′. Men umiddelbart indenfor løfter sig Granitkjæden med Middelhøide 2000′, dernæst i Skade 3500′. Det synes saaledes antydet, at hele Granitranden falder af. Og Sækken er da Toppen af den samme Granitkjæde, som i Gabet er sunket.

Stavangerfjordens brede Gab er ikke fremkommet ved Erosion. Dette kan just her tydeligt vises i Fjeldenes Bygning. Ovenpaa Grundfjeldet og den gamle Granit ligger den mægtige Skiferetage, „den anden Sten“ (se „Stenriget og Fjeldlæren“). I øst indpaa Fjeldhøiderne — saaledes blev den bestemt af Berg-

mester Tellef Dahll — øines den som en mørkladen Mur øverst over det høie Grundlag af Grundfjeld og Granit. Men ved Gabets Østside falde Fjeldene af (i N.S.-Linien), og Skiferetagen dukker op med Øer i Gabet ved Havets Nivaa. Brudlinien, hvor Skiferetagen paa engang falder ned, ligger i Linien Vikedal—Hjelmeland. Øst for Hjelmeland paaviste Dahll denne Etage ovenpaa 2000′ høie Granitfjelde, men i Øerne dypper den i Havet. Øerne altsaa ere ikke levnede Rester efter Afhøvling eller Erosion, saaledes at de vise, hvad der følger under Skiferetagens Gulv, nemlig Graniten, men de vise Skiferetagen.

Naar nogen her peger paa Erosion, da er det ikke anderledes end som lige for to Huse, af hvilke det ene staar paa det Tørre fra Grundvold til Loft, medens det andet ligger i Vand indtil Taget. Dette sidste Hus er da ikke hulet ned, men det er sunket. Var det hulet eller høvlet ned, skulde det vise Kjælderen.

Gabet aabner sig efter 4 Sæt Brudlinier, som her krydse hverandre, opskjærende Landskabet til Stykker, og nogle Stykker ligge under Havfladen, medens de andre ere hævede, mod øst stedse høiere.

Brevigsgabet er ikke fremkommet ved Erosion. De indgaaende Fjorde samle sig i Linier omtrent som i et forover ludende med Snirkler skrevet ⁓. Udenfor første Streg ligger Frierfjord, Langesunds Halvø danner første Streg, derpaa følger Langesunds Fjord; Syenitøernes Række med de mange Mineralfindesteder danner anden Streg, og Fastlandet slutter med tredie Streg. Frierfjorden selv ender retvinklet opskaaret ved den af Tellef Dahll længst paaviste store Forskydningslinie, som her bringer alle Bygningsdele ud af det snorlige Løb.

I det smukke Profil op til Skredhelle bag i Skiensdalen ligger Etagen 8 høit (vakker Kalksten), derover som 9de Etage Sandsten, og nu følger den sorte Augitporfyr og Syeniten. Foran i Fjordgabet derimod ligger alt dette lige i Havskorpen, Etagen 8, dernæst 9, dernæst Porfyr og Syenit. Den samme Bygning, som er opkonstrueret gjennem Skiensdalen, ligger i Fjordgabet med Taget i Vandet. Den er altsaa her sunket, den er ikke bortvadsket.

Saafremt ellers Erosion her skulde have arbeidet langs efter de blødere Bergarter, saaledes som man saa ofte paastaar, da skulde Sandstensetagen 9 og Syeniten rage frem, medens Fjorden skulde være netop, hvor Langesundslandet er, eller i det ovenfor til Sammenligning brugte Billede skulde første Streg mangle, og Tegnet være skrevet som et Ꝛ.

Kristianiafjordens Gab ved Holmestrand aabner sig ved Mødet af 3 Sæt med Linier: Kristianialinien, videre Holmestrandslinien, som gjentages i den tværs gjennem Granit brudte Sørende Ekern (der ikke peger mod nogetsomhelst Vasdrags Løb), og endelig det østgaaende Sæt, som ovenfor er omtalt, begyndende med Korsfjordene i Vikedal, og som her er mærket ved Laagendalens Vinkel mellem Elfteløød og Tuft, videre ved Hillestad Vand og ved Gabets Linier mellem Rødtangen og Horten. Bygningens Dele ligge ogsaa her med Taget i Vandet. Holmestrands Øer ere de samme Kalketager, som hvile øverst oppe paa Fjeldranden over Drammen.

Mjøsens Form er grundet i disse hinanden skjærende Sæt: det store System gjennem Gudbrandsdal (S.O.) kastende sig mod Kristianiafjordens (N.S.), hvilket Møde giver Helgøens Spids, ligesom den samme Tilspidsning gjentager sig længer nord i Gudbrandsdal, videre i andre Sæt: et vest øst gaaende, som ytrer sig ved Randsfjords Nordende, Sperillens og Randsfjords Vinkler m. m.; herved afskjæres Helgø; endelig Spalten langs Skreia, ytrende sig i Hurdals Sø og Korsegaardarmen.

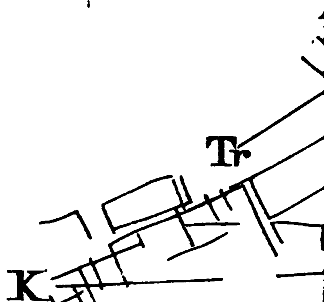
Øerne ere ogsaa her ikke Grundvolden af Bygningen i Landskabet, men Taget. Etage efter Etage kan her følges. Den øverste Kalketage findes just i Helgø, og her just i et lavere Nivaa end omkring. Den samme øverste Kalketage nemlig, hvis Skaalrand dypper i Vandfladen (420′) ved Øens Østside, ligger vestenfor i Toten omkring Stepperud 500′ høiere (1370′). Og den lille Holme i Vandfladen ved Helgøens Spids viser Lag, (Etagen 2—3) hvilke samme Lag østenfor i Stange ligge omkring 200′ høiere end Mjøsen. Det Stykke Land altsaa, som er levnet midt i Mjøsen, viser, at Gabet er fremkommet ved forholdsvis Sænkning.

Tyrifjords Gab hænger af flere Linier, let gjenkje saavel i stort som i Detalj. Hovedformen ligner, saalede ethvert Kart viser, et skraat skrevet stort *H*, hvori Mellems forestiller Gabet, medens de to Hovedstreger forestille I eller Spalter, Tyrifjord i Vest, Stensfjord og Holsfjord i Øst, forbindes ved Gabet. Øerne i Gabet vise, at dette ikke er kommet ved Erosion. Etage efter Etage stryger nordenfra til Mellemstregen), idet de stedse sænke sig. Øerne vise Grundvolden af denne Bygning, ikke Grundfjeldet, ikke de n ste Etager, men hver paa sit Sted syner sig den Etage, som gjør Taget i Bygningen, og dette Tag dypper i Vandfladen. vakre Kalksten' (med de femdelte store Skaller, Pentamerus) leder ypperligt i Nivaaerne. Ovenfor Stensfjorden (den øv høiere Streg) ligger denne 6te Etage mindst 600' over Tyri Øer og Nes i Gabet viser den i Tyrifjords Nivaa. Paa lign Vis sees i Frognø Etagen 4, som vestenfor 6 har en med de rallel Udbredelse. Her er saaledes intet afrevet, thi det er T selv, som dypper i Vandfladen. Tyrifjordens Gab er fremkom ved, at det nu manglende Stykke blev tilbage i Dybet.

Linierne i denne Form *H* ere forresten: den venstre er S formationens egen Grændse, som aldrig naaede længer ud mod V Den høire er Porfyrens Mur samt tildels de store Gangspalter, ogsaa opskjære Kristianiadalen, saaledes som enhver Vandrer kan og saaledes som det geologiske Detaljkart viser.

Disse her omskrevne Linier i Norge gjentages eller afløses andre i Nabolandet Sverige, ligesom de igjenfindes i Havdy derne omkring Norge. Men det er ikke Hensigten med dis Linier at følge Forholdet udenfor kjendt Grund.

Af de 3 hermed i Træsnit gjengivne Karter er det ene et mindeligt Oversigtskart. Det andet er en Skisse, tjenende til at u pege for Øiet de gjennem Landet skjærende Linier, hvilke alle vi gjenfindes paa Kartet som Fjord, Dal, Sø o. s. v. Det tredie vis paa samme Grund i mørkere Partier Landstykker, hvor Høiderne e forholdsvis betydelige, og ved hvis Grændser Landet falder af.

Tr
K

Tr

Nye Oplysninger om Peder Claussøn.

Af Dr. Gustav Storm.

(Forelagt i Mødet 22 Sept. 1876).

Peder Claussøn har i halvtredie Hundrede Aar været den literære Verden bekjendt som Oversætter af Kongesagaerne (Kbh. 1633) og Forf. af en meget lærerig „Norges Beskrivelse“ (Kbh. 1832). Der havdes dog ogsaa Efterretninger om, at han havde forfattet en norsk Naturhistorie (historia Naturalium norvegicorum), som Ole Worm har benyttet i sin Afhandling „De mure norvegico“, men som brændte hos Thomas Bartholin paa Hagested allerede i 1670. I nyere Tid har man imidlertid fundet, at Peder Claussøns literære Virksomhed har strakt sig langt videre. Paa Stockholms kgl. Bibliothek opbevares et Lovhaandskrift, hvori findes den oldnorske Text og dansk Oversættelse af K. Magnus Lagabøters Landslov, begge redigerede af Peder Claussøn, som en egenhændig Paategning[1]) paa første Blad viser; endvidere har man i Kjøbenhavn ligeledes hans egenhændige Optegnelser om Tienden paa Agdesiden.

Af Peder Claussøns egne Haandskrifter kan man ikke antage, at flere vil komme for Dagen. Rigtignok har Prof. L. Daae formodet, at et Haandskrift af en Sagaoversættelse, som nu findes i det kgl. Bibliothek i Hannover, ved nærmere Undersøgelse skulde

---

[1]) Denne Paaskrift lyder saaledes: Anno Christj 1608 in Majjo haffuer ieg til it wenligt thienistachtigheds och tacknemmeligheds tegn forærit min kjære Herre Biscop, hæderlig och højlærd Mand M. Lavritz Claussen, och mine kjere Medbrødre her udj Stavanger boendis, med denne Lagbog: Bedendis ydmygelig, at den ringe tjeniste tagis til tack och i en god Mening: Peder Clavssøn egen hand, A° ætatis 63.

vise sig at hidrøre fra Peder Claussøns Haand[1]); men denne Antagelse har vist sig at være urigtig. Dette Haandskrift har været laant til os i Christiania, og da samtidig Peder Claussøns Lovcodex befandt sig paa Udlaan i vort Rigsarkiv, kunde det konstateres, at det Hannoveranske Haandskrift intet havde med Peder Claussøn at bestille.[2] Derimod findes der paa det store kgl. Bibliothek et Haandskrift, som giver nye og vigtige Bidrag til den Peder-Claussønske Litteratur; det er Haandskriftet No. 982 fol. i den gamle kgl. Samling, som efter Catalogen skal indeholde „noget om norske Dyr og Fugle". Bogen er efter en Paategning paa 1ste Blad skreven af en Bent Jensøn „efter et Exemplar, som er laant af Her Offue Giedde til Tomerup" (den danske Rigsadmiral † 1660) og har tilhørt en svensk (fransk) Adelsmand W. J. Coyet (1647—1709). Den indeholder først en Norges Beskrivelse og derpaa en norsk Naturhistorie, og man opdager snart, at begge skrive sig fra den listerske Forfatter. Norges-Beskrivelsen er desværre ufuldstændig, idet det midterste Stykke fra Stavanger til Finmarken er bleven borte, men hvad der findes er saa meget værdifuldere. Vi have hidtil kun kjendt Peder Claussøns Beskri-

---

[1]) L. Daaes norske Bygdesagn II p. 111.

[2]) Imidlertid taber Hr. Daaes Formodning ikke sin Interesse, thi han har derved henledet Opmærksomheden paa en ny Sagaoversættelse fra 16de Aarhundrede. En Del af denne Bog udgjør nemlig et kortere Uddrag af Kongesagaerne fra Harald haarfagre til Olaf d. helliges Død, som hidtil ikke har været kjendt. Det er skrevet omkr. Aar 1600, men er tydeligvis Afskrift; det er forfattet i Norge af en Nordmand og udført efter en endnu bevaret Codex, den saakaldte Bergs abóta bók i Stockholm. Det eneste Forhold, hvori det staar til Peder Claussøn, er at ogsaa han har benyttet samme Codex til Indskud i Kongesagaerne. Dog kan man ikke antage, at Uddraget er besørget af ham, dertil er det altfor afvigende fra hans Stil, og desuden viser det sig ved sin aabenbare Interesse for Legender og Mirakler at være forfattet om ikke af en Katholik, saa ialfald af en, der stod den ældre Tro nær, medens de øvrige Sagaoversættere fra 16de Aarh. stræber at udrydde af Norges Historie hvad der kunde minde for direkte om Helgentroen. Vi haabe, at naar det, som der har været Tale om, blir Alvor med Udgivelsen af Abbed Bergs Bog, ogsaa denne gamle Oversættelse vil blive taget med.

velse fra Worms Udgave, der er fuld af Feil; vi har derfor ikke med nogen Sikkerhed kunnet vide, om Bogen var udgaaet saa ufuldendt fra Forfatterens Haand, eller om Feilene er komne til senere. Det nye Haandskrift vil her være veiledende, og ved den nye Udgave, som længe har været paatænkt, af stort Værd. Allerede ved en løselig Gjennemgaaelse har jeg seet, at flere Feil i Udgaven kan rettes efter Haandskriftet, f. Ex. p. 14, hvor Grenlandsfylke siges at bestaa af „Bratsberg Len med Tellemarken og Sigdal", medens Hdskr. har „Nommedal"; p. 12 Granafylke kaldes Hrænafylke o. s. v. Videre er Haandskriftet, hyppig fuldstændigere end Udgaven, som synes at have udeladt baade Enkeltheder og hele Kapitler. Saaledes har Hskr. et helt Indledningskapitel om Norges ældre Historie (p. 1), derpaa en vidtløftig Stamtavle over den norske Kongeæt (p. 3—38), men mangler til Gjengjeld, hvad der staar paa de 4 første Blade af Udgaven. Efter Stykket om Hornborg og Karlsborg tilføjes: „Men Indbyggerne i denne Egn ere haarde og onde og ubarmhiertige besynderlige mod Fremmede, og iblandt andet ville di nødige laane Hus", og denne Dom vidner ved sin Haardhed om, at dette Stykke er flydt fra Peder Claussøns egen Haand; ligesaa p. 81, hvor det foran Stykket om Robygdelag (Udg. p. 49) tilføies: „Det fierde Len udi fylket er Robygdelag, og er i gammel Tid saa kaldet, fordi de boede i Roelighed for Fienderne, baade for dem som giorde Indfald til Søs, oc for dennem som tillands gjorde Skade, thi Fienderne vilde ikke gjerne vove sig over det store oc lange Field og drage der ind til dennem; dertil vaare de altid et modvilligt Folk mod deris Øvrighed, saa at de vilde sidde fri for Skatt oc Skyld og Udbud: og Thelemarken som ligger østenfor var dem et Skjul og Forsvar, thi holde de ofteste venskab med Thelerne. Oc er her 4 Prestegjeld udi o. s. v."

Om Finmarken findes efter Kapitlet „Om Sjøfinner i Besønderlighed" (Udg. 135) to hele Kapitler, som Udg. ikke kjender: „Om Finnernes Weideskab" og „om Fieldfinner", som give ganske ukjendte Beretninger om Finnerne. Den 2den Hoveddel af Beskrivelsen, om Skatlandene, er i Haandskriftet fordelt saaledes, at først

berettes (som i Udgaven) om Jæmtland, Herjedalen, Orknøerne og Færøerne, derefter Grønland (som mangler hele Ivar Baardsøns Fortælling om Gr.), derpaa følger Naturhistorien (som senere skal omtales), og saa endelig Island. Ved Færøernes Beskrivelse faar vi vide, at „dette efterskrevne om Færøers leilighed“ har han nedskreven i 1592 efter „een Studenters Beretning, som var fød paa Ferøj, ved Navn Jacob Audensen“, og ved Island staar: „Denne efterfølgende Islands Beskrivelse haver (jeg) heden ved Anno Christi 1580 sammenskreven, førend Arngrim Joenson skrev mod dennem som usandt haver skrevet om Island; det var ønskendes at han vilde skrive alt det som sandt var og ret og værdigt at vide om hans fædernes land“.

Denne Notits, som ikke findes i Udgaven, viser baade at Peder Claussøn tidligere end man ellers kjender har beskjæftiget sig med sit Fædrelands og Islands Historie, og tillige, at Forf. ikke stod ganske uden literære Forbindelser, idet han altsaa kjendte Arngrims Skrifter (Crymogæa, Hamb. 1609, eller ialfald Brevis commentarius de Islandia, Hafn. 1593). Dette vil en Udgave af det mærkelige Naturskrift ogsaa paa andre Steder dokumentere; af den ovenfor nævnte Stamtavle over den norske Kongeslægt f. Ex. fremgaar det, at han ialfald kjendte Biskop Foss's Stamtavler over danske og norske Konger, der gjør Dronning Gunhild til Datter af Gorm og Thyra.[1])

Af Udgaven har det hidtil været umuligt at komme til nogen Klarhed over i hvilken Del af Peder Claussøns lange Liv hans „Norges Beskrivelse“ er forfattet; man har kun i Almindelighed seet, at den skrev sig fra hans Alderdom. Af Haandskriftet fremgaar det med Sikkerhed, at den er forfattet Aar 1611. I Udg. fortælles, at for 40 Aar siden var der mange franske Sørøvere i Nordsøen, hvorfor K. Kristian A. 1555 sendte sin Flaade op til

[1]) Denne Angivelse findes først hos Biskop Anders Foss, derpaa hos A. Huitfeld og Lyschander, men er ikke fundet i noget Oldskrift udenfor „Historia Norvegiæ“. Jeg tror heraf at have Ret til at slutte, at And. Foss har kjendt denne Krønike i et nu tabt Haandskrift.

Flekerø. Dette skulde altsaa være skrevet c. 1595. Men paa næste Side (53) fortæller han at kunne mindes, hvad der skede for 60 Aar siden Aar 1553; dette skulde altsaa være skrevet 1613. Men i Haandskriftet staar paa første Sted ikke 40, men 56, hvilket giver Affattelsestiden 1611, og paa sidste sted staar „heden ved 55 Aar siden" (uden Aarstal), hvilket med Udgangspunktet 1611 viser hen til Aar 1556) og dette er endda tidligt nok, da Peder Claussøn i 1556 kun var 11 Aar).

Peder Claussøns norske Naturhistorie er desværre ikke helt bevaret, thi af Afdelingen „Fugle" findes kun et eneste Kapitel. Ved at meddele Kapiteloverskrifterne vil jeg kunne give den bedste Oversigt over Indholdet, og til Slutning lader jeg som Prøve følge Stykket om Sjøormen, der har sin store Interesse som det første Sted, dette grumme Skrækkebillede er nøiagtig beskrevet.[1])

Om alle Slags Djur som er udi Norrig.

1. Om Bjørnen. 2. Mere om Bjørnens Natur. 3. Hvorledes Bjørnen dræbes. 4. Om Hvide-Bjørnen. 5. Om Ulve. 6. Om Erven eller Jerven. 7. Om Ræven. 8. Om Lossen eller Gauben. 9. Om Maaren og Sabel. 10. Om Røssekatten. 11. Om Egern. 12. Om Svinsaxen, det er Grevling eller Brokken. 13. Om Rotter og Muus. 14. Om Lømmer eller Lemminger. 15. Om alle uskadelige Djur. 16. Om Elsdjur. 17. Om Hjorte og Hinde.

Om Fiske.

(Om adskillige slags Fiske som findes i Norrige og under Norriges Side).

1. Om adskillige Slags Hvale. 2. Om Hval-rav. 3. Om Hvalsveide. 4. Hvortil man bruger Hvalens Spek og andre Parter af hannem. 5. Om Sjø-ormen. 6. Om Rosmar og Sæle. 6. Om Sæle-kjøn. 7. Udi Grønlands Hav ere disse Sælekjøn. 8. Om Rosmar. 9. Om Helle-flønder eller Helle-fisk som kaldes paa Norsk Queide eller Hueide, og om smaa Flønder. 10. Om Rokker. 11. Om Støren. 12. Makrel og Makrel-størjen. 13. Om Sild. 14. Om Torsk. 15. Om det store Fiskeri udi Nordlanden Beskrivelse.

[1]) Jeg har ikke anseet det nødvendigt i denne Prøve at beholde Haandskriftets Orthografi, da den ikke er Forfatterens.

16. Om Lange. 17. Kollie eller Huilling. 18. Lysse eller Lyrblege. 19. Hay. 20. Haa. 21. Haabrand og Humer og Haaskierding. 22. Brugde. 23. Quiver. 24. Quabso eller Negen Nøie. 25. Sjøkok eller Knude. 26. Bergylte Braastacken oc Høriaaderen. 27. Hummer. 28. Krabber. 29. Om Skielfisk.

Om de Fiske som saa vel ere udi ferske Vande
som udi det salte Hav:

1. Om den ædelig Fisk Lax. 2. Om Øredt og Blege. 3. Om Aal.

Om Skovfugle.

1. Ørnen.

Om Skove og Træ udi Norge.

1. Eeg. 2. Bøgh. 3. Fure eller Furretræer. 4. Gran. 5. Ask. 6. Skov-Abel (abild). 7. Alm. 8. Bjerk. 9. Aspetræ.

Om Sjø-ormen.

Den grummeste oc forfærdeligste Djur, som i Havet er under Norriges Rige, er Sjø-ormen; thi han overgaar alle Hvale med sin Grumhed og store Begjerlighed til at æde Mennisken; han er og meget sværere end Hvalene, saa at man kan ikke undrømme for hannem; han kommer og oven Vandet efter Folk, der som Hvalen gaar under Vandet; dertil agter Sjø-ormen intet om Bevergjeld, som en Part Hvale gjøre. Man kan og aldrig høre eller spørge, at nogen af de grumme Bæster bliver dræbt eller døde, og til med holde de sig og altid ind i Fjorde eller ret paa alfare Led, som man dagligen maa frem; han er dertil agtet at være et forgiftigt Djur, som ikke kan komme Mennisken til noget Gavn, om han bliver veid og dræbt, men heller til Skade med sin onde forgiftige Lugt, og forgiver Mennisken og Djur, saa som det siges om en Sjø-orm som laa død funden.

Men denne hans Ondskab mod Mennisken haver Gud og Naturen (i) nogen Maade forhindret og igjenholdet dermed at han ikke kan være oven Vandet uden det er saa blikstille Veir, at en Fjær ikke kan røres paa Vandet, og Solskin; thi strax det blæser at man kan see Vandet noget røres, daa maa han under igjen, og dersom man kan komme imellom Solen og hannom, da kan man uudkomme, fordi han kan ikke see imod Solen.

Hans Skikkelse er saadan, at han haver et stort Hovet, en Part som en passelig Jagt eller som en stor Baad; og saa ere di paa al

deres lange Kroppe lige tykke som en Tønde, og en Part som et stort Vinfad og en Part møget tykkere, heden ved 10 eller tolv Alne omkring; hans Lengde er forfærdelig og utrolig, thi de, som have seet nogen af dem, mene at di ere nogen hundrede Favne lang, og de største vel en halv Fjerding eller heel, dersom de vare udstrakte; thi han gaar altid i store Bugter, ikke neder paa Vandet som en Aal, men sætter sine Bugter op og ned i Vandet, hver Bugt en Favn høj over Vandet, og lige saa langt neder i Vandet, og kan og hartad belægge og overspænde en heel Fjord, som er en Fjerding over; han kan opløfte sit Hoved over Skibene og tage Folkene deraf, og smaa Jagter og Baade slaar han sønder og æder Mennisken, som i ere; dog haver han ofte tagit folk af Baade at der intet Vand er kommen i Baaden. Han haver sit Tilhold i dybe Fjorde, sønderlig der som fersk Vand løber ud, og store Elve der som Lax gaar i; om Sommeren drager han ud paa store Fjorder og lægger (sig) i Veien for Folk, at han kan forraske og opsnappe dem, naar Veiret er stille, men udi aabenbare Hav kommer han sjelden og daa ikke langt fra Landet

Og ere disse stadelige Djur eller Fiske ikke sønden eller østen for Jederen, i Norrig, uden i det store Vand Mjøs paa Hedemarken som er 14 norske Mile langt og nogen hundrede Favne dybt paa somme Steder; der skrives og siges at være en stor Orm som lader sig see hos en Ø i samme Vand, dog ikke oftere end Herreskiftning eller stor Forandring skeer udi Riget, hvorfor jeg ingenlunde troer at det er en naturlig Orm, uden han bliver oftere seet; han siges at være 50 Alne lang, og er seet ikke mange Aar forleden.

Men (i) de Fjorde indenfor den Ort Stavanger ere mange af samme Orme, og lader sig ofte see paa Fjorden $^1/_2$ Miil eller en Fjerding fra Byen, stundom 2 eller 3 tilsammen paa een Tid, og ligesaa allesteds paa andre store Fjorde indtil Bergen, og siden indtil Findmarcken nordost i Riget.

Det er skeet, at di som have faret af de fjorder, Sjø-ormen er udi, haver taget Knubbe og Fjerdinger og smaa Bimple med i Baaden at kaste ud for hannem. En Part kastede og ud Tofter og Tiljer af Baade, saa møget løst er, og andet som de have at føre, at de kunde komme til Landet den Stund, han alt sønder slaar, men det er ikke at lide paa, thi det lykkes ikke altid.

Somme bruger og Bevergjeld og lægge det i Vandet i Baaden og øse det saa ud, men det er ikke heller at lide paa.

Mange er og undkomne, at de ere komne imellom Solen og hannom, og haver da saa lenge roet imod Solen og undkommet, fordi

han ikke kan see imod Solen, eller det er imellom Solen og hannom, naar den skinner klar, uden han er den saa nær at han hører Ljud af dennom eller deres Aare rór, at han der efter kan forfølge dem. Der kunde ikke komme nogen paa Sjøen og derfor heller ikke boe paa disse Øer ved Sjøkanten ved Vestersiden i dette Land, dersom dette grumme Djur kunde altiid være oven Vandet. Men nu haver Gud ved Naturen formenet hannom det, at han aldrig nogen Tiid er oppe i Vandet, uden det er blikstille Veir og klar Solskin, thi naar Vinden blæser noget lidet, saa maa han være under igjen, og kan ikke være oppe i Vandet. Det er vel sagt, at en Skipper paa it af Kongens Skib skulde for nogen faa Aar siden have seet saadan en Orm udi Flekkerøen, en Aften silde om Semmeren udi godt Veir, men det kunde vel være noget andet Spøgeri, som ofte giver sig tilkjende under Norriges Side, fordi at Sjø-ormen er ikke gjerne over Vandet længer end Solen bøier til Nedgang, mod Aftenen, og er under Vandet 2 eller 3 Timer førend Solen bjerges, i hvor stille det end er.

Aarsagen hvorfor han ikke kan holde sig her østen for Lindesnes mener jeg disse at være, for Vandet er ikke her saa dybe, og Fjorde er ikke heller saa store og mange og ei heller saa fiskrige, som der nord i Landet, og til med fryse Fjorden og Havet her øster for Lindesnes, hvilket aldrig skeer der nord i det dybe og salte Hav og Fjorder; derfore ere og ikke mange Slags store Hvale her under Landet som i Nordlands Hav.

Og derfor begaver den almægtige Gud hver Ort og Land med sin besønderlig Art og Slags Fisk og Djur i Vandet og paa Landet for de Aarsagers Skyld, som for os ere skjulte, at vi skulde bekjende hans guddommelige Visdom og Godhed. Dog haver Sjø-orme været seet uden for Soknedal paa denne Side Eigersund faa Aar siden, og ligesaa i Rossfjorden strax vesten for Lindesnes og nu nyligen Anno Christi 1598 udi Trumme-Sund paa Agdesiden; men de haver ikke lenge blevet der, jeg tænker at de haver givet sig nord i Havet.

Til Peder Claussøns Skrifter maa endelig regnes en kort Grønlands Beskrivelse — fuldstændigere baade end Udgaven og Haandskriftet —, som allerede var trykt i forrige Aarhundrede, men hidtil ikke har været henført til sin rette Ejermand. Udgiverne af „Minerva“ (1787, 4 og 1788, 1) gjør opmærksom paa en latinsk Paa-

tegning (ved Slutningen), hvorefter denne Beskrivelse „er tilsendt en unævnt Cantsler, rimeligvis i Anledning af de ved Christian d. 4de foranstaltede Grønlandske Opdagelsesreiser“, men har enten ikke lagt Mærke til, at Forfatteren navngav sig eller ikke gjenkjendt ham i den latinske Forklædning. Der staar nemlig: S(alutem). Nobilissime ac magnifice D. Cancellarie, si has nugas lectu indignas reputaveris, v(estræ) Magn(ificentiæ) ut igni mox per Magn(ificentiæ) Vest(ræ) puerum aut servum tradantur, submisse et quam humillime oro obsecroque. Deo optimo Maximo V(estram) Magnif(icentiam) perpetuo commendo, v(estræ) Mag(nificentiæ) Servus, Petrus Nicolaus. Der skal vel snarest læses Petrus Nicolai ɔ: Peder Claussøn. Da i disse Stykker ogsaa Erik Walkendorfs Kursforskrifter forekom, formodede Finn Magnusen,[1]) at Stykkerne vare „copierede efter Walkendorfs eget Haandskrift“; de indeholder nemlig aldeles rigtige Opgifter om det gamle Grønlands Beliggenhed (Eriksfjorden, sub 61 gradu, sydvest paa Landet), og om disse kunde hævdes for Walkendorf, kunde han endvidere formode, at „denne originale Notits — kan være bleven meddelt af en Biskop eller Klerk paa Garde, da Gradmaalingen allerede har været bekjendt paa Island paa den Tid, Rimbegla og Blande affattedes, fra det 11te (!) til det 14de Aarhundrede“. Imidlertid mangler denne „originale Notits“ netop i alle andre Afskrifter af Walkendorfs Kursforskrifter, hvoraf dog nogle ere ældre end Peder Claussøn. Det er ogsaa ellers netop særeget for Peder Claussøn, at han ved virkelig Besked om Grønlands Vesterbygd og Østerbygd; han ved, at Østerbygden ikke maa søges østenfor Grønland, som man endnu i Fredrik d. 2dens Dage gjorde, og for ham er det derfor muligt at kunne angive Eriksfjordens geografiske Beliggenhed korrekt. Stykket om Grønland stemmer i det hele vel dels med Udgaven og dels med Haandskriftet, idet det som hint har optaget Ivar Baardssøns Skildring af Grønland og som dette kjender den ældre Kursforskrift, der er laant fra Olaf Trygvesøns Saga (Bergsbok); endvidere optager det, som nævnt, Erik Walkendorfs

[1]) Grønl. hist. Mindesm. III 486.

Instrux med enkelte originale Noter samt til Slutning 3 længere Tillæg, som fortjente at trykkes. I det første af disse fortæller han, at medens Nordlys før kun kjendtes fra det nordlige Norge, blev det „udi min Barndoms Tid heden ved 1550 først seet af dennem som boer i den syndre part aff Norrig“, hvilket gjør Peder Claussøns Forfatterskab yderligere utvivlsom. I det andet Tillæg slutter han sig til Arild Huitfeldts Mening i Bispekrøniken (udg. 1604), at Grønland først i 15de Aarh. tabtes af Syne og fremfører Grunde derfor; i det 3die paaviser han, hvad der egentlig menes i de gamle Skrifter med Grønlands Vesterbygd og Østerbygd, og at man i Østerbygden maatte søge de norske Grønlænderes Efterkommere, medens Vestgrønlænderne maatte være ødelagte af Hedningerne eller ialfald blandede med dem. Dernæst fremsætter han den sædvanlige middelalderske Lære om at Grønland var landfast med Rusland og Bjarmeland, men er desuden ogsaa sikker paa, at det i Vest og Sydvest „strecker op til Americam“. Han synes — som rimeligt — ikke at have havt fuldstændig Klarhed i disse endnu dunkle Forhold, hvor gamle geografiske Fordomme kjæmpede med nye Erfaringer; til Slutning tilføjer han nemlig: Apud Chronologos duæ provinciæ Grönlandiæ ut novit D.. Cancellarius notantur. Una quæ Regibus Noruegiæ semper subdita fuit, cum habitabilis adhuc esset. Altera quæ pars Americæ existimatur (dette passer bedre paa det første), a Noviciis Cathei nominatur aut Nova Cymbla (ɔ: Novaja Semlja) et cum Ruthenis commercia habet. Nec illam Regibus Norvegie unquam subjectam existimo, quamvis quidam nautæ ex nomine errant. Sed D. Cancellario et prudentioribus sua judicia intacta relinquo“. Den Kansler, Peder Claussøn har sendt sit Skrift til, er aabenbart Kristian Friis, og Tiden, da det skede, har været efter 1604 (da Huitfeldts Bispekrønike udkom), men før 1606, da Jens Bjelke (som Skriver i Cancelliet) skrev sit Digt om Grønland, hvis 1ste Kapitel er en Bearbeidelse paa Vers af Peder Claussøns Skrift; dette indtraf altsaa samtidig med Grønlandsreiserne. Om det har havt nogen Indflydelse paa disses Retning, skal jeg ikke kunne sige med Vished; men det synes rimeligt, at det kunde have ial-

fald styrket Tilbøjeligheden til at søge Grønland ad den rette Vei. Medens nemlig endnu 1577 Regjeringen kunde understøtte et Forsøg paa at finde Grønland ved Hjelp af en Russer fra Kola, som altsaa kjendte Veien enten til Spidsbergen eller Novaja Semlja, og i Aarene 1579—81 lod sine Expeditioner gaa nordenom Island, søger Expeditionen i 1606 den rette Vei søndenom Island og Cap Farvel, og om end Frobishers og Davis's Opdagelser her har givet Retningen, kunde en litterær Oplysning som den, Peder Claussøn gav, heller ikke være afveien. Vist er det imidlertid, at man senere lod disse Oplysninger ligge og endnu i 2 Aarhundreder søgte Østerbygden paa Grønlands Østkyst, og først Graae's Undersøgelser paa Grønlands Østkyst i 1829—31 har vist, at Undalspræsten fra sin Præstegaard vidste bedre Besked end mange senere Opdagere.

Om et Fund af 19 Mynter fra Harald Haardraade paa Gaarden Thjore i Haalands Præstegjæld paa Jæderen.

Af

Bredo Morgenstierne.

I Aaret 1874 fandtes de nedenfor beskrevne 19 Mynter af Christian Olsen Thjorevolden paa Gaarden Thjores Grund i Haaland ved Bortrydningen af en Ansamling Stene, der laa paa en fra Jordsmonnet opstikkende liden Fjeldknaus. Mynterne, som nu opbevares i Bergens Musæum, ere af det almindelige Slags, som man tilskriver Harald Haardraades senere Udmyntning.[1])

[1]) Nærværende Mynter fandtes ikke langt fra det Sted paa Husmandspladsen Sletheids Grund, hvor man i 1866 fandt de i Kristiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger for 1868 Pag 87 ff. beskrevne væsentlig engelske Mynter fra Æthelred den 2den. Toldinspektør Schive har i denne Anledning gjort mig opmærksom paa, at man kunde antage, at den samme Mand, der i 1017—1020 nedlagde hine engelske Mynter, eller en af denne Mands Efterkommere kan have nedlagt Haraldsmynterne. Noget lignende kan tænkes at være Tilfældet med de to Brøholtfund af 1827 og 1867, hvor Findestederne kun ere fjernede ca. 200 Fod fra hinanden, og hvor det første Fund bestod væsentlig af Mynter fra Magnus den Gode, Æthelred, Hardeknut og enkelte af Edward Confessors tidligste Præg samt flere tydske, og det senere Fund af Mynter vistnok væsentlig fra samme Tidsrum, men dog idetheletaget noget yngre, saaledes kun én norsk fra Harald Haardraade, nogle faa Stykker antagelig fra Magnus den Gode, særdeles mange af Svend Esthridsens tidligere, af de engelske mange fra Edward Confessor at alle hans Typer samt mange slidte tydske.

Ogsaa Professor Dr. Holmboe udtaler i sin Beskrivelse af det sidste Fund

Fundet giver saaledes ikke noget væsentlig nyt Bidrag til Opklarelsen af de dunkleste Perioder i vor Mynthistorie, men har desuagtet en betydelig numismatisk Interesse. For Mynternes Henførelse til Harald Haardraade kan der idetheletaget henvises til de vægtige Grunde, som af Schive ere anførte herfor,[1]) hvilke Grunde ialfald forsaavidt støttes ved dette Myntfund, som denne Myntrækkes norske Oprindelse bliver desto sikrere, jo flere der findes af de til den henhørende Mynter paa forskjellige Steder her i Landet. Foruden herved har ogsaa Fundet stor Betydning ved at mangfoldiggjøre Rækkens mange Variationer, idet ikke en eneste af disse 19 Mynter fuldstændigt stemmer overens med de i N. M. Tab. II, 28—42 og paa Tab. III optagne Mynter. Det er idetheletaget eiendommeligt for denne Myntrække, at der næsten ikke er fundet mere end et Exemplar af hver Variant[2]), hvad der synes at tyde paa en betydelig og skjødesløs Udmyntning,

Mynternes Lødighed og Vægt svarer nogenlunde til de tidligere bekjendtes. De Mynter, som have kunnet undersøges, ere fra 7- til 9-lød., hvilket saaledes stemmer med disse Haralds slette Penges antagelig normale Gehalt af 50 % Sølv. Hvad Vægten angaar, er denne tilsyneladende noget mindre, end den skulde være, og end Vægten af de tidligere bekjendte Mynter af samme Sort. Naar de 6 mest ufuldstændige Stykker ei medregnes, bliver de øvriges Middelvægt nemlig kun 0.7194 franske Grammer (12.6 Æs), altsaa noget mindre end den norske Vægtpennings Vægt: 0.8992 Grammer (= 15.75 Æs = $^1/_{240}$ norsk Mark, som holdt 215,81335 Grammer eller 3780 Æs). Men man maa her lægge Mærke til, at de fleste af disse Mynter ere stærkt oxyderede og

i Kristiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger for 1868 Pag. 194 ff., at det ei er usandsynligt, at samme Mand kan have været Eier af begge de nedgravede Summer.

[1]) Norges Mynter i Middelalderen Pag. 26 ff.

[2]) En mærkelig Undtagelse herfra danner dog de 8 aldeles lige og aldeles uslidte Exemplarer af en Mynt af denne Række, som bleve fundne sammen med et Par andre Myntstykker paa Stange Kirkegaard paa Hedemarken.

tildels beskadigede i Kanterne ved deres Henliggen i Jorden i 800 Aar. Middelvægten af de 10 bedste bliver allerede 0.7736 Grammer (13.55 Æs), og af de 3 Mynter i Fundet, nemlig No. 14, 15 og 18, som ere fuldt ubeskadigede og klangfulde, er Middelvægten endog lidt over den normale eller 0.9306 Grammer (16.3 Æs). Paafaldende og visende Udmyntningens Skjødesløshed er den store Forskjel i de enkelte Mynters Vægt. Medens saaledes No. 18 veier 1.142 Grammer (20 Æs), veier No. 16, som dog synes temmelig ubeskadiget, mindre end Halvparten eller kun 0.5567 Grammer (9.75 Æs), uden at det her kan være Tale om, at den ene af disse Mynter skulde repræsentere en dobbelt saa stor Værdi som den anden. Saadanne Tilfælde lærer Numismatikeren, hvor forsigtig man maa være i sine Slutninger, hvor ei et betydeligere Materiale til Sammenligning foreligger.

Hvad nærværende Mynters Præg angaar, er dette overensstemmende med de paa N. M. Tab. II og III fremstilledes, uden at dog, som ovenfor nævnt, noget Stykke nøiagtigt stemmer med nogen af de der optagne. At Adversfiguren maa forestille Brystbilledet af et Menneske synes klart[1]), da de fleste af disse Figurer ere forsynede med Attributerne Scepter og Skjold, og de, med hvilke dette ikke er Tilfældet, ei ere ufuldkomnere eller mere barbariske end hine. Reverserne have alle det dobbelte Kors og alle med Undtagelse af Runemynterne No. 1 og 2 den indre Ring. Forøvrigt henvises med Hensyn til Typens nærmere Forklaring til Schives Beskrivelse af Stangefundets No. 1 i Chr.ania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger for 1873, Pag. 344 ff.

Alle de 19 heromhandlede Mynter høre til de raaest forarbeidede af den hele Række; dog er ogsaa den indbyrdes Forskjel i denne Henseende temmelig betydelig, hvad man let ser ved at sammenligne f. Ex. No. 14 og 15 med hinanden.

---

[1]) I „Norges Mynter i Middelalderen“ Pag. 26 antages Muligheden af, at Adversfiguren paa enkelte Stykker af de til Rækken henhørende kunde forestille Hovedet og Halsen af en Hane.

Jeg gaar herfra over til Beskrivelsen af de enkelte Mynter i Fundet.

1. Adversens uredige Omskrift er:

.˙.—II+I—ᚳoI

Reversens Omskrift med Venderuner antages at skulle være:

ᛉIᛩᚳᚨᛉ : ᚳ : ЯᚳᛅᚢᛉI·

I Overensstemmelse med de øvrige Runemynter af denne Slags og med lignende Reverslegende maa man antage, at Slutningsrunen ᚴ er feilskaaret for ᛅ ligesom paa N. M. Tab. II, No. 36 og 37, samt at den fuldstændige Indskrifts næstsidste Rune ᛌ (s) er bleven udeglemt, saa at Legenden ogsaa her skulde være: *Gunar a Moathisa*[1]). Stregen med de to Punkter ved Indskriftens Begyndelse tjener blot til at betegne denne. Runen R ligner paa Mynten et latinsk H; men det maa antages, at den øverste Runding ei er kommen med paa Blanketten, ligesom heller ikke mere end den nederste Halvdel af den foregaaende Rune ᛅ kommer tilsyne.

Myntens Typ er temmelig overensstemmende med N. M. Tab. II, 30. Dens Vægt er 0,57 Grammer (10 Æs), og den synes at være 8-lød.

2. Adv.' Omskrift som paa No. 1. Rev.' Runeomskrift skal sandsynligvis gjengive samme Indskrift som paa foregaaende Mynt; tydeligt fremtræder kun Runerne Iᛩ.

Mynten, hvis Typ ogsaa kan sammenlignes med N. M. Tab. II, 30, er brudt og ufuldstændig.

---

[1]) Uden at indlade mig paa noget Forsøg paa at forklare Betydningen af det dunkle Myntsted: Moathisa, skal jeg kun til Bestyrkelse for, at dette Ord virkelig skal betyde Myntstedet, og at Omskriften ei som forsøgt (N. M. Pag. 28, Not. 3) kan opløses saaledes: Gunar a Mo a thisa (Gunar paa Mo eier disse), gjøre opmærksom paa de to Punkter, som paa nærværende Mynt saavelsom paa flere andre af denne Slags findes paa hver Side af Stedspræpositionen, og som synes at vise, at den følgende Del af Runeindskriften maa danne et sammenhængende Ord, da her ingensomhelst saadan Adskillelse findes.

3. Af Adv.' Omskrift sees: o + ·.· ········ o ×. Rev.' Omskrift dannes foruden af et Kors for hver af Dobbeltkorsets Ender af Ringe og Halvmaaner. Typen ligner meget N. M. Tab. II, 37; Mynten er ufuldstændig og veier ca. 0,5 Gr. (9 Æs).

4. Foran Adv.' Figur sees: · + o. Paa Rev. er der et Punkt i den ene af Dobbeltkorsets Vinkler. Af Omskriften kan sees:

| × | o | o | ········ | ········

Typen cfr. N. M. Tab. III, 19 og 20. Mynten er ufuldstændig og veier 0.73 Gr. (12.75 Æs).

5. Bag Adv.' Figur sees: | o. Rev.' Omskrift er foruden et Kors ved hver af Dobbeltkorsets Ender: — (×)) o ((·:·

Typen cfr. N. M. Tab. III, 23. Vægten er 0.57 Gr. (10 Æs).

6. Af Adv.' Omskrift sees: + · ········ | | +, og som Omskrift paa Rev. kan læses: +) | ó ········ | | (|. Muligens har der været en Ring eller Halvmaane i den ene Korsvinkel.

Typen cfr. N. M. Tab. III, 26 og 27. Stykket er meget ufuldstændigt.

7. Af Adv.' Omskrift er kun et Kors, en Streg og en Ring synlige. Af Rev.' Omskrift kan sees: | · ········ · | + | o.

Typ omtrent som foregaaende. Stykket er ufuldstændigt og veier kun ca. 0.45 Gr. (8 Æs).

8. Adv.' Omskrift: |—| ||||—||. Rev.' Omskrift bestaar foruden af et Kors ved hver af Dobbeltkorsets Ender af Streger og Halvmaaner.

Typ cfr. N. M. Tab. III, 28. Vægt 0.63 Gr. (11 Æs).

9. Adv.' Omskrift: | — ·✝· o + +. Rev.' Omskrift foruden et Kors ved hver af Dobbeltkorsets Ender af Ringe og Halvmaaner.

Typ som foregaaende. Vægt 0,68 Gr. (12 Æs). Stykket synes 8-lød.

10. Adv.' Omskrift: | ········ o — | —) —. Rev.' Omskrift synes at være den samme som paa foregaaende No., med hvilket idetheletaget Mynten er saa overensstemmende, at det kunde være Spørgsmaal, om de ikke ere slagne med samme Stempel.

Dette Stykke er meget ufuldstændigt.

No. 7—10 have alle en Ring foran og for No. 9—10's Vedkommende ogsaa en lignende over og bag Adversens Figur, hvad der ei findes paa de i Myntværket optagne af lignende Typer.

11. Adv.' Omskrift: o — ◡ ◡ ◡ —. Rev.' Omskrift foruden et Kors ved hver af Dobbeltkorsets Ender: • •)) o ((X)) —. Mynten veier 0.74 Gr. (13 Æs).

Denne Mynts Adverstyp, hvortil No. 12, 15 og 16 slutter sig, er dette Funds selvstændigste, idet den ei vel kan henføres til nogen af de i Myntværket optagne Hovedtyper. Adversens Figur, som har mest Lighed med N. M. Tab. III, 23, er her vendt mod høire og har Sceptret staaende opreist foran sig samt er nedentil forsynet med 2 med Perler eller Nagler helt eller delvis udsmykkede Buestykker, hvoraf vel det ene skal forestille Skjoldet og det andet den muligens pantsrede Klædning[1]).

12. Adv.' Omskrift: o — o ◡.

Rev.' Omskrift: + — o —) + ... • o • —).

Typ som foregaaende. Stykket er noget beskadiget, veier kun 0.54 Gr. (9.5 Æs) og synes 9-lød.

13. Adv.' Omskrift: — (— o (o —. Rev.' Omskrift bestaar foruden af et Kors ved hver af Dobbeltkorsets Ender af:) o) 4 Gange gjentaget.

---

[1]) Grunden til, at ikke i Overensstemmelse med det her udtalte Mynterne paa Pladen ere ordnede saaledes, at No. 13 og 14 ere stillede foran den sammenhørende Gruppe 11, 12, 15 og 16, er den, at Lithografen har ordnet Mynterne efter en i sin Tid af Toldinspektør Schive foretagen Numerering, hvor Mynternes Henførelse til de i Myntværket optagne Typer er lagt til Grund. Ved denne Henførelse har nemlig Schive slaaet Mynterne No. 11—16 sammen til en Gruppe, som han sammenligner med N. M. Tab. III, No. 30, fra hvilken dog, som det sees, de 4 ovenomhandlede Mynter i de væsentligste Punkter adskille sig.

Typ cfr. N. M. Tab. III, 30, med hvilken Reversen er fuldstændig overensstemmende. Vægt 0.63 Gr. (11 Æs). Synes kun at være 7-lød.

14. Af Adv.' Omskrift sees kun et Par Streger. Rev.' Omskrift indeholder foruden et Kors ved hver af Dobbeltkorsets Ender:

o o o ··········· — (··········· o

Typ omtrent som foregaaende; Arbeidet er yderst raat. Mynten veier 0.77 Gr. (13.5 Æs) og synes 9-lød.

15. Som Omskrift paa Adv. findes kun to Streger. Rev.' Omskrift foruden et Kors ved hver af Dobbeltkorsets Ender:

✕ ·:· ··········· —) o (

Typ. omtrent som No. 11. Vægt 0.885 Gr. (15.5 Æs). Mynten, der er 9-lød., er kanske Fundets bedst vedligeholdte, og dens Vægt er, som det sees, næsten ganske overensstemmende med en Vægtpennings.

16. Dette Stykke kan antages slaget med samme Stempel som det til No. 11 benyttede. De tilsyneladende smaa Forskjelligheder kunne vistnok med Grund tilskrives Slid og Oxydation, og paa den anden Side tale enkelte smaa Overensstemmelser i tilfældige og uvæsentlige Træk, som f. Ex. i den lille opadgaaende Streg ved Skjoldrandens Sammenstød med Adv.' Figur for, at samme Stempel har været benyttet. Det bemærkes, at Reverserne af Lithografen ere stillede forskjelligt, saa at Overensstemmelsen i Omskriften ei strax falder i Øinene.

Vægt 0.56 Gr. (9.75 Æs).

17. Af Omskrift paa Adv. findes kun en Streg og en Ring bag Figuren. Rev.' Omskrift: + — ✕ o | o + o | o | o.

Typ cfr. N. M. Tab. III, 31, med hvilken Adv.' er temmelig overensstemmende. Mynten veier 0.67 Gr. (11.75 Æs) og synes 7-lød.

18. Adv. mangler Omskrift. Rev.' Omskrift:

o — | o — | | o ··········· —

Præget er meget raat og afviger betydeligt fra foregaaendes ved Adv.' Mangel af Scepter og i Stedet derfor 3 i Trekant stillede Streger samt ved de 3 store paralelle Buestykker forneden. Mynten er usædvanlig tyk, og Blanketten har været næsten firkantet. Stykket har den betydelige Vægt af 1.14 Grammer (20 Æs).

19. Adv. mangler Omskrift. Rev.' Omskrift:

o X (o) I (o ·:· o) (

Typ cfr. N. M. Tab. III, 31. Mynten veier 0.97 Grammer (17 Æs) og synes 7-lød.

Til Beskrivelsen af de 19 paa Gaarden Thjore fundne Mynter føier jeg sluttelig Beskrivelsen af 3 Mynter, som af Hr. Professor Rygh i Sommer bleve indkjøbte i Stavanger, uden at Sælgeren formaaede at angive Findestedet nærmere, end at de vare fundne paa Jæderen. Mynterne, der alle tre henhøre til de antagne Haraldsmynter, ere nu indlemmede i Universitetets Myntsamling. Da disse Mynter henhøre til en anden og muligens ældre Hovedtyp end Thjorefundets Mynter, kunne de ei antages at være en Efterhøst af dette samme Fund.

1. Adv.' Omskrift: I .... o I + I ꟷI I : I ᛘ I ·
   Rev.' Omskrift: E F I ⊏ + W I .... I o.

   Typen er meget overensstemmende med N. M. Tab. II, 28, dog findes Halvmaaner i to af Rev.' Felter ligesom paa ibid. Tab. II, 41.

   Rev.' Legende maa antages at have Indskriften paa N. M. Tab. II, 28 og 29: ᛚ E F R I ⊏ ∾ M O T I til Forbillede.

   Myntens Vægt er 0.856 Gr. (15 Æs).

2. Af Adv.' Omskrift sees kun Begyndelsen: I4 D+ ....
   Rev.' Omskrift bestaar, saavidt sees kan, af Kors og Streger.

Typen ligner meget foregaaende Stykkes, hvorfra det adskiller sig ved et meget fremskudt perlebesat Skjoldstykke paa Adv.' Figur, ved dennes Mangel af Scepter og ved Mangelen af Halvmaanerne i Rev.' Felter. Paa Grund af Reverslegenden, som ei frembyder Bogstaver, maa dog Mynten nærmest henføres til Gruppen N. M. Tab. III, 33 til 43, hvorfra dog dens Advers som berørt adskiller sig ikke saa lidet. Adversomskriftens 2 første Bogstaver kunne, saaledes som de vise sig paa Mynten selv, nok betyde **H A**, hvad der jo vilde have væsentlig Betydning for hele denne Myntrækkes Henførelse til Harald Haardraade. Dog er dette altfor usikkert, til at noget kan bygges derpaa.

Mynten veier 0.97 Gr. (17 Æs).

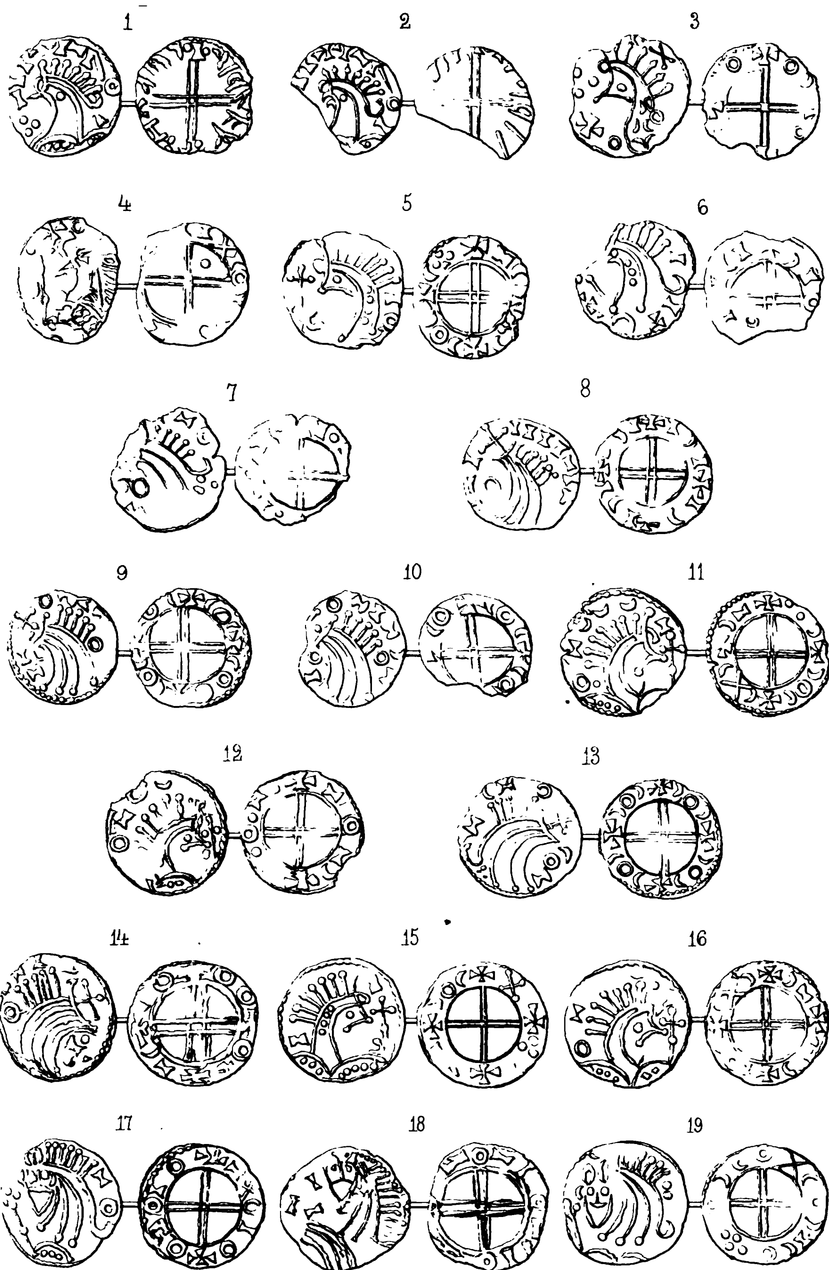
Disse 2 Mynter have Betydning som sammenknyttende de forskjellige i Myntværket repræsenterede Typer henhørende til denne Myntrække. Saaledes forbinder No. 1, N. M. Tab. II, 28 og 29 med sammes Tab. II, 41 ved Reversfelternes Halvmaaner og med sammes Tab. II, 42 og Tab. III, 1 til 4 ved Bogstaverne og de bogstavlignende Tegn i Rev.' Omskrift. Ligeledes forbinder No. 2 de nævnte Typer med Gruppen N. M. Tab. III, 33 til 43, med hvilken den har Karakteren i Reverslegenden tilfælles.

3. Denne Mynt synes fuldstændig overensstemmende med N. M. Tab. III, 8, naar undtages nogle smaa Afvigelser i den uredige, tildels af Runer bestaaende Reverslegende. Af denne kan sees: RIꟻᛚ1 .... ᚢᚾ≈V.

Mynten er noget slidt og veier 0.656 Gr. (11.5 Æs).

Alle tre Stykker synes at være omtrent 10-lødige eller muligens endnu lidt bedre, hvilket omtrent svarer til den af Schive i Myntværket angivne Lødighed for Mynterne af denne Typ.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19

Om Slægterne Latrunculus og Crystallogobius.

Af

Robert Collett.

(Meddelt i Mødet den 3die November 1876).

(Hermed 2 Plancher).

Allerede tidligere har jeg i Selskabets Forhandlinger havt Lejlighed til at berøre den ejendommelige Gruppe af vore Gobiider, der foruden ved sit Legemes næsten fuldkomne Transparents afvige fra den typiske Slægt *Gobius* ved bestemte Forskjelligheder i Skjælbeklædning, Finnernes og Legemets hele Bygning [1]). Da den nævnte Gruppe i flere Henseender frembyder Interesse, vil jeg her meddele Resultatet af de senere Undersøgelser, som jeg har kunnet anstille paa den for disse Former særdeles gunstige Localitet, Christianiafjorden. Af disse Undersøgelser fremgaar:

1) at den middelhavske *Latrunculus pellucidus* (Nardo), den scotske *L. albus* (Parn.) og den scandinaviske *L. stuwitzii* (Düb. & Kor.) alle ere en og samme Art;

2) at de fuldt udviklede Hanner af saavel *Latrunculus pellucidus*, som *Crystallogobius nilssonii* have en fra Hunnen fuldkommen afvigende Bygning af Tænderne og Kjæverne, hvilken hos den førstnævnte Art først udvikles under Legetiden;

3) at Hunnen af *Crystallogobius nilssonii* har flere af Finnerne rudimentære, ligesom Rognsækken hos denne Art strækker sig langt bagenfor Anus langs Grunden af Analfinnen.

---

[1]) Slægten *Latrunculus*, Günth., og dens nordiske Arter (Forh. Vid.-Selsk. Chra. f. 1872. p. 1).

Saavel Slægten *Latrunculus*, Günth., som *Crystallogobius*, Gill, indbefatter blot en enkelt hidtil kjendt Art, hvoraf idetmindste den første viser sig at have en ganske betydelig geographisk Udbredelse; det er disse 2 Arters nøjere Beskrivelse, der her følger.

Gen. **Latrunculus**, Günth.

Catal. Acanth. Fish. Brit. Mus. vol. 3 p. 80 (1861).

Legemet transparent, forlænget, og noget sammentrykt, forsynet med paralleltløbende Tverfurer, og beklædt med store, let affaldende, runde Skjæl. Begge Kjøn tandbærende, Hannen i Legetiden med stærke Tænder, samt med Hjørnetænder, der i Overkjæven danne en indre Række. 2 adskilte Dorsaler, den første 5-straalet. Ventralerne forenede. Gjællespalterne vide. Pseudobranchier findes.

L. pellucidus, (Nardo).

1824. *Gobius pellucidus*, Nardo, Giorn. Fis. Chim. Stor. Nat. Pavia, tom. 3. Osservaz p. 7. (teste Günther).

1826.? *Aphia meridionalis*, Risso, Hist. Nat. Eur. Mérid. tom. 3. p. 287. (Paris 1826).

1837. *Gobius albus*, Parn., Trans. Roy. Soc. Edinb. vol. 14 p. 137, Febr. 1837. (Edinb. 1840).

1841. —, Yarrell, Hist. Brit. Fishes, ed. 2, vol. 1. p. 295. (Lond. 1841).

1859. —, Yarrell, Hist. Brit. Fishes, ed. 3, vol. 2. p. 333. (Lond. 1859).

1861. —, Canestrini, Arch. Zool. Anat. Fisiol. Fasc. 2, vol. 1. p. 152. (Genova 1861).

1863. —, Malm, Förh. Scand. Naturf. 9. Möte Juli 1863. p. 411. (Stockh. 1865).

1844. *Gobius stuwitzii*, v. Düb. & Kor., Öfv. Kgl. Vet. Akad. Förh. Mai 1844, p. 111. (Stockh. 1845).

1844. —, v. Düb. & Kor., Kgl. Vet. Akad. Handl. 1844, p. 51, tab. 2 fig. 4. (Stockh. 1846).

1844. —, v. Düb., Forh. Skand. Naturf. 4. Møde Juli 1844, p. 223. (Chra. 1847).

1845. —, v. Düb. & Kor., Öfv. Kgl. Vet. Akad. Förh. Jan. 1845, p. 11. (Stockh. 1846).

1855. —, Nilss., Skand. Fauna, 4 Delen, p. 229. (Lund 1855).

1863. —, Malm, Förh. Skand. Naturf. 9. Möte Juli 1863, p. 411. (Stockh. 1865).

1859. *Gobius pellucidus*, Kessler, Bull. Soc. Nat. Mosc. 1859 tom. 32, No. 2. p. 260. (Mosc. 1859).

1861. *Latrunculus albus*, Günth., Catal. Acanth. Fishes Brit. Mus. vol. 3 p. 80 og p. 556. (Lond. 1861).

1872. —, Collett, Forh. Vid.-Selsk. Chra. 1872, p. 9. (Chra. 1873).

1874. —, Bleeker, Arch. Néerl. Sci. Exact. Nat. tom. 9. p. 312. (La Haye 1874).

1861. *Latrunculus pellucidus*, Günth., Catal. Acanth. Fishes Brit. Mus. vol. 3 p. 556. (Lond. 1861).

1861. *Gobiosoma stuwitzii*, Günth., Catal. Acanth. Fishes Brit. Mus. vol. 3. p. 86. (Lond. 1861).

1863. *Boreogobius stuwitzii*, Gill, Proc. Acad. Nat. Sci. Philad. 1863. p. 269. Philad. 1864).

1874. —, Bleeker, Arch. Néerl. Sci. Exact. Nat. tom. 9. p. 310. (La Haye 1874).

1872. *Latrunculus stuwitzii*, Collett, Forh. Vid.-Selsk. Chra. 1872, p. 9. (Chra. 1873).

1874. —, Collett, Norges Fiske, Tillægsh. til Forh. Vid.-Selsk. Chra. 1874. p. 59. (Chra. 1875).

Tænderne hos Hannen i Legetiden lange og cylindriske, og krumme Hjørnetænder i begge Kjæver; hos Hannen udenfor Legetiden, samt hos Hunnen særdeles fine, ensartede; Ventralerne tragtformige, med de længste Straaler vendende indad. Rognsækken har sit hele Leje i Bugcaviteten foran Anus. Tverfurernes Antal 25. Underkjæven længst.

1 D. 5; 2 D. 13 (12); C. 9 (10) + 17 + 10; A. 14; P. 16; V. 6; Lin. lat. 25; Vertebr. 27; M. br. 5.

Bemærkninger til Synonymien. Den første nordiske Form af de transparente Gobiider blev funden af Parnell i de scotske Fjorde, og kort beskrevet i Febr. 1837 i det 14de Bind af Trans. Royal Soc. of Edinb. under Navn af *Gobius albus.* Hans Beskrivelse, der iøvrigt er temmelig ufuldstændig, er senere uden videre Tillæg gaaet over i de forskjellige Udgaver af Yarrells History of British Fishes. I Mai 1844 indførte v. Düb. & Koren yderligere 2 Arter af den samme Gruppe i Öfv. Kgl. Vet. Akad. Förh. for samme Aar, hvilke begge vare fundne allerede i Dec. 1834 i Omegnen af Bergen af Naturforskeren Stuwitz, efter hvem den ene erholdt Navnet *Gobius stuwitzii.* Denne sidstnævnte Art

havde vistnok, som af Forfatteren paavist, en umiskjendelig Lighed med den scotske *G. albus*, men Forskjellen i den almindelige Legemsbygning og Tandsættet var dog saa iøjnefaldende, at de ikke lettelig kunde forvexles. I 1861 gjenfandt Dr. Malm i Gullmarfjorden i Bohuslen saavel *G. albus* som *stuwitzii* i fuldt udvoxet Stand, den ene, *G. stuwitzii*, rognfyldt, og han giver derfor (i Förh. Scand. Naturf. 9de Möte) i Juli 1863 en kort sammenlignende Diagnose, væsentlig efter Tændernes og de verticale Finners Bygning. Da Dr. Günther i 1861 udgav det Bind af sin Catal. Acanthopt. Fishes Brit. Mus., hvori Familien *Gobiidæ* behandles, blev *G. albus* gjort til Typus for den nye Slægt *Latrunculus*, medens han ikke efter de forhaandenværende Beskrivelser af *G. stuwitzii* troede at kunne henføre denne under samme Slægt; i Mangel af en bedre Plads opførte han den derfor under Slægten *Gobiosoma*, Gir., da nemlig dens Skjælbeklædning endnu ikke var paavist, hvilket først skede ved Malm i 1863. Prof. Gill har i Proc. Acad. Nat. Sci. Philad. for 1863 endog gjort Arten til Typus for en ny Slægt, *Boreogobius*, uden dog med et Ord at begrunde denne Forandring, og Dr. Bleeker har endnu i 1874 fulgt denne sidstnævnte Forfatter heri i den Oversigt over Gobiidernes Familie, som han har meddelt i det 9de Bind af Arch. Néerl. Sci. Exact. et Nat.

Fra Høsten 1871 af har jeg i Christianiafjorden gjenfundet *Latrunculus stuwitzii* i stort Antal, og indsamlet den i Høst- og Vintermaanederne omtrent daglig i hvilketsomhelst Antal. Alle disse Individer have altid vist en fuldkommen Overensstemmelse med den düben-korenske Originalbeskrivelse, og afvige følgelig constant fra Parnells *L. albus*. Da jeg allerede den første Høst havde et, som det syntes, tilstrækkeligt Materiale af adskillige Tusinder af Exemplarer, meddelte jeg i Forh. Vid.-Selsk. Chra. for 1872 en kort Beskrivelse af Arten, sammenlignet med de forhaandenværende Beskrivelser af *L. albus*, hvori jeg saa skarpt som muligt søgte at holde de 2 nærstaaende Arter fra hinanden. I hvert af de paafølgende Aar søgte jeg blandt de store Masser af *L. stuwitzii* at opdage *L. albus*, men uden Held. I Vaarmaanederne tabtes de efterhaanden ganske af Syne, og i Sommermaanederne havde jeg,

som fraværende paa Reiser, ingen Lejlighed til at opspore dem igjen. I Beg. af Aug. 1874 fandt jeg vistnok et Par drægtige Hunner, sammen med en Del andre, der allerede vare udgydte, men ingen afveg i nogen Henseende fra de typiske *L. stuwitzii*; og i September saaes atter udelukkende yngre Individer af samme Art. Til de tidligere Undersøgelser kunde derfor, da jeg i et Tillægshefte til Forh. i Vid.-Selsk. Chra. f. 1874 udgav en Afhandling om Norges Fiske, intet væsentlig nyt tilføjes.

Først i 1875 fik jeg optaget Traaden i mine Undersøgelser, og fandt nu i Juni Maaned Arten i fuld Leg, og indsamlede under et Par Excursioner et temmelig stort Antal af fuldt udviklede Exemplarer. Det viste sig da, og med fuld Klarhed, at *L. stuwitzii* var Hunnen og de yngre Individer af den samme Art, hvis fuldt udviklede Hanner vare opførte under Navnet *L. albus*. Gjentagne Gange udtoges af det samme Stim typiske *L. albus*, men som alle uden Undtagelse bestode af gamle Hanner, saavelsom ligesaa typiske *L. stuwitzii*, der samtlige vare rognfyldte Hunner; et andet Antal bestod af noget yngre Individer i enhver Overgang mellem begge Former, idet nogle viste en bestemt Tilnærmelse til *L. albus*, og øjensynlig vare Hanner, hvis Generationsorganer endnu ikke vare modne; Resten var unge Hunner, der blot ved Mangel af moden Rognsæk kunde skilles fra de rognbærende Individer.

De væsentligste Characterer, hvorved de 2 Arter hidtil ere blevne holdte fra hinanden, ere følgende:

L. albus er undersætsig, med et tykt Hoved og vidt Gab, lange og stærke Tænder, bredt Interorbitalrum, og en bagtil afrundet Caudal; 2den Dorsal og Analen ere jevnhøje, med den sidste Straale lang; Legemshøjden indeholdes 6 Gange i Totallængden.

L. stuwitzii er spinklere, med et tyndt Hoved og lidet Gab, særdeles fine og svage Tænder, smalere Interorbitalrum, og en svagt udrandet Caudal; 2den Dorsal og Analen ere bagtil aftagende, med den sidste Straale kort; Legemshøjden indeholdes 7—8 Gange i Totallængden.

Inden jeg gaar over til en mere speciel Beskrivelse af Arten i sin Helhed, skal jeg først med nogle Ord paapege de væsentligste

Ejendommeligheder, der adskilte de ved den ovennævnte Lejlighed indsamlede Individer. Det fremgaar heraf, at Kjønsforskjellen i Individernes fuldt udviklede Tilstand er hos denne Art betydelig større, end hos nogen af vore indenlandske Arter af den typiske Slægt *Gobius*.

De fuldt udviklede Hanner havde en gjennemsnitlig Totallængde (Caudalen iberegnet) af 42—43mm; enkelte vare fuldkommen kjønsmodne med en Totall. af 40mm, andre opnaaede en Længde af indtil 50—51mm, der er den største Totallængde, som jeg har iagttaget hos denne Art. Hovedet var tykt og stort, Interorbitalrummet som en Følge heraf bredt, Gabet vidt med fuldt udviklede Tænder, der ere faa i Antal, men lange og cylindriske. De bagre Straaler af Analen og 2den Dorsal vare i Regelen forlængede, saaledes at de nævnte Finner vare omtr. jevnhøje efter deres hele Længde; hos mindre Ex. vare de dog, skjønt ogsaa her Kjønsmodenheden var indtraadt, endnu ikke i nogen særdeles Grad forlængede. Caudalen var hos de ældste Individer svagt afrundet, hos de noget yngre ret afskaaren med afrundede Hjørner, hos de mindste svagt emargineret. Testes vare fuldt udviklede, og indeholdt hos de fleste moden Sæd; hos enkelte, hvor Gydningen netop var tilendebragt, var Bugen mere indfalden.

De yngre Hanner, hvis Testes endnu ikke indeholdt fuldmoden Sæd, havde et mindre opsvulmet Hoved og mindre Gab; medens enkelte af Tænderne havde naaet en større Længde, end de øvrige, vare desuden en Række yderst fine Tænder synlige i Kjæverne, af samme Bygning, som hos Hunnerne. 2den Dorsal og Analen vare ikke mærkeligt forlængede, og Indiv. vilde nærmest have været at henføre under Arten *L. stuwitzii*, om ikke Tandbygningen og det fortykkede Hoved bestemt havde skilt dem herfra. Caudalen var ret afskaaren eller svagt emargineret. Middelstørrelsen var ubetydeligt under den hos de udvoxede Hanner, og Individerne vilde sandsynligvis have naaet sin fulde Udvikling og Kjønsmodenhed i Løbet af en Maaneds Tid.

De rognbærende Hunner havde i alle Henseender Characteren af *L. stuwitzii*. Deres gjennemsnitlige Størrelse var omkring 42mm;

medens mange vare rognfyldte allerede ved en Totallængde af 38mm, naaede ingen en Længde af over 46mm. Hovedet, der ikke var i nogen kjendelig Grad fortykket, men omtrent som under hele den yngre Periode, var idethele mere tilspidset, end hos Hannen, med betydeligt mindre Gab, endskjønt Kjæverne maaske vare en Smule længere, end tidligere. Derimod havde Tænderne ingen Forandring undergaaet, men vare særdeles fine og stillede i den samme uafbrudte Række, som hos de yngre Individer. Rognsækken var udspændt af moden Rogn; Caudalen var svagt emargineret, 2den Dorsal og Analen stærkt aftagende bagtil.

De yngre Hunner, hvis Rogn endnu ikke var gydefærdig, stemmede i alle andre Henseender overens med de fuldt udviklede Hunner. Totallængden var den samme; alene en noget mere undersætsig Legemsbygning kunde adskille dem fra Individerne om Vinteren. Rognsækken indeholdt vistnok allerede Æg, men disse vare i en ung Tilstand, og Individerne stode idethele i Udvikling paa samme Trin, som de overfor omtalte unge Hanner.

Udenfor Legetiden ere Hanner og Hunner (der nu blot existere i yngre Individer) i sit Udseende fuldkommen lige, skjønt de opnaa de gamles fulde Størrelse. Legemet er tyndt og slankt, Hovedet tilspidset, Kjæverne som en Følge deraf mindre opstigende, og synes derfor kortere; Tænderne ere alle ensartede, yderst fine, og udgjøre en tæt, enkelt Række; Caudalen er svagt emargineret, 2den Dorsal og Analen bagtil stærkt aftagende. I dette Stadium ere de følgelig alle typiske *L. stuwitzii.*

Det characteristiske Net af Slimporer, der udbrede sig over hele det nøgne Hoved, ere derimod i sine forskjellige Rækker fuldstændig overensstemmende i alle de nævnte Stadier og hos begge Kjøn; det er bekjendt nok, at af disse Porer, hvis sande Natur endnu ikke er paavist med Sikkerhed, besidder hver Art af vore øvrige Gobier sit ejendommeligt tegnede System.

Medens v. Düben & Koren havde opstillet sin Art efter 4 Individer, tagne om Vinteren i December Maaned, saaledes udenfor deres Yngletid, er Parnells Originalbeskrivelse af *Gobius albus* udkastet efter 50 Individer, fangne i Solway Frith først i Juni Maaned,

altsaa netop i Yngletiden. Af Parnells Beskrivelse er der intet, der antyder, at han har havt andet end fuldvoxne Hanner til sin Raadighed; og heller ikke Dr. Günther har i 1868 ved Affattelsen af sin „Catalogue“ vol. 3 tilsyneladende kjendt Hunnen, hvilket fremgaar deraf, at saavel Parnell, som Dr. Günther alene omtaler Individer med de lange Tænder. Den sidste opgiver saaledes udtrykkelig, at Tandbygningen stemmer med den hos Slægten *Apocryptes*, ligesom hans hele Diagnose af Slægt og Art stemmer med Parnells Beskrivelse. Ved Dr. Günthers Velvilje har jeg modtaget 3 Ex. af den scotske Form, indsamlede af Parnell, og af disse viser den ene sig, mærkeligt nok, netop at være en Hun med sine characteristiske, fra Hannen forskjellige Tænder, og sine bagtil aftagende verticale Finner; den er, med andre Ord, en typisk *L. stuwitzii*. Parnell har saaledes overseet disse (maaske faatallige) Hun-Individer, og udkastet sin Beskrivelse alene efter Hannen. Endskjønt Malm har seet begge Former sammen i Legetiden i Bohuslens Skjærgaard i Juli 1863, opfører han dem dog (1863 og 1873[1]) som distincte; medens han omtaler bestemt den rognbærende Hun af *L. stuwitzii*, angives intet Kjøn hos de fundne Indiv. af *L. albus*, hvis indfaldne Bug blot antydede, at de netop havde sluttet sin Leg.

Efterat jeg saaledes har søgt at paavise Artsidentiteten mellem de 2 vesteuropæiske Arter, staar det tilbage at omhandle den 3die og sidste bekjendte Art af denne Slægt, *L. pellucidus* fra Syd-Europa.

I 1824 blev (ifølge Dr. Günther) af Nardo opstillet den middelhavske Form af denne Slægt under Navnet *Gobius pellucidus*. Det Tidsskrift, hvori Nardo har meddelt sin Originalbeskrivelse (*Giorn. di Fis. Chim. Storia Nat. d. Pavia*) har jeg ikke havt Lejlighed til at se, men det synes at fremgaa af Afhandlingens Titel (*„Osservazioni ed aggiunte all' adriatica ittiologica“*), at hans Individer have været fra Adriaterhavet. Efter Nardo's Tid er Arten oftere bleven omtalt af de Forskere, der have behandlet Middel-

---

[1]) Förh. Skand. Naturf. 9de Möte, Stockh. Juli 1863 p. 411 (Stockh. 1865), 11te Møde, Kbhvn. Juli 1873 p. 303 (Kbhvn. 1874).

havets Fauna, og, som det synes, under noget forskjellige Navne. I Hist. Nat. Eur. Mérid. tom. 3 (1826) opfører Risso p. 287 under Navnet *Aphia meridionalis* (n. gen. & sp.) en Art, der maaske er denne, hvilket dog neppe neppe lader sig med Sikkerhed bevise, da Beskrivelsen dels er for ufuldstændig, dels i flere Henseender ikke fuldkommen overensstemmende med vor Art. Det er derfor neppe tilraadeligt, ubetinget at gjenoptage Risso's Slægtsnavn; men saafremt denne Forsker, hvad det er sandsynligt, virkelig har havt *L. pellucidus* for Øie, har Beskrivelsen, foruden at være ucorrect [1]), tillige intet Hensyn taget til den udvoxede Han. Et andet Slægtsnavn, der tillægges Nardo, er *Brachyochirus* (cfr. Bonap. Catal. Metod. Pesci Europ. p. 64, Napoli 1846, og Atti Inst. Veneto, tom. 5, Ser. 3. p. 796, Venezia 1859—60), men jeg har ikke været istand til at kunne undersøge det Sted, hvor denne Slægt er opstillet. Af Canestrini er Arten omhandlet i 1861 i hans Beskrivelse over de i Golfen ved Genua forekommende Gobiider (Arch. Zool. Anat. Fisiol. Fasc. II. vol. I. p. 152), og her under Navn af *Gobius albus*, Parn.; denne Forf. paaviser, at hos den middelhavske Form har Hannen en fra Hunnen forskjellig Tandbygning, uden at der dog i denne Henseende er gjort nogen Forskjel for den yngre Hans Vedkommende. [2])

Endelig giver Kessler i Bull. Soc. Imp. Nat. Mosc. tom. 32 en

---

[1]) Dette gjælder især Beskrivelsen af Finnerne og deres Straaler; desuden er ved en Forglemmelse Straaleantallet i 1ste Dorsal ikke anført, som her har en afgjørende Vægt.

[2]) Saafremt man i Risso's *Aphya* og Nardo's *Brachyochirus* vil gjenkjende Arten *L. pellucidus*, have saaledes begge disse Slægtsnavne Prioritet fremfor *Latrunculus*, Günther. Afgjørelsen af dette og lignende Prioritetsspørgsmaal maa overlades til dem, der have en rigeligere Adgang til den sydeuropæiske Litteratur, end den, som Universitets-Bibliotheket i Christiania kan give. Først efterat Trykningen af forhaandenværende Afhandling var paabegyndt, erholdt jeg gjennem Docent Bovallius udlaant fra Vetenskaps-Akademiens Bibliothek i Stockholm Prof. Canestrini's ovennævnte Afhandling: *I Gobii del golfo di Genova* (Arch. per la Zool. l'Anat. e la Fisiol., fasc. 2 vol. 1). Dersom jeg tidligere havde kjendt denne Afhandling, kunde de ovenstaaende „Bemærkninger til Synonymien" af *Latr. pellucidus* have været noget forkortede.

udførlig Beskrivelse af en Form fra det sorte Hav (Odessa), som han kaldte *Gobius pellucidus*, *nova species*, tilsyneladende ubekjendt med Nardo's tidligere Beskrivelse af Arten af samme Navn.

Gjennem Prof. G. O. Sars har jeg modtaget et Par Individer af den adriatiske Form, indsamlede af ham under et Ophold i Triest i Foraaret 1876. Da den synes her at forekomme i overordentlig stort Antal, og er velkjendt for alle Fiskere, er det sandsynligt, at den er netop den af Nardo som *G. pellucidus* opførte Art; og det har derfor været af Interesse at kunne anstille en umiddelbar Sammenligning mellem denne og den af de nordiske Former, hvormed den for Tilfældet stemmede overens i Udvikling, nemlig *L. stuwitzii*. Denne Sammenligning har bragt det udenfor al Tvivl, at den adriatiske og den nordiske Form ere fuldkommen identiske, og da Kesslers Beskrivelse af Arten fra Odessa ligeledes stemmer fuldstændig med begge de øvrige, synes det klart, at ogsaa den sydrussiske og den middelhavske Art ere identiske.

Individerne fra Triest vare indsamlede i Marts Maaned og vare da endnu ikke i fuldt udviklet Stand. Totallængden varierede fra 42—44^{mm}; iøvrigt var Hovedets Længde, Øiets Størrelse, alle øvrige Legemsforholde, Antallet af Finnestraaler og af de transverselle Muskelstriber (Skjælbeklædningen var ganske affalden), fremdeles Tandbygningen, eller idethele enhver Ting ligetil hverenkelt Pigmentplet fuldstændig overensstemmende med ligestore Individer paa samme Udviklingstrin fra Christianiafjorden.

Hvad Kesslers Beskrivelse af den i det sorte Hav forekommende Form angaar, udviser denne ingensomhelst Afvigelse fra *L. albus* (eller Han-Individer i Yngletiden). Den Forskjel mellem dem, som Dr. Günther[1]) antager maaske kunde gjøres, (at den Kessler'ske Art har en større Øiendiameter, nemlig $^1/_4$ af Hovedets, og lig Snudens Længde, hvorimod denne hos *L. albus* er $^1/_5$ af Hovedets, og mindre end Snudens Længde), er af liden Betydning, da i Virkeligheden saavel de Parnell'ske Originalexemplarer, som Individerne fra Christianiafjorden nærmest have de af Kess-

[1]) Catal. Acanth. Fishes Brit. Mus. vol. 3 p. 556. (1861).

ler opgivne Længdeforholde. Uagtet Kessler udtrykkelig bemærker, at han ogsaa har havt rognfyldte Hunner, maa han (ligesom Parnell ved Opstillingen af sin Art) have overseet Forskjellen mellem disse og Hannen, og i sin Beskrivelse (saaledes af Tandbygningen p. 263) alene have taget Hensyn til den sidste.

Legemsbygningen er idethele langstrakt og smal, samt fra Siderne stærkt sammentrykt, og blot under Yngleperioden, naar Individerne have naaet sin fulde Udvikling, bliver Legemsbygningen noget fyldigere og mere sammentrængt, skjønt Arten i denne Henseende (ligesom Slægten *Crystallogobius*) bestemt afviger fra den typiske Slægt *Gobius*, hvis Arter alle have et mere eller mindre trindt Legeme.

Hos et Ex. af Middelstørrelse, dog udvoxet, med en Totallængde af 40^{mm}, og *udenfor Legetiden*, er Hovedets Længde 9^{mm}, eller indeholdes omtr. $4^1/_2$ Gange i Totallængden (denne regnet til Spidsen af Caudalen). Den største Højde, den falder omtr. mellem 1ste og 2den Dorsal, er neppe 6^{mm}, eller ikke fuldt $^1/_7$ af Totallængden. Over Haleroden er Legemet paa den laveste Del 3^{mm}, eller omtr. $^1/_{13}$ af Totallængden. Allerede lige bag Hovedet bliver Legemet sammentrykt fra Siderne, og denne Sammentrykning tiltager gradvis ud imod Caudalen. Den største Tykkelse er (lige bag Pectoralerne) blot 3^{mm}, eller omtrent Halvparten af den største Højde.

Anus ligger næsten 2 Orbitaldiametre foran Midtpunktet mellem Snudespidsen og Roden af Caudalen, omtrent under den 2den Straale af 2den Dorsal, og har ved sin bagre Rand en liden Papille.

Under Legetiden faar Legemet sin fulde Udvikling, bliver stærkere og fyldigere, medens samtidig Totallængden ikke forøges. Hos en Han med den samme Totallængde af 40^{mm} er saaledes Hovedets Længde $9^1/_2{}^{mm}$, eller næsten $^1/_4$ af Totallængden, medens Legemshøjden indeholdes fuldt 7 Gange i denne. Hos den drægtige Hun er Hovedlængden omtrent som udenfor Yngleperioden, skjønt Hovedet er blevet tydeligt fyldigere. Hos Hannen er derimod Hovedet med Kjæverne tillige bleven ganske væsentlig stærkere

og tykkere, ligesom samtidig Tandbygningen har undergaaet en ganske væsentlig Forandring.

Øinene ere runde, med en fortil og bagtil svagt tilspidset Pupil, og beliggende netop en Orbitaldiameter indenfor Overkjævens Spidse, samt med sin øvre Rand næsten berørende Hovedets Profillinie. Deres Længde er 2mm, og de indeholdes derfor noget over 4 Gange i Hovedets Længde. De ere stillede næsten fuldstændigt lateralt; Interorbitalrummet, der i Regelen er smalt, og ikke naar en Bredde af en Orbitaldiameter, har under Yngleperioden hos Hannen fuldkommen en Orbitaldiameters Bredde, medens det hos Hunnen kun er umærkeligt forandret. Den øvre og undre Profillinie er jevnt bøjet, mere tilspidset hos Hunnen og de yngre Individer.

Af Næseborene er det bagre Par beliggende umiddelbart ved Orbitas øvre og forreste Side, det forreste Par næsten ved Kjævekanten. Alle 4 danne tilsammen en temmelig regelmæssig Firkant, hvis Bredde er mindst dobbelt saa stor, som Længden.

Gjællelaagets bagre Rand er temmelig ret, oventil endende i en afrundet Spidse. Gjællehindens Straaler ere paa hver Side 5; Gjællespalterne ere forholdsvis store, og naa frem omtrent til Midten af Orbita.

Kjæverne. Gabet er opstigende, med Underkjævens Spidse længere end Overkjævens; Mundspalten strækker sig bagover til omtrent midt under Orbita. Hos Hannen i Legetiden bliver Gabet samtidig med Hovedets øvrige stærke Udvikling større og mere opstigende. Medens saaledes hos Hunnen og de yngre, endnu ikke forplantningsdygtige Individer Mundvinkelen neppe ligger $1/2$ Orbitaldiameter nedenfor Orbita, er denne Afstand hos særdeles store Hanner i Legetiden paa Grund af det fortykkede Hoved og de stærkt udviklede Kjæver indtil $1 1/2$ Orbitaldiameter. Hos de sidstnævnte Individer forholder saaledes Undermaxillens Længde sig til Legemets Totallængde som 1 til $6 1/4$, hos de øvrige som 1 til 9, medens selvfølgelig de yngre Hanner udvise alle Overgange. Ogsaa Læberne ere hos de gamle Hanner under Yngletiden stærkt

opsvulmede, og Huden idethele fastere. Tungen er svagt udrandet i Spidsen.

Hvirvlernes Antal er 27; *Processus spinosi* særdeles lange og naa næsten lige til Dorsal- og Ventralranden. Rygmarven strækker sig bagover indtil midt paa den 22de Verteber.

Af Slimporer findes paa alle Hovedets Dele længere eller kortere Rækker, der variere kun lidet hos de forskjellige Individer, men i det Hele vise sig paafaldende constante, saavel hvad deres indbyrdes Stilling angaar, som Antallet af Porer i hverenkelt Række. Af de kortere Rækker kunne vel undertiden enkelte mangle eller være utydelige, men de større ere altid tilstede, og paa samme Sted hos alle. Den nøjere Beskrivelse af disse vilde udkræve en altfor uforholdsmæssig Plads, hvorfor henvises til Tegningen, der er udført efter en Sammenstillen af flere Exemplarer. Lettest at observere ere 2 parallele Tverrækker tvers over den bagre Del af Interorbitalrummet, samt 2 andre, der løbe langs hen ad Snudens Overside, og udsender kortere Smaarækker ned til Næseborene. Bagover strækker Slimporenettet sig lige hen til Grunden af 1ste Dorsal; mellem denne og Baghovedet findes saaledes 3 parallele Tverrækker, der paa Siderne løbe nedad med temmeligt regelmæssige Mellemrum mod Pectoralen, ligesom kortere Rækker findes umiddelbart bagenfor Ventralerne.

Tænderne. Udenfor Legetiden er Tandbygningen hos begge Kjøn fuldkommen lige. I hver af Kjæverne findes paa hver Side en enkelt Række af 20—25 særdeles fine og temmelig tætstaaende Tænder, der kun rage forholdsvis lidet frem over Kjævehuden, men dog i Regelen overalt ere synlige over denne. Ingen af disse Tænder ere forlængede, men næsten fuldkommen jevnhøje; de ere svagt indadkrummede, og stillede i en enkelt Række temmelig tæt ved hinanden og uden aabne Mellemrum. Alene Underkjævens inderste Del er altid tandløs, medens Tandrækken strækker sig i Overkjæven næsten lige ind til Mundvinkelen.

Tænderne bryde tidligt frem hos Yngelen. Hos en Unge med en Totallængde af neppe 14^{mm} vare (under Microscopet) allerede enkelt yderst fine Tænder synlige fortil i Underkjæven, medens de

endnu ikke med Sikkerhed lode sig paavise i Overkjæven. Hos Unger med en Totall. af 23mm ere i begge Kjæver enkelte Tænder synlige over Tandkjødet, og ved Tørring vise de fleste sig allerede at være frembrudte, især i Kjævernes ydre Dele. Er Individets Totallængde voxet til 30mm, sees i Regelen den hele Rækkes Spidser (ved Forstørrelse) over Tandhuden, men endnu efterat Individerne have naaet næsten op til deres fuldvoxne Størrelse, vedblive Tænderne at være yderst smaa og fine, samt vanskelige at opfatte med det uvæbnede Øie.

Medens Hunnens Tandbygning ingen væsentlig Forandring undergaar i Legetiden, men hele Aaret forbliver som hos Ungfisken, begynde hos de unge Hanner disse fine Vintertænder henimod Legetiden at forsvinde og erstattes af lange og cylindriske Tænder. Hos Individer, hvis Generationsorganer endnu ikke vare i Virksomhed, men dog vare tagne i Midten af Juni sammen med de fuldt udviklede Hanner, ere begge Tandsæt tilstede, idet den oprindelige fine Tandrække endnu er næsten ganske i Behold, medens samtidig de lange cylindriske Tænder ere halvt udvoxede.

Hos den fuldt udviklede Han i Legetiden ere alle de fine Tænder næsten ganske forsvundne og ombyttede med nogle faa lange og næsten rette Tænder, der ere stillede temmelig vidt fra hinanden, og hovedsagelig ere tilstede i Kjævernes forreste Del.

I Underkjæven findes paa hver Side 4 eller ofte blot 3 af disse forlængede Tænder, der ere ikke synderligt tilspidsede, men næsten cylindriske, kun svagt krummede, og stillede næsten verticalt paa Kjævens ydre Rand. Ubetydeligt bagenfor og indenfor den sidste af disse Tænder sidder paa hver Side en skarp, krummet og bagudrettet, næsten kloformig Tand (Hjørnetand). Kjævens bagre Halvdel mangler de forlængede Tænder, hvorimod der her findes enkelte gjenstaaende af de fine Vintertænder; undertiden ere disse fine Tænder knapt synlige over Tandkjødet, men blive det først ved Tørring. I Kjævens forreste Del (altsaa mellem de lange Tænder) synes disse fine Tænder altid at være forsvundne, ligesom i Kjævens inderste Dele.

I Intermaxillarbenene er Antallet af de lange Tænder i Regelen

5 paa hver Side, hvoraf enkelte (1—2) ogsaa findes bagenfor i Kjævens Midte, skjønt aldrig lige ind mod Mundvinkelen; tættest sammen staa de forreste 2 Par. Af Bygning ere disse Tænder ganske som Underkjævens; og ligesom her findes ogsaa i Overkjæven indenfor den ordinære Række paa hver Side 1 krum, kloformet, bagudrettet Tand, der her er stillet længere frem, end Hjørnetanden i Underkjæven, eller næsten i Kjævens Spidse, samt tydelig dannende en indre Række. Fremdeles findes i Kjævens indre Halvdel flere eller færre af de oprindelige Tænder, medens disse blot undtagelsesvis ere tilstede i Kjævespidsen.

Finnerne. *1ste Dorsal* er 5-straalet, udspringer over Pectoralens ydre Del, og i en Afstand fra Snudespidsen, der er næsten (men ikke ganske) saa stor, som Afstanden fra Anus til Bagranden af Præoperculum. Hos den udvoxede Han er den i Legetiden noget, skjønt ikke betydeligt forlænget, uden dog at naa Legemets Højde, og uden at Straalespidserne rage synderligt ud over Membranen, men mindre hos de endnu ikke fuldt udviklede Individer, samt hos Hunnen (omtr. 3^{mm}). Alle Straaler er omtrent jevnhøje, den første dog ubetydeligt kortere, end de øvrige; de ere udelte, særdeles fine og spinkle, og da de ere temmelig tætstaaende, er Finnens Grundlinie kun lidt over Halvdelen af dens største Højde. Den 1ste Dorsal hører til de sildigst ansatte af alle Finner og mangler ganske hos Individer med en Totallængde af under 16^{mm}, hvor alle de øvrige uparrede Finner allerede ere straalebærende. Hos Individer, hvis Totall. er omkring 22^{mm}, findes den ansat med yderst fine og korte Straaler, der ofte ere vanskelige at opdage.

Afstanden mellem begge Dorsaler er idetmindste dobbelt saa stor, som Grundlinien af 1ste Dorsal, og større, end den sidstes Højde, saaledes at den sidstes Straalespidser selv hos Hannen i Yngletiden ikke ere istand til at naa hen til Begyndelsen af 2den Dorsal. Hos Hunnen af de uudviklede Individer er denne Afstand endnu større.

2den Dorsal har 13, sjeldnere blot 12 Straaler; den sidste er altid en Dobbeltstraale. Efter et stort Antal Tællinger af Individer af begge Kjøn synes det at fremgaa, at det regulære Antal er 13,

skjønt det er ingen Sjeldenhed at træffe 12-straalede Individer, ligesom det hos yngre Individer, paa Grund af Straalernes Korthed og Finhed, ofte er vanskeligt at paavise det rette Antal. Den udspringer omtrent en Orbitaldiameter foran Verticallinien fra Anus, og noget bag Midtpunktet mellem Snudespidsen og Caudalens Rod, samt har en Grundlinie, der næsten er lig Hovedets Længde.

Hos den udvoxede Han blive i Legetiden de bagre Straaler forlængede, saaledes at Finnen omtrent er jevnhøj overalt; den første Straale har blot de øvriges halve Længde, og er kortere og spinklere, end de øvrige; den bagerste, der er en Dobbeltstraale med en fælles Rod, har omtr. $^{2}/_{3}$ af de øvriges Længde; den største Højde er omtr. 5^{mm}. Den første Straale er uleddet, de øvrige alle leddede; de 2 første ere enkelte, de øvrige i Spidsen kløvede, Dobbeltstraalen dog blot i sin indre Gren. Hos Hannen strækker derfor den tilbageslaaede Finne sig ikke ubetydeligt længere tilbage mod Caudalen, end nogensinde er Tilfældet hos Hunnen eller de yngre Individer, og naar med sin Spidse i omtrent en Orbitaldiameters Afstand fra Roden af Caudalen.

Den udvoxede Hun, samt de yngre endnu ikke forplantningsdygtige Individer have en bagtil stærkt aftagende 2den Dorsal; de længste Straaler, der iøvrigt opnaa den samme Længde, som hos Hannen, eller omtr. 5^{mm}, ere 2den og 3die, hvorimod 1ste blot er halvt saa lang som disse. Fra 4de af aftager Længden successive bagover; den sidste (Dobbeltstraalen), der hos mange yngre Individer om Høsten ikke viser sig kløvet, har neppe den 1ste Straales Længde, eller omtr. 2^{mm}.

Caudalen. Denne Finne tæller 17 leddede Midtstraaler, samt paa hver Side en Række korte, spinkle, uleddede Støttestraaler, der paa Analsiden ere 10, paa Dorsalsiden 9 eller 10 i Antal. Den første af de egentlige Straaler har næsten Characteren af en tyk Støttestraale, idet den blot har de øvrige Straalers halve Længde, men er dog forsynet med 1 eller 2 Led. Alle Midtstraaler (med Undtagelse af de 2 yderste paa hver Side) er kløvet indtil sin indre Trediedel, ligesom hver af Grenene atter er kløvet i Spidsen; hos den 3die Straale (regnet fra Siden af) har dog i Regelen

blot den indre Gren en kløvet Spidse. Støttestraalerne paa Siderne ere korte, de forreste ret udspærrede og med bagudbøjet Spidse, samt forbundne med en tynd Membran, der atter hænger sammen med den egentlige Finne. Hele Finnens (de leddede Straalers) Længde overgaar ubetydeligt Legemets største Højde. Caudalens Form er hos de yngre Individer samt hos Hunnen altid svagt emargineret, hvilket ogsaa er Tilfældet med et stort Antal Hanner under Legetiden; andre Hanner have Caudalen næsten ret afskaaren med noget afrundede Hjørner, og det er blot hos de ældste, hvor de mellemste Straaler blive længere end Sidestraalerne, hvorved Finnens Form bliver afrundet.

Analen har 14 Straaler, hvoraf den bagerste er en Dobbeltstraale. Den stemmer i sin Bygning og Stilling i det væsentlige overens med 2den Dorsal, udspringer omtrent under denne Finnes 2den eller 3die Straale, og strækker sig, da den desuden har en Straale fler, et lidet Stykke længere tilbage, end denne. Dens største Højde er ligeledes næsten som Højden af 2den Dorsal, eller omtr. $4^1/_2$ mm; hos den gamle Han i Legetiden forlænges de bagre Straaler, saaledes at den tilbageslaaede Finne neppe er fjernet en Orbitaldiameter fra Roden af Caudalen. Den 1ste Straale er her blot halvt saa lang som de øvrige, den sidste omtrent $^2/_3$; alle de øvrige ere næsten jevnhøje. Hos Hunnen og de yngre Individer ere Straalerne aftagende bagover fra 2den eller 3die Straale af, saaledes at de bagerste omtrent have de længstes halve Højde. Ligesom hos 2den Dorsal er 1ste Straale uleddet, de øvrige leddede; 1ste og 2den ere enkelte, de øvrige kløvede i Spidsen, Dobbeltstraalen (den 14de) dog blot i sin indre Gren.

Pectoralen har 16 Straaler, alle leddede, og med Undtagelse af den yderste paa hver Side, der er betydeligt kortere end de øvrige samt tynd og enkelt, alle kløvede i sin ydre Trediedel; den 4de Straale begynder med sin indre Gren atter at kløves i Spidsen, hvorefter Kløvning indtræder hos alle de mellemste Straaler med begge Grene. Af Form er den noget tilspidset; dens Længde er mellem $^1/_6$ og $^1/_7$ af Legemets Totallængde; tilbageslaaet naar den neppe i en Orbitaldiameters Afstand fra Anus. Som det er

Regelen hos de fleste Fiske, hører denne Finne til de senest udviklede og bestaar hos et Individ med en Totallængde af 19mm endnu blot af en rundagtig Plade, hvori enkelte Straaler ere antydede.

Ventralerne udspringe under Roden af Pectoralerne, og bestaa hver af 6 Straaler, der tilsammen danne den hos Familien *Gobiidæ* mer eller mindre fuldkomne Tragt, og af den for Familien typiske Form. Hos vor Art er den ikke synderlig dyb, men dog fuldstændig lukket ved Grunden; de 2 inderste Straaler, der danne Tragtens bagre (eller ind mod Bugen vendende) Væg, ere længst, medens de ydre, der danne den forreste, ere neppe halvt saa lange. Udspærret og i sin normale Stilling danner Tragtens Rand en aflang Ring, der nedtil er ret afskaaren, og dannende en Linie, der er parallel med Buglinien. Alle Straaler ere kløvede lige til Grunden, og særdeles bevægelige, hvoraf følger, at Tragten med stor Lethed kan aabnes og tillukkes. Desuden er hver af de 2 Hovedstammer delt omtrent til Midten (dog ikke den mellemste Gren af den korteste Straale, der er udelt og uleddet); endelig er hver af disse Smaagrene i Spidsen kløvet; saaledes findes hos denne Finne en 3-dobbelt Kløvning Sted. Tilbageslaaet naar den ikke fuldt saa langt tilbage, som Pectoralerne, eller omtrent en Orbitaldiameter fra Anus. Hos Hunnen og Individerne udenfor Yngletiden er Ventralen langt kortere, Tragten mindre, og den yderste Kløvning utydelig; tilbageslaaede ere dens længste Spidser over en halv Hovedlængde fjernede fra Anus.

Skjælbeklædning og Huden. Hele Legemet med Undtagelse af Hovedet og Finnerne, samt Nakken, Struben og Bugen ned til Anus, er dækket af store, hindeagtige, forholdsvis faatallige og let affaldende Skjæl. Disse ere fæstede til transverselle Fordybninger i Muskellagene, der altid ere tydelige, hvor Skjællene ere affaldne. Disse Tverfurer bøje vinkelformigt sammen i Legemets Midtlinie, hvor deres Toppunkt falder sammen med det Punkt, hvori Hvirvlerne støde til hinanden. Henad dem ere Skjællene fæstede saaledes, at en enkelt Tverrække af Skjæl netop udfylder Mellemrummet mellem hver af Muskelstriberne.

Skjællene ere ordnede nedad Legemets Sider saaledes, at først

en Række af 25 Skjæl er fæstet langs Midtlinien fra Roden af Pectoralen til Caudalen; ovenfor og nedenfor denne Række løbe 2 Rækker, altsaa tilsammen mellem Dorsal- og Ventrallinien 5. Paa Halens smaleste Del, bagenfor Slutningen af 2den Dorsal og Analen, ere den øverste og nederste Rækkes Skjæl noget afkortede i sin Yderkant, hvor de støde sammen med Skjællene paa den modsatte Side. Skjælbeklædningen strækker sig hen til over Pectoralernes Rod. Skjællene ere fuldkommen glasklare og hindeagtige, af Form næsten cirkelrunde, og med hele Rande; den indre, til Huden fæstede Del, der er bedækket af det overliggende Skjæl, er ubetydeligt tilspidset. Midtliniens Skjæl er ubetydeligt smalere, end de øvrige Rækkers. Nedenfor Skjællets Yderrand og parallelt med denne gaa enkelte afbrudte Striber, ligesom der ogsaa kan spores Antydning til enkelte korte Tverstriber. Skjællene ere forholdsvis store, med en Diameter af næsten 1^{mm}; ifølge det ovenfor anførte kan det hele Skjælantal hos et udvoxet Individ anslaaes til neppe over 100 paa hver Side.

Det Tidspunkt, da Skjælbeklædningen udvikles, har jeg ikke kunnet observere med Sikkerhed, da Skjællene hos alle yngre Individer synes at være endnu løsere vedsiddende, end hos de ældre. Hos det mindste Ind., som jeg har fundet, med en Totallængde af 13^{mm}, ere allerede de transverselle Impressioner i Muskellagene, hvortil Skjællene ere fæstede, synlige men Skjællene selv har jeg ikke kunnet finde, før Individerne have naaet henimod sin halve Størrelse.

F a r v e. I levende Tilstand er det hele Dyr næsten fuldkommen glasklart, kun med enkelte spredte Pigmentpletter i Huden. Uden Vanskelighed kan man tælle Vertebrerne udenfra, ligesom næsten hele Hjernens Omrids med sine forskjellige Afdelinger samt Pulseringen tydelig kan sees. Legemets skarpest farvede Del ere Øinene, samt den sortpigmenterede indre, mod Rygraden vendende Del af Svømmeblæren. Opbevarede paa Alcohol (eller i frossen Tilstand) blive de hvide og opake, medens de paa Glycerin holde sig halvt transparente; Pigmentpletterne blive herunder tillige svagere, medens Iris næsten altid beholder sin stærke Sølvfarve ufor-

andret. Under Legetiden bliver Pigmenteringen betydeligt stærkere, især hos Hannerne.

Langs Siderne strække sig en Række gulrøde, smaa Pigmentpunkter, i Regelen svarende i Antal til Vertebrerne, og anbragte midt i de transverselle Bølgelinier; ved Roden af Caudalen ender denne Række med en kort Streg, der altid forbliver synlig, medens ofte den øvrige Række forsvinder efter Døden. Langs Dorsallinien strækker sig paa hver Side af Straalerne en Række brune Punkter, der allerede begynde paa Baghovedet og ere stærkest udtrykte ved Grunden af hver Finnestraale. Langs Analen strækker sig paa hver Side af Straalernes Rod en Række sorte Punkter, der bagenfor Finnens Slutning fortsætter sig som en sort smal Stribe; dette er i Regelen den mest iøinefaldende og varigste af alle Rækker og mangler aldrig. Af samme Farve er en smal Stribe nedad Struben til Ventralerne, ligesom en lignende, der ofte er opløst til Punkter, løber paa hver Side af Bugen langs Svømmeblæren. Spredte Pigmentpletter af brunlig Farve findes hist og her paa Hovedet; især er en saadan tydelig paa Underkjævens Symphyse. Af Finnestraalerne er blot Caudalens regelmæssigt fint pigmenterede af sort og brunt, der især samle sig ved Grunden af denne Finne; ligeledes findes ofte fine sorte Punkter paa Analen, medens de øvrige Finner ere glasklare. Iris er sølvfarvet, med Pupillen sort; Øieæblets øvre Rand er beklædt med et guldglindsende Pigment, der efter Døden gaar over til et sort. Endelig er Bugliniens Vægge forsynede med brunsorte, skarpttegnede Pigmentpunkter. Ungerne ere sparsommere pigmenterede; Rækken langs Analen er den første, der viser sig, og er allerede tilstede hos Yngel med en Totallængde af 13^{mm}, hvor alle andre Pigmentpunkter mangle.

Henimod Yngletiden bliver Pigmenteringen livligere og rigeligere. Den drægtige Hun har begge Sider af Bugen tæt bestrøet med Pigmentpunkter af en rødbrun Farve, ligesom Pletterne langs Dorsallinien ere blevne mere udbredte, tættere og staa i en mere uafbrudt Række. Hos den gamle og fuldt udviklede Han have derimod Pletterne udbredt sig over den største Del af Legemet, dog intetsteds samlede til større Felter, men strækkende sig som

yderst smaa Punkter henad alle Tverfurerne og disses nærmeste Begrændsing. Mindre stærkt farvede ere Bugens Sider, hvorimod alle Finnerne ere punkterede; Hovedets Overside med Kinderne samt Over- og Underkjæven ere tæt bestrøede med fine Punkter, dog ikkė rigeligere, end at de blot give disse Legemsdele et svagt brunligt Skjær. Den samme brunlige Farvetone er fremtrædende langs hele Rygsiden.

Forplantning. Det er sandsynligt, at alle Individer i Løbet af et Aar fuldende sit hele Levnetsløb, og at de efter Yngletidens Slutning gaa tilgrunde uden at opleve endnu en Yngletid.

Legetiden indtræffer i Christianiafjorden midt i Sommermaanederne. Det sidste Tidspunkt, paa hvilket jeg har fundet rognfyldte Individer, har været den 2den August (1872), da dog samtidig de fleste Indiv. vare udgydte. Den almindelige Legetid kan ansættes til Slutningen af Juni eller Begyndelsen af Juli; den 10de og 14de Juni (1875) fandt jeg dem i fuld Leg og indsamlede talrige fuldt udviklede Individer af begge Kjøn, medens samtidig adskillige endnu ikke vare fuldkommen kjønsmodne.

De første Unger har jeg taget den 28 August (1875), da deres Størrelse gjennemsnitlig var omkring 22^{mm}; enkelte, men forholdsvis faa Individer vare noget større (indtil 30^{mm}), eller mindre (indtil 13^{mm}). Samtidig fandtes ikke et eneste Individ over den nævnte Størrelse paa de Steder, hvor de i Midten af Juni fandtes i Mængde, og alene i udvoxede Individer.

En Maaned senere kan Middellængden anslaaes til 34^{mm}, i Slutningen af October til 38^{mm}; Udviklingen foregaar temmelig jevnt hos alle, og sjelden findes Individer, der i nogen betydelig Grad differere fra Middelstørrelsen. Den fulde Længde faa de fleste allerede i December eller Januar, for i den paafølgende Vaar, naar Generationsorganerne begynde at udvikle sig, at opnaa en større Fyldighed og Kraft i alle Legemsdele, en Forandring, der, som vi ovenfor have paapeget, fornemmelig og i en paafaldende Grad giver sig tilkjende hos Hannen.

Hvorvidt alle Individer i Virkeligheden efter endt Legetid gaa tilgrunde efter kun 1 Aars Levetid, kan ikke med fuld Sikkerhed

afgjøres efter de Observetioner, som jeg hidtil har havt Anledning til at gjøre. For Sandsynligheden heraf taler den Omstændighed, at det aldrig blandt de mange Tusinder af undersøgte Individer har lykkedes mig at finde en eneste udviklet Han udenfor Legetiden; fremdeles den store Regelmæssighed, hvormed Ungerne udvikles, saaledes, at der til en vis given Tid alene findes Individer i et vist Stadium, der vise en stadigt fremadskridende Udvikling. Yderst sjelden har jeg fundet dette tilsyneladende fraveget. Fra og til har jeg blandt Ind. i sin normale Udvikling fundet større Individer, der skilte sig noget ud fra de øvrige, skjønt gjennem mere eller mindre tydelige Overgange. Et af disse, som jeg erholdt den 14de October (1872), havde endog en Totall. af 49^{mm} og var øjensynligt en Han. Pigmenteringen var forholdsvis rigelig, og betydeligere, end det er Regelen hos de yngre Individer; men Hovedet med Kjæverne og Tandbygningen afveg i ingen Henseende fra de øvriges paa denne Aarstid. Saafremt altsaa saadanne Individer i Virkeligheden skulde have overlevet Sommeren, maatte deres Kjæver, Finner og Tandbygning have undergaaet en tilbageskridende Forandring, hvad der neppe er tænkeligt. Det er derfor rimeligere at antage, at alle disse større Individer tilhørte et Kuld, der var bleven ualmindelig tidligt udklækket om Sommeren. Og at de ældre Individer det hele Aar udenfor Yngletiden skulde have et fra alle de øvrige Individer saa fuldstændig forskjelligt Opholdssted, at det aldrig endnu er lykkedes at paavise et saadant, er ligeledes ganske usandsynligt.

Hos de unge Hunner om Høsten kan allerede Rognsækken skimtes gjennem det transparente Legeme som 2 aflange Strenge, opfyldte med klare Æg; om Sommeren udfylder den en stor Del af Bughulen, uden dog, saaledes som hos *Crystallogobius nilssonii*, at strække sig bagenfor Anus hen langs Roden af Analen. Æggenes Antal er mellem 1800 og 2000.

Levemaade. I sin Levemaade afviger denne Art, saavelsom følgende, i flere Henseender fra de typiske Gobier. Allerede det stærkt sammentrykte Legeme med de lateralt stillede Øine antyde, at de ikke opholde sig støttede til Bunden, som Flertallet af disse,

men svømmende frit omkring. Heller ikke holde de sig spredte eller enkeltvis, men i store og tætte Stimer, hvor deres fuldkomne Transparents i Forbindelse med deres ringe Størrelse altid unddrager dem fra en umiddelbar Observation. Foruden fra Ventriklerne hos forskjellige Fiske har jeg altid blot erholdt dem, naar de bragtes op til Overfladen i de Garn, der trækkes efter andre Fiske, især efter *Clupea sprattus* og Ungerne af den almindelige Sild. Fangsten af disse Fiskearter foregaar i Bunden af Christianiafjorden fra September af, og saalænge Fjorden er isfri. Om Vaaren og Sommeren, naar Garnene trækkes efter Makrelen, komme de ligeledes tilsyne blandt disse, og nu i legefærdig Stand. Den Dybde, hvori disse Garn trækkes, varierer i Regelen fra 1 til 15 Favne, og det er sandsynligt, at de her føre idethele en pelagisk Levemaade. En Undersøgelse af Ventriklerne har vist, at disse indeholde hovedsagelig pelagiske Copepoder og Yngel af Mollusker i disses Svømmestadium, saaledes Dyr, der især bebo de mellemste og øvre Vandlag indtil nogle Favnes Dybde under Overfladen. Bunden bestaar paa de fleste Steder mellem Øerne i Christianiafjorden af Dynd eller Ler, der paa det noget grundere Vand er bevoxet med *Zostera*.

Allerede mellem Øerne umiddelbart udenfor Byens Havn forekomme de stadigt, ligesom paa de fleste Steder i Fjordens indre Dele. De synes altid at holde sig sammen i uhyre store Stimer, og kunne undertiden, naar Garnene ere finmaskede, medfølge i ganske betydelige Masser. Den 30te October 1875 fandt jeg i et enkelt Dræt (der iøvrigt blot medbragte en Del yngre Individer af *Gadus*-Arter, en Del *Pleuronectes flesus* og *Labrus rupestris*, nogle Gobier, samt Smaasild) saa store Masser, at jeg optog mellem 2—3000 Individer, medens maaske det flerdobbelte Antal var smuttet ud af Maskerne underveis. Nogen Afgang i Antallet i Løbet af Vinteren har jeg ikke kunnet mærke, saa de synes fuldkommen stationære.

I endnu betydeligere Masser maa de forekomne i Middelhavet, hvor de fiskes med særegne fine Net og sælges som Fødemiddel. Paa flere af Fisketorvene ved Adriaterhavet og paa Sicilien saa

Prof. Sars hele Spande fyldte til Randen alene med disse Fiske, saa at de dannede en eneste geleagtig Masse; ogsaa Kessler omtaler fra Odessa deres Benyttelse som Fødemiddel.

Ved den mindste Berøring falde Skjællene af, og efter Garnenes Inddragning vil neppe et eneste Individ have sin fulde Skjælklædning i Behold, men Flertallet have mistet næsten ethvert Skjæl. Den forholdsvis store Svømmeblære, der optager en ganske betydelig Del af Bughulen, synes at udvide sig yderligere, naar Individerne ere bragte umiddelbart op i Vandskorpen, idet den ikke, af den noget udmattede Fisk kan sammenpresses saaledes, at Legemets specifike Vægt aftager tilstrækkeligt, til at Dyret atter kan trænge ned under Vandet, men holdes i fuldt udspændt Stand alene ved den tynde og fuldstændig glasklare Bughinde tilbage i Legemet. Ligeledes bliver Legemets Vægt formindsket derved, at Skjælbeklædningen er gaaet tabt; derfor driver altid et stort Antal saadanne Individer omkring i Vandskorpen, endnu levende, indtil de føres bort af Strømmen eller optages af Søfugle og andre Fiender. De svømme iøvrigt stødvis, som de øvrige Gobier, men med ganske stor Lethed.

Deres Fiender ere saagodtsom alle andre Fiske, med hvem de dele Opholdssted. Især fortære flere af *Gadus*-Arterne store Masser, og selv fingerlange Unger af *G. morrhua*, *esmarkii* og *merlangus* have til enkelte Tider Maven fuldproppet af dem; naar de i sin hjælpeløse Tilstand drive om i Vandskorpen, nappe *Gasterosteus aculeatus* og *Spinachia vulg.* hele Stykker ud af deres skjøre Krop.

Føde. Som ovenfor nævnt bestaar deres Føde hovedsagelig af microscopiske Copepoder og andre pelagiske Smaadyr. Hos Individer fra det indre af Christianiafjorden have disse væsentlig bestaaet af Copepoderne *Dias longiremis*, Lilljeb. og *Temora velox*, Baird, fremdeles Yngel af Decapoder (*Hippolyte*, *Palæmon*), samt Mollusker i disses Svømmestadier (Cardier). Denne Føde har deres Ventrikel indeholdt saavel om Sommeren, som om Vinteren.

Udbredelse. Saafremt den Antagelse vil vise sig at være den rette, at den syd-, vest- og nordeuropæiske Form af denne

Slægt ere identiske, har *L. pellucidus* en ganske vid Udbredelse, skjønt de Oplysninger, der vedrøre denne Art, hidtil ere ganske ufuldstændige. Den forekommer (maaske idethele pletvis) i dette Tilfælde fra Norges Vestkyst omtrent under 60° ned langs Vest-Europa, og gjennem Middelhavet under 35° lige op til Bunden af det sorte Hav.

I Norge er den funden udenfor Bergen, samt i Christianiafjorden. Paa det første Sted erholdt den afdøde Naturforsker P. Stuwitz 4 Individer i Decbr. 1834; Arten er, ifølge Meddelelse af Dr. Koren, ikke senere gjenfunden paa denne Localitet. I Christianiafjorden forekommer den paa de fleste Steder indenfor Drøbak, især mellem Øerne udenfor Christiania; sandsynligvis findes den ogsaa i Fjordens ydre Dele, ligesom den utvivlsomt findes paa andre, end de nævnte Dele af Kysten.

I Sverige er den af Dr. Malm fundet i Juli 1861 i Gullmarfjorden i Bohuslen.

I Scotland blev den af Parnell tagen i Solway Frith i Juni 1836, og Dr. Günther angiver i sin Catalogue vol. 3, at British Museum tillige eier Individer fra Frith of Forth.

I Middelhavet er den gjennem Prof. Canestrini kjendt fra Golfen ved Genua, ligesom Prof. G. O. Sars i Begyndelsen af 1876 fandt denne Art paa de fleste af ham besøgte Fiskepladse, saaledes paa Sicilien ved Messina og Syracus, overalt i enorme Masser. I Adriaterhavet, hvorfra den allerede i 1824 beskreves af Nardo og senere nævnes af flere Forfattere, fandt han den ved Triest.

I det sorte Hav er den af Kessler taget i Havnen ved Odessa i 1859.

Gen. Crystallogobius, Gill.

(Proc. Acad. Nat. Sci. Philad. 1863, p. 269).

Legemet transparent, forlænget, stærkt sammentrykt, forsynet med paralleltløbende Tverfurer, og nøgent. Alene Hannen tandbærende, dens Tænder i en enkelt Række; i Underkjæven findes stærke Hjørne-

tænder. 2 adskilte Dorsaler, den første 2-straalet. Ventralerne forenede. Gjællespalterne vide. Pseudobranchier findes.

C. nilssonii, (Düb. & Kor.)

1844. *Gobius nilssonii*, v. Düb. & Kor., Kgl. Vet. Akad. Handl. 1844. p. 53 tab. 2 fig. 3. (Stockh. 1846).

1844. —, v. Düb., Forh. Scand. Naturf. 4de Møde, Chra. Juli 1844. p. 223. (Chra. 1847).

1845. —, v. Düb. & Kor., Öfv. Kgl. Vet. Akad. Förh., Jan. 1845. p. 10. (Stockh. 1846).

1855. —, Nilsson, Skand. Fauna, 4 Delen, p. 227. (Lund 1855).

1844. *Gobius linearis*, Öfv. Kgl. Vet. Akad. Förh., Mai 1844, p. 111. (Stockh. 1845).

1861. *Gobiosoma nilssonii*, Günth. Cat. Acanth. Fishes Brit. Mus. vol. 3. p. 86. (Lond. 1861).

1863. *Crystallogobius nilssonii*, Gill, Proc. Acad. Nat. Sci. Philad. 1863. p. 269. (Philad. 1864).

1874. —, Bleeker, Arch. Néerl. Sci. Exact. Nat. tom. 9. p. 310. (La Haye 1874).

1872. *Latrunculus nilssonii*, Collett, Forh. Vid.-Selsk. Chra. 1872. p. 10. (Chra. 1873).

1874. *Latrunculodes nilssonii*, Collett, Forh. Vid.-Selsk. Chra. 1874. p. 151. (Chra. 1875).

1874. —, Collett, Norges Fiske, Tillægsh. til Forh. Vid.-Selsk. Chra. 1874. p. 60. (Chra. 1875).

Intermaxillarbenene hos Hannen stærkt fremspringende, korte, forsynede med smaa skarpe Tænder; Underkjæven i Spidsen med fine Fortænder og Hjørnetænder. Ventralerne tragtformige, med de længste Straaler vendende nedad. Hunnen har 1ste Dorsal samt Ventralerne rudimentære; Rognsækken strækker sig bagover langt forbi Anus. Tverfurernes Antal 27. Underkjæven længst.

1 D. 2; 2 D. 19 (20); C. 8 (9 eller 10) + 15 (14) + 8 (9 eller 10); A. 21; V. 6; P. 30 (31); Vertebr. 20; M. br. 5.

Bemærkninger til Synonymien. Arten blev opstillet af v. Düb. & Kor. i Vetensk. Akad. Handl. f. 1844 under Navn af *Gobius nilssonii* efter et halvt Dusin Individer, fundne udenfor de

bergenske Kyster fra 1834—1843, efterat den dog allerede tidligere samme Aar uden nøiere Beskrivelse, og under det midlertidige Navn *Gobius linearis*, var nævnt af de samme Forfattere i et Brev, der optoges i Öfv. Kgl. Vet. Akad. Förh. for Mai 1844. I Günthers Catalogue vol. 3 henføres den i 1861 under Slægten *Gobiosoma*, dog med Tvivl om det berettigede heri. Allerede i 1863 tildelte Gill (Proc. Acad. Nat. Sci. Philad.) Arten paa Grund af dens biradiate 1ste Dorsal et nyt Slægtsnavn, *Crystallogobius*; synonym hermed er Slægtsnavnet *Latrunculodes*, hvorunder jeg i 1874, ubekjendt med Gills Bemærkning, opførte den i en Afhandling om Norges Gobier, og senere samme Aar i en anden Afhandling om Norges Fiskefauna.

Siden Arten i 1844 paa ovenanførte Sted blev indført i Systemet, har den ikke oftere været Gjenstand for en udførlig Beskrivelse. Nilsson har i sin Skand. Fauna (1855) udarbeidet sin Beskrivelse efter den düben-korenske, ligesom de fleste øvrige Forf., der omtale denne Art. I de af mig udgivne ovenanførte Afhandlinger ere de korte Bemærkninger, der vedrøre denne Art, udkastede efter 3 i Univ. Mus. opbevarede Exemplarer.

Det gjælder iøvrigt om denne Art, som om *Latr. pellucidus*, at de i Beskrivelserne opførte Characterer alene tilhøre det ene Kjøn, her Hannen i sin fuldt udviklede Tilstand, medens intet Hensyn er taget til Hunnen, der udviser en constant og ganske væsentlig Forskjel.

I Juni 1875 fandt jeg i Christianiafjorden Arten i legende Tilstand sammen med *Latr. pellucidus*, om end i langt ringere Antal end denne; og senere har jeg et Par Gange erholdt enkelte yngre Individer udenfor Legetiden. Skjønt det Antal Exemplarer, der for Øieblikket staar til min Raadighed, nemlig 32, ikke repræsenterer en uafbrudt Række af alle de vigtigste Alderstrin af begge Kjøn, hvorfor den nedenfor meddelte Beskrivelse vistnok i nogen Grad tiltrænger at suppleres, tror jeg allerede nu at burde meddele Resultatet af de Undersøgelser, som jeg hidtil har kunnet anstille angaaende denne i flere Henseender mærkelige Art.

Den 12te Juni 1875 havde jeg Leilighed til at indsamle saavel

yngre Individer af begge Kjøn, som de fuldt udviklede Hanner og Hunner, hvilke vare væsentlig characteriserede ved følgende:

De fuldt udviklede Hanner havde en Totallængde af mellem 43 og 47mm; dog var tilsyneladende Kjønsmodenheden indtraadt allerede hos Individer med en Totall. af 38—40mm, hvis Testes syntes temmelig store og svulmende. Alle Finner vare fuldt udviklede; især dannede Ventralerne en dyb og lang Tragt; 1ste Dorsal havde høie Straaler og en vid Membran, Hovedet var tykt med en kort og but Snude, Kjæverne lange og eiendommeligt krummede mod hinanden, samt besat med enkelte stærke og krumme Hjørnetænder, foruden med fine Fortænder; Intermaxillarbenene dannede paa hver Side en stærk, næsten neglformigt fremspringende Proces. Mere tilspidset var Hovedet, og Legemet idethele slankere hos de ovenomtalte Hanner, der endnu ikke havde naaet en Størrelse af 40mm, ligesom her heller ikke Kjæverne og Tænderne havde naaet sin fulde Udvikling. Hudens Pigmentering var hos den fuldt udviklede Han kun lidet forskjellig fra Hunnens.

De yngre Hanner, hvis Testes endnu ikke indeholdt fuldmoden Sæd, havde med en Totallængde, der var kun lidet forskjellig fra de mindste af de foregaaende, nemlig omtr. 36mm, de gamle Hanners Characterer noget svagere udtrykte. Legemet var tyndt og slankt, Hovedet tilspidset næsten som hos Hunnen; Tænderne vare dog mere eller mindre fremtrædende, ligesom alle Finner vare normalt ansatte. Disse Individer vilde sandsynligvis opnaa sin Kjønsmodenhed inden 1—1½ Maaned.

De rognbærende Hunner vare betydeligt mindre end de gamle Hanner, og tillige spinklere byggede. Uagtet Totallængden ikke var meget ringere, end de udviklede Hanners, (nemlig 36—37mm, hos et enkelt Individ 39mm), var dog deres Legeme saa spinkelt, og deres Vægt saa ringe, at 2 fuldvoxne Individer ikke formaaede ganske at opveie et fuldt udvoxet Han-Individ. Hovedet var tilspidset med korte Kjæver, der vare rette og fuldstændigt tandløse, og uden Hannens fremspringende Proces paa Intermaxillarbenenes nedre Del. 1ste Dorsal og Ventralerne vare hos dem alle fuldkomment rudimentære (tilsyneladende absolut manglende); Pectoralerne

vare vistnok udviklede, men særdeles korte. Rognsækken, der var udspændt af moden Rogn, strakte sig tilbage langt forbi Anus paa hver Side over Analfinnen.

De yngre Hunner, med en Totall. af 30—33mm, havde allerede Rognsækkene opfyldte af Æg; disse vare dog hos enkelte langtfra fuldmodne, men vilde sandsynligvis blive det i Løbet af ½—1 Maaned. Paa Grund af sin unge Alder var Legemet særdeles spinkelt og tilspidset; Kjæverne tandløse, 1ste Dorsal og Ventralerne tilsyneladende manglende.

Ungerne under Opvæxten. De faa Individer (4) med en Totallængde af omtr. 25mm, som have staaet til min Raadighed, have alle været Hanner. Dette antydes ved de første Spor af Tænder, ved Mangelen af de langt tilbagerækkende Rognsække, samt ved de allerede tydeligt ansatte Ventraler og 1ste Dorsal, hvilke vistnok ere korte, men dog aldrig ere rudimentære eller manglende. Denne Udvikling af Finnerne fremtræder allerede ret tydeligt hos en Unge med en Totallængde af 21mm, den mindste, som jeg har fundet, medens hos denne Pectoralerne endnu ikke ere ansatte. Man kan derfor antage, at hos Hannerne 1ste Dorsal og Ventralerne allerede tidligt spire frem, hvorimod Hunnerne aldrig faa disse Finner udviklede; derimod ere Pectoralerne tilstede hos begge Kjøn, hos Hunnen dog i en hæmmet Stand, men blive altid sildigt ansatte.

Legemsbygningen er, ligesom hos *Latr. pellucidus*, langstrakt og smal; sammenlignet med den nævnte Art har den en noget jevnere Høide af Legemets bagre Del, ligesom den er stærkere sammentrykt fra Siderne, og uden, som denne, at opnaa nogen særdeles større Fyldighed i Yngletiden.

Hos et fuldt udvoxet Exemplar af en Han i Legetiden om Sommeren, med en Totallængde af 46mm (Caudalen iberegnet), er Hovedets Længde omtr. 10mm, eller indeholdes omtr. 4½ Gange i Totallængden. Den største Høide, der er 5½mm, strækker sig næsten uforandret fra Baghovedet indtil omtr. en Hovedlængde fra Caudalens Rod og indeholdes saaledes omtr. 8½ Gange i Totallængden. Halerodens laveste Del er 4mm, eller omtr. $\frac{1}{11}$ af Totallængden. Fra Siderne af er Legemet særdeles sammentrykt, og selv over

Kinderne er Tykkelsen neppe 5mm; bagenfor Hovedet afsmalnes Legemet successive indtil Caudalen og maaler paa den tykkeste Del over Pectoralerne neppe 3mm, eller omtr. Halvdelen af Legemets største Høide.

Analaabningen, ved hvis bagre Rand der findes en liden Papille, ligger midt mellem Snudespidsen af Roden og Caudalen, samt foran Begyndelsen af 2den Dorsal, og er hos enkelte Individer tubformigt udskudt.

Hos Hunnen, der, som ovenfor nævnt, er betydelig mindre end Hannen, er Hovedet forholdsvis mindre, samt noget mere tilspidset, men Legemsformen er, naar Bugen ikke er udspændt af fuldmoden Rogn, iøvrigt lig Hannens. Hos en drægtig Hun med en Totallængde af 35mm er Hovedlængden næsten 7mm, indeholdes saaledes mindst 5 Gange i Totallængden.

Øinene ere runde, beliggende omtr. en Orbitaldiameter fra Overkjævens Spidse, samt med sin øvre Rand berørende Hovedets Profillinie. Diameteren er $2\frac{1}{4}$mm, saaledes lidt over 4 Gange af Hovedlængden, denne regnet til Spidsen af Underkjæven. De ere fuldkommen lateraltstillede, saaledes at Øiets nedre Rand hos Individer med vel tilsluttede Gjællelaag ikke viser sig mere udstaaende, end den øvre. De ere næsten umærkeligt mindre, end hos *Latr. pellucidus*, dog idetheletaget store. Interorbitalrummet, der hos Hunnen og de yngre Individer er ikke fuldt en Orbitaldiameter, er hos den udvoxede Han ubetydeligt større, end denne Bredde. Hovedets øvre Profillinie er kun svagt bøiet, den nedre paa Grund af Underkjævens Krumning hos den gamle Han temmelig stærkt opadstigende, men mindre (eller næsten ret) hos Hunnen og de yngre Individer.

De 2 Par Næsebor ligge omtr. midt mellem Øiets forreste Rand og den bagre Rand af Intermaxillarbenene; Qvadratets Bredde (omtr. en Orbitaldiameter) er betydeligt større end Længden, idet hver Sides Næsebor støde næsten op til hinanden og ere omgivne tilsammen af en opsvulmet Hud; det forreste Par ligger ubetydeligt lavere, end det bagre.

Gjællelaagets bagre Rand er afrundet uden nogen Flig; Gjælle-

hindens Straaler paa hver Side 5; mellem den nederste (der er kortest) og den næste er Mellemrummet større, end mellem de øvrige. Gjællespalterne store, naa frem omtr. midt under Orbita.

Kjæverne. Gabet er opstigende, med Underkjæven længere, end Overkjæven. Hos Hunnen og de yngre Individer er Underkjæven næsten ret eller kun svagt bøiet, ligesom Intermaxillarbenene fortil med jevne Rande løbe ned langs Overmaxillen. Men hos den udvoxede Han erholde Kjæverne i Yngletiden en ganske særegen Udvikling. Fortil blive Intermaxillarbenene brede og danne paa hver Side en næsten tandformig Fremspringenhed med en nedtil næsten ret afskaaren Rand, og tillige temmelig skarpt afsatte fra Hovedet, saaledes at Hovedets øvre Profillinie erholder et dybt og ganske eiendommeligt Tversnit henimod Snudespidsen. De ere idethele temmelig korte, have sit bredeste Parti henimod sin øvre Del, medens de dog alleröverst ere temmelig smale, ligesom nedenfor den tandformige Proces. Underkjæven bliver, samtidig med, at Tænderne naa sin fulde Udvikling, lang og stærkt opadkrummet og lægger sig, naar Gabet tillukkes, lidt foran Intermaxillarbenene, hvis fremspringende Del omslutter den stærkt, næsten vinkelformigt bøiede øvre Ende af Underkjæven. Underkjævens Spidse er ret afskaaren og ligesom Intermaxillarbenene hos Hannen tandbærende. Hos disse gamle Hanner strækker Mundspalten sig tilbage næsten ret under Bagranden af Orbita, medens den hos yngre Individer og hos Hunnen neppe naar over Midten. Da det væsentlig er Snuden selv (Kjæverne og Læberne), der hos denne Art blive stærkt udviklede i Legetiden, hvorimod Hovedet forresten ikke faar nogen særdeles forøget Høide og Tykkelse, saaledes som det er Tilfældet med *Latr. pellucidus*, kan heller ikke Mundvinkelen komme til at ligge saa dybt under Orbita, som hos særdeles gamle Hanner af den nævnte Art. Undermaxillens Længde forholder sig til Totallængden hos den gamle Han som 1 til $7\frac{2}{3}$, hos Hunnen omtrent som 1 til $10\frac{1}{2}$. Tungen er temmelig tyk og kjødet, blot den yderste Spidse fri.

Hvirvlernes Antal er 29.

Hovedets Slimporenet, der hos *Latr. pellucidus* var saa

stærkt udviklet, synes hos *Cr. nilssonii* saagodtsom ganske at mangle. Paa intet af de af mig undersøgte Individer har jeg været istand til med Sikkerhed at paavise en eneste fuldstændig Række af saadanne, ligesom heller ikke paa andre Dele af Legemet.

Tænderne. Medens *Latr. pellucidus* under hele Ungdomsstadiet havde en for begge Kjøn fælles Tandbygning, der forblev permanent hos Hunnen, medens Hannen under Yngletiden paa forholdsvis kort Tid ombyttede disse Tænder med et Sæt andre, af en fuldstændig forskjellig Bygning, afviger *Cr. nilssonii* i sin Tandbygning væsentlig fra denne Art. For det første er Hunnen under hele sit Liv tandløs, dernæst udvikles Hannens blivende Tandsæt, der er sammensat af saavel smaa spidse Tænder, som lange Hjørnetænder, allerede paa et tidligt Stadium, og undergaar blot med Legemets fremadskridende Væxt en tilsvarende Udvikling, indtil alle Tænder opnaa sin fulde Væxt i Legetiden.

Det Tidspunkt, da Tænderne bryde frem hos Ungen, indtræffer sandsynligvis omtrent ved 2 Maaneders Alderen En Unge med en Totall. af 21mm, og maaske omtr. 1½ Maaned gl., viste ikke Spor af Tænder[1]).

Hos Unghanner, som have naaet en Totall. af 26—28mm, begynde Tænderne at vise sig i Intermaxillarbenene samt Underkjævens Spidse; alle Tænder ere omtrent af samme Bygning, og de senere saa fremtrædende Hjørnetænder i Underkjæven ere endnu af samme Høide og Tykkelse som de øvrige. Overmaxillen er her altid tandløs, ligesom hele den indre Del af Underkjæven.

Hos Hannen i Legetiden, da Tænderne ere fuldt udvoxede, bære de fremragende Intermaxillarben paa sin øvre og fremspringende Del en Række lave, men skarpe og krumme Tænder, som, uagtet de ere stillede i en enkelt Række, dog ere saa tætstaaende, at deres Rødder berøre hinanden, hvorved de komme til at danne ligesom en sammenhængende Kam. Antallet af Tænder paa hvert Intermaxillarben er 13—14; paa den nedre, ret afskaarne Rand af den tandformige Proces bøier Rækken indad og har 1—2 ret nedad- eller bagudrettede Tænder.

[1]) Maaske vilde disse vise sig at have været tilstede, om Individet blev tørret.

Overmaxillen er uden Tænder, ligesom Vomer. Underkjæven har under Individernes fuldt udvoxede Stand noget foran Midten et Indsnit, hvorefter dens ydre Del løber ud i en lang opadbøiet Krog, der i sin Spidse er tandbærende, medens Kjæven forresten er tandløs; hele dens indre Del danner en skarp Eg, der under Kjævernes Nærmelse mod hinanden lægger sig indenfor den tilsvarende Del af Overkjæven, medens samtidig Underkjævens Spidse, som allerede nævnt, omfattes af de udadbøiede Intermaxillarben.

Fortil er Underkjæven ret afskaaren og har, om man betragter den forfra, en mærkelig Lighed med Underkjæven af en Carnivor. Paa hver Side af den ret afskaarne Spidse sidder en lang krum og skarp Hjørnetand, og mellem disse en Række af tilsammen 8 fine og spidse Fortænder af samme Bygning, som Intermaxillarbenenes.

Hunnen maa siges at være tandløs, da de Tænder, der findes, dels optræde uregelmæssigt, dels ere fuldkommen microscopiske. Hos det frisk præparerede Dyr er det neppe muligt at paavise endog Spor af disse, men ved Tørring fremkomme under Microscopet omtr. paa Midten af Underkjæven, foran det hos dette Kjøn noget utydelige Indsnit, et Par yderst fine og ret opstaaende, isolerede Tænder, der dog undertiden ganske mangle paa den ene Side. Længden af disse Tænder er hos en fuldvoxen Hun omtr. $\frac{1}{20}$—$\frac{1}{15}$ af en Millimeter. Lignende Tænder har jeg ikke kunnet opdage paa Intermaxillarbenene.

Finnerne. *1ste Dorsal*, der tæller 2 Straaler, er blot fuldt udviklet hos den udvoxede eller næsten udvoxede Han, kortere eller næsten blot antydet hos de yngre (mindre end halvvoxne) Hanner, og rudimentær hos Hunnen. Den udspringer ubetydeligt bagenfor Pectoralernes Rod, omtr. midt mellem Snudespidsen og Begyndelsen af 2den Dorsal, har tykke, men ikke stive Straaler, der ere stillede med et forholdsvis betydeligt Mellemrum, og ere rettede temmelig skraat bagover, samt have en næsten nedadbøjet Spidse; Membranen, der forbinder Straalerne, og som begynder allerede noget foran den første af disse, fortsætter sig nemlig bagenfor den sidste, og løber henad Dorsalsiden som en ophøiet Stribe lige hen

mod Begyndelsen af 2den Dorsal, og kan hos enkelte Individer endog fuldstændig forbinde begge Finner. Den første Straale er ubetydeligt kortere, end den anden, der har en Længde, der ubetydeligt overgaar Legemets største Højde; tilbageslaaet naar den i en Afstand fra 2den Dorsal, der omtrent er lig dens egen Længde. Hos de yngre Hanner ere Straalerne kortere og Membranen mellem dem ufuldstændig. Hos Hunnen ere de saaledes forkortede, at de blot ved særdeles nøiagtig Undersøgelse lade sig opdage; undertiden synes alene den ene Straale at være tilstede. Længden af Straalerne synes hos den sidste aldrig at overskride en Orbitaldiameter, men er i Regelen kortere, undertiden som en Lindsediameter.

2den Dorsal har 19 eller tildels 20 Straaler, hvoraf den bagre er en Dobbeltstraale. Den udspringer omtrent en halv Orbitaldiameter foran Verticallinien fra Anus, og saaledes ubetydeligt foran Midtpunktet mellem Snudespidsen og Roden af Caudalen. Straalerne ere ved den stærke Membran rettede temmelig stærkt bagover, og synes derfor i Regelen lavere, end de i Virkeligheden ere; de ere alle omtrent lige lange (omtr. 3^{mm}), og have en Længde, der omtrent er som Legemets halve Højde. De bagre Straaler ere ikke forlængede, selv hos Hannen, men snarere ubetydeligt aftagende; tilbagelagt er Finnen en Orbitaldiameter fjernet fra Roden af Caudalen. Alle Straaler ere utydeligt leddede, samt næsten udelte; blot under stærk Forstørrelse sees hos enkelte Antydning til en svag og ufuldstændig Kløvning i Spidsen. Endnu kortere og spinklere ere Straalerne hos Hunnen, hvor Længden neppe naar en Orbitaldiameter.

Caudalen tæller 15 leddede Midtstraaler, undertiden blot 14, samt paa hver Side. oftest 8, undertiden 9 eller 10 Støttestraaler, der ligesom hos *Latr. pellucidus* ere korte, spinkle og uleddede, samt indbyrdes forenede ved en Membran, der atter forene dem med Midtstraalerne. Disse Smaastraaler ere temmelig udspærrede, især de forreste, saaledes at de hos enkelte Individer, der levende ere komne ned paa Spiritus, endog vende fortil, og give Haleroden en forøget Bredde. Midtstraalerne ere leddede, samt alle, undta-

gen de 2 yderste paa hver Side, kløvede omtrent fra Midten af, medens hver af Grenene ikke yderligere er kløvet. Den første Straale er kort og tynd, samt utydeligt leddet; den næste er ubetydeligt kortere end 3die, der tilligemed 4de og 5te ere de længste, medens de mellemste Straaler atter blive kortere. En Følge heraf er, at Finnens Form bliver mer eller mindre tydeligt kløftet med svagt afrundede Hjørner, og denne Form optræder idethele uforandret hos begge Kjøn og i alle Stadier. Caudalen er forholdsvis kort; dens hele Længde (regnet efter de leddede Straaler er 5½mm, og den opnaar saaledes neppe Legemets største Høide.

Analen, der bestaar af 21 Straaler, hvoraf den bagerste er en Dobbeltstraale, indtager næsten hele Mellemrummet mellem Anus og Caudalen. Den er af Form og Bygning særdeles overensstemmende med 2den Dorsal, ligesom denne temmelig jevnhøi med svagt aftagende Straaler bagtil, og af Høide, som denne, samt utydeligt leddet og neppe kløvet i Spidsen. Blot ved særdeles gunstig Belysning under Microscopet kan Leddelingen opdages, dog ikke hos alle Straaler, og kun de Færreste af dem vise ved en noget udvidet Spidse en Antydning til Kløvning. Under svagere Forstørrelse viser saavel denne som 2den Dorsal sig som udelt og uleddet. Den udspringer umærkeligt foran Begyndelsen af 2den Dorsal, omtrent en Orbitaldiameter bag Midtpunktet mellem Snudespidsen og Roden af Caudalen. De tilbageslaaede bagerste Straaler naa næsten til Caudalen; hos enkelte uskadte Individer er den endog ved en Membran forbunden med Caudalens Støttestraaler, medens denne Membran hos andre mangler. Hos Hunnen viser den ganske den samme spinkle Bygning, som 2den Dorsal.

Pectoralen har 30 eller undertiden 31 Straaler, hvoraf de 12—14 mellemste ere enkelt kløvede omtrent fra Midten, de øvrige udelte. Alle ere fint leddede; Finnens Form er bredt afrundet. De ere ikke meget lange; hos udviklede Hanner have de omtr. ⅘ af en Hovedlængde, og naa tilbageslaaede ikke til Anus. Hos yngre Hanner ere de langt kortere, ligesom hos Hunnen, uden at de dog nogensinde ere rudimentære.

Ventralerne, der ere fæstede umiddelbart under Pectoralernes

Rod og lige bag Gjællespalten, ere hos den udvoxede Han vel udviklede, derimod kortere hos den yngre Han, og fuldkommen rudimentære hos Hunnen.

Forsaavidt de ere tilstede, danne de en fuldstændig lukket og næsten firkantet Tragt, der, modsat af, hvad der finder Sted hos de øvrige Gobiider, har sine længste Straaler udad, medens de bagre (ind mod Legemet vendende) Straaler ere kortest, saaledes, at den viser sig som ret afskaaren bagtil; dens Tilheftningspunkt til Legemet er temmelig vidt. Straalernes Antal i hver Finne er 6. Undersøgelsen af disse Straaler er dog forbunden med ganske stor Vanskelighed; den nederste (fra Bugen fjerneste) er kløvet fra Midten af, ligesom undertiden (men ikke altid) Smaagrenene paa denne Straale vise Tegn til Kløvning. De øvrige 5 Straaler i hver Finne ere spinklere og udelte, samt uleddede. Idethele er Finnestraalernes ringe Tendents til Kløvning et fremtrædende Træk hos denne Art sammenlignet med *Latr. pellucidus*, hos hvilken Kløvningen netop især finder Sted hos Ventralerne. Hos gamle Hanner ere alle Straaler næsten af samme Længde, hos de yngre ere de mod Buglinien vendende Straaler tydeligt kortere, end de paa Ydersiden. Selv hos gamle Hanner ere de tilbageslaaede Finner næsten en Finnelængde fjernede fra Anus.

Hos yngre Hanner, hvor Generationsorganerne endnu ikke ere fuldt udviklede, ere Ventralerne smaa og lidet fremtrædende, og deres Tragtform næsten umærkelig, idet Straalerne ere særdeles korte og spinkle, og Membranen ufuldstændig. Hos Hunnen ere de derimod altid fuldkommen rudimentære, idet de her blot ere tilstede som et Par yderst fine og korte Straaler af neppe en Orbitaldiameters Længde.

Huden. Hos intet af de hidtil fundne Individer af denne Art har der kunnet opdages Spor af Skjælbeklædning. Ligesom hos *Latr. pellucidus* viser hele Legemets Side en Række transverselle Fordybninger i Muskellagene, der ere skarpere markerede, end hos den nævnte Art, og noget mere vinkelformigt bøiede; undersøgte under Microscopet findes intet Spor af Hudposer, hvori tabte Skjæl kunne have siddet, og det er saaledes neppe tvivlsomt,

at Legemet hos denne Art er fuldstændigt nøgent. Tverfurernes Antal er 28, hvoraf de 20 falde bagenfor Anus; de ere fuldkommen paralleltløbende, og bøie sammen til en Vinkel i Legemets Midtlinie netop i det Punkt, hvori Hvirvlerne støde til hinanden; her antyder et svagt indtrykt Punkt den underliggende Hvirvel, saaledes at Tverfurerne nøiagtigt angive Hvirvlernes Antal og Størrelse; nogen egentlig Sidelinie med Porer findes ikke.

Farven. Ligesom hos *Latr. pellucidus* er Legemet i levende Tilstand glasklart eller svagt blaaligt gjennemskinnende, og lader Vertebrerne, Øinene etc. tydeligt skimtes. Hudens Pigmentering er særdeles sparsom, og selv under Legetiden bliver ikke Legemet i nogen væsentlig Grad forandret i denne Henseende. Stærkest farvede ere Øinene, hvis øvre Rand oventil er metallisk glindsende, eller efter Døden sort, ligesom Iris er sølvglindsende. En særdeles smal sort Stribe løber nedad Undersiden af Underkjæven; en temmelig skarpt markeret Plet findes paa Underkjævens Articulationspunkt. Enkelte spredte brune Pigmentpunkter findes hist og her paa Hovedet; langs Struben strækker sig en fin sort Stribe hen mod Ventralerne. Ved Grunden af Analen findes ved Roden af hver Straale et sort Punkt, der tilsammen danne en sammenhængende og tydelig Række, der ligesom hos *Latr. pellucidus* er synlig hos begge Kjøn og i alle Aldre; langs Dorsalen findes en noget svagere Række af brune Pigmentpletter, der hos Hunnen er utydelige eller næsten manglende; ligeledes findes en tæt Række Pigmentpunkter langs Roden af Caudalstraalerne, hvor de danne en vertical Stribe. Fremdeles ere alle Finnestraaler bestrøede med smaa sorte Punkter, der dog ikke ere meget fremtrædende, men som dog paa Pectoralerne under Forstørring vise sig som en over hele Finnen udbredt fin Punktering. Legemet selv er næsten uplettet, undtagen paa Siderne af Bugen, hvor der strækker sig en Række fine brunlige Pletter, der ere størst og skarpest tegnede hos den fuldvoxne Hun, hvor deres Antal er 3—5 paa hver Side; hos Hannen ere de mere opløste i Smaapletter. Unge Individer ere sparsommere pigmenterede, end de gamle.

Forplantning og Levemaade. Nogen sikker Slutning angaaende Yngletiden og dens Varighed lader sig ikke uddrage af det forhaandenværende ringe Materiale. Sandsynligvis opnaar den ligesom *Latr. pellucidus* Kjønsmodenheden ved 1-Aars-Alderen, hvorefter de gamle Individer forsvinde, ligesom Legetiden vistnok hovedsagelig falder sammen med den nævnte Arts, saaledes i Sommermaanederne; denne synes dog idethele at have en noget videre Udstrækning og at begynde for enkelte Individers Vedkommende allerede tidligt om Vaaren.

Düben & Koren, de eneste Forfattere, der hidtil have behandlet denne Art efter egne Undersøgelser, sees at have havt 9 Exemplarer, hvoraf 5 vare Vinter-Individer, tagne i December Maaned (ved Bergen); de øvrige vare erholdte om Sommeren (ved Søndmøre og Christiansund). Nogen Angivelse af Kjønnet findes ikke, eller af Individernes Udvikling; men af Beskrivelsen af Individernes Tandbygning sees det ene at have været en Hun. Totallængden for 3 af Sommerindividerne opgives til 31, 36 og 42^{mm}; idetmindste det ene af disse har saaledes ikke været fuldt udvoxet, skjønt det var taget paa en Tid, der maa ansees som deres normale Legetid.

Senere ere 3 Individer af Prof. Sars erholdte under Skrabninger (i Sommermaanederne?) ved Bergen, samt ved Indløbet til Christianiafjorden. Af disse, der alle opbevares paa Univ.-Museet, er blot den ene en udvoxet Han, de øvrige unge Hanner med en Totall. af 31—32^{mm}; men da enhver Tidsangivelse mangler, kunne heller ikke disse bidrage til Spørgsmaalets Løsning. I Beg. af Aug. 1873 optog Prof. G. O. Sars under Bundskrabning ved Espevær i Hardangerfjorden ligeledes en ung Han med en Totall. af 29^{mm}; denne var vistnok omkr. 4 Maaneder gammel, og saaledes udklækket allerede tidligt om Vaaren.

Sommeren 1875 erholdt jeg under et Par Excursioner (den 12te og 14de Juni) mellem Øerne udenfor Christiania 17 Individer, hvoraf 7 vare Hanner med svulmende Testes, 4 rognfyldte og gydefærdige Hunner, Resten yngre Individer af begge Kjøn, hvoraf enkelte neppe før om 1—2 Maaneder vilde opnaa

Kjønsmodenhed. Dog tilhørte ogsaa alle de sidste uden Tvivl det foregaaende Aars Kuld, men vare sandsynligvis ikke udklækkede før i August eller maaske senere. I afvigte Sommer 1876 tog jeg paa samme Tid (12te Juni) 6 Individer, alle temmelig unge og langtfra gydefærdige, samt en Unge med en Totall. af 22^{mm}, og saaledes neppe over $1^1/_2$ Maaned gammel. Medens den sidste saaledes var udklækket samme Aar i April Maaned, tilhørte de øvrige et Høstkuld fra foregaaende Aar.

Det fremgaar af det ovenanførte, at Legetiden sandsynligvis begynder allerede i Vaarmaanederne og vedvarer indtil ud paa Høsten. I den sidste Halvdel af Juni opnaar maaske Flertallet af Individerne Kjønsmodenhed, og medens Legetiden for enkeltes Vedkommende allerede begynder i Marts eller April, indtræffer denne for andre først i August eller maaske senere.

Udenfor i de nævnte Tilfælde har jeg alene et Par Gange fundet Individer. Den 28de Aug. 1875 havde en Unge en Totall. af 21^{mm}, og var saaledes udklækket omkring Midten af Juni; 3die Oktober s. A. vare 3 Indiv. omkr. 25^{mm}, saaledes tilhørende et Kuld omtr. fra Juli Maaned.

Sammenlignet med *Latr. pellucidus* giver saaledes hos *Cr. nilssonii* den ydre Forskjel mellem Kjønnene sig paa flere Maader tilkjende allerede paa et tidligt Stadium, medens denne Forskjel hos den førstnævnte Art, som ovenfor paapeget først fremtræder, naar Individerne have naaet hen mod sin fulde Udvikling. Denne opnaa begge Arter i Løbet af et Aar, efter hvilken Tid de maa antages at forsvinde.

L e v e m a a d e. I sit Væsen og Levesæt stemmer den sandsynligvis overens med *Latr. pellucidus*, og er en pelagisk Fisk, hvis overordentlig sammentrykte Legemsbygning antyder, at den holder sig frit svømmende paa det nogenlunde dybe Vand og uden, som de fleste øvrige Gobier at støtte sig umiddelbart til Bunden; dette bliver allerede umuligt paa Grund af den eiendommelige Bygning af Hannens Ventraler, eller for Hunnens Vedkommende af den næsten fuldkomne Mangel paa disse Finner. De tidligere

erholdte Individer have været optagne under Bundskrabninger paa omtr. 30 Favne, og v. Düb. & Koren anføre, at et Par af Individerne fandtes indkrøbne i de tomme Huse af *Chætopterus norvegicus*, hvori de dog sandsynligvis blot under Skrabningen eller Optagningen selv havde taget sin Tilflugt.

I Christianiafjorden har jeg blot udtaget den af de Garn, hvormed erholdes Makrel, samt *Clupea sprattus* og Yngelen af *Cl. harengus*. De medfølge Garnene til Overfladen paa samme Maade, som foreg. Art, og tabe i Regelen Evnen til senere at trænge ned i Dybet paa Grund af den i de øvre Vandlag udspilede Svømmeblære. Den forekommer i ulige ringere Antal end *Latr. pellucidus*; den 5te Oktober 1875 fandt jeg blandt et enkelt Dræt af over 2000 Individer af *Latr. pellucidus* ved den nøiagtigste Undersøgelse blot 3 Individer af *Cr. nilssonii.* Ligesom denne, indgaar den i de øvrige Fiskes Næringsmidler, og jeg har udtaget den af Ventrikelen af smaa Unger af *Gadus morrhua.*

Føde. Ved en Undersøgelse af et Antal Ventrikler af Individer, tagne i Juni Maaned, har jeg fundet disse fyldte med fordøiede Rester af Entomostraca, uden at jeg har været istand til at udskille nogen enkelt Art af disse. Sandsynligvis har det været Calanider eller idethele pelagiske Copepoder af samme Slags, som hos *Latr. pellucidus.*

Udbredelse. Arten vides hidtil ikke at være funden udenfor Norge, men forekommer utvivlsomt ogsaa langs den svenske Skjærgaard og maaske paa andre Dele af de nordvesteuropæiske Kyster. I Norge strækker dens Udbredelse sig fra Christianiafjorden op langs Vestkysten næsten til Trondhjemsfjorden, omtr. under 63°.

Nordligst er den funden udenfor Christiansund af v. Düben i Juli 1843, samt omtr. samtidigt hermed ved Askevold i Søndfjord af Stiftamtmand Christie.

Ved Omegnen af Bergen ere 5 Individer tagne af Naturforskeren P. Stuwitz i Decbr. 1834; senere er af Prof. M. Sars et Individ taget ved Bougestrømmen nærved denne By.

Ved Espevær ved Udløbet af Hardangerfjorden erholdtes et Ind. ved Bundskrabning i Aug. 1873 af Prof. G. O. Sars.

I Christianiafjorden er den først af Prof. M. Sars fundet i 2 Expl. fra 2 Lokaliteter, begge i Fjordens ydre Dele, nemlig ved Laurkullen og Bollærerne; endelig har jeg i Aarene 1875—76 taget ialt 27 Expl. mellem Øerne udenfor Christiania.

Forklaring over Plancherne.

Pl. I.

Fig. 1. *Latrunculus pellucidus*, fuldt udviklet Han i Legetiden (dobbelt forstørret).

Fig. 2. *Latrunculus pellucidus*, ung Han om Vinteren (dobbelt forstørret).

Fig. 3. *Latrunculus pellucidus*, Hun med fuldmoden Rogn (dobbelt forstørret).

Fig. 4 og 5. *Latrunculus pellucidus*, Tænderne og Slimporenettet hos en udvoxet Han i Legetiden (stærkere forstørret).

Fig. 6. *Latrunculus pellucidus*, Snuden af en ung Han kort før Legetiden (stærkere forstørret).

Fig. 7. *Latrunculus pellucidus*, Snuden af en yngre Han om Vinteren, eller af Hunnen (stærkere forstørret).

Fig. 8. *Latrunculus pellucidus*, et Skjæl fra Legemets Midtlinie (stærkt forstørret).

Pl. II.

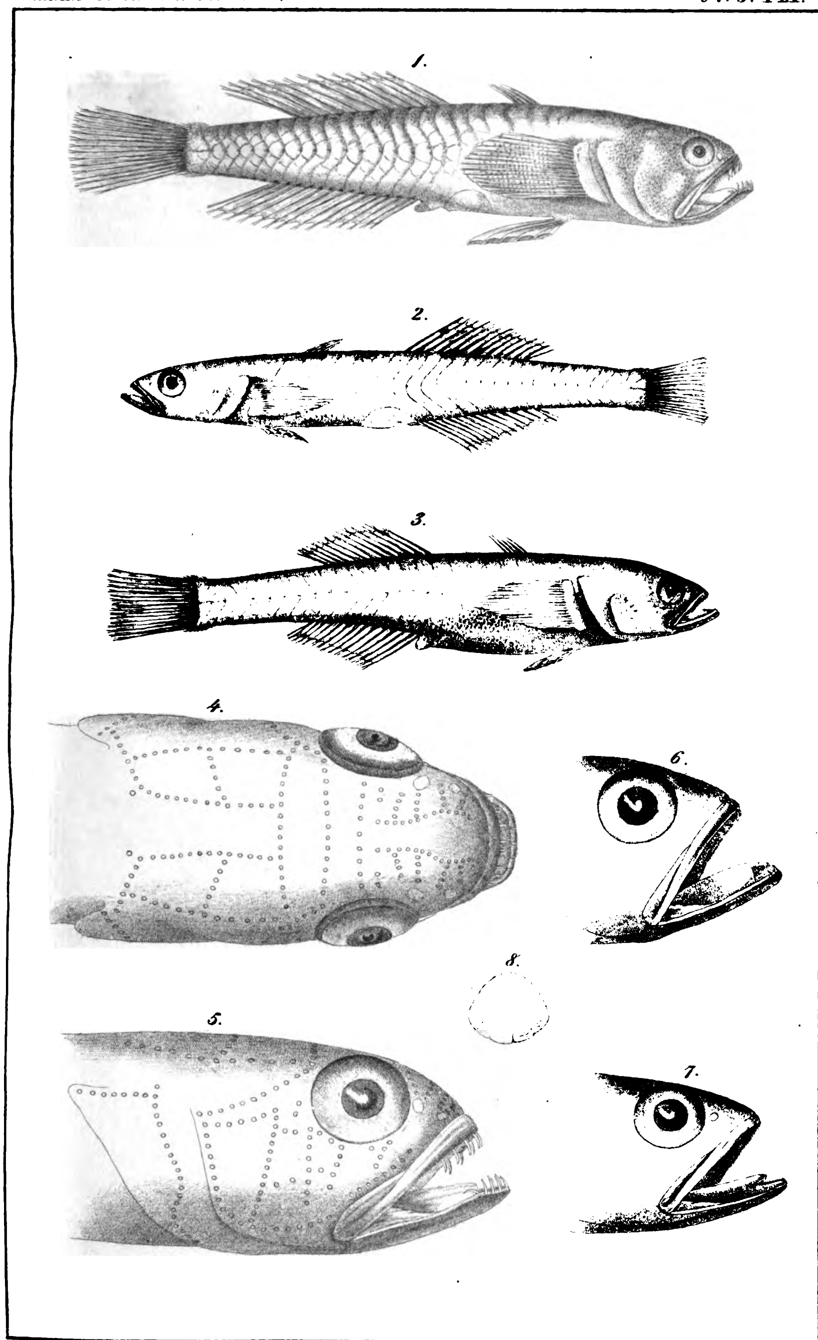
Fig. 9. *Crystallogobius nilssonii*, fuldvoxen Han i Legetiden (dobbelt forstørret).

Fig. 10. *Crystallogobius nilssonii*, yngre Han under Opvæxten (dobbelt forstørret).

Fig. 11. *Crystallogobius nilssonii*, Hun med fuldmoden Rogn (dobbelt forstørret).

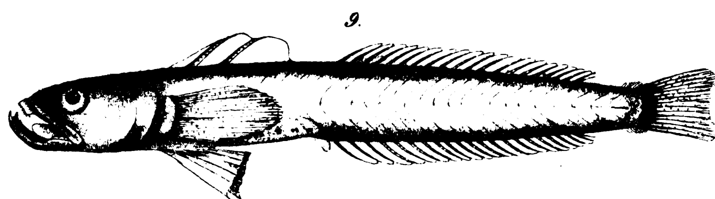
Fig. 12—13. *Crystallogobius nilssonii*, Snuden af en fuldvoxen Han i Legetiden, seet fra Siden og forfra (stærkere forstørret).

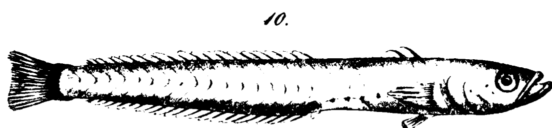
Fig. 14. *Crystallogobius nilssonii*, Snuden af en rognbærende Hun (stærkere forstørret).

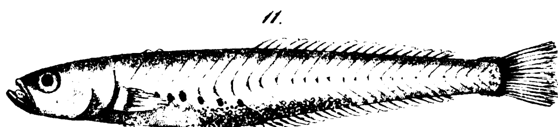

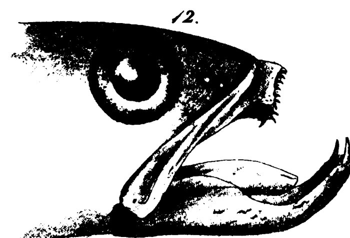
R. Collett del. L. Fehr's lith. Inst.

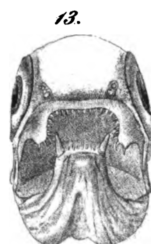
1–8. Latrunculus pellucidus, (Nardo).

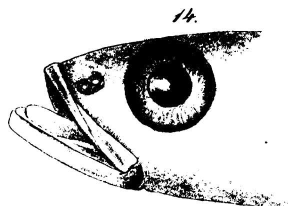

R. Collett del. L. Fehr's lith. Inst.

9-14. Crystallogobius nilssonii, (Düb. & Kor.).

Aktmæssige Bidrag til Sveriges politiske Historie 1812—1813.

Af

Yngvar Nielsen.

I Løbet af Oktober og November 1875 opholdt jeg mig i omtrent fire Uger i Stockholm, hvor jeg i Udenrigsministeriets Arkiv, til hvilket jeg med megen Liberalitet havde erholdt fri Adgang, gjennemgik den største Del af de diplomatiske Aktstykker, der ere af nogen Betydning for Sveriges politiske Historie i Aarene 1811—1814. Disse have tidligere næsten alle været benyttede af den første Udgiver af de Schinkelske Minnen, C. W. Bergmann der endog hyppig har tilladt sig at nedskrive sine egne Excerpter og Bemærkninger paa de diplomatiske Rapporter o. s. v, ligesom hans Virksomhed ogsaa paa andre Maader synes at have efterladt sig Spor i disse Samlinger. Uagtet det store Værd, som Bergmanns Arbejde endnu længe vil bevare paa Grund af sin Rigdom paa aktmæssige Oplysninger, der for Tiden ikke kjendes fra andre Kilder, kan det ikke gjøre en fornyet Undersøgelse af de samme Arkivsager overflødig, da det hyppig viser sig, at de ere benyttede paa en langt fra tilfredsstillende Maade. I mange Tilfælde vil en Revision af hans Materialier kun indskrænke sig til at give en rigtig Fremstilling af flere eller færre Detaljer, medens den i andre vil fremkalde en aldeles ny Betragtningsmaade af de historiske Begivenheder, som denne ejendommelige Forsker har villet skildre. I det lille aktmæssige Arbejde, som jeg her leverer som en Prøve

paa det ved mine Arbejder i Udenrigsministeriets Arkiv vundne Udbytte, og som jeg ved Lejlighed haaber at kunne fortsætte paa samme Maade, har jeg nærmest sat som min Opgave at levere Bidrag til en saadan Revision af et enkelt Punkt af Sveriges Politik i 1812—1813: Karl Johans og Kejser Alexanders indbyrdes Forhold med Hensyn til Spørgsmaalet om Norges Overdragelse til Sverige, og derved i et større Omfang at meddele Aktstykker i Uddrag eller *in extenso*. Idet jeg kun holder mig til Norges Betydning som et Pant for Sverige under den store Koalitionskrig, har jeg aldeles ikke indladt mig paa andre Sider af Sagen, f. Ex. Berettigelsen af at tage sig betalt paa en anden Stats Bekostning m. m. Mit Arbejdes Materiale bestemmer tillige dets Begrænsning. Mellem mine Kilder maa fornemlig anføres den Række Breve (tildels helt igjennem egenhændige) fra Kejseren til Karl Johan, der opbevares i Udenrigsministeriets Arkiv, hvortil de fleste af dem i sin Tid, som en særskilt Samling, ere afleverede fra den kongelige Families private Arkiv. Nogle af disse Breve findes ogsaa i en Pakke Miscellanea for 1813, hvor de have undgaaet Bergmanns Opmærksomhed. For øvrigt har jeg ikke benyttet utrykte Kilder fra andre Steder end Udenrigsministeriets Arkiv.

Den Tilnærmelse mellem Rusland og Sverige, der blev af en indgribende Betydning for den i 1813 dannede store Koalition mod Frankrige, skriver sig allerede fra 1810 og var lige meget fremkaldt ved den russiske Kejsers Ønske om at sikre sig Allianser under en ny Krig mod Frankrige, som af Karl Johans om at skabe sig et Rygstød mod sin gamle Herres anmassende Fordringer. Den indlededes allerede kort efter den nyvalgte Thronfølgers Ankomst til Sverige gjennem mundtlige Forhandlinger ved Diplomater og andre Agenter, efterat først den russiske Kejser havde faaet Anledning til at overbevise sig om, at det svenske Thronfølgervalg ikke var en Følge af Napoleons Indflydelse eller af hans Intriger, men tiltrods for alle de Illusioner, man i Sverige havde gjort sig, mere var kommet istand imod end med den franske Kejsers Vilje. Der hengik imidlertid nogen Tid, forinden

der fra svensk Side blev taget noget endeligt, afgjørende Skridt, og det kunde maaske have varet længe, inden man havde vovet at fatte en Bestemmelse om, til hvilken Side man skulde vende sig under den forestaaende store Kamp mellem de tvende Kejserdømmer, som ikke længere kunde undgaaes, men hvis Udfald var yderst tvivlsomt. Da var det, at Napoleon selv paatog sig at bestemme Sveriges fremtidige Holdning, idet han ved i Januar 1812 at lade Marschal Davoust besætte det svenske Pommern drev Sverige afgjort over i den fiendtlige Leir og tiltrods for det svenske Folks bitre Følelser mod Rusland tvang dets Regjering til at søge en Støtte hos dette Land, der for faa Aar siden havde tilføjet Sverige et Saar, som det endnu ikke havde forvundet.

Med de franske Troppers Besættelse af Pommern begynder Alexanders og Karl Johans fortrolige Brevvexling, som et Tegn paa den afgjørende Vending, der nu var indtraadt i deres Landes indbyrdes Forhold. Karl Johan var denne Gang den, der gjorde det første tilnærmende Skridt, idet han ganske kort efter at have modtaget Budskabet om det i Pommern forefaldne sendte Grev Karl Løwenhjelm, der, ligesom sin Broder Gustav, altid havde været en Modstander af ethvert Forbund med Napoleon, til Petersburg. Denne overbragte egenhændige Breve til Kejser Alexande fra Kong Karl XIII og fra Karl Johan. Den sidstes Skrivels erindrede om, at Frankriges tiltagende Vælde, der nu strakte sig til Middelhavet, Nordsøen og Østersøen, maatte lære selv de mindst klartseende Fyrster, at der nu ikke kunde være langt igjen, forinden al politisk Ligevægt maatte ansees for ophævet og i det Sted samtlige Stater blive forenede under en eneste Chef; under disse Forhold rettede alles Blikke sig imod den russiske Kejser med Tillid og Forhaabninger; og Karl Johan bad ham derfor ogsaa at huske paa, *qu'il n'y a rien de comparable à la magie du premier instant.* Meningen hermed var tydelig og fandt end yderligere sin Forklaring i den hemmelige Instruktion, som var meddelt Grev Løwenhjelm. Ifølge denne skulde Greven i sine Samtaler med Kejser Alexander fremhæve, hvor nødvendigt det var, at Sverige fik Erstatning for de store Tab, som det havde lidt

under den sidste Krig mod Rusland, og at saavel Ruslands som Sveriges egen velforstaaede Interesse fordrede, at Norge blev denne Erstatning. Efter dette kunde han foreslaa at afslutte et Forsvars- og Angrebsforbund og deri faa optaget Bestemmelser om, at Rusland sikrede Sverige Besiddelsen af Norge og i det Øjemed lovede det et Korps paa 15—25,000 Mand, som i Forening med 35—40,000 Svensker kunde gaa iland paa Sjæland og der tvinge den danske Konge til at afstaa Norge, saaledes at han, hvis han vilde tiltræde Koalitionen mod Frankrige, senere hen kunde faa en Erstatning i Elbdistrikterne.[1]) Hvis Kejseren vilde gaa ind paa disse Betingelser, ønskede Karl Johan, at Kejseren vilde sende en Person, der var i Besiddelse af hans fulde Tillid, til Stockholm, i hvilken man tillige kunde optage Bestemmelser om den Del, Sverige med Norge skulde tage Del i den almindelige Krig mod Frankrige.

I Petersburg var Stemningen, da Grev Løwenhjelm ankom dertil $\frac{6}{18}$ Februar, allerede forberedt paa en Tilnærmelse, saadan som den, Karl Johan nu lod foreslaa. Rigtignok var Storkansleren, Grev Romanzow, en meget varm Beundrer af den franske Kejser og en ligesaa ivrig Modstander af enhver Politik, som tilsigtede at fremkalde et Brud med denne Monark; men hans Indflydelse opvejedes dog af et stærkt antifranskt Parti, der i Kejserens nærmeste Omgivelser havde sine Repræsentanter i Baron Armfelt og den forhenværende neapolitanske Gesandt, Hertugen af Serra Capriola, der begge udmærkede sig ved sit Had til Napoleon. Under dettes Paavirkning var Kejseren netop bleven vunden for den samme Tanke, at skaffe Karl Johan Norge, og i et Statsraad, som afholdtes nogle Dage før Løwenhjelms Ankomst til St. Petersburg, var Sagen allerede drøftet og bifaldt. Herom meddelte den derværende svenske Chargé d'affaires, Schenbom, i en Depesche af $\frac{\text{30 Januar}}{\text{11 Februar}}$ 1812: „*Samedi passé il se tenoit un conseil en comité de 6 ou 8 personnes dans le cabinet de S. M. Imp.le, sur les cir-*

---

[1]) Minnen ur Sveriges nyare historia, samlade af B. von Schinkel, utgifne af C. W. Bergman, VI, 113 flg. og 353 flg.

constances du tems. Armfelt y étoit aussi appellé. On y a parlé beaucoup sur la Suède et sur S. A. R. Msgr. le Prince Royal. Alors Baron Armfelt prit la parole & proposa tout uniment: d'aider la Suède d'obtenir la Norvége, comme le meilleur moyen de s'attacher le Prince et la nation. Sa proposition fut approuvée de tous les présens & particulièrement de S. M. Imp.le." Armfelt havde saaledes den samme Opfatning som Karl Johan af Sveriges Stilling efter Finlands Tab og Nødvendigheden af at sikre det en Erstatning, forinden det gik i Kampen for en Sag, der ikke direkte vedkom dets Interesser. Han maa i dette Tilfælde betragtes som Repræsentanten for det finsk-russiske Standpunkt; han kjendte Svenskerne og vidste, hvad der var nødvendigt for at forsone dem med Forbundet med den Magt, der havde sprængt Sveriges Forbindelse med Finland. Armfelt blev derfor ogsaa en god Støtte for Grev Løwenhjelm og var den Mand, som denne — næst Sveriges Chargé d'affaires — først opsøgte efter sin Ankomst til den russiske Hovedstad.

Efter at have gjort Grev Romanzow et Besøg fik Grev Løwenhjelm $\frac{8}{20}$ Februar Audiens hos Kejser Alexander og havde ved denne Leilighed med ham den lange Samtale, som i Schinkels Minnen (VI, 122—128) er gjengiven i en meget fri Bearbejdelse, efter den Fremstilling, Greven selv har leveret i sin lange Depesche af $\frac{8}{21}$ Februar 1812. Kejseren udtalte derved, hvor stor Pris han under de nærværende Omstændigheder satte paa et Forbund med Sverige, og ytrede Ønske om at blive gjort bekjendt med Kongens Hensigter, da Sverige og Rusland, som i Aarhundreder havde ligget i Strid med hverandre, nu havde samme Interesser og ikke burde mistænke eller skade hinanden. Efter den Schinkelske Fremstilling skulde han derpaa have kommet med en meget smuk Tirade: „*Må det förflutna för alltid begrafvas i glömskan*" o. s. v., o. s. v., hvorpaa han havde afbrudt sig selv, „*utan tvifvel oroad af de smärtsamma minnen, som trängde sig på honom*" o. s. v. Af alt dette findes der ikke et eneste Ord i Løwenhjelms Depesche! Den følgende Del af Referatet er imidlertid korrekt, med Løwenhjelms Skildring af sit Lands Stilling og Nød-

vendigheden af at skaffe det forøget Landomraade, og hvorledes Nationalhadet mellem Svensker og Russer vilde aldeles forsvinde, naar Sverige erhvervede Norge og derved paa en Gang fik en betrygget Tilværelse og en ny Retning for sin Politik. Ogsaa Kejserens Svar ere en korrekt Gjengivelse efter Depeschen, hvorimod Løwenhjelms sidste Bemærkning (nederst Side 124) i denne ikke er indtagen i Oratio recta og heller ikke er rigtig gjengiven hos Schinkel. Greven begyndte ganske rigtig med at tale om England, men bemærkede derefter, at Sverige *avec une confiance illimitée* hengav sig til Kejser Alexander og haabede, at han vilde give det utvetydige Beviser paa sin Tænkemaade. Derpaa fortæller Løwenhjelm i sin Depesche, at uagtet han ikke var uvidende om, at Armfelt havde foreslaaet for Kejseren at sende en russisk Expedition fra Archangelsk til Throndhjem, vilde han dog ikke tale derom, da han saa sig *dans le cas de devoir parler de la coopération de la Russie, d'aprés les principes de mon instruction.* Her afbrød Kejseren ham: *„Écoutez! il ne faut pas se tromper soi-même“* o. s. v., saaledes som denne Replik er gjengivet hos Schinkel (VI, øverst paa Side 125), idet han talte om Vanskeligheden ved at afse nogle af sine egne Tropper paa en Tid, da han maatte være forberedt paa at møde et Angreb af Napoleons Hære. Hertil svarede Greven med en Bemærkning om, at England og Sverige nu snart vilde slutte Fred, og at det sidste Land vilde blive Ruslands Allierede i den nu uundgaaelige Krig med Frankrige, samt at man ved et Angreb paa Sjæland vilde berøve Frankrige en Bundsforvandt (Schinkel, VI, S. 124—125). I Depeschen er der heller ikke Tale om *„någon fruktan för Napoleons makt“*, som hos Schinkel (Side 125). I sit Svar til Løwenhjelm spurgte Kejseren, om man ikke burde begynde med Krigen i Tydskland. *„Ici“*, skriver derefter Löwenhielm i sin Depesche: *„on voyoit les traces non-équivoques des fortes appréhensions qu'a l'Empereur du succés des Français, de même que l'intention de présenter l'acquisition de la Norvége comme une récompense, dûe à nos services, plutôt comme une juste recompensation de nos pertes.“* Han protesterede derfor og fremhævede Nødvendigheden af, at man udvidede Sveriges Grænser og ved at

give det en ny Tilværelse hævede Folkets nationale Begejstring. Naar Sverige fik Magt, kunde det øve Indflydelse paa Fastlandets Anliggender og træde i Gustav Adolfs Fodspor. Slutningen af Schinkels Fremstilling er i det væsentlige overensstemmende med Depeschen, som dog er endnu længere og vidtløftigere.

I denne sin første Sammenkomst med Kejseren havde Grev Løwenhjelm bestemt fremsat det Standpunkt, som Karl Johan agtede at indtage under de nu aabnede Underhandlinger. Han mødte derunder Forekommenhed fra Kejserens Side, men troede, som han ogsaa udtalte sig i sin næste Depesche af $\frac{13}{25}$ Februar 1812, at det fransksindede Parti af al Magt modarbejdede ham: „*Mais quelle grande que soit, Monseigneur, la probité & la franchise, avec laquelle l'Empereur contracte ces nouveaux liens, et la fixeté, avec laquelle Il y prête les mains, l'expérience a prouvé trop souvent, que ce que l'honneur a promis, est quelque fois rompu par des événemens, où l'intérêt, la faiblesse ou une politique changée emporte le souvenir des premiers sentiments. Sous ce rapport j'ai mis la plus grande importance à toujours réprésenter la réunion de la Norvége à la Suède comme le premier pas à faire dans l'alliance projettée et l'assentiment authentique et public de l'Empereur comme une garantie de sa coopération. V. A. R. aura vu qu'au commencement on cherchait à établir une marche trés-opposée. Mais l'Empereur a bientôt daigné sentir la justice de mes observations.*" Denne Depesche var for Resten først skreven, efterat Kejseren i en Samtale om Aftenen $\frac{11}{23}$ Februar havde erklæret sig villig til at gaa ind paa Karl Johans Tanker og var bleven enig med Løwenhjelm om foreløbig at opstille følgende Punkter for en of- og defensiv Allianse: Rusland erkjendte Norges Forening med Sverige og bidrog dertil med 24 Bataljoner, der enten kunde anvendes mod Norge eller mod Sjæland og senere skulde anvendes for Sveriges og Ruslands fælles Interesser; derhos antog Rusland den fra svensk Side tilbudne Mægling med Tyrkiet, hvormed det befandt sig i Krig; de i Finland værende Tropper skulde strax koncentreres for at kunne bruges som Hjælpetropper, medens man skulde tilbyde Kongen af Danmark, hvis han godvillig afstod Norge, at faa Oldenburg og

den tydske Nordkyst som Erstatning; naar Norge var erhvervet, skulde Sverige af al Magt understøtte Rusland mod Frankrige. Dette var Hovedindholdet af Grev Løwenhjelms Depesche af $\frac{12}{24}$ Februar, hvori han tillige berettede, at Baron Nicolai paa Ruslands Vegne skulde afgaa til Kjøbenhavn.

Kejser Alexander befandt sig, medens han førte disse Underhandlinger, midt oppe i en stærk Brydning mellem de forskjellige Partier, der paa dette verdenshistoriske Tidspunkt kjæmpede om at faa Indflydelse paa hans endelige Beslutning,[1]) og den Usikkerhed, som Sveriges Sendebud derunder troede at mærke, var Følgen af denne Kamp. Da imidlertid Krigspartiet sejrede, var dermed Kejserens Holdning imod Sverige foreløbig sikret, og disse hans Følelser fandt ogsaa sit Udtryk i de Breve, som han i den følgende Tid skrev til Karl Johan. I det første af disse, af $\frac{14}{26}$ Februar 1812, forsikrede han Kronprinsen af Sverige om, at han *avec le plus vif intérêt* havde modtaget det Brev, som Grev Løwenhjelm havde overbragt: *„Le tableau de la situation de l'Europe, que Votre Altesse traçe avec tant d'éloqvence, n'est malheureusement que trop véridigne. Espérons que le liens, qui vont se former, entre la Suède et la Russie, secondés par les talens éminens de V. A. R. parviendront à paralyser les plans destructeurs, dont nous commençons à voir les développemens. De mon côté rien ne sera pas negligé pour justifier l'opinion, que V. A. a conçue de moi. Son éstime et son amitié me sont bien précieuses, et je me flatte, qu'une connaissance personelle cimentera encore davantage les liens qui se sont établis entre nous pour toujours.“* I et noget senere Brev, af $\frac{26 \text{ Februar}}{9 \text{ Marts}}$ 1812, meddelte Kejseren Karl Johan, at han havde sendt General Suchtelen til ham for at fuldende det vel begyndte Verk, hvortil det maatte haabes, at senerehen ogsaa andre Stater vilde slutte sig: *„Les talens éminens de V. A. R. seconderont essentiellement cette grande oeuvre. Il Lui est reservé de jouer un bien beau rôle et marchant sur les traces de Gustave Adolphe d'achever ce qu'il n'a*

[1]) Smlgn. Schinkel-Bergmann, VI, 354 flg. De i denne Note udeladte Afsnit ere uden særlig Interesse.

pu que commencer. Mais à cette oeuvre politique se joint une autre, beaucoup plus essentielle encore d'après ma manière de voir. C'est celle de faire renâitre les idèes libérales en Europe, de la preserver de cette barbarie, à laquelle elle marche à si grands pas, celle enfin de tourner toutes les conceptions au bonheur de cette malheureuse humanité, oppressée si impitoyablement depuis tant d'années;" Kejseren haabede paa en inderlig Forstaaelse mellem ham og Kronprinsen af Sverige: „*Nous sommes faits pour nous entendre, et les intérêts de nos deux états, heureusement si bien amalgamés, nous en imposent l'obligation.*"

De Ord, som Kejser Alexander i disse Breve havde udtalt, vare vistnok ikke alene fremgaaede af et flygtigt Indtryk, under Glæden over at have vundet en saa fremragende Bundsforvandt, som Karl Johan, men gave tillige et paalideligt Udtryk for de Følelser, hvormed han fra nu af betragtede dennes Person. Ligesaa oprigtig mente vare ogsaa de Ord, hvori han udtalte sin Begejstring for de liberale Idéer, som hvis Repræsentant han i en ganske særegen Grad betragtede den Mand, der var baaren frem af den store Revolution og nu gjennem mærkelige Tilskikkelser var bleven Arving til en Throne. Skjønt Alexander senere ikke formaaede at drive dette sit Program igjennem, var det dog nu hans oprigtige Ønske at virke for at se den daværende Samfundsorden afløst af en ny, der var bygget paa ædlere Grundsætninger og kunde lede til Menneskehedens Fremgang. Han var en oprigtig Mand, besjælet af den bedste Vilje til at virke i det godes Tjeneste; men hans Tanker vare ikke altid udførbare, hvor tiltalende de end kunde være. Hvad han væsentlig manglede, var Evnen til at staa fuldt uafhængig lige over for øjeblikkelige Paavirkninger fra hans Omgivelsers Side eller Indtrykket af store Begivenheder, saa vel som til at overskue de store politiske Spørgsmaal i deres hele Omfang, saaledes at han ofte i det sidste Øjeblik kunde vige tilbage af Frygt for Konsekvenser, som han tidligere ikke havde anet, og da gav han sig hen under Paavirkning af Personer, hvis Indskydelser han forhen ikke havde villet høre.

En ganske anden Stilling indtog Karl Johan i dette ejendom-

melige Venskabsforhold. Alt, som hed Sværmeri, var fuldstændig fremmed for hans klogt beregnede Statskunst. Han kjendte Napoleon helt igjennem, forstod hans Svagheder og var sig bevidst, at disse engang maatte føre til hans Fald, ligesom han ikke gjorde sig urigtige Forestillinger om sin egen Position. Medens derfor Alexander betragtede Kampen mod Napoleon som det hovedsagelige Formaal for det Forbund, som han vilde slutte med Sverige, og derved kunde have frie Hænder, var Karl Johan ganske anderledes bunden ved Hensynet til sin Stilling i Sverige. Han havde først og fremst den Opgave, at forandre et helt politisk System, der var bygget paa de bitre Minder fra 1808 og 1809, og at bringe Nationalhadet til at forstumme. Han vidste, at dette blot kunde ske paa en eneste Maade, ved at føje en ny Besiddelse til Sveriges Krone, som Erstatning for det tabte Finland, og mente, at dette ovenikjøbet var en Nødvendighed for at hæve Folkets sunkne Mod og bringe det til paa ny at gribe sig sammen til en ny og stor Kraftanstrængelse. En saadan Erstatning saa han i Norge, som han, forinden han førte de svenske Tropper i Krigen, ønskede at se forenet med sit nye Fædreland, og af denne Grund blev Fordringen paa Norge det første og væsentligste Punkt i det Program, der skulde danne Grundvolden for den nye Allianse. Den fik forøget Vægt ved Hensynet til det betænkelige i under en Fastlandskrig at lade Sveriges vestlige Grænse være ubeskyttet, og derfor havde han fremsat den med det samme, der fra svensk Side indlededes Forhandlinger med Rusland.

Hans Opfatning af sin egen og sit nye Fædrelands Stilling under denne nye Forbindelse, der var et stærkt Brud paa Sveriges politiske Traditioner, var klart og bestemt udtalt af Grev Løwenhjelm i dennes Samtaler med Kejser Alexander, saaledes som de ere gjengivne i hans Depescher. Karl Johan var sig vel bevidst, at han spillede et dristigt Spil, naar han kastede sig ind i de store europæiske Brydninger, og han vilde derfor for det Lands Skyld, hvis Skjæbne han nu var sat til at styre, have al mulig Sikkerhed for at se de Løfter opfyldte, som hans nye Allierede gav ham. Derfor var det ham af saa meget større Vigtighed alle-

rede at se sig i Besiddelse af Sveriges vestlige Naboland, forinden han med sin Hær gik over til Fastlandet, da det bagefter, selv efter en Sejer, kunde være tvivlsomt, om man vilde være villig til at opfylde de paa Forhaand givne Tilsagn. Der laa heri ingen Mistillid til Kejser Alexanders personlige Følelser og disses Oprigtighed, men vel til de Indflydelser, som fra andre Hold kunde gjøre sig gjældende hos denne. Karl Johan var her en stor Menneskekjender og viste sig som den, der forstod at beregne og tage Hensyn til alle Muligheder. Først af alt tog han derved Hensyn til, at hvis Napoleon endelig blev slagen, vilde Alexander ikke være det eneste Medlem af Koalitionen, med hvem han da selv vilde faa at forhandle. Kejserens egne Planer gik i denne Henseende meget vidt, og Sandsynligheden var ogsaa for, at Koalitionen maatte blive talrig, saafremt de første Forbundnes Anstrengelser kun bleve kronede med Held i Begyndelsen. Hos disse andre fremmede Suveræner kunde imidlertid ikke Karl Johan gjøre Regning paa de samme Følelser af personlig Hengivenhed, som de, der besjælede den russiske Kejser, og han maatte derfor alene af denne Grund være paa sin Post, forat han ikke, naar den almindelige Fred en Gang afsluttedes, skulde blive den, der maatte betale Legen ved at opgive sin høje Stilling uden at have bragt sit adopterede Fædreland den Udvidelse i Landomraade og den Garanti for Fremtiden, som han ønskede at skjænke det. Han havde saaledes ikke fuldstændig Sikkerhed for at faa de Løfter opfyldte, som man nu vilde give ham, forinden Overdragelsen var foregaaet.

Forsaavidt var ogsaa hans Maade at betragte Sagernes Stilling væsentlig forskjellig fra Kejser Alexanders. Uagtet denne endnu ikke havde truffet Karl Johan personlig og saaledes befæstet det nyindgaaede Venskabsforhold, synes dog hans Hengivenhed for sin fremtidige Bundsforvandt lige fra Begyndelsen af at være meget varm, og idet han selv følte sig overbevist om Oprigtigheden af sine Følelser, faldt det ham aldrig ind at nære Tvivl om, at han skulde kunne opfylde sine Løfter, naar Krigen var endt. For ham var Hovedsagen at føre et afgjørende Slag mod Napoleons Over-

herredømme, medens alt andet for hans Blik stillede sig som det underordnede. Kejserens sværmeriske Natur lod ham væsentlig fæste sig ved det endelige Maal, uden at lægge nogen Vægt paa alle de andre Hensyn, som derved gjorde sig gjældende, ligesom han heller ikke havde den samme Opfordring, som sin Allierede til at beregne alle de Muligheder, som Fremtiden kunde bringe. Fornemlig viste dette sig ved hans Opfatning af Spørgsmaalet om Norge, der var en saadan, at den snart retfærdiggjorde de Betænkeligheder, der bragte Karl Johan til at sætte dette paa den forreste Plads, og som Grev Løwenhjelm allerede havde ladet komme til Orde i sine første Depescher fra St. Petersburg.

Kejser Alexander troede ikke, at den øjeblikkelige Besiddelsestagen af Norge var for Karl Johan en saa vigtig Sag, at Sverige for den vilde ofre alle andre Hensyn, og dette blev med megen Behændighed benyttet af Grev Romanzow, der paa denne Maade maa have haabet at kunne opløse det nye Forbund, forinden det endnu var formelig afsluttet. Da Kejseren i den nærmest paafølgende Tid med Et fik Betænkeligheder ved at anvende sine Tropper i Norge og derved fjerne dem altfor meget fra den egentlige Krigsskueplads, ansaa Løwenhjelm dette for en Følge af Storkanslerens Indflydelse (Depesche af $\frac{24 \text{ Marts}}{5 \text{ April}}$). Men midt under disse Kejserens vexlende Stemninger gik dog de én Gang indledede Forhandlinger rolig sin Gang, i Petersburg under Løwenhjelms, i Stockholm under Suchtelens Ledelse, indtil de endte med Traktaten i Petersburg af 5 April 1812, der i meget bestemte Udtryk sikrede Sverige Ruslands Bistand til Erhvervelsen af Norge, af Hensyn til, at den svenske Hær, saalænge den ikke var sikret i Ryggen, ikke kunde deltage i Kampen paa Fastlandet. Hertil sluttede der sig senere en Overenskomst, der blev vedtagen i Stockholm og indeholdt nærmere Bestemmelser om de russiske Troppers Transport og Underholdning. Karl Johan syntes saaledes meget let at have naaet det Maal, som han havde foresat sig, og Udsigterne til, at alt fremdeles vilde gaa godt, maatte ogsaa synes at forøge sig, da han nogen Tid efter modtog et Brev

fra Kejseren af $\frac{9}{21}$ April, hvori denne udtalte sin Glæde over Afslutningen af de Baand, som nu forenede begge Stater: „*Le traité, signé à St. Petersbourg, pour le fond est de la même teneur que celui signé à Stockholm et fait foi de tout le désir que j'éprouve de procurer des grands avantages à la Suède.*“ Kejseren udbredte sig desuden i dette Brev om sine store Planer for den forestaaende Krig, hvorledes han tænkte paa at ophidse alle slaviske Folkeslag til at angribe Napoleons Allierede, Kejseren af Østerrige, og Frankriges illyriske Provinser. Dog var han ogsaa enig i, hvad Kronprinsen havde udtalt, at man ikke skulde „*repousser l'offre, que l'Empereur Napoléon pourra nous faire pour l'établissement d'un congrés, pourvu qu'on prenne pour premier principe dans les négociations l'indépendance des puissances du Nord.*“ Saafremt en Rejsning af Slaverne, saadan som den, Kejseren drømte om, skulde komme istand, havde han udseet Admiral Tschitschagoff til at være dens Leder.

Efter hvad Løwenhjelm i den nærmest paafølgende Tid havde Anledning til at bemærke, vedblev Kejseren ogsaa i denne at staa fast ved det i Traktaterne fastslaaede Standpunkt. I en Depesche af $\frac{3}{15}$ Mai 1812 ytrede han saaledes, at man nu i de Ordrer om at indskibe Tropper, der vare givne til Finland og andre Steder, havde Bevis for Oprigtigheden af Kejserens Hensigter; men Løwenhjelm tilføjede dog, at han aldrig var rolig i saa Henseende, saalænge Romanzow befandt sig i hans Nærhed. Endnu senere berettede Løwenhjelm i en til Kongen stilet Depesche af $\frac{21 \text{ Maj}}{2 \text{ Juni}}$ 1812: „*Les préparatifs de l'armement en Finlande sont aussi actifs que possible & dans quinze jours tout seroit prêt, si Votre Majesté, proclamant le casus foederis, appellât Son alliè à Elle.*“ Kansleren var imidlertid den samme og arbejdede endnu paa at skaffe den franskvenlige Politik Indflydelsen hos Kejseren; men det betragtedes dog af alle som et Tegn paa, at dette ikke vilde lykkes, da Grev Løwenhjelm modtog Indbydelse til at følge efter Kejseren til Wilna: „*Tout le monde regarde mon voyage à Wilna comme un bonheur, attendu qu'on espère que j'aurai le crédit d'empècher toutes négociations honteuses ou trompeuses, et certainement Napoléon n'en*

proposera d'autres.". Kl. 2 den paafølgende Morgen afrejste Grev Løwenhjelm til Wilna, der da var det Sted, hvorpaa hele Europa kastede sit Blik. Det svenske Sendebud forblev nu i nogen Tid i Kejserens nærmeste Omgivelser og fulgte ham, efterat Russerne havde opgivet Wilna, til Drizza og senere tilbage til Petersburg. Fra Wilna indberettede han $\left(\frac{31 \text{ Maj}}{12 \text{ Juni}}\right)$, at Kejseren — ialfald tilsyneladende — var meget misfornøjet med England, og fra Drizza ($\frac{2}{14}$ Juli), at man inden Hæren havde meget at udsætte paa den af Phull udkastede Operationsplan, men at det endnu ikke havde været ham muligt at faa fuldstændig Rede paa denne, hvor meget han end havde bestræbt sig derfor.[1]) I Wilna afsluttede han bl. a. en Konvention, hvorved Sverige fik fri Raadighed til at anvende Hjælpekorpset til et Angreb paa Norge, saafremt dette kunde fremme Foreningen.

Idet Krigen med Napoleon var udbrudt, var imidlertid Ruslands Stilling til Sverige bleven en anden, end den tidligere havde været, og skjønt Fredsbruddet netop maatte gjøre den svenske Hærs og Karls Johans Bistand saa meget mere værdifuld for Kejser Alexander, var der paa samme Tid opstaaet nye Hensyn, der paa det nærmeste gjorde det umuligt for denne, selv med den bedste Vilje, strax at opfylde det ved Traktaten af 5 April givne Tilsagn om med et Troppekorps at medvirke til Erobringen af Norge. Øjeblikket var nu kommet, da det viste sig, at Kejseren selv ikke

---

[1]) Den Række Breve, som Kejseren samtidig skrev til Karl Johan, er for det Meste trykt i sjette og syvende Bind af Schinkels Minnen: Først et fra Wilna af 24 Maj (gml. Stil?), S. 363 flg.; det udeladte uden politisk Betydning; 2. fra Wilna af $\frac{3}{15}$ Juni, S. 364 flg.; 3. et ganske kort fra Wilna af $\frac{13}{25}$ Juni, der kun indeholder nogle Efterretninger fra Krigen og ikke er trykt; 4. et fra Widzi af $\frac{22 \text{ Juni}}{4 \text{ Juli}}$, S. 367; *cause sacrée* er oversat med: *den stora sak*; 5. et fra Moskva af $\frac{17}{29}$ Juli, S. 376 flg.; 6. et fra Petersburg af $\frac{2}{14}$ Septbr. VII, S. 338 flg., dog urigtig dateret 24 Septbr.; 7. et fra Petersburg af $\frac{19 \text{ Septbr.}}{1 \text{ Oktbr.}}$, VII, S. 341 flg., og 8—9. to fra Petersburg af $\frac{28 \text{ Oktbr.}}{9 \text{ Novbr.}}$ og af $\frac{16}{28}$ Novbr., der kun meddele Nyheder fra Krigsskuepladsen og ikke ere trykte.

lagde megen Vægt paa denne Side og heller ikke kunde fatte den Betydning, som den kunde have for hans Allierede, medens denne fremdeles fastholdt sine tidligere Ønsker, selv om han paa Grund af Begivenhedernes Udvikling paa den store Krigsskueplads i nogen Grad maatte lempe disse efter Tidernes Krav. Derigjennem fremkom der en Spaltning mellem begge Parters Interesser, som blev af Betydning for Sveriges senere politiske Holdning og tillige i den følgende Tid har paavirket mange ikke-skandinaviske Historikeres Opfatning af Karl Johan, idet disse kun have betragtet ham fra sit ensidige Standpunkt uden at gjøre sig den Umage at undersøge, hvilke Forpligtelser og hvilke Farer hans og hans Lands Stilling medførte, og hvorledes dette fremfor noget andet Hensyn maatte bestemme hans Optræden. Denne Spaltning bidrog imidlertid ogsaa til at forhindre, at den skandinaviske Halvøs Forening blev istandbragt ved russiske Bajonetters Hjælp.

Karl Johan var om Sommeren 1812 allerede kommen meget langt med sine Forberedelser til det Overfald paa Sjæland, der skulde skaffe Sverige den længselsfuldt eftertragtede Besiddelse af Norge, og havde paa samme Tid gjort Udkastet til de Vilkaar, der skulde tilbydes dette Land, naar det som et „føderativt Kongerige“ indtraadte i Forening med Sverige. Men Planen maatte alligevel opgives, da der kom afgjørende Forhindringer i Vejen. Under Ruslands Kamp trængtes Tanken paa et Angreb paa Sjæland nødvendigvis mere og mere tilbage hos Kejseren, medens han i det Sted endog ønskede at se en svensk Hær gaa over til Finland for i Forening med de derværende Tropper at landstige ved Reval og under Karl Johans Anførsel tage Del i Krigen mod Napoleon. Denne Holdning fra Ruslands Side var afgjørende for Sagen og umuliggjorde foreløbig enhver Tanke om Angreb fra Sverige paa Norge. Heller ikke var det vel muligt for Karl Johan, saa langt som han paa denne Tid var gaaet, at trække sig ud af Alliansen, og han havde saaledes ikke noget andet Valg end foreløbig at opgive sin Yndlingsplan, selv om han ikke vilde føre den svenske Hær til Rusland. Under disse lidet lovende Udsigter kom der endnu et andet Moment til, der gjorde det nødvendigt for ham at modificere

sin oprindelige Politik, idet England, der nu skulde lægge sin Magt i Vægtskaalen, holdt stærkt paa, at Sverige opgav sin exklusive Politik og lige fra Begyndelsen af sluttede sig til den fælles Sag og kjæmpede for de fælles Interesser. For England var der intet Hensyn, som kunde bevæge det til at skaffe Sverige en „Erstatning„; hvis det skulde arbejde paa Norges Forening med Sverige, maatte dette kun betragtes som en Løn for de Tjenester, Sverige ydede, og maatte altsaa blive en Sag, der udelukkende tilhørte Fremtiden. Hensynet til den forandrede Stilling, hvori Sagerne nu vare indtraadte, blev bestemmende for Karl Johan, og da han i August 1812 havde sin berømte Sammenkomst i Åbo med Kejser Alexander, blev vistnok Planen om et svensk-russisk Angreb paa Sjæland ingenlunde opgiven, men dog betydelig modificeret, forsaavidt nu det en Gang lovede russiske Hjælpekorps for det første kunde anvendes til at operere i Franskmændenes Flanke, hvortil Karl Johan ogsaa udtrykkelig gav Kejseren sit Samtykke. (Schinkel, VII, 342 flg.)

Dette var dog kun tænkt som en Udsættelse for en kortere Tid, og der blev endog i den i Åbo afsluttede Traktat indtaget en Bestemmelse om, at Hjælpekorpset i September Maaned skulde stilles til Karl Johans Raadighed, og at det i November skulde bringes op til en Styrke af 35,000 Mand. Enigheden mellem de Allierede var ved det personlige Møde bleven forøget, og Kejseren, som nu havde faaet sit Ønske i denne Henseende opfyldt, var derefter mere end nogensinde tidligere opfyldt af Beundring for Kronprinsen af Sveriges store Egenskaber. Karl Johan havde efter dette saa meget mere Grund til at nære det Haab, at der fra denne Side vilde gjøres alt muligt for at opfylde de Forudsætninger, hvorunder den første Overenskomst var afsluttet, saasnart Forholdene i Rusland tillode det. Det kom i dette Punkt kun an paa, hvad den engelske Regjering vilde gjøre. Men uagtet denne ikke havde udtalt sig, begyndte Karl Johan allerede i Løbet af den samme Høst at gjenoptage sine Planer — eller lod ialfald, som om han var beskjæftiget med Tanken om et Angreb paa Norge. Denne sidste Opfatning er fremsat i Schinkels „Minnen“

(VI, 246); men det synes dog rimeligt, at han fremdeles virkelig har havt til Hensigt at benytte den første gunstige Lejlighed, som frembød sig, og at han ønskede at have alt paa det Rene med Rusland, selv om det ikke skulde lykkes ham med det samme at faa Englands Samtykke til at forene den skandinaviske Halvø. De en Gang begyndte Rustninger fortsattes, og alle Forberedelser bleve trufne for at gaa løs paa Sjæland eller Norge. Samtidig udkastedes der ogsaa en Plan til at udføre dette Angreb alene ved Englands Hjælp, hvis de russiske Tropper virkelig skulde blive forhindrede fra at komme, og for saa meget lettere at vinde den engelske Regjering for en saadan Tanke lod Kronprinsen denne underrette om „de liberale og frisindede Vilkaar", hvorpaa han agtede at tilbyde det norske Folk en Forening med Sverige. (Schinkel, VII, 12.)

Kejser Alexander anerkjendte i den følgende Tid saavel i sine Breve til Karl Johan, som i sine Samtaler med Grev Løwenhjelm flere Gange sin Forpligtelse til at bistaa Sverige med Tropper for at erholde Norge. Saaledes berettede Gesandten under $\frac{\text{23 Septbr.}}{\text{5 Oktbr.}}$ 1812 i en til Kongen stilet Depesche, at han samme Dag havde overleveret Kejseren et Brev fra Kronprinsen og derved foreholdt ham *„combien il étoit important pour Votre Majesté de savoir positivement et sans erreur, à quoi s'en tenir sur la possibilité d'une jonction du corps promis de 25,000 hommes pour agir en Selande."* Hertil havde Kejseren svaret, at det paa Grund af Omstændighederne under Krigen havde været ham umuligt at sætte det dertil bestemte Korps i komplet Stand, men at han, naar Tropperne vare færdige, strax skulde lade dem indskibe til Sverige, og at han da med Glæde vilde se *„qu'on utilisât l'hiver en attaquant la Norvége directement"*. Dette sidste, som tidligere kun havde været det subsidiære, kom altsaa nu frem som det principale. Videre skrev Grev Løwenhjelm: *„Je ne doute pas, Sire, que l'Empereur ne tienne la promesse verbale qu'il vient de me donner relativement à ce corps à faire agir directement sur la Norvége . . . . Mais c'est avec la plus vive douleur, que je crois, que V. M. dans*

une saison aussi avancée se verra forcée de renoncer au plan que Sa sagesse avoit adopté pour l'indépendance et le bonheur de la Suède et pour l'abaissement de Son ancien et perpetuel ennemi." I Virkeligheden synes det dog tvivlsomt, om der paa en saadan Aarstid skulde for Alvor været Tale om et Felttog mod Norge, og om ikke Kejseren da allerede havde anseet det for givet, at Planen vilde blive udsat til den kommende Vaar. Men alligevel vedblev han i den følgende Tid at forsikre Grev Løwenhjelm om sin Beredvillighed til at opfylde de Forpligtelser, som han i denne Henseende havde paataget sig, og hvad Kejseren saaledes ytrede, det blev igjen af Gesandten stadig indberettet til Stockholm, hvor det ikke kunde undlade at gjøre Virkning.

I en Depesche af $\frac{\text{26 Oktober}}{\text{7 November}}$ 1812 omtalte saaledes Grev Løwenhjelm, hvorledes Kejseren bestandig forsikrede ham om Oprigtigheden af sin Beslutning om at bidrage til Norges Forening med Sverige, ligesom han følte sig overbevist om Nødvendigheden af, at man paa den Maade først maatte have beroliget Svenskernes Nationalhad mod Rusland, forinden man anvendte Sveriges Kræfter i et for dets egne Interesser fremmed, men for Rusland nyttigt Øjemed; Planen om en Landgang af svenske og russiske Tropper paa den nordtyske Kyst var ikke længer nogen Hemmelighed, og hvad Finland angik, da var dette saagodtsom blottet for Tropper. I en anden Depesche af $\frac{\text{29 Oktober}}{\text{10 November}}$ omtalte Løwenhjelm, at Kejseren for ham havde udtrykt sin Erkjendtlighed for alt, hvad han skyldte Kronprinsen af Sverige, og at han fremdeles holdt fast ved det engang aftalte Princip om Norges Forening med Sverige; Kejseren havde derhos talt om den Hurtighed, med hvilken man i Finland reorganiserede det Korps, som skulde optræde i Fællesskab med de svenske Tropper, samt at han nu havde det Haab, at Norge frivillig kunde blive afstaaet til Sverige. Det viser sig heraf, at Kejseren fremdeles i 1812 udtalte sig, som om han var bestemt paa, hvis Karl Johan ønskede det, at stille et russisk Troppekorps til hans Raadighed, for fra Sverige at anvendes til

et Angreb paa Danmark eller Norge, samt at han derved nu maa have vist sig ganske villig til at anerkjende Betydningen af de Hensyn, som vare de bestemmende for Karl Johan. Hvad han allerhelst ønskede, var dog at se en Overenskomst istandbragt, hvorigjennem Norge ved fredelige Underhandlinger blev overdraget til Sverige, da han derigjennem kunde opnaa betydelige Fordele for sine egne Interesser, ved at kunne anvende sine hjemmeværende Tropper uden at hindres af Forpligtelser mod Sverige, og tillige kunde faa Udsigt til at se den svenske, maaske ogsaa den norske, ja selv den danske Hær optræde i Tydskland i Ryggen paa Napoleon.

Kejser Alexander aabnede virkelig ogsaa med dette for Øje Underhandlinger med Danmark, hvorved der vel fremsattes Fordringer om en Overdragelse af Norge til Sverige, men dog paa en Maade, som gjorde, at man fra dansk Side ikke troede, at disse kunde være synderlig alvorlig mente.[1]) Idet Kejseren gjorde Danmark et saadant Forslag, viste han tillige, at han derved handlede i Overensstemmelse med den engelske Regjerings Ønsker. Karl Johan fandt sig dog ikke i dette Punkt beføjet til at overlade Sagens Ordning til sin Allierede, da han ikke kunde vide, hvorledes Kejseren derved vilde varetage Sveriges Interesser, men besluttede at forekomme Ruslands Indgriben ved selv at henvende sig til den dansk-norske Regjering. I de første Dage af December henvendte altsaa den svenske Gesandt i Kjøbenhavn, Baron Oxenstjerna, sig til Udenrigsministeren, Nils Rosenkrantz, med en Forespørgsel, der neppe havde anden Hensigt end at sondere Stemningen, om Sverige kunde være sikret mod Angreb fra dansk Side, hvis dets Hær gik over Østersøen for at gjenerobre sin gamle Besiddelse, Pommern. Hertil svarede Rosenkrantz, at Danmark vilde betragte sig som neutralt, saalænge ikke dets egen Sikkerhed var truet.[2]) Efter dette tilstillede Oxenstjerna Udenrigsministeren en Note af 10 December,[3]) hvori det for første Gang formelig foresloges Danmark at afstaa Norge og slutte sig til Sverige og Rusland for

[1]) Sørensen, Kampen om Norge, I, 44.
[2]) Depesche fra Oxenstjerna af 3 December 1812.
[3]) Sørensen, l. c. I, 45 flg.

senere hen at faa Erstatning for det Offer, det nu bragte Koalitionens Sag. Forslaget blev afvist, men dog paa en forsigtig Maade, der var afpasset efter den Stilling, som den dansk-norske Regjering for Øjeblikket indtog. Oxenstjerna indberettede saaledes i en Depesche af 17 December, at Rosenkrantz havde været meget tilbageholden, men dog sagt tilstrækkeligt til at vise, at man ikke vilde gaa ind paa noget Forslag om at afstaa Norge, og at Danmark, hvis man fra svensk Side gjorde noget dertil sigtende Skridt, vilde være nødsaget til at kaste sig i Frankriges Arme.[1])

---

[1]) Til denne Tid maa henhøre et af Grev Engestrøm egenhændig nedskrevet Udkast til en Note, der lyder saaledes: „*Je m'en vais Vous donner une preuve de la franchise de la Suède en m'explicant ouvertement avec Vous sur la situation actuelle des affaires du Nord. Le moment est venu d'arranger tout pour une tranquillité à venir en donnant aux pays du Nord des frontières naturelles. L'histoire de plusieurs siècles prouve, que le Dannemarc a été un voisin incommode. Il faut à la Suède de la sureté. Elle ne peut l'avoir que par l'acquisition de la Norvége. Le Roi désire pouvoir y parvenir par un accord avec Sa Majesté Danoise, parcequ'alors on se trouveroit dans le cas de procurer au Dannemarc des indemnisations plus considérables que le pays qu'il alloit perdre. Le Dannemarc se doit à soi-même de changer de système puisque l'état actuel de la France lui a rendu entièrement sa liberté. Il est temps de venger le mépris que cette puissance lui à montré jusqu'ici, et même dans ce moment l'Empereur à déclaré, qu'il fait surveiller le ministère Danois. Les liaisons intimes, qui existent avec la Russie et l'Angleterre, rendent la Suède forte tant pour les négociations, que pour la guerre. Toutes les intrigues de Monsieur de Blome sont démasquées et ont entièrement échoué. L'Angleterre soutiendra la Suède non seulement de sa marine, mais même de troupes de terre pour l'éxpedition, qu'elle va entreprendre au cas qu'il soit impossible de parvenir bientôt à un arrangement. La guerre sera alors terrible, comme elle dois l'être, lorsqu'il est question d'un aussi grand intérêt. Que malgré tant de franchise de ma part, il-y-a pourtant un point, sur lequel il me pardonnera de garder le sécret; c'est sur l'endroit, où l'on compte attaquer le Dannemarc. Que Monsieur de Rosenkrantz avoit dans une société chez Monsieur de Schimmelmann dit, que le Baron d'Oxenstjerna lui avoit remise une note indiscrete, que je ne m'y étois attendu de sa part, puisque je l'avois connu sage et conciliant. Qu'un ministre d'étàt se trouvoit souvent dans le cas de traiter des affaires désagréables, mais qu'il devoit tacher d'en diminuer l'amertume par des formes honnêtes et décentes; que j'avois au moins taché de me conformer toujours à cette règle, et que je croyois que personne du corps diplomatique à Stockholm n'avoit pareille reproche*

Denne Karl Johans Optræden vakte en vis Misfornøjelse fra den russiske Keisers Side, idet han ikke gjerne saa, at hans Allierede gik frem paa en saa selvstændig Maade og derved tildels gjorde hans egen Indblanding overflødig. Ligesom det egentlig var Grev Løwenhjelm, som gjennem sine Meddelelser til sit Hof havde foranlediget Karl Johans Henvendelse til den dansk-norske Regjering, blev det ogsaa ham, der først underrettede Kejser Alexander om disse Underhandlinger og søgte at forklare ham deres Betydning, da et heldigt Udfald af disse kunde gjøre det muligt allerede i denne Vinter at anvende en betydelig Styrke i Tyskland og derigjennem gjøre den franske Kejsers Stilling højst betænkelig, selv om det skulde lykkes ham at drage sig ud af de Vanskeligheder, hvori han for Øjeblikket befandt sig.[1]) Kejser Alexander ytrede imidlertid i denne Anledning, at Sverige i Henhold til de forhen sluttede Overenskomster ikke burde have indladt sig paa nogen Underhandling af denne Art uden i Fællesskab med sine Allierede, saa meget mere, som der ikke forelaa nogen Grund til at antage, at Danmark virkelig havde brudt med Frankrige. Dertil bemærkede Løwenhjelm, at Sverige ikke kunde indlade sig paa at sende Tropper over til Tyskland, forinden Norge var forenet med dets øvrige Besiddelser, men at det da ogsaa ved at anvende den norske Hær kunde sende 60,000 Mand over Østersøen, hvor de i Forening med danske og engelske Tropper kunde danne et Korps paa 100—120,000 Mand.[2]) Kejseren svarede dertil, at den svenske Regjering kunde gjøre et meget væsentligt Skridt til en Tilnærmelse ved at bortsende den franske Diplomat

à me faire." I et Brev til Grev Engestrøm (dateret Stockholm 25 Maj 1813) erklærer Baron Oxenstjerna, at han kun for Rosenkrantz har omtalt Sveriges Fordring paa Norge, men aldrig for de andre Gesandter, naar disse omtalte denne Sag for ham, og at han saaledes heller aldrig i Kjøbenhavn havde kunnet kalde Fordringen „uretfærdig."

[1]) Depesche af $\frac{\text{21 November}}{\text{3 December}}$ 1812.

[2]) Depesche af $\frac{\text{30 November}}{\text{12 December}}$ 1812.

de Cabre, som fremdeles opholdt sig i Stockholm, men som nu i denne Anledning virkelig blev fjærnet.[1])

Dog havde Kejseren endnu ikke foretaget noget Skridt, der kunde betragtes som en formelig Opgivelse af hans Løfter til Sverige, skjønt han under Forsøgene paa at vinde Danmark for Koalitionen mod Napoleon neppe havde fremholdt disse Forpligtelser med den Bestemthed, som skyldtes hans første Allierede. Grev Løwenhjelm undlod under dette ikke at virke for sit Lands Interesser. I en Depesche af $\frac{11}{23}$ December udtalte han saaledes, at jo mere man nærmede sig det Øjeblik, da der kunde aabnes almindelige Underhandlinger, desto vigtigere var det „*non seulement d'avoir entamé la question, mais encore d'avoir arraché à la Russie un assentiment manifeste à ce qui fait l'objet de la négociation, confiée aux soins du Baron d'Oxenstierna.*" Han kunde dog nu meddele, at Kejseren havde paalagt Romanzow at give Suchtelen *des instructions y relatives*, endskjønt det var tvivlsomt, om saadanne allerede nu vare afgaaede. I en senere Depesche af $\frac{5}{17}$ Januar 1813 berettede han fremdeles, at han havde været hos Romanzow for at kunne *juger la manière, dont il envisageoit la négociation avec la cour de Copenhague*, hvorved han havde faaet det Svar, at Romanzow var óverbevist om Nødvendigheden af at fortsætte denne, *ne considérant en aucune manière la réponse de Mr. de Rosenkrantz comme le terme définitif, auquel se pourra arrêter la cour de Copenhague.* Videre skriver han: „*J'observois aussi au chancelier, — — — que la célérité, avec laquelle on avoit répondu avant de connôitre les sentiments de la Russie et de l'Angleterre — — — étoit même une preuve de la crainte qu'on avoit à Copenhague de voir ces puissances manifester leur opinion sur ce sujet.*" Nu maatte Danmark selv træffe sit Valg.

Grev Løwenhjelms Sprog ved denne Lejlighed var i fuld Overensstemmelse med det, som Karl Johan selv samtidig førte for den dansk-norske Chargé d'affaires i Stockholm, Grev Baudissin, medens Romanzow i sine Samtaler med den dansk-norske Gesandt i

---

[1]) Schinkels minnen, VII, 43 flg.

St. Petersburg, Blome, ikke havde nogen Betænkeligheder ved at sige rent ud, at Fordringen om Norges Afstaaelse slet ikke var oprigtig ment.[1] Dette kunde ikke blive en Hemmelighed for Karl Johan, som deri fik en fornyet Paamindelse om at være paa sin Post og et Bevis paa, hvor berettiget det havde været fra hans Side at nære Mistillid til de Indflydelser, der kunde gjøre sig gjældende hos Kejseren. Thi denne var virkelig ogsaa selv bleven mere kjølig. Han havde nu forladt sin Hovedstad, hvor Romanzow var bleven tilbage, og skulde forsaavidt synes at være uddraget fra dennes Indflydelse.[2] Men samtidig havde ogsaa andre Paa-

---

[1]) Sørensen l. c. I, 57 flg.

[2]) I en Depesche til Romanzow, dateret Stockholm $\frac{13}{25}$ Februar 1813, berettede Suchtelen, at Engestrøm paa Kongens Vegne havde udtrykt for ham sin Beklagelse over, at ikke Grev Løwenhjelm ligesaavel som Lord Cathcart havde faaet Indbydelse til at ledsage Kejseren, skjønt han rigtignok ikke deri saa nogen Grund til at tvivle om Oprigtigheden af dennes Hensigter. I en Samtale, som Suchtelen nylig havde havt med Kronprinsen, havde denne sagt: „*Quelles que soient les mesures à prendre relativement au Dannemarc, il est donc arrêté, que nous nous porterons directement sur le continent aussitôt, et à mesure, que m'arriveront les troupes que l'Empereur m'a promises, et pour que nous ne perdions rien de la saison, J'espère, qu'on en pressera l'expédition autant que possible. L'aquisition de la Norvège — continua le Prince, en s'animant — ne nous arrêtera pas. L'Empereur de Russie & l'Angleterre me la garantissent; cela suffit, mais il faut de la célérité. L'Empereur Napoléon veut gagner du tems: il se sert de l'Autriche & du Dannemarc pour nous en faire perdre et pour intriguer contre nous. La jalousie de l'une contre la Russie et de l'autre contre la Suède, leur font prêcher notre ambition démésurée. Il est heureux pour l'Autriche, et je l'ai dit au comte de Neipperg, que l'Empereur Alexandre ne l'a pas telle qu'il leur plait de la dépendre. La mienne est celle de réunir la Norvége à la Suède, et Je n'en ai pas d'autre. J'aurai fait alors pour la Suède ce, que Gustave Adolphe & Charles XII n'ont pas réussi de faire. Mon nom alors sera assez marquant dans l'historie de ce pays; Je préfère cette portion de terre ingrate aux plus belles provinces d'Allemagne, parce qu'elle promet à la Suède la surété de son territoire, et. Je n'aurai pas legué à mon fils ni à ma nouvelle patrie une source intarissable de guerre, comme le feroient des acquisitions en Allemagne. Je mourrai avec la satisfaction, que la Suède ne sera plus entrainée malgré elle dans des guerres étrangères sur le continent et non autrement que d'aprés des alliances contractées, sans que le répos interieur du pays en soit troublé. Mais aussi après cela je suis quitte avec la Suède*

virkninger gjort sig gjældende hos Alexander i en for Karl Johan afgjort fiendtlig Retning; under disse var han ikke langt fra at glemme den særegne Betydning, som han selv tidligere ialfald havde været paa Veje til at erkjende, at Erhvervelsen af Norge maatte have for Karl Johan som et Middel til at forsone det svenske Folk med hans Politik. Han ansaa det nu for nok, at Sverige fik en Udvidelse af sit Territorium, og mente, at der kun laa liden Vægt paa, hvorvidt dets nye Besiddelser laa i Vest eller Syd, i Norge eller i Tyskland. Denne Opfatning gjorde ham igjen mere modtagelig for de Anskuelser, som fremholdtes af Romanzows Meningsfæller og alle andre, som vare imod Karl Johan. Imidlertid udtalte dog Kejserens Breve til Karl Johan fremdeles de samme venskabelige Følelser, og da disse virkelig gjøre Indtrykket af at være oprigtig mente, er det rimeligt, at han ikke selv har været sig bevidst, hvor meget han var i Begreb med at forandre sit Standpunkt. I et Brev, som han $\frac{\text{25 December 1812}}{\text{6 Januar 1813}}$ sendte Karl Johan fra Vilna for at meddele Efterretninger fra Krigsskuepladsen, ytrede han saaledes: „*J'ai fait faire les démarches nécessaires à Copenhague, et le chancelier a eu order d'en communiquer le contenu au comte Charles de Løwenhjelm. J'espère, qu'elles produisent l'effet désiré. J'ai lu avec un plaisir infini ce que. Votre Altesse veut bien me dire sur les projets dont nous nous sommes entretenus à Åbo. Je regarderois leur réussite comme un bonheur pour l'humanité d'aprés leurs principes sages et libéraux, que J'aime à reconnôitre en Elle, et je ne puis assez engager V. A. à y donner*

et puis disposer de ma personne. J'ai vouée une amitié sincère à l'Empereur Alexandre. S'il croit avoir besoin de moi, Je Lui montrerai, à quel point Je Lui suis dévoué. Me veut-il pour L'accompagner comme Son ami ou pour marcher comme Son général, Je suis à Lui. Je Vous donne Ma parole, et Vous pouvez l'écrire." Meningen af disse Karl Johans Ytringer kan ikke være nogen anden, end at man først maatte tilfredsstille de Krav fra Sveriges Side, som han ansaa for berettigede, og at han saa kunde optræde med dets Tropper i Kampen for de Interesser, som laa det fjærnere.

toute son attention."[1]) I et senere Brev fra Kalisch af $\frac{28\ \text{Februar}}{12\ \text{Marts}}$ 1813 var han imidlertid mere forbeholden.

Hvad der ved denne Lejlighed blev bestemmende for Karl Johans Holdning, var atter Hensynet til England, fra hvis Regjering General Hope i Februar 1813 ankom som overordentligt Sendebud. Dennes Udtalelser bleve yderligere bekræftede af Pozzo di Borgo, der ogsaa til den samme Tid var i Stockholm, og gjennem sine Samtaler med disse lod Kronprinsen sig forsaavidt bevæge til at forandre sin oprindelige Plan, som han nu vilde rette sit Angreb paa det dansk-norske Monarki mod dettes tyske Landskaber og i det Øjemed landstige med en Hær i Tyskland. Dergjennem kunde han paa en Gang tjene Sveriges særlige og Koalitionens almindelige Interesser. Denne sidste blev omtrent paa samme Tid forstærket gjennem Preussens Tiltrædelse. Til Gjengjæld for den Villighed, Karl Johan paa denne Maade havde vist, opnaaede han ved Traktaten med England af 5 Marts 1813 ogsaa dette Lands Løfte om Norge. Men tiltrods for den forøgede Sikkerhed, som dette skulde synes at byde ham, var hans Stilling i Virkeligheden meget forandret, idet Omstændighedernes Tryk havde tvunget ham til at opgive det Standpunkt, han først havde indtaget. Han var nu faktisk tvungen til at kaste sig ind i Krigen uden at have faaet, hvad han oprindelig havde fastsat som sin Betingelse. Den Frygt, som han altid havde næret for, at man i dette Tilfælde vilde unddrage ham, hvad han fordrede, naar det endelige Opgjør skulde holdes, maatte saaledes vinde i Styrke, fornemmelig da ogsaa den østerrigske Regjering begyndte at vise en stærk Lyst til at tage sig af Frederik VI's Sag. Da samtidig denne endelig selv viste sig tilbøjelig til at gaa ind i Koalitio-

[1]) I en Depesche af $\frac{1}{3}\frac{9}{1}$ Decbr. 1812 paalagde Romanzow Gesandten i Kjøbenhavn Lizakewitz, at understøtte de Skridt, Oxenstjerna vilde gjøre for at bevæge Danmark til at slutte sig til de Allierede, da dette derigjennem vilde være sikkert paa „*un accroissement de puissance*", der skulde være mere end den blotte Erstatning for Norge, som maatte blive Sveriges Løn.

nen og derved drage dennes Sympathier fra Sverige, bleve Karl Johans Udsigter end mere forværrede.[1])

Ved det østerrigske Hof repræsenteredes Sverige ved sin Chargé d'affaires, Kristian Bernhard von Hegardt, Danmark-Norge af Grev Kristian Bernstorf. Af Hegardts Depescher fremgaar det, at disse to Diplomater i Løbet af Vinteren 1812—1813 oftere maa have truffet sammen og ført Samtaler med hinanden om Sagernes Stilling. Af alle den Tids svenske Diplomater synes Hegardt at have havt den mindst behagelige Post, ved et Hof, som fremfor alle andre maatte betragtes som Ultralegitimitetens Forkjæmper, og som i Metternich havde en fuldblods Repræsentant og Talsmand for denne Stemning. Ingen af de Regjeringer, som efterhaanden sluttede sig til Koalitionen mod Napoleon, var i den Grad, som den østerrigske, imod Karl Johan, og derfor fik ogsaa Sveriges Gesandt i Wien en meget vanskelig Stilling. Hegardt var ogsaa en Mand, som nød en vis Anseelse inden det svenske Diplomati, men var dog neppe nogen særdeles fremragende Personlighed. Karl Johan synes heller ikke altid at have været tilfreds med den Maade, hvorpaa han optraadte under de daværende Forhold. I ethvert Tilfælde var vistnok Hegardt den dansk-norske Gesandt temmelig underlegen. Paa en Tid, da hverken Udenrigsministeriet i Kjøbenhavn eller de fra dette udsendte diplomatiske Repræsentanter i Regelen varetoge sit Lands Interesser paa den Maade, som krævedes af de vanskelige Tidsforhold, dannede Grev Bernstorff en hæderlig Undtagelse. Skjønt han ingenlunde var sin store Faders jævnbyrdige, indtog han dog en hæderlig Plads blandt sin Tids Diplomater og udfoldede netop under den politiske Krise i 1813 en betydelig Virksomhed. Navnlig synes han at have forstaaet at benytte Metternichs gunstige Stemning til at modarbejde Sveriges Planer om at opløse det dansk-norske Monarki og var derved Karl Johan højst ubelejlig, saa meget mere som ogsaa den afsatte svenske Konge, Gustav IV Adolf, der nu flakkede om i Tyskland, havde fundet paa at sætte sig i Forbindelse med ham.

---

[1]) Smlgn. Sørensen l. c. I, 64—69.

Uagtet Hegardts Depescher i det hele taget ikke kunne siges at kaste synderlig nyt Lys over den politiske Situation, levere de dog enkelte Bidrag til at forstaa denne, hvorfor vi her skulle levere et Uddrag af dem for Maanederne Januar til Marts 1813. I en Depesche af 12 Januar forespurgte han sig om Sammenhængen med en i nordtydske Blade indrykket Proklamation, der paastodes at være udstedt af Karl Johan. Denne lød efter den medfølgende Afskrift saaledes:

Copie.

Proclamation prétendue du Prince Royal de Suède à la nation.

Lorsque la nation Suédoise, l'une des plus anciennes et des plus respectables de l'Europe, daigna m'assurer la succession au trône de Suède, je quittai mon pays natal pour me rendre sur les côtes de la Baltique et me dévouer de toute mon âme à ma nouvelle patrie. Dès ce moment tout Suèdois est devenu membre de ma famille, et en travaillant à la prospérité de la Suède, je ne fais que remplir mon auguste vocation. Ce n'est point par un acte de volonté arbitraire, ni par l'effet de mes insinuations, mais parceque l'intérêt de ses peuples lui en fait une loi, que le Roi, notre maître, m'a ordonné de mettre l'armée sur pied de guerre, afin d'être en état, en cas de besoin, de combattre l'ennemi commun du Nord de l'Europe. En me mettant à la tête des braves Suédois pour guérir, de concert avec la Russie, les plaies, qu'une querelle antérieure a faites à la prosperité de la Suède. La France n'aura pas droit de m'accuser de perfidie envers elle; car c'est avec le consentiment de son souverain, que je partage maintenant les intérêts d'un peuple, dont la situation politique ne lui permet pas d'être continuellement en guerre avec les puissances maritimes de l'Europe. D'ailleurs une alliance avec le mâitre de l'Europe méridionale seroit loin d'assurer l'existence de la nation Suédoise; car initié naguères dans les plans de l'homme le plus ambitieux et le plus insatiable de son siècle, j'ai eu assés d'occasions de me convaincre que ce n'est point en s'alliant avec lui, mais en lui opposant la force, qu'on peut mettre des bornes à ses prétentions. Stockholm au mois de Novembre 1812.

Det synes, som om Hegardt først gjennem Grev Bernstorf fik

Underretning om de fra svensk Side indledede Underhandlinger om Afstaaelsen af Norge. I en Apostille af 24 Februar skriver han saaledes: „*Le comte de Bernstorf m'a confié, que la Suède a exigé de sa cour la cession de la Norvége et une réponse cathégorique dans quinze jours. Il s'est beaucoup repandu sur ce sujet, et il me parut être affecté d'un pressentiment du malheur de sa patrie. J'ai èvité de discuter cette matière délicate, disant que j'espérois que s'il y avoit des différends entre nos deux cours, ils seroient terminés à l'amiable; que la cession de la Norvége seroit bien le plus sûr moyen de consolider une amitiè sincère et durable entre elles; que le Dannemarc pourroit être indemnisé d'un autre côté, et que j'étois bien persuadé, que si le Roi désire l'acquisition de la Norvége, ce n'étoit sûrement pas par des vues d'aggrandissement et encore moins pour affaiblir le Dannemare, mais parceque la sureté de la Suède et le bien commun du Nord l'exigent impérieusement.*“ I en senere Depesche af 12 Marts 1813 skriver Hegardt: „*Le comte de Gottorf a encore différé son voyage pour Vienne, et il est retourné de Herrnhut à Francfort. Il a écrit au comte de Bernstorf et l'a chargé de vendre à 2700 ducats le grand solitaire, qu'il déposa à la trésorerie impériale lors de son dernier séjour ici l'année passée.*“ I en Apostille af 20 Marts heder det: „*Le comte de Bernstorf m'a dit hier que suivant ses dernières nouvelles de Copenhague, il regardoit les démêlés survenus entre les cours de Suède et de Dannemarc comme presque entièrement apaisés; le Prince Royal de Suède s'étant désisté, comme il disoit, de ses prétentions vis-à-vis du Dannemarc, du moins pour le présent, et que le comte Løwenhjelm étoit venu pour annoncer à S. M. l'Empereur de Russie cette résolution de la cour de Suède; ainsique la nouvelle, que 30,000 Suédois étoient prêts à s'embarquer pour faire une descente en Allemagne, en faveur des Russes. Je lui ai repondu, que j'ignorois et les démêlés et la manière dont ils ont été terminés, mais que si des troupes Suèdois débarquoient en Allemagne pour faire cause commune avec les Russes, je devois présumer que le Dannemarc avoit donné une garantie suffisante quelconque de sa conduite pour rassurer la Suède à tout événement que les vicissitudes de la guerre pourroient amener; sans*

quoi il me parait que la neutralité du Dannemarc seroit dans ce cas plus nuisible à la cause commune et pourroit devenir plus pernicieuse aux intérêts de la Suède que ne le seroit une guerre ouverte. Le comte de Bernstorf ne semble pas douter, que le Dannemarc ne puisse obtenir de la Grande Bretagne la paix et une neutralité parfaite, et il ne croit pas, à ce qu'il dit, que sa cour ait voulu jusqu' ici entendre parler d'alliance et de coopération envers la France". I en Apostille af 24 Marts berettede Hegardt, hvorledes han efter Samraad med den preussiske Gesandt, Baron von Humboldt, havde undladt at gjøre Visit hos den franske Ambassadør, Grev de Narbonne. I den Anledning har Karl Johan senere hen *in margine* nedskrevet følgende Ord: „*Le chargé d'affaires a bien fait de s'abstenir de rendre visite à l'ambassadeur de France; il auroit agi sagement, s'il n'avoit pris conseil que de sa propre digneté. Car il est surabondant de consulter un ministre étranger, malgré que ce ministre ait les mêmes intérêts qu'a la Suède.*" I en Depesche af 27 Marts skriver Hegardt: „*Avant-hier, après-midi, Mr. le comte de Gottorf arriva inopinement à la Vienne. Il descendit à une auberge et se rendit chez le comte de Bernstorf, ministre de Dannemarc, où il passa la soirée. Il parait que le comte de Gottorf se propose de faire un séjour de quelque durée ici, puisqu'il cherche un logement dans une maison particulière.*" Endelig er der en Depesche af 31 Marts, hvori det berettes, at Greven af Gottorp fremdeles var i Wien, hvor han daglig havde Spadsereture med den dansk-norske Gesandt, og at han nu tænkte paa at drage til Jerusalem. I en Apostille af samme Dag omtales først flere Træk af den ulykkelige Fyrstes Maade at optræde paa, hvorefter det længere nede heder: „*L'on se plait à dire que l'Angleterre a offert à la Suède l'île de la Guadeloupe, moyennant quoi le Roi renonceroit à ses prétentions à la Norvège. J'ai bien appris à me défier de tout ce qu'on débite sur les affaires de la Suède. Beaucoup du monde ici, qui ne sont pas du peuple, s'imaginent que la Suède est guidèe encore dans sa politique par une haine ou une animosité aveugle contre la France ou plutôt contre l'Empereur Napoléon et ils semblent s'attendre qu'elle servira par cette raison gratuitement les intérêts de*

ses alliés sans avoir égard aux siens propres et qu'elle doit s'éstimer asséz heureuse, si l'on lui donne pour récompense une île aux Indes occidentales à garder." Ogsaa her har Karl Johan *in margine* tilføjet nogle Bemærkninger, der imidlertid ere nedskrevne i et saadant Hastverk, at de kun med Vanskelighed lade sig udtyde. Meningen er, at Sveriges eneste Interesse, hvortil det under de daværende Forhold maatte tage Hensyn, var at sikre sin Fremtid gjennem en Forening med Norge.

Den østerrigske Regjering viste sig nu meget ivrig for at tage sig af Danmarks Sag og sendte endog en Diplomat til London for at virke for dettes Interesser; men denne kom dog først frem, efterat den svensk-engelske Traktat var afsluttet. Til England stod efter denne Begivenhed Karl Johan i et overmaade godt Forhold, der maatte berøve den dansk-norske Regjering alle Forhaabninger om, at England vilde gjøre noget for at sikre Monarkiets Integritet. Men hvad den saaledes syntes at tabe paa den ene Kant, blev igjen tilsyneladende vundet paa en anden, idet den russiske Kejser under det stadige Tryk fra Østerriges Side viste sig mere og mere velvillig stemt mod Danmark. Medens Karl Johan nu maatte træffe sine Forberedelser til, naar Vaaren kom, at gaa over Østersøen og der angribe den franske Hær i Forening med de russiske Troppekorpser, som efter den oprindelige Bestemmelse skulde have været anvendte mod Danmark eller Norge, vare Udsigterne til at naa det Maal, som han havde sat sig, alt andet end lyse. Sveriges mægtige Allierede (eller tilkommende Allierede) vare lidet tilbøjelige til at se dets Politik i et andet Lys end det, som passede med deres egne Interesser, og vilde af den Grund ikke anerkjende dets Ret til at arbejde for, hvad der efter Karl Johans Opfatning skulde tjene til dets egen Sikkerhed. Det var fra Ruslands og Østerriges Side ikke Hensynet til det Uretfærdige i at sønderrive det dansk-norske Monarki, som her paavirkede deres Holdning; for Rusland var det Ønsket om at sikre sig Danmarks Medvirkning hurtigst mulig, der bragte dets Kejser til at stille sig mere tilbageholden lige overfor ældre Forpligtelser, medens Østerriges Holdning nærmest har været bestemt af en overdreven

legitimistisk Uvilje mod Karl Johan. Dennes Stilling var saaledes meget vanskelig, og han maatte opbyde hele sin Forsigtighed for ikke at miste, hvad han havde betinget sig, forinden han endnu havde faaet det.

Den ialfald tilsyneladende gunstige Stemning for Bevarelsen af det dansk-norske Monarki mod at give Sverige Erstatning paa andre Maader, der nu var bleven den herskende hos Kejser Alexander, viste sig snart af et meget paafaldende Skridt. Der ankom nemlig den 25 Marts 1814 en russisk Afsending til Kjøbenhavn, Fyrst Sergé Dolgorucki, hvis officielle Instruktioner rigtignok i det væsentlige vare i Overensstemmelse med de forhen trufne Aftaler mellem Sverige og Rusland, men som ved Siden deraf optraadte paa en Maade, der indgav den danske Regjering Forhaabninger om, at Kejser Alexander ikke tænkte sig disses Opfyldelse som en uundgaaelig Nødvendighed, men væsentlig vilde søge at vinde Tid, for siden at kunne afspise Sverige med en Erstatning paa Bekostning af en anden Stat. Kong Frederik VI, hvem Tanken paa en Afstaaelse af hans norske Rige var yderst pinlig, fattede af den Grund nyt Haab om at kunne bevare sine Stater udelte i den forestaaende Krise, medens Karl Johan blev yderst bekymret over de Efterretninger, han modtog fra Kjøbenhavn, da Dolgorucki paa Grund af de Baand, som en Gang vare knyttede mellem deres Regjeringer, ikke vel kunde undgaa at give det svenske Sendebud Meddelser om de Forhandlinger, som han officielt skulde indlede med den dansk-norske Udenrigsminister. Det heder, at han skal have været en Ven og Slægtning af Rosenkrantz, der ogsaa fra sit tidligere Ophold i St. Petersburg havde bevaret Forbindelser ved det derværende Hof og i Regjeringskredsene, og som selv var gift med en russisk Dame.

Karl Johan modtog sandsynligvis de første Underretninger om dette nye russiske Sendebuds Ankomst til Kjøbenhavn gjennem sine derværende hemmelige Agenter. Under 31 Marts 1813 skrev ogsaa den svenske Chargé d'affaires, Lorichs, en Indberetning om sine Samtaler med Dolgorucki og om, hvad det lykkedes ham at faa ud af denne, som efter Lorichs's egne Ord i det mindste tilsyne-

ladende havde vist ham *beaucoup de confiance* og for ham *détaillé l'objet de sa mission.* Dolgorucki gik endog saa vidt som til at meddele ham Indholdet af den Verbalnote, som han havde maattet overlevere Rosenkrantz, da denne udtrykkelig havde forlangt en saadan, uagtet der efter den oprindelige Bestemmelse kun skulde været ført mundtlige Forhandlinger. I denne Verbalnote erklærede Fyrsten, *que de concert avec les ministres de Suède et d'Angleterre, L'Empereur se désistoit en quelque manière des prétentions insinuées précédemment par rapport à la cession de la Norvége à la Suède*; *il ne désirait en ce moment que la coopération efficace du Dannemarc pour combattre un ennemi, qui étoit le sien aussi bien que celui de toute l'Europe, puisque la France avoit également offert à la Suède la Norvége pour la détacher de l'alliance avec la Russie, et il montroit la différence qu'il y avoit aux mêmes propositions, faites dans le tems, par son souverain. Celui-ci offroit de garantir à S. M. Danoise l'occupation de toutes les villes Anséatiques; il exceptoit naturellement le Hanovre; mais il ajoutoit tout le c. d. royaume de Hollande ou pour garder ces états comme parties intégrantes du Dannemarc ou pour servir d'indemnités pour les cessions, qu'on pourroit lui demander d'un autre côté.* Dolgorucki havde endvidere fortalt Lorichs, *que Mr. de Rosenkrantz, Norvégien lui-même, avoit surtout reçu avec un grand plaisir l'assurance, que l'on abandonnoit pour le moment, qui regardoit ce pays*; *mais il ne me parait pas* — tilføjer Lorichs — *qu'on se soit encore décidé ici.* Han omtalte ogsaa, at Dolgorucki muligvis var bestemt til at afløse den affældige russiske Gesandt i Kjøbenhavn, Lisakewitz, der selv var meget afholdt i Danmark og gjorde meget af dette Land [1]).

Da Dolgorucki kort efter modtog Rosenkrantz's Svar i en lignende *communication verbale* af 27 Marts, meddelte han ogsaa Lorichs en Afskrift af denne. Det heder heri: „*Le Roi a vu avec beaucoup de satisfaction, que l'adhésion de S. M. Impériale aux désirs manifestés par le Roi de Suède de posséder la Norvège n'a*

[1]) Sørensen, l. c. I, 100 flg.

été motivée que par une supposition erronée à l'égard de la conduite, que tiendroit le Dannemarc dans la guerre qui venoit d'éclater entre la Russie et la France, et par une manière de se réprésenter l'importance de la Norvége, qui ne repond point au prix, que le Roi met à la conservation de ce royaume. Mr. de Rosenkrantz ne peut donc que recommander instamment à Mr. le Prince Dolgorucky de réprésenter à son auguste souverain, combien il importe, qu'il ne soit plus fait mention de la cession de la Norvége de la part de la Suède et ses alliés, sinon en comprenant ce royaume nommement dans la garantie, que S. M. l'Empereur donnera au Roi de l'intégrité de tous ses états, à l'occasion des mouvemens que S. M. consentira à faire faire à une partie de ses troupes, après que la paix ou les préliminaires de paix seront conclus avec la Grande Bretagne, qui garantira également au Roi la paisible possession de tous ses états, la Norvége y comprise. Avant que le Dannemarc soit rassuré du côté de la Grande Bretagne par le rétablissement des relations d'amitié avec elle, le Roi ne se trouve point en état de Se prêter à ce que l'Empereur vient de Lui proposer. Il ne peut absolument pas rester en guerre avec l'Angleterre et en même tems se livrer à une entreprise, qui auroit une tendance, tout-à-fait opposée: først naar Englænderne stansede sine Fiendtligheder, kunde Kongen sende sine Tropper ind i Hamburg og Lübeck og lade dem gaa over paa den venstre Elbbred, forudsat, at Rusland og England vilde yde Understøttelse i Penge: *Il dépendra sans doute de l'auguste souverain de Mr. le Prince Dolgorucky d'accélérer par son influence sur le gouvernement Anglais le moment, où le Roi pourra se trouver à même de donner à Sa Majesté Impériale une preuve aussi évidente de la confidance qu'il place en elle, que de Son invariable attachement et amitié pour ce souverain, son parent.* Idet nu Kongen af Danmark ønskede at overbevise Kejseren om sin Oprigtighed, gjorde han sig en Fornøjelse af gjennem Fyrst Dolgorucki at lade ham vide, at saafremt Afslutningen af en endelig Fred skulde foranledige altfor mange Vanskeligheder, var han alligevel villig til at slutte Præliminærfred paa Vilkaar af Fiendtlighedernes Ophør, fuld Frihed for Handelen, Tilbagegivelsen af alle Danmarks

Besiddelser, deriblandt Anholt og Helgoland, gjensidig Garanti for samtlige til begge Stater hørende Lande, derimellem ogsaa Norge, Flaadens Tilbagegivelse og Erstatning for Ødelæggelsen paa Kjøbenhavns Værfter; derhos vilde Kongen ikke, at Fredsunderhandlingerne skulde føres i Stockholm, (saaledes som den engelske Regjering tidligere havde anvist ham), da han hverken var i Krig med Sverige eller Rusland, hvorimod han gjerne vilde underhandle under russisk Mægling, ligesom han med Erkjendtlighed erindrede, at Kejseren i sin Tid havde erklæret, at han ikke vilde slutte Fred med England uden at skaffe Danmark Oprejsning *(réparation)*. Saafremt derfor den engelske Gesandt i St. Petersburg skulde være bemyndiget til at aabne Underhandlinger om en Præliminærfred, skulde ogsaa Grev Karl Moltke faa en lignende Fuldmagt til at underhandle om en saadan som dansk Befuldmægtiget.

Uagtet Dolgorucki paa denne Maade syntes at optræde med den mest fuldstændige Aabenhed ligeoverfor Sveriges Repræsentant, havde imidlertid hans Optræden i Kjøbenhavn Virkninger, der overbeviste Karl Johan om, at hans Allierede ikke længere var ligesaa villig som før til at imødekomme hans Fordringer. Ligesom Kong Frederik VI og Rosenkrantz med deres Omgivelser havde faaet den Opfatning af hans Sendelse, at Rusland nu var villigt til at lade det dansk-norske Monarki bestaa i dets gamle Omfang, havde Karl Johan og den svenske Udenrigsminister, Grev Engestrøm, dannet sig en lignende Mening om Betydningen af det Omslag, der saaledes ytrede sig i den russiske Politik, med dets rimelige Følger. Lorichs havde, som omtalt, meget hurtig underrettet Udenrigsministeriet i Stockholm om, hvad Ruslands nye Udsending foretog sig i Kjøbenhavn, og der indløb snart nye Meddelelser, der bekræftede hans Oplysninger. Rosenkrantz begyndte igjen at fatte nyt Mod og som en Følge deraf ogsaa at føre et mere tillidsfuldt Sprog og tilstillede endog under 10de April som Svar paa en Henvendelse fra Grev Engestrøm denne en Note, hvori han i en meget fast Tone protesterede mod alle Forslag om en Deling af det dansk-norske Monarki og forsvarede Berettigelsen af sin Konges Politik. Det heder i denne Note: *„Le malheur le*

plus grand pour un état c'est de renoncer à son indépendance en cédant à des réprésentations, qui tendent à la déstruction de celle-ci. C'est ce principe qui a guidé mon souverain depuis qu'il s'est vu attaqué par la Grande Bretagne. La Suède, malgré sa position géographique, avait déclaré la guerre à la Grande Bretagne, dès qu'elle fut sommée par l'Empereur des Français de la faire", medens Frederik VI ikke havde bestemt sig for en saadan Krigserklæring før efter sin Hovedstads Bombardement: *Vous me citerez, s'il Vous plait, Monsieur, le souverain, qui a agi avec plus de fermeté, malgré qu'il fut surpris à l'improviste! — — — Avec la même fermité S. M. résistera à toute entreprise formée contre la sureté de ses sujets. Elle n'a point adopté le principe, qu'ils puissent être troqués contre des étrangers, comme on échange des meubles, ou comme on troque un troupeau contre un autre. Cette doctrine est trop en opposition au rétablissement de l'indépendance des souverains et du bonheur des peuples, que le Roi souhaite de voir s'effectuer, pour que S. M. ait pu l'adopter.* Kongen betragtede sine og de svenske Staters nuværende Grænser *comme suffissamment naturelles. Je ne conçois point ce que Votre Excellence entend par la dénomination de presqu'île Scandinave; mais si des pays limitrophes, entourés en partie par la mer, et qui obéissent aux sceptres respectifs de S. M. et du Roi du Suède, y sont susentendus, je puis assurer, que le Roi, mon maître, prend à la prosperité de l'un et de l'autre de ces pays autant d'intérêt que sa Majesté Suédoise. S. M. ne s'est point séparée de l'Europe. Elle compte sur l'amitié des souverains,* som ogsaa gave ham stadige Beviser paa sin Interesse for Bevarelsen af hans Stater. *S'il y en a qui ont diposé d'une partie de Ses états, sans en être en possession, aussi peu que des provinces, qu'ils prétendent Lui assigner à leur place, S. M. S'opposera à l'execution de ce plan avec la confiance, que Lui inspirent la justice de Sa cause et l'attachement de Ses sujets. Elle n'achetera point les intérêts de Ses peuples.* Rosenkrantz forsikrede, at dette var første Gang, han af Engestrøms Brev havde erfaret, *que l'on prétend en Suède, que le langage que la cour de Stockholm a*

tenu au cabinet de Tuileries, a fait nâitre des projets de partage de la Suède. Rien de pareil n'a jamais été porté à la connaissance de ma cour, et elle a encore moins acquiescé à un plan de de cette nature. Le gouvernement Danois n'a point commis des hostilités contre la Suède, malgré que l'engagement, pris par elle, de tenir les vaisseux de guerre Anglais éloignés de la côte et des ports de Suède n'a en aucun tèms été rempli."

Det viser sig af dette Brev, at man nu i Kjøbenhavn havde begyndt at betragte Forholdene med større Tillid, og at Dolgoruckis Sendelse havde fremkaldt større Forhaabninger, end det kunde synes berettiget af det med denne officielt angivne Øjemed. Efter hans Meddelelser i Verbalnoten til Rosenkrantz skulde Spørgsmaalet om Norge kun været udsat, men han maa utvivlsomt i sine mundtlige Udtalelser have givet Forsikringer, der gik langt videre. Det er vel meget tvivlsomt, i hvilken Udstrækning Kejseren har ønsket, at hans Repræsentant skulde vække saadanne Forhaabninger hos det Monarkis Regjering, til hvis Sønderlemmelse han kort forud havde givet sit formelige Samtykke; men det viser sig dog af det Indtryk, som Dolgoruckis Sendelse fremkaldte, ved at vække nyt Mod og ny Selvtillid i Regjeringskredsene i Kjøbenhavn, at denne for sit eget Vedkommende har troet at kunne drage den Slutning af sin Kejsers øjeblikkelige Stemning, at al Fare for det dansk-norske Monarki var over, naar blot Frederik VI hurtigst muligt sluttede sig til Koalitionen mod Frankrige. Denne Betingelse var ogsaa let at opfylde, og i Haabet om derved at have reddet alt bestemte ogsaa Kongen og hans Regjering sig for at gaa over paa den modsatte Side for gjennem sin Tilslutning til Rusland og dets Allierede at afværge Følgerne af den svenske Politik. Hvis dette virkelig var bleven udført, var Karl Johan efter al Sandsynlighed gaaet glip af sit Maal; for ham hang nu alt i et Haar.

Fyrst Dolgorucki troede selv, at han havde faaet Frederik VI bestemt til at slutte sig til de Allierede. I en Skrivelse til den russiske General Tettenborn af $\frac{29 \text{ Marts}}{10 \text{ April}}$ 1813 meddelte han denne,

at Kongen *vient de se réunir à la bonne cause. Le colonel Hafner* heder det her videre, *Vous a déjà informé, qu'une division Danoise, forte de 10,000 hommes, sera prête à occuper Hambourg, Lübec et Travemünde, désque Vous l'aurez requise.* I en Skrivelse, som han den følgende Dag sendte til Suchtelen, ytrede han ligeledes, at hans Mission allerede havde *obtenu un succés signalé et prononcé*, idet Danmark havde sluttet sig til den gode Sag: *Sa Majesté Danoise, quoique transmise dans une position trés-critique et pénible, par le peu de facilité qu'éprouve la conclusion de paix, si desirée de Sa pays avec la Grande Bretagne,* havde den foregaaende Dag befalet, at 10,000 Mand danske Tropper skulde besætte Hamburg og Lübeck, saasnart det forlangtes af Chefen for den russiske Styrke i Nordtydskland. *Cette prèmiere démarche,* heder det dernæst, *mais décisive en notre faveur ne tardera pas d'acquérir toute l'étendue d'énergie désirée, aussitôt que S. M. Danoise pourra compter sur Sa réconciliation avec l'Angleterre, dont elle éspère pouvoir en peu Se féliciter, grace à la toute puissante intervention de notre auguste souverain, Son parent et Son allié.* Den samme Dag modtog Dolgorucki selv en Note fra Rosenkrantz, hvori denne ytrede, at han havde erfaret, *que les Suèdois ne se sont pressés de paraître sur l'Elbe. Il dépendra donc absolument du général Tettenborn de s'arranger avec nos officiers pour faire occuper les villes de Lübec et Hambourg par les troupes du Roi et de cette manière nous mettre en évidence. Il est vrai, que la position, qu'occupe une brigade Danoise près de Hambourg et la présence dans l'Elbe de nos chaloupes canonières couvrent déjà suffissament la ville de Hambourg; mais il me semble, qu'il peut Vous intéresser personnellement de voir prouvé par le fait, que le Roi s'est departi par le fait du mantien de la neutralité, que S. M. avoit embrassée.* I en Skrivelse til Tettenborn af $\frac{2}{14}$ April 1813 udtalte Dolgorucki endvidere, at Øjemedet med hans Mission havde være at opfordre Kong Fredrik VI *à occuper Hambourg, Bremen et toutes les villes Anséatiques de la mer Allemande, même la Hollande, soit pour les posséder à jamais, soit enfin d'avoir entre ses mains une garantie des avantages, dont à l'epoque de la paix Il jugera convenable de Se récuperer des dé-*

penses, des sacrifices et des efforts, qu'il aura faits. Dette var Grunden til de Forslag, som den danske Oberst Hafner havde fremsat; nu maatte han (Dolgorucki) paalægge Tettenborn at *faire occuper le plutôt possible par les troupes Danoises les villes de Hambourg et de Lübec et cela avant l'arrivée des Suédois. Il est instant, que le Dannemarc soit compromis vis-à-vis la France d'une manière positive.* — Til denne Række af Skrivelser slutter der sig endnu en fra Rosenkrantz til Dolgorucki af 19 April 1812, hvori han udtalte, at Besættelsen af Lübeck med en liden dansk Garnison *ne sauroit que produire le meilleur effet en faveur du but, que nous affectionnons tous.* Hvis derimod de svenske Tropper kom ind i Lübeck, *l'occupation par elles de cette ville, située au milieu du territoire de Holstein, nécessiteroit la retraite des troupes Danoises de la position, qu'elles occupent maintenant près de Hambourg, dans laquelle leur présence a été si salutaire, pour inspirer la confiance à ceux qui sont chargés de la défense de cette ville.* I Lübeck vilde Svenskerne afskjære for de ved Hamburg staaende danske Tropper *la retraite sur le Holstein et la communication avec ce pays.* Det vilde derfor være hensigtsmæssigt at gjøre Tettenborn opmærksom herpaa, især da de sidste Efterretninger fra Stockholm viste, at Kronprinsen af Sverige kun tænkte paa at angribe de danske Besiddelser.

Karl Johan var, medens dette foregik, fremdeles i Sverige og foretog bl. a. i anden Halvdel af April en Rejse henimod den norske Grænse. Allerede den første Efterretning om Dolgoruckis Ankomst og Indledningen af de nye direkte Underhandlinger mellem hans Allierede og Hoffet i Kjøbenhavn havde her vakt hans Mistanke, og han var derfor strax paa sin Post. Hans Følelser i den Anledning fandt bl. a. sit Udtryk i et længere Brev, som han under den omhandlede Rejse tilskrev Sveriges Gesandt i London, Friherre Rehausen, fra Venersborg 30 April. Han paastod heri, at Dolgorucki ikke havde handlet i Overensstemmelse med de Forpligtelser, hvori Rusland stod ligeoverfor Sverige: *s'il a parlé de la cession de la Norvége, il l'a fait d'une manière vague et insignifiante; il s'est beaucoup étendu sur la restitution de la flotte et sur les*

avantages que le Dannemarc pourroit obtenir de l'Angleterre et de la Russie, der alene disponere over Tyskland; derfor havde han beklaget sig over ham for Kejseren: *Vous connoissez bien que personne, Monsieur, le danger imminent, que couroit l'empire Russe à l'ouvertoure de la campagne. Ces dangers s'accrurent du moment que l'Empereur Napoléon entra à Moscow; une simple adresse, faite alors à la Nation Finnoise, soulevait (sic) toute la population. Loin de faire usage de ces armes et de tant d'autres existantes au sein de la Russie*, uden at ophidse Tyrker og Polakker, og tiltrods for de Vanskeligheder, som der var ved at faa Svenskerne til at opgive sin nationale Fordom mod Rusland, blev Regjeringen trofast paa dettes Side, idet den kun forlangte at faa Norge som en Erstatning for Finland. Idet nu Frederik VI sendte Grev Bernstorf i en overordentlig Sendelse til London (smlgn. S. 48), havde han kun til Hensigt at vinde Tid, idet det Sprog, som i St. Petersburg førtes af Blome, i Kjøbenhavn af Rosenkrantz, viste, hvormeget Danmark ventede sig af de Forlegenheder, som det kunde berede for den engelske Regjering. Imidlertid var det dog Kronprinsens Tanke, idet han stolede paa den engelske Nations og Prinsregentens Lojalitet, at indskibe sig om nogle Dage. *Insistez*, heder det saa videre, *que Mr. de Bille et Bernstorf soyent renvoyés de l'Angleterre, jusqu'à ce qu' Alquier le soit de Copenhague; c'est alors — et seulement alors — que nous pouvons croire, que le gouvernement Danois est de bonne foi, et qu'il veut négocier sur la base de la cession de la Norvége.*

Som det var udtalt i dette Brev, havde Karl Johan ogsaa beklaget sig for Kejseren af Rusland over Dolgoruckis Optræden. Dette kom Kejseren meget ubelejligt, da han ikke havde beregnet, at hans umiddelbare Henvendelse til Hoffet i Kjøbenhavn skulde kunne fjærne ham fra hans ældste Allierede. Der vil sandsynligvis altid blive noget uforklarligt ved Kejserens Holdning paa dette Tidspunkt; men det kan dog formodes, at han ikke havde anet, at Dolgorucki skulde gaa videre end til mundtlige Meddelelser, der hverken kunde kompromittere eller binde. I det Sted havde nu hans Udsending ikke alene indladt sig paa at give vidt-

gaaende skriftlige Tilbud, rigtignok under Formen af Verbalnoter, og i sine mundtlige Udtalelser gaaet endnu videre. Mellem denne Opførsel og den personlige Følelse for Karl Johan, som fremlyser af Kejserens Breve fra samme Tid, var der en altfor paafaldende Modsætning. Kejseren havde saaledes i et Brev fra Kalisch af $\frac{\text{25 Marts}}{\text{6 April}}$ 1813 udtalt sin Glæde over det „*belle réponse*", som Kronprinsen havde givet Kejser Napoleon, og sit Haab om snart at se ham paa Fastlandet for der at bringe sine militære Talenter i Anvendelse. Det heder ogsaa i dette Brev: *Quant à l'article du „Times", il n'a pu faire aucun effet sur moi; car les sentimens du Roi et ceux de V. A. Me sont trop connus pour que J'y aye prêté la moindre attention.*

Endnu langt mere imødekommende udtalte Kejseren sig i et meget langt Brev, hvori han besvarede Karl Johans Meddelelse om, at de svenske Tropper vare i Begreb med at gaa over til Tyskland. Kejseren stod da, som det bl. a. fremgaar af en Apostille fra Grev Løwenhjelm af 5 April, i den Tro, at Kronprinsen afgjort havde forpligtet sig til at vende sig først mod Tyskland og opsætte Angrebet paa Sjæland til en senere Tid.[1] Dette Brev lyder saaledes:

Monsieur Mon Frère & Cousin! Mr. le Comte de Løwenhjelm M'a remis la lettre de Votre Altesse Royale en date du 6 Avril. J'y réponds sans le moindre délai, car J'ai vivement à coeur de Lui exprimer, combien la nouvelle du débarquement des troupes Suédoises M'a causé de satisfaction. Elles ne pourroient arriver en Allemagne dans un moment plus opportun. Cé que le Comte Løwenhjelm aura assurément mandé à Votre Altesse Royale, ce qu' Elle aura appris directement de nos opérations en Allemagne, tout Lui prouvera que pour ne point compromettre les mouvemens, que commandent toute les considérations militaires et politiques, il est de toute nécessité de tenir concentrées sur Mon aile gauche des

[1]) Schinkel, VII, 359. Sørensen (l. c. I, 104) synes at have en Fortolkning af de der forekommende Udtryk om Anvendelsen af det Karl Johan lovede russiske Hjælpekorps, der neppe kan være den rette.

masses imposantes. Rien ne seroit donc plus à désirer, ni plus utile pour le but général à poursuivre que de voir lès troupes, qui vont s'illustrer sous le commandement de Votre Altesse Royale servir d'appuy aux corps volants, que J'ay envoyés dans le Nord de l'Allemagne. Grossissant à mesure qu'elles avanceront, elles menaceroient immédiatement les communications & le flanc gauche des armées principales, que Napoléon rassemble sur le Mein. D'après toutes les probabilités & les meilleures notions, venus de Paris, il est sur le point de prendre l'offensive en partant de Würtzbourg. Tel sera l'état des choses, lorsque Votre Altesse Royale débarquera. Le corps de troupes, qu'Elle amène, place immédiatement dans la balance un poids d'autant plus préponderant, que Ses vues nobles & élévées pour la bonne cause & les ressources de son génie militaire ajouteront toute la force morale à la supériorité du nombre. Votre Altesse Royale pésera ces considérations & Elle Me dira avec la franchise, que J'envisage comme le premier attribut des liens, qui nous unissent, si d'aprés les opérations, qu'annoncent les préparatifs de Napoléon, Je puis Me permettre de faire un détachement quelconque vers le Holstein; si en second lieu une expédition de ce genre seroit sans danger, vu que Davoust occupe encore le Hannovre avec un corps considérable, & qu'en passant l'Elbe il pourroit prendre à dos toutes les troupes que Votre Altesse Royale feroit avancer dans le Holstein, si finalement l'intérêt exclusif n'est point de frapper le coup principal avant de tourner les armes contre le Dannemarc. La Norvégè est garantie à la Suède. Elle l'est d'une manière sainte et irrévocable, & assurément Je ne poserai point les armes avant que cette acquisition ne soit obtenu. Capendant il Me semble, qu'il seroit de Votre caractère et de Votre digneté même d'éviter tout ce, qui pourroit donner à Votre expédition l'apparence d'être dirigée vers un but particulier, afin que Vous ne soyez pas accusé dans l'opinion publique de poursuivre les seuls avantages de la Suède dans le moment le plus grand, le plus décisif pour la cause générale de l'Europe opprimée. C'est en Allemagne & contre les François, que la conquête de la Norvége peut se faire d'une maniére solide & c'est ainsi que Votre Altesse combineroit l'éclat

avec l'intérêt de sa nation. Elle conviendra d'ailleurs, qu'il seroit difficile de perdre de vue, que l'Autriche, quoique très-avancée, n'a toutefois pas encore réunie ses armes aux nôtres. Mon amitié Me fait encore un devoir de prévenir Votre Altesse Royale, que l'Angleterre ne s'est décidée à la garantie de la Norvége, à la concession de Guadeloupe & à la stipulation des subsides, que dans l'espoir ou pour mieux dire dans la ferme conviction qu'il en resultoit pour la Suède un engagement solemnel de porter le plutôt possible ses forces contre l'ennemi principal. C'est dans ce sens que le traité, signé par le G.l Hope, est compris et interprèté par le Gouv.mt Britannique. J'en ai la certitude ayant vu les instructions données à ce négociateur & au Lord Cathcart. Elles sont positives; elles n'admettent aucun doute a cet égard, & prouvent évidemment qu'en Angleterre on avoit la crainte de voir allumer une guerre nationale entre la Suède et le Dannemarc, ce qui ne seroit utile qu' à la France & feroit un tort irréparable aux puissances coalisées, dans l'opinion publique. Ces motifs réunis invitent donc à ajourner encore eette acquisition par la voye des armes; car le Dannemarc sera toujours, quand on le voudra, forcé à une cession, à laquelle il ne sauroit échapper. Il se présente en outre pour le moment une chance à poursuivre; c'est celle d'une accession immédiate de la part de Dannemarc à la cause générale. Le comte de Moltke vient de Me faire l'offre au nom de sa cour. La négociation ne sauroit trainer, d'autant moins que les dispositions du cabinet de Copenhague nous prouvent, que s'il ne fait pas cause commune avec nous, les insinuations de la France, quelques actives, qu'elles puissent être, ne l'entraineront cependant pas dans une coopération en sa faveur. Les rapports du Prince Dolgorucky ne laissent pas de doute à cet égard. J'ai informé le comte de Løwenhjélm du contenu des nouvelles instructions, transmises à cet envoyé. Elles abondent, comme celles, qui Je lui ai données au moment de son départ, dans le sens du sacrifice volontaire, que doit faire le Dannemarc de la Norvége; elles lui traçent la manière, dont il pourra fixer l'intérêt des puissances du Nord. J'ignore encore, quel succés aura cette démarche. Dans tous les cas Je renouvelle à Votre Altesse Royale la promesse for-

melle, que Je mettrai à Sa disposition le nombre de troupes convenu, désqu' Elle agira immédiatement contre la France. Qu'Elle combine les points, que Nous occupons, qu'Elle juge les préparatifs & le plan de campagne de Napoléon, & Elle décidera Elle-même, qu'il Me seroit impossible de porter un corps de troupes, tant soit peu considérable hors de la ligne de Nos mouvemens actuels, sans Nous opposer à perdre tout le fruit des succés déjà acquis.

C'est le colonel Pozzo di Borgo, qui aura l'honneur de remettre cette lettre à Votre Altesse Royale. Je le charge de Lui donner les plus grands dévéloppemens sur les puissans motifs qui Me portent à désirer, qu' Elle ajourne l'attaque du Holstein. Il s'est acquis des titres à Mon éstime par la constance de ses principes; il est digne de la confiance de Votre Altesse Royale. Je La prie de vouloir bien la lui accorder & d'ajouter foi à tout ce qu'il lui dira de Ma part. Je Lui renouvelle avec plaisir l'assurance du sincère attachement, avec lequel Je suis

Monsieur mon frère & cousin
de Votre Altesse Royale
le bon frére et cousin
Alexandre.

à Bautzen
le 11 Avril 1813.

Je fais bien des excuses à Votre Altesse de M'être servi d'une main de sécrétaire pour copier cette lettre. Mais l'ennemi ayant l'air de reprendre l'offensive, Je me trouve accablé de travail et de rapports.

Da dette Brev afgik, havde Kejseren endnu ikke faaet nogen Meddelelse om den Stemning, hvori Dolgoruckis Optræden havde sat Karl Johan, og var saaledes uvidende om, at Fyrstens Forhold i Kjøbenhavn dannede en for denne lidet lovende Illustration til Brevets Venskabsforsikringer. Naar Karl Johan modtog dette, maatte det for ham se ud som en Snare, og hvad enten Kejseren havde anseet sig bunden ved sine oprindelige Løfter uden nogen Forandring, eller han betragtede det som Hovedsagen at skaffe en Erstatning — ligegyldig hvilken —, saafremt Frederik VI gjorde Vanskeligheder ved at stille Norge til Disposition, maatte Karl

Johan, hvis hele Stilling paabød ham en til Mistænkelighed grænsende Forsigtighed, med Nødvendighed fatte den Tanke, at selv den sidste Mulighed let kunde blive skudt tilside. Der var endnu en tredje Mulighed, at Ruslands sidste Schaktræk kun var beregnet paa at narre Danmark ved at trække det ind i Krigen og bagefter ikke tage noget Hensyn til dets ydede Tjenester. For dem, der vare nærmere ind i Forholdene, kunde denne endog have megen Sandsynlighed for sig; men Karl Johan turde paa sit Standpunkt ikke hengive sig til nogen saadan Tanke. Han maatte nu mere end nogensinde have Klarhed i sit Forhold til sin mægtige Allierede og gik derfor lige paa Sagen, idet han under $\frac{3}{15}$ April 1813 tilskrev Kejser Alexander og klagede over Dolgorucki, for hvis tvetydige Færd han fornemlig gav Kejserens Ministre Skylden. Alexanders Svar paa denne Karl Johans Henvendelse lød saaledes:

Monsieur Mon Frère & Cousin! La lettre de Votre Altesse Royale du $\frac{3}{15}$ du courant M'eût vivement afflige, si Je n'avois vu, qu' à travers la peine, qne Lui feroit éprouver l'inconcevable conduite du P.ce Dolgorucky & les fausses interprétations, aux quelles elle a donné lieu, Elle rendoit justice à Mes sentimens & à Mon coeur. Il se nourrit de l'amitié & de la confiance, que J'ai vouées à Votre Altesse Royale & jamais la Suède ne Mc verra dévier des engagemens solennels, qne J'ai contractés avec Elle. Les circonstances étoient imminentes; tout annonçoit une réunion des forces considérables du côté de la Westphalïe, tandisqu'une armée nombreuse continuoit de filer par le pays de Würtzbourg pour se concentrer vis-à-vis de Nous. Dans ces conjunctures l'accession du Dannemarc, qui pouvoit mettre 10,000 hommes immédiatement en ligne, dans les directions les plus utiles, eût été d'un grand sécours. Mais jamais il n'a été & jamais il n'a pû être question de transiger pour cela sur la non-cession de la Norvége à la Suède. J'ai au contraire fait espérer des équivalens, si la guerre étoit heureuse & si le cabinet de Copenhague se déclaroit pour son accession à la bonne cause. Le Prince Dolgorucky s'est écarté de ses instructions, et la manière, dont Je l'ai rappelé en ne lui permettant même de

se presenter dans Mon quartier général, prouvera à la Suède, que rien ne peut porter atteinte à Nos traités & que l'acquisition de la Norvége est un point irrévocablement fixé. Cependant l'état des choses, qui a motivé de Ma part une mission extraordinaire à Copenhague; cet état des choses, que J'ai retracé directement à Votre Altesse Royale; que Je Lui ai fait dépeindre dans tous ses détails & dans tous ses rapports par le Colonel Pozzo di Borgo, & qui a sans doute été apprécié, a augmenté d'importance. S'il étoit essentiel, il y a quelques semaines pour l'intérêt commun comme pour l'intérêt particulier de la Suède, que les grands coups pûssent être frappés immédiatement contre la France; que toutes les puissances alliées combinassent leurs forces pour les diriger vers ce grand objet; les circonstances sont aujourd' hui plus impérieuses que jamais. Napoléon a concentré ses armées; il y est en personne; Nous sommes en présence. Je parts dans deux heures. J'accepterai le combat dans les plaines de la Saxe, dans ses mêmes plaines, où le nom Suédois s'est immortalisé. Que ne donnerois-Je point pour avoir Votre Altesse Royale pour temoin & conseil dans la grande journée qui se prépare. L'état de santé du Maréchal P.ce Koutousoff ne lui a point permis de suivre l'armée. Le comte de Wittgenstein la commandera. Je compte sur la Providence divine & Je ne manquerai pas d'instruire immédiatement Votre Altesse Royale des résultats de l'événément, prêt à éclater. Si en attendant Elle presse Ses mouvemens du lieu de Son débarquement vers les points si intéressants pour l'ensemble des opérations, il nous restent grands moyens, quelque puisse être la fortune des combats. J'en appelle à la loyauté, qui caractérise Votre Altesse Royale; si dirigeant (sic) dans un moment aussi décisif ses opérations (sic) directement contre l'ennemi prineipal (sic), la réunion de la Norvége ne se fera point avec une gloire, qui sera appréciée par les Suédois, comme par toutes les cours de l'Europe? Le temps Me presse & il ne Me reste que celui de remercier Votre Altesse Royale de toutes les assurances amicales que J'ai trouvées de Sa part dans [la dépêche du général Suchtelen, jointe à Sa lettre, & que J'ai recue dans son temps. Elle M'a prouvé d'une manière aussi flatteuse qu' agréable, combien

Vous avez toujours placé de confiance dans les sentimens que je Vous ai invariablement voués & avec lesquels Je suis

Monsieur Mon frère & cousin
de Votre Altesse Royale
le bon frère & cousin
Alexandre.

à Dresde le 17 Avril 1813.

Je compte sur l'indulgence de Votre Altesse, qu'Elle ne m'en voudra pas de me servir d'une main étrangère pour copier ma lettre.

Dolgorucki blev altsaa tilbagekaldt og desavoueret under en Form, der i enhver Henseende maatte tilfredsstille Karl Johan. Men allerede forinden Kejserens Svar var indløbet, havde denne paa egen Haand tilstillet den dansk-norske Regjering et Ultimatum, hvori han fordrede Afstaaelsen af Norge eller ialfald af Throndhjems Stift som Pant for det øvrige, indtil Danmark kunde komme i Besiddelse af den tiltænkte Skadeserstatning. Da dette blev afslaaet, afbrødes ogsaa den diplomatiske Forbindelse, idet først Lorichs afrejste fra Kjøbenhavn og nogle Dage senere Legationssekretær, Kammerjunker Hochschild, der først ganske nylig var kommen derhen. Fra ham haves nogle Breve til Grev Engestrøm, der omhandle denne Sag. I det første af disse, der er dateret Kjøbenhavn 23 April 1813, ytrer han, at han havde anmodet Rosenkrantz om en Samtale og ligeledes tilstillet Dolgorucki det Brev, som han havde modtaget fra Suchtelen, hvorefter denne øjeblikkelig havde indfundet sig hos ham, meget forfærdet over disse Meddelelser: *Je lui dis, qu'il n'y avoit pas là de quoi s'étonner; qu'il connoissoit la réponse du ministère Danois aux propositions de la Suède, réponse, qui terminoit toutes les discussions et rendoit inévitable la résolution, que venoit de prendre mon gouvernement.* Til Svar herpaa udbredte Dolgorucki sig længe om Fordelene ved at temporisere og nu at kunne sætte forenede Kræfter imod den fælles Fiende i Stedet for at begynde med at opgjøre sit private Mellemværende og derved gjøre to Armeer aldeles unyttige; for sit eget Vedkommende forsikrede han, at han aldrig havde ofret *les intérêts de son souverain à ses affections particulières*, hvorfor han følte sig meget krænket ved den Mistanke, som man nærede til ham i Sverige.

Hertil bemærkede Hochschild, at da Dolgoruckis Sendelse ikke var anmeldt for det svenske Hof, maatte den forekomme dette meget paafaldende, i hvilken Anledning Dolgorucki sagde, at den var anmeldt for Grev Løwenhjelm. Efter dette havde Hochschild en Samtale med Rosenkrantz, hvem Dolgorucki netop forlod ved hans Ankomst. Rosenkrantz mente, at Hochschilds Mission ikke blev af lang Varighed, og tilbød at skaffe ham afsted isammen med Lorichs, som endnu ikke var rejst. Ved en ny Sammenkomst om Aftenen viste Rosenkrantz sig mere venlig og sagde, at Danmark aldrig havde ønsket andet end Freden: *Ayant demandé en suite à Mr. de Rosenkrantz ses intentions par rapport à mon départ, il me répondit, qu'il ne pourroit me remettre mes passeports qu' aprés avoir acquis la certitude, que Mr. de Baudissin n'éprouveroit aucun désagrément, „Car", ajouta-t-il, „il faut être bien sur ses gardes avec la cour de Suède. Ses résulutions sont souvent d'une nature si violente, qu'il devient indispensable d'observer à son égard une prudence extrême." Je lui repliquai, qu'il étoit parfaitement le mâitre de me retenir aussi longtems qu'il lui plairoit, que mes fonctions diplomatiques ayant cessé, je rentrois dans la classe de simple voyageur, mais que ses appréhensions au sujet de Mr. de Baudissin me paroissoient un peu exagèrées.*

Hochschilds andet Brev er dateret Kjøbenhavn 25 April. I dette beretter han, at han med Lorichs, der nu har faaet sit Pas, afsender Gaarsdagens „Statstidende" med den deri indeholdte Artikel om Afbrydelsen af den diplomatiske Forbindelse, som efter hans Udsagn havde vakt almindelig Misfornøjelse i Kjøbenhavn; Dolgorucki havde sagt, at han vilde rejse, saasnart han kunde *accommoder sa voiture et qu'il céderoit la place au baron d'Alquier, qui parait avoir déja pris la dessus;* den sidste forkyndte ogsaa, at Kejseren var kommen til Tyskland med femtitusinde Mand. I det tredie Brev, som er dateret Helsingborg 27 April, beretter Hochschild, at han samme Dag Kl. 10 var afrejst fra Kjøbenhavn; *Mr. de Baudissin* (den dansk-norske Chargé d'affaires i Stockholm) *étoit arrivé dans la nuit, et cette événement, qui fut connu d'abord de la ville entière, causa la plus grande agitation. — — La guerre*

avec la Suède est généralement régardée comme le plus grand malheur; qui puisse en ce moment affliger le Dannemarc. Forsaavidt var i Virkeligheden ogsaa Stillingen noksaa klar, og efter Dolgoruckis Afrejse maatte Regjeringen i Kjøbenhavn opgive ethvert Haab om at kunne undgaa Monarkiets Sønderlemmelse ved en Tilslutning til den store Koalition. I dens Øjne maatte nu Karl Johan have vundet Spillet.

Disse sørgelige Udsigter formørkedes end mere gjennem det forgjæves Forsøg, som samtidig blev gjort i London paa at afværge det truende Uvejr. Det havde allerede tidligere været besluttet at sende et overordentligt Sendebud derhen, og da Dolgorucki var ankommen til Kjøbenhavn, bestemte Regjeringen sig for at vælge Grev Joakim Bernstorf til at udføre denne vigtige Sendelse. Allerede i Februar var Auditør Bille afrejst til London i lignende Øjemed. Efter en Note fra Castlereagh til Rosenkrantz af 20 Februar var Bille da ankommen og havde overleveret et Brev fra Rosenkrantz af 4 Februar og sine Fuldmagter. Castlereagh udtalte, at Prinsregenten var glad over, at Danmark ønskede at fornye det venskabelige Forhold, og haabede, at det vilde forandre sit System og slutte sig til de Allierede, samt at Thornton havde Fuldmagt til at underhandle. Saavel Billes som Grev Bernstorfs Forsøg paa at omstemme den engelske Regjering mislykkedes. Denne optraadte i Overensstemmelse med Traktaten af 3 Marts 1813, og Lord Castlereagh har neppe foretaget noget Skridt, hvorom han har ladet den svenske Gesandt være uvidende.[1]) I Baron-

[1]) Sørensen, l. c. I, 140 flg. Under 14 April 1813 skrev Castlereagh til Lord Cathcart, at den engelske Regjering ikke i Anledning af Grev Bernstorfs Forslag vilde træffe nogen Foranstaltning uden efter Samraad med Sverige og Rusland. Herhid hører ogsaa et Udkast til en Note af 1 April 1813, der er forsynet med egenhændige Rettelser af Karl Johan: Engestrøm sender samme Dag en Kurer til London med Anmodning til Rehausen om at drive paa Bortfjernelsen af Bille, hvis Ophold i London gjennem hans Forbindelser med Oppositionen alene kunde berede Ministeriet Vanskeligheder; hans Mission staar i Forbindelse med den franske Agent Bassanges og den østerrigskes, Wesenbergs, og var foretaget paa Napoleons Befaling, idet denne gjennem Alquier beherskede den danske Regjering. Hvis imidlertid Danmark vilde forlade den Politik, som det havde

Rehausens Depescher indeholdtes herom flere Oplysninger. I en Depesche af 21 April 1813 skriver han saaledes, at han allerede tidligere havde meddelt, at hvis han efter Aftale med den russiske Ambassadør havde *obtemperé aux désirs de lord Castlereagh, que Mr. Bille, qui n'étoit dans le fond qu'un entremetteur de lettres, put attendre à Londres de nouveaux ordres*, da var dette kun efter Castlereaghs egne Forestillinger for endog at betage Danmark Adgangen til at sige, at den engelske Regjering ikke havde villet høre dets Forslag. Den engelske Regjering havde ubetinget Tillid til Kronprinsen og betragtede hans Hovedkvarter som *le centre des négociations avec le Dannemarc.* Bille har derfor faaet den Besked: *que l'Angleterre ne s'opposera point à ce qu'un endroit central, tel que Hambourg, soit choisi pour négocier, attendu cependant, que les négociations se fassent de concert avec la Suède et la Russie, et que le Dannemarc se déclare libre de tout engagement avec la France pour négocier et conclure avec la Grande Bretagne et ses alliées: que la cour de Dannemarc, étant déjà informée de la nature et de l'étendue des engagemens du Prince Régent, doit se convaincre que ni paix, ni alliance ne puissent être envisagées par S. A. R. le Prince Royal, que sur des principes, strictement compatibles avec les relations, dans lesquelles S. A. R. se trouvoit engagée avec la Suède et la Russie.* Dermed var Bille afrejst; hvis Grev Bernstorf kom, vilde han faa samme Besked med Paalæg om at rejse.

I en følgende Depesche, af 27 April 1813, berettede Rehausen, at Grev Bernstorf nu var ankommen og havde været hos Lord Castlereagh, som derpaa den 24de havde tilkaldt Rehausen og den russiske Ambassadør. Efter hans Meddelelser til disse

---

fulgt i 200 Aar, var Sverige villig til at laane Øre til dets Forslag, saafremt disse vare dikterede af den bydende Pligt *de s'unir au Nord et à l'Angleterre pour donner à l'Allemagne une forme constitutionelle* og for at knække Napoleon. Først, naar dette var skeet, kunde Sverige taale Tilstedeværelsen af en dansk Agent i London. Naar dette Brev naaede London, vilde Danmark allerede være angrebet paa Fyen og i Holsten. Man maatte følge Napoleons Exempel og erklære, at hvad der ikke var mod ham, var mod de Allierede.

indeholdt det Brev fra Rosenkrantz, som Grev Bernstorf overbragte, hovedsagelig, at den danske Regjering ønskede Fred med England, og at Grev Baudissin *s'en étoit déjà ouvert à Mr. Thornton: que Sa Majesté Danoise espéroit trouver des facilités dans ce désir par l'arrangement, fait avec le Prince Dolgorucky;* men at man ikke vilde underhandle i Stockholm. Derpaa havde Castlereagh omtalt Dolgorucki, *qu'il blama sévérement en présence de l'ambassadeur*, og sagt, *qu'il avoit têmoigné au comte de Bernstorf sa surprise de le voir arriver en Angleterre pour ouvrir une négociation sur une base aussi inadmissible, tant à l'égard des liaisons de l'Angleterre avec la Russie et la Suède, qu'à l'égard de sa propre digneté, que celle présentée par le comte de Baudissin à Mr. Thornton: qu'après la déclaration, que l'Angleterre avoit faite au comte de Baudissin par l'organe de son ministre à Stockholm, il s'étoit attendu, que le comte étoit chargé de traiter sur une base plus raisonnable, espoir, qui avoit seul causé son admission: mais qu'étant deçu de cette attente et ne pouvant par conséquent envisager sa mission sous de pareilles circonstances que comme un affront fait à l'Angleterre; il ne restoit à lui, lord Castlereagh, qu'à répéter la même déclaration, qu'il avoit faite à Mr. Bille en le congédiant: qu'au reste il mettroit l'objet de sa mission sous les yeux du Régent et lui feroit réponse sans délai.* Senere hen, samme Dag, denne Depesche blev skreven, havde derhos Lord Castlereagh forelæst Baron Rehausen og den russiske Ambassadør sit Svar til Rosenkrantz, hvori han beklagede, at den danske Regjering havde valgt *un systéme si diamétralement opposé à ses propres intérêts et à ceux de l'Europe entière*, og meddelte, at Thornton og de fra svensk og russisk Side specielt udnævnte Befuldmægtige kunde underhandle. Derhos havde Castlereagh sendt Grev Bernstorf Underretning om, at den Paketbaad, som skulde afgaa til Cuxhaven, havde faaet Ordre til at vente en Dag for at kunne modtage ham. Efter Rehausens Opfatning, der formodentlig kun var grundet paa Meddelelser fra Lord Castlereagh, skulde Bernstorf have gjort Indtrykket af at være meget uvidende om sit eget Hofs Forhold til andre Lande, selv til Frankrige.

Dette den dansk-norske Regjerings Forsøg paa at henvende sig umiddelbart til den engelske vakte strax en meget stor Opsigt og fremkaldte mange Kommentarer. Baron Rehausen indberettede selv til sin Regjering i en Depesche af 28 April, at man i London i Almindelighed havde den Opfatning, at det nu havde været Danmarks oprigtige Hensigt at slutte sig til de Allierede, men at det var bleven forhindret ved Sveriges egennyttige Mellemkomst. Nogen Tid efter Bernstorfs Afrejse afsendte Rehausen under 4 Maj en Depesche til Stockholm, i hvilken han omtalte, at den engelske Regjering allerede tidligere havde besluttet at sende General Alexander Hope paa ny til Kronprinsen, og at denne, som længe havde været hindret af Modvind, nu endelig var afsejlet til Gøteborg: *cet intervalle a été employé à des conferences entre lord Castleragh, la général Hope et moi, et dont la crise actuelle entre la Suède et le Dannemarc faisait l'objet principal.* Med Udfaldet af disse var han tilfreds; Hope rejste til Sverige, *non pour surveiller l'exécution du traîté avec l'Angleterre, mais pour en adopter l'exécution aux circonstances de la nouvelle situation, où nous nous trouvons à l'égard du Dannemarc et aux nouveaux dangers dont le Nord de l'Allemagne semble menacé,* hvorhos han havde faaet det Hverv *par son interposition personelle d'applanir les difficultés occasionées par la négociation du Prince Dolgorucky à Copenhague.* I London nærede man Bekymringer med Hensyn til Hamburg, og Lord Castlereagh havde derfor ogsaa for Rehausen grebet Anledningen *d'exprimer son espoir, que tant pour la bonne cause en général, que pour les intérêts de la Suède en particulier, les troupes Suédoises, déjà arrivées en Allemagne, fussent asséz avancées pour prendre part avec les Russes et les Prusses aux opérations militaires sur le Bas-Elbe.* Samme Dag afsendte Rehausen ogsaa en Apostille, hvori han meddelte, at han efter en Samtale, som han havde havt med den russiske Ambassadør, troede at kunne være forsikret om dennes gode Hensigter, samt at Lord Castlereagh *en confiance* havde underrettet ham om, at *la réponse de Mr. de Rosenkrantz à la note verbale du Prince Dolgorucky étoit une pièce tellement offensante pour l'Empereur de Russie et*

en même tems exigeante, que sa publication compromettroit infailliblement le Dannemarc au plus haut point.

Fra Englands Side var der altsaa ingen Trøst at hente for den dansk-norske Regjering, og Karl Johan kunde ogsaa forsaavidt synes at have al Grund til at være fornøjet med Udfaldet af de Forsøg, som let kunde have faaet en skjæbnesvanger Indflydelse paa hans Politik. Selv betragtede han imidlertid ikke Forholdene i et saa gunstigt Lys, da netop de sidste Begivenheder i hans Øjne havde været et Bevis for, at de Betænkeligheder, som han den hele Tid havde næret, havde været ganske berettigede. Begivenhederne havde udviklet sig paa en Maade, som maatte give disse forøget Styrke. Naar der allerede nu, forinden man var kommen videre, kunde vise sig saadanne Antydninger, som de, der vare fremkomne ved Dolgoruckis Sendelse til det dansk-norske Hof, at ialfald et mægtigt russisk Parti — uanseet Spørgsmaalet om Kejserens personlige Stemning — ønskede at skille Sverige af med den lovede Erstatning, var der endmere Grund til at frygte for, at der ved det endelige Opgjør efter Krigen ikke vilde blive taget synderligt Hensyn til dets Krav i Henhold til de forinden dennes Begyndelse givne Løfter. Man havde begyndt med at tilsige ham Ruslands Understøttelse til at erhverve Norge strax; skjønt dette senere havde undergaaet Modifikationer, var Løftet dog aldrig taget endelig tilbage, uagtet der endnu ikke var gjort noget for at opfylde dette. Det kan være rimeligt, at Kejser Alexander stod i den Tro, at Karl Johan ikke lagde saa stor Vægt paa at se denne Sag ordnet, som han antydede, og at han vilde have vist sig ganske anderledes energisk, hvis han havde været paa det Rene med den rette Sammenhæng. Ligesaa er det sikkert, at Begivenhedernes Udvikling havde lagt Hindringer i Vejen, der ikke vare lette at fjærne. Men til Trods herfor var Karl Johan nødsaget til at vise den største Forsigtighed, forinden han gik videre. Den svenske Hær, der var bestemt til at deltage i Felttoget mod Napoleon, var allerede begyndt at gaa over til Tydskland; men dens Fører dvælede endnu i Sverige, som om han betænkte sig til det Yderste, forinden han vilde foretage noget Skridt, der uigjenkaldelig maatte

bestemme hans Politik. Under denne Stemning modtog han Pozzo di Borgo, der overbragte ham den russiske Kejsers Breve og paa dennes Vegne skulde oplyse ham om den øjeblikkelige Situation. Denne ankom til Karlskrona 1 Maj og forblev der indtil Karl Johans Ankomst 8 Mai, hvorefter han med ham havde en længere Samtale, der i en vistnok vel meget bearbejdet Form findes hos Schinkel (VII, 116 flg.).

Hos Karl Johan befandt sig paa samme Tid Hofkansleren Baron Wetterstedt, som i Aarene 1813 og 1814 førte en stadig Brevvexling fra Hovedkvarteret med Grev Engestrøm, som paa denne Maade blev holdt à jour med de diplomatiske Forhandlinger, der nu væsentlig ledедes fra Hovedkvarteret. Denne Brevvexling giver et fortrinligt Indblik i Forholdene og i Kronprinsens Stemning, hvorfor den her vil blive gjengiven i et fuldstændigt Uddrag. I en Depesche, der er dateret Karlskrona 8 Maj 1813, siger Wetterstedt: *La cour de Russie a cru devoir désapprouver entièrement la conduite du Prince Dolgorucky.* Men imidlertid tvang Franskmændenes Fremrykning Russerne til at koncentrere sin Styrke og bragte Kejseren til at ønske, at de svenske Tropper vilde marschere mod Elben for at sikre Hamburg; der var under disse Omstændigheder ingen Tale om, at Rusland vilde yde sin Bistand ved et Angreb paa de danske Besiddelser. *Plus la crise augmente pour la suréte de Hambourg, plus le cabinet de Copenhague presse par le canal du Prince Dolgorucky le général Tettenborn d'accepter les 10,000 Danois, qui doivent, comme le dit Mr. de Rosenkrantz, mettre sa cour en évidence.* General Wallmoden, hvis Korps i Forening med Dørnbergs, Czernicheffs og Tettenborns i det Højeste talte 6000 Mand, saa sig under disse Forhold *placé entre la crainte d'indisposer le Prince Royal, en acceptant le sécours des Danois, et la peur de perdre Hambourg, s'il ne profitoit pas de leur soi-disante bonne volonté. Encore le 20 Avril le Prince Dolgorucky invitoit la général Tettenborn de faire occuper Hambourg et Lübec par les Danois avant l'arrivée des troupes Suédoises.* Wallmoden havde nu bedt General Adlercreutz om 3—400 Mand. Rosenkrantz nærede megen Frygt for at se Svenskerne i Lübeck,

hvor de vilde afskjære den danske Retrætlinje. Efter hvad Grev Gustav Løwenhjelm havde berettet, havde Kejseren af Rusland forbudt de russiske Generaler at slippe danske Tropper ind i Hansestæderne. I den Samtale, som Kronprinsen havde havt med Pozzo di Borgo, havde han vist denne, at Sveriges *engagemens avec la Russie étoient entièrement séparés de ceux avec l'Angleterre; ainsi les premiers n'admettoient aucun commentaire, applicable aux seconds; que la cause générale se compose de causes particulières, s'amalgamant vers le même but; que la Suède n'avoit aucun engagement de se battre pour la Russie, avant que la Norvége ne fût acquise, et que le Prince Royal étoit en droit de réclamer les 35,000 Russes sans égard aux circonstances actuelles. Ayant établi de cette manière la question de droit, Son Altesse Royale a considéré, combien il étoit important de conserver Hambourg, qui couvrant la communication avec l'Angleterre, préparoit l'unique ressource pour réaliser nos subsides et mettoit le Nord de l'Allemagne à couvert de la vengeance des François. Son Altesse Royale ayant ainsi appris, que nos troupes étoient en mouvement, et se trouvant Elle même ici, n'a pas voulu contremander la marche des troupes Suédoises; mais Elle expédie un courier au général Adlercreutz, pour lui défendre de faire combattre ces troupes avant l'arrivée du Prince. En maintenant ainsi Sa position le long de l'Elbe, Son Altesse Royale est fermement résolu de ne point passer ce fleuve avant que la cour de Copenhague ne se soit décidée à l'alliance ou à la guerre, et avant que les troupes Russes dans l'un ou l'autre cas ne se soient jointes à l'armée du prince.* Grev Engestrøm kjendte Kronprinsen altfor vel til, at han her kunde tage Fejl af ham. *En Se portant vers l'Elbe, Il n'a eu d'autre but que de déjouer les intrigues des Danois, poursuivre Son systéme invariable d'obtenir la Norvége et lier les promesses, faites à l'Angleterre avec celles, qu'il est en droit de réclamer de la Russie.* Som Bilag ved denne Wetterstedts Depesche fulgte en Afskrift af en Note fra Nesselrode til Suchtelen (dat. Dresden $\frac{15}{27}$ April 1813), hvori det heder, at Øjemedet med Dolgoruckis Sendelse til Kjøbenhavn havde været *d'engager la cour de Copenhague à une cession volontaire de la*

Norvége, à une coopération contre la France, le tout au moyen d'equivalents, plus ou moins considérables, suivant les résultats de la guerre.

I en følgende Depesche (Karlskrona 11 Maj 1813) skriver Wetterstedt: *Le général Suchtelen et le colonel Pozzo di Borgo paraissent un peu démontés de la résolution prise par Son Altesse Royale d'attendre sur l'Elbe les derniers résolutions du cabinet de Copenhague de l'arrivée des troupes Russes. Ces deux Messieurs ne cessent réprêsenter l'utilité d'une entrevue entre Sa Majesté Impériale et le prince, comme le moyen le plus prompt d'applanir tous les différends existants. Son Altesse Royale attendra cependant une invitation de la part de l'Emperenr et n'a parlé qu'en termes généraux de Son désir de Le voir.*

Dagen efter sin Samtale med Karl Johan forlod Pozzo di Borgo Karlskrona, idet han derfra medbragte et Brev fra Kronprinsen til Kejseren (dat. 9 Maj 1813), der var et Svar paa Kejserens to Breve af $\frac{11}{23}$ og $\frac{17}{29}$ April.[1]) Det er trykt som No. 27 mellem Bilagene til 7de Bind af Schinkels Minnen. Karl Johan selv opholdt sig fremdeles i Karlskrona indtil 14 Maj og var i denne Tid et Bytte for meget vexlende Stemninger, der endog lode hans Omgivelser nære Tvivl, om han ikke kanske kunde forandre Politik. Omsider afrejste han om Morgenen 15 Maj og steg to Dage senere iland paa Rügen. Da han ankom til Stralsund, traf han der igjen Pozzo di Borgo og havde atter en ny og

[1]) Samme Dag skrev Karl Johan ogsaa et Brev til Grev Gustav Løwenhjelm, der opholdt sig hos den russiske Kejser. Det heder heri, at Sverige, da Napoleon marscherede mod Rusland, havde været den eneste Magt, som modstod Napoleons *offres insidieuses*, selv da han fra Smolensk havde tilbudt det alle de Besiddelser, som det havde havt i Karl XII's Dage. Da dette blev afslaaet, erklærede Napoleon, at han senere hen skulde hjælpe Danmark med femtitusinde Mand til at erobre Skaane, Halland og Baahuslen. Karl Johan bad nu om, at Kejser Alexander vilde betænke, hvor meget Sverige havde stolet paa ham, og erindre, at alle Mennesker ere dødelige: *Nourri dans les combats, Je parle avec la franchise d'un soldat.* Derfor maatte Kejseren ikke opsætte med at overlade ham det i Aabo aftalte Korps, skjønt man i Danmark haabede og arbejdede paa, at dette ikke maatte ske.'

mærkelig Samtale med ham og General Suchtelen. Om denne indeholdes der Oplysninger i en Fremstilling *des conversations et des résolutions du Prince Royal rélativement aux insinuations faites par le général Suchtelen et le colonel Pozzo di Borgo.* Denne, der sandsynligvis er forfattet af den sidstnævnte, begynder saaledes: *Dans le courant de la conversation le Prince Royal me dit ce qui suit:*

Les vents contraires ont empêché jusqu'ici près de la moitié de l'armée d'aborder sur le continent. Je n'ai ici qu'environ 800 hommes de cavallerie, dont plus de 300 sont des nouvelles levées. Le reste est embarqué et si le vent continue, Dieu sait, quand tout cela arrivera. Les derniers événemens militaires et politiques ont essentiellement changé la face des affaires sans altérer en rien ma bonne volonté d'être utile à la cause générale. For Øjeblikket syntes det, som om Franskmændene over Wittenberg og Torgau vilde trænge frem mod Berlin. *Dans cet état des choses*, sagde Kronprinsen, *Je dois agir avec prudence, éviter de m'engager trop avant d'avoir un revers* og ikke sætte Nordtydsklands Interesser paa Spil. Napoleon var nu tvungen til at kaste et Korps imod den svenske Armee, som foruroligede ham, *peut-être plus par l'opinion, qui la précéde, que par ses forces réelles.* Napoleon var nu mere *prévoyant*, og man maatte mod ham føre *une guerre de règle, une guerre de méthode.* For at give Kejser Alexander et Bevis paa sit Venskab vilde han, skjønt Hæren endnu ikke havde faaet sin *organisation compléte*, dog gaa frem mod Elben og *faire des demonstrations sur la rive droite de ce fleuve.* Intet var endnu fortvivlet, *et si nous voulons bien nous entendre, l'Empereur Napoléon éprouvera peut-être autant de difficultés à repasser le Rhin au mois d'Août ou de Septembre, qu'il en a éprouvés sur la Bérésina.* Under de nu forhaandenværende Konjunkturer betragtede han det imidlertid som sin Pligt at opsætte Angrebet paa Danmark og antog, at enhver svensk Mand vilde skjænke denne hans Optræden sit Bifald. Hvis derfor nu Kejseren vilde stille de lovede 35,000 Mand til hans Raadighed, skulde han *diriger ce corps contre les François*, idet han dog, saafremt de Danske imidlertid angrebe ham, forbeholdt sig

Frihed til at vende sig mod dem *pour les écraser, sans qu'aucune considération puisse autoriser les généraux Russes à m'abandonner. Malgré les justes griefs, que nous ayons contre le Dannemarc, je désire vivement voir son gouvernement se réunir à la cause commune, et constant dans mes affections, comme dans mes principes, si l'Empereur Alexandre, qui conserve encore sa mission à Copenhague, veut être médiateur entre la Suède et le Dannemarc, le Roi (sic) accepte son intervention, et Je ne crains pas de trop m'avancer en Vous disant, que Sa Majesté consentiroit à ajourner jusqu'à la paix générale la prise en possession de la Norvége.* I dette Tilfælde var man fra svensk Side villig til at nøjes med indtil videre at faa Throndhjems Stift som Pant og først tage det øvrige Norge i Besiddelse, naar den almindelige Fred blev afsluttet og Kongen af Danmark havde faaet den ham tiltænkte Erstatning. Muligvis kunde Sverige da ogsaa tilsidst nøjes med Throndhjems Stift og for det øvrige Norge faa en eller anden Erstatning.

Karl Johan havde i denne Samtale med Pozzo di Borgo unegtelig vist en meget stor Imødekommen mod Kejseren af Rusland og var endog gaaet saa vidt, at han modificerede sit oprindelige Program i et meget væsentligt Punkt, der nærmere beseet let kunde befrygtes at drage Konsekventser efter sig, der fra hans Standpunkt maatte være meget betænkelige. Det er derfor ogsaa meget sandsynligt, at han i denne Henseende neppe i Virkeligheden har været saa eftergivende, som det havde Udseendet af, men at hans Ytring om, at Sverige kunde nøjes med Throndhjems Stift, enten er undsluppet ham i Samtalens Løb, eller at den er udkastet med Forsæt for at undersøge Kejserens Stemning. Imidtid viste det sig snart, at den en Gang vaagnede Misstemning mellem de to Allierede endnu ikke var bortryddet, og at Forbundet mellem dem endnu stod paa forholdsvis svage Fødder.

Karl Johan forblev fremdeles liggende i Stralsund, hvorfra han den 23 Maj tilskrev den østerrigske Kejser et Brev, i hvilket han (efter Wetterstedts Depesche af 24 Maj 1813) udtalte, at Kejserens Tiltrædelse til Garantien for Norge *seroit d'un prix inéstimable aux yeux du Roi et aux miens.* (Schinkel-Bergmann, VII,

386 flg.). Herfra gjorde han ogsaa i Henhold til sit i Samtalen med Pozzo di Borgo givne Løfte Skridt til at aabne Forhandlinger med Hoffet i Kjøbenhavn, hvorhen Suchtelen, Thornton, Hope og Wetterstedt afgik som Underhandlere.[1]) De bleve imidlertid afviste, og det Indtryk, som dette gjorde paa Kejser Alexander, blev ikke til Danmarks Fordel. Under dette Ophold i Stralsund modtog Karl Johan Kejserens Svar paa hans Brev af 9 Maj fra Karlskrona. I dette, som var dateret $\frac{12}{24}$ Maj 1813, ytrede Kejseren, at han i Karl Johans Brev havde fundet det modsatte af, hvad han havde ventet: *Effectivement, lorsque nos traités ont été conclus, la guerre se faisoit en Russie. Le reste du continent étoit au pouvoir de l'ennemi. Il falloit à la Suède un point de débarquement*, hvortil man havde valgt Danmark, og hvorved de russiske Tropper i Finland skulde medvirke. Alt dette var nu forandret, og Danmarks imødekommende Holdning gav ikke Anledning til at nære

---

[1]) Den Note, som Thornton og Alexander Hope tilstillede Rosenkrantz, er dateret „Defiance" paa Kjøgebugt 31 Maj 1813. De sige deri, at de ere komne med Fuldmagt til at underhandle med Danmark om Fred, og at ligeledes Suchtelen og Wetterstedt vare derombord, den sidste med Fuldmagt *pour arranger un accommodement avec le Dannemarc, qu'il est vivement à désirer, qu'il ne sera régardé par le Roi de Dannemarc comme incompatible avec les intérêts de Son Royaume.* Rosenkrantz kjendte Ruslands Forpligtelser med Hensyn til Norge, saavelsom Englands og Preussens Stilling til denne Sag. Man ønskede at skabe Ligevægt og varig Fred mellem de to nordiske Magter ved at konsolidere Kongen af Danmark ved hans sydlige Provinser. Sverige vilde, indtil den almindelige Fred var sluttet, afstaa fra sine Fordringer paa Norge undtagen Throndhjems og Tromsø Stifter; naar Freden skulde afsluttes, vilde Danmark enten faa *des indemnités proposées* eller beholde Resten af Norge, i hvilket Tilfælde Sverige vilde erholde det meste af disse *indemnités.* Danmark skulde stille 25,000 Mand under den svenske Kronprins's Kommando, medens dennes svenske Tropper skulde bringes op til 40,000 Mand. Saafremt den danske Regjering vilde underhandle paa denne Basis, skulde det faa alle sine tabte Besiddelser undtagen Helgoland tilbage; Vaabenstilstanden med England skulde tage sin Begyndelse, saasnart de danske Tropper vare stillede under Kronprinsens Kommando. De vare ikke bemyndigede til at indtage nogen Artikel i Overenskomsten, der vedkom Tilbageleveringen af den danske Flaade eller *un dédommagement pour les équippemens maritimes pris à Copenhague.*

nogen Frygt for et Angreb paa Sverige fra Norge; naar Danmark tilbød at slutte sig til de Allierede, var der ingen Grund for Kejseren til at detachere 35,000 Mand i et for Ruslands Interesser fremmed Øjemed, da man nu kun maatte *frapper les coups contre Napoléon.* For sit eget Vedkommende erklærede han, at han ikke vilde nedlægge sine Vaaben, forinden han saa Sverige i Besiddelse af Norge; nu var han meget bedrøvet over den Fare, hvori et saa vigtigt Punkt som Hamburg svævede.

Efter dette Brev var Modsætningen mellem Kejseren og Karl Johans forskjellige Standpunkter kommen til det Yderste, og Muligheden af et Brud syntes ikke fjærn; men den havde nu naaet sin Højde, og med det omtalte Gesandtskab til Kjøbenhavn var Vendepunktet allerede passeret[1]). Da Wetterstedt 2 Juni fra Stralsund sendte Engestrøm en Afskrift af det Svar, som Thornton og Hope havde faaet fra Rosenkrantz (Schinkel VII, 152), var Forholdet allerede klarere, og Underretningen om, at Pozzo di Borgo atter vilde indfinde sig i det svenske Hovedkvarter, blev i denne Henseende et Varsel om, at Alt endnu kunde udjævnes. Kejserens Udsending ventedes ogsaa her med Utaalmodighed: *Nous attendons toujours avec la plus grande impatience l'arrivée du colonel Pozzo di Borgo*, skrev Wetterstedt til Engestrøm fra Stralsund 8 Juni. Ventetiden blev dog ikke meget langvarig, idet den bekjendte Kor-

---

[1]) Ovenfor (S. 14) er der meddelt en Fortegnelse over Alexanders Breve til Karl Johan indtil $\frac{16}{28}$ Novbr. 1812. Foruden de i Texten omtalte kjendes endnu følgende fra de fem første Maaneder af 1813: 1. dat. Kalisch $\frac{28 \text{ Februar}}{12 \text{ Marts}}$, trykt hos Schinkel-Bergmann, VII, 360 flg. 2. fra Frohburg $\frac{19 \text{ April}}{1 \text{ Maj}}$, hvori Kejseren udtaler, at han fremdeles er den samme, som i Åbo. 3. fra Dresden $\frac{23 \text{ April}}{5 \text{ Maj}}$, hvori han siger, at han med Utaalmodighed venter paa Efterretninger fra Pozzo di Borgo. 4. fra Løwenberg $\frac{12}{24}$ Maj, at han i Würschen havde modtaget Kronprinsens Brev fra Karlskrona af 9 Maj. 5. et fra Schweidnitz, udateret, fra Maj 1813, trykt i Uddrag hos Schinkel VII, 384 flg. I Begyndelsen af dette udtrykker Kejseren sin Bedrøvelse over de sidste Efterretninger, som han havde faaet fra Kronprinsen, og over, at denne, til Trods for den forandrede Situation, fremdeles vilde fastholde sin oprindelige Plan. Dette Brev kom først senere frem end de to S. 60 omtalte.

sikaner allerede indfandt sig den følgende Dag. Herom skrev Wetterstedt 11 Juni til Engestrøm, at Pozzo di Borgo var for to Dage siden ankommen med to Breve fra Kejseren. Ved den samme Dag modtagne Underretning om, at der var afsluttet en Vaabenstilstand, havde Kronprinsen afsendt Skøldebrand til Kejser Alexander for paa denne Maade at *employer tous les moyens en Son pouvoir, pour encourager ce souverain à persévérer dans la lutte et à éviter une paix précipitée, qui ne pouvoit que dévenir désastreuse dans les circonstances actuelles.* Efter den samme Kilde maa de to af Pozzo di Borgo overbragte Breve have været det, som Kejseren skrev i Ober-Greditz $\frac{24 \text{ Maj}}{5 \text{ Juni}}$ (trykt hos Schinkel, VII, 393 flg.) og et, som han skrev i Peterswaldau $\frac{26 \text{ Maj}}{7 \text{ Juni}}$, i hvilket han beklagede sig over Østerriges Holdning. Af disse to findes nemlig Afskrifter, som Bilag ved Wetterstedts Depesche, derimod ikke af et andet, som ogsaa er dateret Peterswaldau, og hvori han bemærkede for Kronprinsen, at Hamburgs Tab vilde gjøre et stærkt Indtryk i England, og atter udhævede, at man for at vinde Danmark blot behøvede at udsætte Spørgsmaalet om Norge, hvilket ikke vilde svække den en Gang givne Garanti.

Skøldebrand traf Kejseren i Bøhmen. Resultatet af hans Sendelse blev en fornyet Tilnærmelse fra Alexander, som fandt sit Udtryk i et Brev, som denne tilskrev Karl Johan fra Peterswaldau $\frac{16}{28}$ Juni, og hvori han udtalte, at han aldrig havde vaklet i sine Følelser for Sverige og for Karl Johan, hvis store Talenter han blot havde ønsket at se *dévéloppés dans la lutte principale;* de af Kronprinsen foreslaaede militære Operationer bare Præget af hans militære Geni, og Kejseren anbefalede ham at marschere længere frem mod Berlin, medens alt andet kunde opsættes, indtil de havde havt en personlig Sammenkomst, for hvilken Kejseren foreslog det schlesiske Slot Trachenberg som et passende Sted. Forslaget blev modtaget, og i Dagene fra 9—12 Juli havde Karl Johan der sin bekjendte Sammenkomst med Kejseren af Rusland og Kongen af Preussen, som blev af indgribende Betydning for hans og deres Politik, saavelsom for Felttogets endelige Udfald. Karl Johan opgav for det

første sine tidligere Paastande om strax at faa Norge, sluttede sig til de allierede Monarkers Planer om at føre det knusende Slag mod Napoleon og tog kort efter aktiv Del i Krigsbegivenhederne. Dermed var det første Afsnit af hans Politik i 1813 afsluttet.[1]) Endskjønt flere af de russiske Ministre fremdeles lige til det sidste havde vedligeholdt sine Sympathier for Danmark og endog tildels givet dettes Regjering Løfter, der stode i den mest ligefremme Strid med de forhen indgaaede Traktater, var der dog nu knyttet et varmt Venskab mellem den russiske Kejser og den svenske Kronprins. Den Trofasthed, hvormed Alexander I senere altid bevarede dette, er et af de smukkeste Træk ved hans Karakter. Hans fornyede Følelser have bl. a. fundet sit Udtryk i et Brev, som han skrev til Karl Johan omtrent fjorten Dage efter Sammenkomsten, og som lyder saaledes:

Monsieur Mon Frère & Cousin! Le consentement donné à la prolongation de l'armistice avoit complétement satisfait la cour de Vienne.

L'Empereur Napoléon demanda ensuite de renouveller le même engagement par un acte séparé entre les commissaires militaires de Neumark.

Je me prêtai à cette proposition afin d'éviter les prétextes que l'ennemi n'auroit pas manqué de mettre en avant pour justifier les retards qu'il avoit l'intention d'apporter dans la négociation principale. Cette condescendance, destinée de ma part à applanir les difficultés, a aménè des contestations nouvelles par la mauvaise foi des François; ils prétendent envoyer des officiers dans les places bloquées & de faire un arrangement tout différent pour l'approvisionnement des garnisons sur le pied de cinquante mille hommes & de six mille chevaux environ d'aprés un dénombrement imaginaire, qu'ils ont présenté.

J'ai rejetté ces demandes, parcequ'elles sont injustes en elles mêmes, & parcequ'elles sont des innovations non comprises dans

---

[1]) Der er endnu — foruden de ovenfor omtalte — bevaret et Brev fra Kejseren til Karl Johan, som ogsaa er skrevet i Peterswaldau, $\frac{18}{30}$ Juni 1813.

la convention, qui a eu lieu entre l'Autriche & la France, & à laquelle Nous avons donné Notre adhésion. De Son côté l'Empereur Napoléon a fait déclarer, que sans toutes ces concessions il ne considéroit pas la prolongation de l'armistice comme définitivement arrêtée. L'envoi du Duc de Vicence à Prague, nommé premier Plénipotentiaire, a été suspendu; Mr. de Narbonne, qui y est arrivé de Dresde & qui s'est annoncé dans la même qualité, n'a fait aucune démarche pour entrer en matière. Enfin la négociation au lieu d'être près de sa fin à l'époque, où Nous sommes, se trouvoit le $\frac{10}{22}$ de ce mois n'avoir pas même commencée.

Votre Altesse Royale jugera encore mieux par la copie de la correspondance ci-jointe de l'état réel des affaires & de la disposition mutuelle des esprits; aux ménaces de dénoncer l'armistice les François ont ajouté des mouvemens de troupes, qui méritent Mon attention, & J'ai fait donner les ordres nécessaires pour mettre Mon armée à l'abri de toute surprise.

L'Empereur d'Autriche Se trouve vivement blessé de la conduite de la France & du manque d'égard envers Sa médiation. Le C.te Metternich a déclaré positivement & à plusieurs reprises qu'une rupture provoquée par l'Empereur Napoléon dans l'intervalle de l'armistice sera regardée comme une déclaration de guerre contre l'Autriche.

Je M'empresse de donner à Votre Altesse Royale tous ces renseignemens afinqu'Elle puisse Se trouver en mesure d'agir selon le plan convenu en cas que l'ennemi se decidât à rompre l'armistice avant le 10 Août. J'espère que même dans cette hypothése il ne Nous gagnera pas de vitesse au point de troubler les dispositions nécessaires au rassemblement & à l'emploi des forces, que nous pouvons lui opposer. La nouvelle du refus fait à Ses demandes est partie de Neumark le $\frac{10}{22}$; on ne peut la connoître à Dresde que le $\frac{12}{24}$; en ajoutant les six jours qui doivent précéder le commencement des hostilités, les opérations ne pourroient commencer à la rigueur avant le 2 du mois prochain.

Il est à supposer, que les François ne voudront pas précipiter la rupture avec la certitude de décider l'Autriche contr'eux; cepen-

dant. dans un cas de cette importance le doute seul doit suffire pour ne pas négliger aucune des précautions nécessaires.

Par la copie de l'avis que le C.te de Metternich nous a communiqué, Votre Altesse Royale verra que l'Empereur Napoléon étoit parti pour Luckau le $\frac{8}{20}$ du matin & qu'Il paroissoit rassembler des corps considérables sur ce point comme pour les diriger contre Votre Altesse Royale. Dans une telle hypothése Nous marcherions avec toutes nos forces en avant; elles sont réunies & en état de s'ébranler au premier signal.

Le général Suchtelen est chargé de Lui communiquer les ordres que J'ai donnés paur rappeler Ma mission de Copenhague. Le Baron de Blome a déjà reçu celui de quitter Petersbourg.

A mésure que les événemens se dévélopperont, Je La tiendraï au fait de tout ce, qui arrive. Votre Altesse Royale sait déjà, que l'Europe entière regarde Sa coopération & Ses talens comme des raisons principales en faveur de la cause commune.

Je La prie d'agréer les assurances du sincère attachement, avec lequel Je suis

de Votre Altesse Royale

A Peterswaldau — *le bon frère & cousin*

le $\frac{1}{2}\frac{2}{4}$ Juillet 1813. — *Alexandre.*

Les trois jours, que J'ai passé avec Votre Altesse Royale à Trachenberg, M'ont fait le plus grand plaisir; ils ont ajouté de nouveaux liens à la tendre amitié, que Je Lui portois déjà, et sur laquelle Je La prie de comter à tout jamais.

Imedens disse Begivenheder foregik paa Fastlandet, havde Baron Rehausen uden Afbrydelse virket for sit Fædrelands Interesser i London og, som det synes, deri været meget heldig, uagtet det spændte Forhold til Kejseren af Rusland naturligvis ogsaa maatte virke tilbage paa hans Regjerings Forhold til England. Sagernes Stilling vil fremgaa af et Uddrag af Rehausens Depescher. Under 11 Maj 1813, efter at Forsell var ankommen fra Sverige, skrev han, at han umiddelbart efter dennes Ankomst havde begivet sig til Lord Castlereagh: *Je ne dois pas cacheter à Votre Altesse Royale, que son agitation étoit trés-visible, lorsque je lui*

fis part des intentions de V. A. R. de commencer Ses opérations militaires contre le Holstein et le continent Danois; Lorden havde strax anmodet Rehausen om at meddele, *que la Suède venant d'avoir satisfaction sur les démarches non-autorisées du Prince Dolgorucky à Copenhague et ayant eu par le traité avec la Prusse un surcroit de sureté à l'égard de la Norvége, il espéroit, que par là les obstacles, qui paroissoient s'opposer à la marche de V. A. R. vers le Weser étoient levés; que les opérations contre le Holstein et la perte de tems qui en seroit la suite, donneroient le plus grand embarras au gouvernement pour obtenir du parlement le vote de crédit pour le payement des subsides: que cet embarras augmentoit à proportion de l'agitation, dans laquelle la posture hostile de la Suède à l'égard du Danemarc venoit de jeter le public Anglais.* Af Hensyn hertil bad nu Castlereagh Kronprinsen om at marschere fremad, hvortil Rehausen svarede, at denne kun vilde gaa ind i Holsten for derved at fremtvinge Norges Afstaaelse af den danske Regjering, hvilket neppe vilde tage lang Tid, da Danmark sandsynligvis nu, efter at Dolgorucki var bleven desavoueret, strax vilde give efter; forøvrigt sagde Rehausen, at han var overbevist om, at Kronprindsen nok vilde ordne alt med General Hope, hvori ogsaa Castlereagh erklærede sig enig.

Det var altsaa Hensynet til Oppositionen i Parliamentet, der gjorde den engelske Regjering betænkelig ved den Politik, som Karl Johan ønskede at følge, og tvang den til at søge at forhindre ham fra at foretage noget Skridt, der ikke var i den fælles Interesse. I denne Henseende kunde Rehausen i sine Depescher ikke formeget fremholde Betydningen af de rent lokale engelske Forhold for den store Politik, hvilket han heller ikke undlod. Under 18 Maj skrev han, at Lord Liverpool havde erklæret, at Oppositionen vilde vinde en Fordel ved hver Forholdsregel fra Kronprinsens Side, der ikke sigtede til en fælles Optræden, og at Lord Grey den foregaaende Dag i Overhuset havde udtalt sig meget heftig mod enhver Forholdsregel fra Regjeringens Side, der tilsigtede at skaffe Sverige en Garanti for Norge og betale det Subsidier. Tre Dage senere, under 21 Maj, skrev Rehausen paany, at

Prinsregentens og Ministeriets Betænkeligheder med Hensyn til Kronprinsens Optræden nu vare *parvenues au plus haut dégré possible.* Offentliggjørelsen af Traktaten af 3 Marts *pour obtiner du parlement un vote de crédit afin de payer les subsides, cassera infailliblement le cou au ministère, s'il ne peut pas annoncer sous peu la coopération active de l'armée Suédoise contre l'ennemi commun. La méfiance en nous et nos intentions, le mécontentement du renvoi du comte de Bernstorf, qui a éclaté dans le parlement, et qui a jetté la consternation à Hambourg, l'inexplicable conduite des Danois dans cette dernière ville et surtout la non-arrivée de nos troupes au lieu d'action, ont animé l'esprit public contre la Suède et préparé une attaque contre les ministres, à laquelle sans notre coopération active ils succomberont sans doute.*

Det engelske Ministeriums Stilling blev ikke i den følgende Tid forbedret. Under 6 Juni skrev Rehausen, at han havde forelagt sine sidst modtagne Depescher for Castlereagh, og at disse i Forening med dem, som vare indløbne fra General Hope, havde fremkaldt fornyet Ængstelse hos denne. Imidlertid havde Rehausen nærmere udviklet for ham, hvilke Vanskeligheder der vare forbundne med den Stilling, hvori Kronprinsen befandt sig, og forklarede ham, hvorledes de svenske Troppers Overfart til Tydskland havde været hindret ved Modvind, medens det russiske Hjælpekorps var udeblevet, og Castlereagh anerkjendte ogsaa Gyldigheden af de saaledes anførte Grunde. Efterat derpaa Depescherne vare fremlagte *devant le conseil,* havde de atter efter dettes Slutning en ny Sammenkomst, hvori Castlereagh erklærede, *que le gouvernement n'avoit jamais cessé d'avoir pour Son Altesse Royale une confiance entière, qu'on ne pourroit attribuer à ce Prince ni le retard de l'arrivée de l'armée Suédoise en Allemagne ni la reprise de Hambourg par les François: que quelque désastreux que fut à tous égards ce dernier événement, il admettoit que la défence de cette ville eut été, militairement parlant, douteuse et dangereuse pour l'armée Suédoise, que le gouvernement sentoit et partageoit les difficultés, où devoit être Son Altesse Royale en arrivant à Stralsund sans y trouver un seul homme du corps auxiliaire Russe;* imidlertid

nærede den engelske Regjering det Haab, at Karl Johan under sin Kommando vilde forene Tettenborns Tropper, det hanseatiske Korps, det Korps, som var dannet i Hannover, Bülows Preussere, der ikke vare slagne ved Bautzen, og Woronzows Russere.

I denne Depesche havde Rehausen skildret Ministeriets Opfatning af Sagernes Stilling. To Dage senere skildrede han den imellem det engelske Publikum herskende Stemning: *La nouvelle de la reprise de Hambourg 'fit d'abord à Londres une trés-forte sensation et fut même généralement imputée aux Suédois. On s'est corrigé peu-à-peu, on reconnôit à cette heure l'imprudence d'un effort de l'armée Suédoise en faveur de cette ville, placée entre les François et les Danois. La gazette „The Times" s'est permis un language bien amer contre nous: heureusement le „Morning Chronicle" a été plus juste et n'a pas peu contribué à corriger l'opinion publique.* — Under 15 Juni sendte Rehausen et Uddrag af ældre Depescher, deriblandt en af 13 November 1807 fra Adlerberg, som da var svensk Gesandt i London; i denne hed det: *Mr. Canning me demanda ensuite, si je savois quelque chose relativement au bruit, qui s'étoit repandu, il croyoit de St. Petersbonrg, que Votre Majesté avoit des plans sur la Norvége. A ma reponse de n'en savoir rien, il dit, que si un tel plan étoit ou viendroit en question, V. M. pourroit attendre de S. M. Britannique toute assistance pour son exécution.*

Under 22 Juni skrev Rehausen, at Castlereagh beklagede *la mésintelligence entre la Suède et la Russie, qui paroissoit aller en croissant*, og det i et saa vigtigt Øjeblik, som det nærværende; han delte Kronprinsens *sollicitude* for at faa de ved Traktaterne stipulerede russiske og preussiske Tropper; men efterat han havde faaet Bülows og Woronzows Korpser, den tydske Legion og Hannoveranerne, maatte han have omkring 70,000 Mand. *Cependant il comptoit trop sur la magnanimité de Votre Altesse Royale pour ne pas être sûr, qu'Elle agiroit avec Ses forces actuelles;* i Parlementet havde Forhandlingerne om Traktaten faaet et bedre Udfald, end Ministeriet havde ventet. — Det viste sig imidlertid snart, at Oppositionen ikke dermed slog sig tiltaals. Under 2 Juli indberettede saaledes Rehausen: *Le 29 et 30 Juin il-y-a eu des débats*

dans les deux chambres du Parlement sur un vote de crédit de 5 millions de livres Sterling à accorder pour les événemens futurs en Allemagne et dans la Péninsule. De ivrigste Oppositionsmænd havde været Lorderne Holland og Lauderdale og Mr. Whitbread, der paastode, at Ministeriet havde ladet sig undslippe alle Lejligheder til at slutte en fordelagtig Fred med Frankrige. Lord Holland anklagede det for at have bidraget til Dannelsen af en ny nordisk Stormagt, *dont la politique étoit extrémement douteuse.* Whitbread erkjendte, at Sverige havde reddet Rusland, men bebrejdede dette, at det ikke havde tilbagegivet Finland i Stedet for at arbejde paa at skaffe Sverige Besiddelsen af Norge. Imidlertid vare dog ogsaa denne Gang Ministeriets Forslag antagne. Under 16 Juli indberettede Rehausen, at England vilde antage Østerriges Tilbud om Mægling, og at Lord Castlereagh havde ytret: *Le gouvernement Britannique s'offre à restituer au Dannemarc ses colonies afin de faciliter à la Suède l'acquisition de la Norvége.* Endelig skrev han under 3 August, at Castlereagh var særdeles tilfreds med Kronprinsens Handlemaade, hvilken han *approuva et admira.*

I Forbindelse med dette Uddrag af Rehausens Depescher skal endnu gjengives et Uddrag af et Brev, som Karl Johan 20 April 1813 skrev fra Stockholm til Prinsregenten, som Svar paa et Brev fra denne af 27 Marts. *Je n'ai eu,* heder det heri, *qu'un but, en arrivant en Suède, celui d'embellir la vieillesse du Roi, qui M'a voué toute l'affection d'un père. J'y ai uni le désir d'assurer les destinées futurs d'une nation brave.* Han kjendte Napoleon og havde ogsaa nu endelig kunnet overbevise den svenske Nation om Nøvendigheden af at forandre System; hans Bestræbelser vare kun rettede paa at sikre Sverige dets naturlige Grænser, og han havde derfor modstaaet Frankriges Tilbud, som *ne s'est pas arrété à la réunion de la Norvége, pays qui ne nous dédommage point de la perte de la Finlande, mais dont la possession nous rend insulaires, et comme Je l'espère, amis constans de l'Angleterre. Dans la crise actuelle du monde, la Suède, ayant des pertes récentes à réparer ne pouvoit ni ne devoit se dévouer pour la cause générale, sans y trouver*

un dédommagement pour elle, — og om denne Erstatning havde man nu truffet Aftale: *Une fois la Norvége réunie à la Suède, Je croirai avoir payé ma dette au Roi et à la nation. Libre alors de toute inquiétude sur l'avenir de Ma patrie, de Mon Roi et de Mon fils, Mon âme pourra se livrer toute entière à la cause commune; mais il faut pour cela un terme aux tentatives de la cour de Dannemarc et aux menées sourdes de ses agens. Il seroit sans doute trés-avantageux pour cette puissance de pouvoir longtems nous amuser par des négociations simulées et gagner ainsi la solution de la lutte actuelle pour la délivrance de l'Europe.* Han vilde derfor, saafremt det danske Hof ikke inden 15 Maj havde bestemt sig til at antage Norges Afstaaelse som Grundlag for Underhandlingerne, begynde Fiendtlighederne mod det danske Fastland paa den med General Hope aftalte Maade. Nødvendigheden af ikke at tabe den kostbare Tid og hans Pligter mod Sverige tvang ham dertil. Selv var han, efter tidligere at have behandlet Hannover som Fiende, stolt af at kunne bidrage til at give det tilbage til sin lovlige Suveræn, for hvem dets Indbyggere, efter hvad han selv havde seet, nærede en rørende Hengivenhed.

Som afsluttende Supplement til disse Bidrag kan her endnu meddeles Uddrag af Hegardts Depescher fra Wien efter det Tidspunkt, paa hvilket disse ovenfor stansede, og indtil Udgangen af Juni 1813. I disse gjør han nærmere Rede for sine egne Forhandlinger med den østerrigske Regjering paa den Tid, da denne endnu vaklede mellem Frankrige og de mod dette forbundne Magter, saavel som for hvad den afsatte svenske Konge faldt paa at foretage sig under sit Ophold i Wien. Dette var naturligvis Noget, som i høj Grad lagde Beslag paa den svenske Regjerings Opmærksomhed, idet der under de daværende Forhold let kunde tænkes at indtræde en Situation, der gav det afsatte Dynasti ny Farlighed. Hegardt indberettede om Gustav Adolf under 3 April 1813: *Le Prince de Holstein-Gottorp est encore ici; mais j'apprends, qu'il va repartir pour Basle dans peu de jours. Il veut vendre, dit-on, le grand solitaire aux états de Hongrie, pour qu'ils fassent un présent à S. M. l'Empereur, leur Roi.* Gustav Adolf ønskede

ved denne Tid ogsaa at faa en Audients hos Kejseren; men efter hvad Hegardt indberettede i sin Depesche af 14 April, var der ikke blevet noget deraf paa Grund af Etikettehensyn. Efter denne vilde de ungarske Stænder heller ikke kjøbe hans store Diamant. Det heder ogsaa her: *D'après ce que m'a dit le comte de Bernstorf, c'étoit un projet de paix, que le Prince de Gottorp vouloit présenter à l'Empereur. Il a prié le comte de Bernstorf de la recommander au Roi, son mâitre, à la place de gouverneur-général de la Norvége.* Om det norske Spørgsmaal skrev Hegardt i den samme Depesche: *Pour ce qui regarde la Norvége, J'ai observé au Comte de Metternich, que je n'avois aucune connoissance officielle des démarches, qu'il disoit, qu'avoit faite la Suède pour se faire céder le pays; mais qu'admettant le cas, je devois présumer, que c'étoit de concert avec la Russie et l'Angleterre que cette démarche avoit eu lieu et qu'alors elle n'étoit pas à considérer comme un objet isolé de contestation entre la Suède et le Dannemarc, mais plutôt comme essentiellement lié à l'arrangement, qui devoit servir de base à la pacification générale et que je n'entrevoiyois pas la nécessité que cette question devoit allumer une guerre entre les deux puissances, pouvant être terminé à l'amiable, et que si el Dannemarc consentoit à la cession de la Norvége, il y auroit pour lui un motif de plus de s'intéresser au succés de la cause commune, qui devoit lui procurer un dédommagement. J'ajoutois encore, que comme la Suède non seulement ne s'opposoit pas aux avantages particuliers de l'Autriche, mais auroit même voulu y contribuer par ses bons offices, le Roi eut pu compter sur un retour parfait de sentimens de la part de l'Empereur, d'autant plus qu'il me sembloit qu'il ne pouvoit du moins dans l'avenir être de quelque importance pour l'Autriche, que la Suède fut plus puissante qu'elle ne l'est à présent. Pour ce qui en est, me repondit-il: J'avoue que je regarde le mieux comme l'ennemi du bien.*

I en Depesche af 21 April 1813 skrev Hegardt, at Metternich havde sagt til Knut Bildt, der ogsaa opholdt sig i Wien i en diplomatisk Mission, at Østerrige ikke vilde lægge nogen Hindringer i Veien for Norges Forening med Sverige, hvilket baade var nødvendigt

for Sveriges Uafhængighed og Ligevægten i Norden: *Par conséquent ce ne peut être que l'appréhension, qu'une guerre entre la Suède et le Dannemarc, à ce sujet, put opérer une espèce de diversion en faveur de la France, qui a porté l'Autriche à des démarches en apparence contraires à cette acquisition; mais cette appréhension ôtée aussitôt que le Dannemarc, soit de bon gré, soit en voyant la nécessité de céder à la volonté, sérieusement prononcée et appuyée par les forces réunies des trois cours de Suède, d'Angleterre et de Russie, consentit à la cession de la Norvége, l'Autriche n'a aucun motif de s'y opposer.*

Under 14 Juni 1813 skrev Hegardt, at Sektionschef i Udenrigsdepartementet Rademacher havde spurgt ham, om Sverige havde ordnet sig med Danmark: *Je lui répondis, que je ne la savois pas; mais je croyois que non, puisque le Roi de Dannemarc ne veut absolument pas accepter la seule base admissible d'un accommodement, c'est à dire la cession de la Norvége. Vous l'aurez difficilement, me répondit-il, et peut-être la restitution de la Finlande, vaudroit-elle mieux à la Suède que l'acquisition de la Norvége. Ma réponse fut: Oui! sous certains points de vue, mais non quant à l'affermissement de son indépendance, et d'ailleurs, pouvez-Vous nous garantir la restitution de la Finlande? Ditez-moi le moyen d'y engager la Russie! Il demeura court. Je lui ai ensuite parlé de l'intérêt, qu'a l'Autriche de se lier plus intimement avec la Suède pour le maintien de la balance Européenne; que par conséquent elle devoit tenir à coeur, que la Suède fut assez puissante à cet effet; et que dans le cas, du moins possible, que la Russie tombât une fois d'accord avec la France, après le traité de Tilsit, cette union intime entre les puissance intermédiaires appuyée par l'alliance de la Grande-Bretagne devenoit d'autant plus nécessaire;* Østerrige maatte ikke undervurdere det Fællesskab i Interesser, som det havde med Sverige: *Il faut donc, qu'il-y-ait eu des raisons particulières, pourquoi elle a temoigné si peu d'empressement de se concerter avec la Suède. Dans les démarches, qu'a faites la cour de Vienne pour empêcher l'acquisition de la Norvége, il pourroit entrer outre les raisons, qu'elle en a alleguées, aussi une espèce*

de tendance pour le Dannemarc, qui peut être même ait emploré la protection de l'Autriche. Maaske frygtede man ogsaa for, at Sverige en Gang vilde vende tilbage *à son ancienne alliance naturelle avec la France*

I en Apostille, dateret 19 Juni 1813 skrev endelig Hegardt: *Des personnes liées avec le comte de Bernstorf m'ont assuré, que ce ministre paroit plus rassuré qu'auparavant sur le sort de la Norvége, et qu'il a dit, que sa cour, ayant la certitude, depuis le retour du comte Bernstorf de Londres, qn'il n'y a plus de salut pour elle que de se jeter dans les bas de la France, est sur le point de conclure une alliance offensive et défensive avec l'Empereur Napoléon;* Danmarks Forhold ved Hamburg havde under disse Forhold kun været en Maske.

De dudesche Kopman unde de Norman.

Et nedertydsk Skrift

fra det femtende Aarhundrede,
indeholdende en Samtale mellem en Nordmand og en tydsk Kjøbmand i Bergen, —
tilligemed
Oplysninger om de gamle Bergerfarer-Kollegier i Lübeck og Bremen
og deres Arkiver.

Ved

Yngvar Nielsen.

Bergerfarernes Arkiv i Lübeck har kun meget sjelden været benyttet af Historikere og har dertil fristet en meget ublid Skjæbne. Da de lübeckske Kjøbmandskollegier opløstes for noget over tyve Aar siden efter at have bestaaet lige fra Middelalderen af, bleve deres Lokaler — paa en eneste Undtagelse nær — solgte, og deres Arkiver, der tildels vare meget betydelige, bragte sammen i det Hus, der tidligere havde tilhørt det saakaldte „Kaufleute Compagnie“ og nu afgiver Lokale for Handelskammeret. Her henlaa de længe uden nogen Orden paa et Loft, hvorfra de først i 1863 ved Dr. jur. C. Francks, Sekretæren i Handelskammerets, Omhu bleve adskilte i forskjellige Værelser, hvor de fremdeles ligge. Enkelte af disse Arkiver ere nu efterhaanden ordnede af Dr. Franck, der nærer en varm Interesse for de historiske Skatte, som saaledes ere komne i Handelskammerets Besiddelse; men da hans Tid er meget optagen af de med hans Stilling forbundne Forretninger, har han endnu ikke kunnet strække sig synderlig langt, og saaledes henligger fremdeles bl. a. ogsaa det gamle Bergerfarerarkiv aldeles

uordnet i et Værelse, hvor der tillige er henbragt en Del Protokoller og Brevskaber, der have tilhørt Novgorodfarernes og Kaufleute Compagnie. For flere Aar siden har den nu afdøde Professor Deecke gjennemgaaet en Del af dette Bergerfarerarkiv og der excerperet eller afskrevet to gamle Protokoller, af hvilke den ene indeholder Regnskaber fra det femtende Aarhundrede tilligemed et Uddrag af en ellers ukjendt Krønike m. m. og den anden var Kollegiets Statutbog. Hans Samlinger opbevares nu paa Lübecks offentlige Bibliothek, hvis Bestyrer han i sin Tid var, og bleve der i 1875 gjennemgaaede af Professor L. Daae, som efter sin Hjemkomst i Historisk Tidsskrift, IV, S. 104 flg. gjorde opmærksom paa den Betydning, som det omtalte Krønikeuddrag har for vor Middelalders Historie. Desuden har i sin Tid Rigsarkivar Lange paa sin Rejse til Nordtydskland i 1845 været i dette Arkiv, men dog uden der at gjøre noget Fund af Betydenhed for Norges Historie i Middelalderen, idet han i sin Rejseberetning, der er trykt i tredie Bind af „Nor“, udtrykkelig fremhæver, at Arkivet næsten udelukkende bestaar af Sager fra en forholdsvis nyere Tid.

Da jeg i Oktober 1876 paa en Rejse i Nordtydskland ogsaa opholdt mig nogen Tid i Lübeck, havde jeg min Opmærksomhed fornemlig henvendt paa Bergerfarernes Arkiv, hvortil jeg strax søgte og med megen Liberalitet erholdt Adgang. Det var imidlertid ingen let Sag at benytte disse uordnede Masser af Papirer og Protokoller fra fire Aarhundreder, som laa paa Gulvet i det Værelse, hvor Arkivet i 1863 var bragt hen; men jeg gav mig øjeblikkelig ifærd med Gjennemgaaelsen for ialfald at faa en Oversigt af, hvad der fandtes, og saaledes lette en fremtidig, mere nøjagtig Undersøgelse for mig selv eller for andre Arkivforskere. Jeg tror ogsaa, at jeg i det hele taget har været saa heldig at naa det Maal, som jeg saaledes foresatte mig, og tildels endog har udrettet noget mere. Det viste sig snart, at der var flere Fund at gjøre i Lighed med det af Professor Daae benyttede Krønikeudtog, og at den Mening, som Rigsarkivar Lange havde fremsat, ikke var aldeles rigtig, idet selv den flygtige Gjennemgaaelse, som jeg kunde foretage, bragte for Dagen flere Aktstykker af historisk Interesse, derimellem et, som indeholder

Oplysninger af største Betydning for et Punkt af vor Middelalders Historie, som hidtil har hørt til de dunkleste, nemlig den Strid, som Lehnsherren i Bergen, Olaf Nilssøn, fra 1440 til 1453 førte med de tydske Kjøbmænd ved det derværende Kontor.

Dette indholdsrige Dokument laa henslængt i den store Houg af uordnede Brevpakker, som nu udgjør Hovedmassen af Bergerfarernes Arkiv, og faldt aldeles tilfældig i mine Hænder. Det er et Papirshaandskrift i langagtigt Format paa 10 Blade, hvoraf femten Sider ere beskrevne, og indeholder en Fremstilling af, hvad der foregik i Bergen i Aarene 1445 og 1446, nærmest et Slags Forsvarsskrift for de tydske Kjøbmænds Optræden under deres Sammenstød med Hr. Olaf Nilssøn i disse samme Aar. Min Tid strak beklageligvis ikke til at tage en fuldstændig Afskrift af dette vigtige og interessante Aktstykke; men da det tildels var angrebet af Fugtighed, ansaa jeg det dog for nødvendigt at afskrive de Dele deraf, som maaske allerede inden faa Aar vilde være aldeles ødelagte, for at bevare disses Indhold, medens det maatte overlades til Fremtiden at tilvejebringe en fuldstændig Afskrift, som da vilde kunne blive aftrykt i *Diplomatarium Norvegicum.* Flere af Tidens fornemste Nordmænd omtales i dette Aktstykke, derimellem foruden Herr Olaf Nilssøn, Herr „*Erlender Endritsz*", Herr „*Hartich Krummedyck*", Herr „*Erik Symensz*", Herr „*Peter Nickelsz*" o. fl. andre. Af Interesse er det, at Erik Simonssøn to Gange kaldes med Familienavnet „Krukow", under hvilket han ellers ikke omtales, ligesom hans Vaaben ogsaa er aldeles forskjelligt fra det, som bæres af denne Familie.

Foruden dette Aktstykke stødte jeg endvidere i Bergerfarernes Arkiv paa en Samling Afskrifter af Dokumenter vedkommende denne samme Sag, hvilke dog alle ere tidligere trykte eller ialfald bekjendte. Den Omhu, hvormed disse ere indførte i et smukt Pergamentshefte, viser i tilstrækkelig Grad, at Bergerfarerne have lagt megen Vægt paa at have alle Papirer i Orden, der havde Hensyn til denne Affære.

Af større Interesse ere nogle nyere Papirer, som vedkomme Ordningen af Grundafgiften i Bergen efter den store Brand i 1702,

idet disse mærkelig nok give flere Oplysninger om Bergens Topografi i Middelalderen. Det viser sig deraf, at flere af de nu forsvundne Gaarde, som nævnes i middelalderske Kilder, have været beliggende paa det samme Strøg, som det, der nu indtages af Tyskebryggens Gaarde, hvilke altsaa i Middelalderen maa have havt en meget smalere Façade imod Søen end nu. Guldskoen laa indtil 1702 noget længere mod Nordvest, end den nu gjør, et Stykke ud paa Dregs-Almenningen, medens der mellem den og Søstergaarden laa — først „eine freye Adelsgrund“, derpaa den „sogenannte Conthorische Attelsgarten Grund“ og saa en Kontoret tilhørende „Grund oder Kirchweg“. Af disse er maaske den sidste den gamle Mariakirkens Almenning, der endnu sees paa Billeder af Bergen fra omkring 1580, medens Attelsgarten vistnok er den gamle *Attugarðr*, der endnu omtales i 1539 og som efter et Diplom fra 1370 laa i Mariakirkens Sogn. Paa den førstnævnte „Adelsgrund“ kan der muligens ogsaa have ligget en anden Gaard. Af de samme Optegnelser fremgaar det ogsaa, at den paa et Par Steder i Kongesagaerne og i et Diplom fra 1282 omtalte *Mikligarðr* ikke kan være den samme, som den, der i nyere Tid gik under Navn af Bremersgaarden. Den laa nemlig mellem Solegaarden og Kjøbmandsstuen, hvor man endnu i 1717 kjendte Navnet „Micklegaardt“. Mellem Kjøbmandsstuen og Kappen laa derimod indtil 1702 en Almenning, „Giemsee-Gard genandt“, der vel nærmest er Nikolaikirkens Almenning. Et saadant Navn er ellers ubekjendt. Kjøbmandsstuen, som efter 1702 har ligget mellem Kappen og Holmedalen, maa ogsaa før Branden have havt en anden Plads mellem Kappen og Solegaarden. Umiddelbart i Nordvest for Finnegaarden laa den gamle Gaard *Skaptinn,* der nævnes mellem 1375 og 1410 og laa i Martejnskirkens Sogn. Endnu i 1717 kjendtes dennes Navn „Schafften“, norden for denne kom en anden „øde Grund“, kaldet „Redstadh“, Ridstadh“, Ridhstadh“ eller „Ridstaden“. Saa fulgte en tredie „øde Grund“, der kaldtes „Bollegaard“, men maa have været forskjellig fra den Gaard af dette Navn, som i det sextende Aarhundrede omtales i Bergen, idet denne laa paa Hollændergaden.

Efter Bollegaarden kom Dramshusen. Ogsaa den gamle Gaard, *Fattrinn*, der forekommer i Aarene 1307—1347, nævnes i disse Optegnelser som Navn paa en øde Grund, men uden nærmere Angivelse af dens Beliggenhed. I en Fortegnelse over Bryggens Gaarde, hvoraf jeg i Lübecks Statsarkiv stødte paa en nyere Afskrift, men som skulde skrive sig fra 1448, opregnes den imidlertid mellem Kappen og Solegaarden, saa at det rimeligvis er dens Grund, som senere er bleven udlagt til Kjøbmandsstue. Endelig laa mellem Kappen og Kjøbmandsstuen „eine Grund — — Gölderen genand", der maaske er den middelalderske Gaard *Gyltan*.

Af Protokoller, der vedkomme Bergerfarernes Kollegium og Kontoret i Bergen, findes bl. a. følgende:

1. Bergerfarernes Protokoller ɔ: Kopibøger og Forhandlingsprotokoller for 1571—1589 (stærkt medtaget af Tiden), 1589—1603 (vel vedligeholdt), 1604—1623 (viser, at Kollegiets Forstandere, de saakaldte Frachtherrn, traadte af hver 29 Januar, og at der ved Kollegiet var 20 Aelterleute, to Schutten og en Kornwraker), 1661—1668 (der viser, at af fire Frachtherrn traadte to af hvert Aar i Slutningen af Februar, og at der desuden var to Bauherrn, hvoraf en aarlig gik af, og en Schutte, der aarlig vexlede), 1681—1697, 1697—1714 og 1715—1747.

2. Bergerfarernes Regnskabsbøger 1588 flg., 1702—1719 og 1702—1738.

3. Bergerfarernes „Baubuch" 1651 flg.

4. Bergerfarernes Fragtbog 1581—1612.

5. Bergerfarernes Brevbøger 1713—1723, 1723—1740, 1748—1751.

6. Kontorets Panteprotokol 1703—1760.

7. Den kontorske Handelsrets Protokol 1741—1753.

8. Matriculus novitiorum emporii Bergensis 1674—1748, med Vidnesbyrd om disse for 1675—1710, samt lignende for 1711—1763 i en særskilt Bog.

9. Kontorets Konceptbøger 1697—1699, 1700—1703, 1708—1717, 1717—1718.

10. Kontorets Inventariebog, hvori der bl. a. nævnes en i Arkivet staaende Kasse: „darin liegen die Conthorische Grundbriefe in originali in gewisse Schacktelen mit ihre Überschriften mit beifolgender Nachricht, an wehme itzt die Grundlage entrichtet werde.“

11. En Protokol over Gaardenes Ejere og Husbonder, benyttet i min Bergens Historie, S. 399.

12. Mariakirkens Regnskabsbog 1661—1752.

13. Det tydske Fattighus's Regnskabsbog 1674—1741.

Dertil kommer endnu nogle nyere Retsakter, et Hefte fra 1693 med Optegnelser vedkommende Kontoret, bl. a. om Spillene i ældre Tid, m. m., samt det nedertydske Skrift fra det femtende Aarhundrede, der nedenfor vil blive aftrykt, og som indeholder en Samtale mellem en Nordmand (de Norman) og en tydsk Kjøbmand (de dudesche Kopman), af hvilke den første fremsætter sine Klager og den sidste gjendriver dem. Det er et Papirhaandskrift in qvarto, indheftet i et Pergamentsomslag, og indeholder 12 Blade, af hvilke de sytten Sider ere beskrevne. Paa det første Blad staar efter Længden skrevet:

Der wendeschen Steder
Denstlike bede
. . . . *rmannen vorbaden werde der ghemen guder* [?]

Ellers har Skriftet ingen Titel; den, som jeg har givet det, er imidlertid maaske den mest passende. Det er paa de første Blade tildels bedærvet af Fugtighed.

Bergerfarernes Arkiv i Bremen er sandsynligvis bleven adsplittet strax efter Kollegiets Opløsning, der foregik meget hurtig, efterat den sidste Bremerstue i Bergen var solgt (min Bergens Historie, S. 401). Adskilligt deraf kom dog i en Samlers Haand og er nu atter kommen ind i Staten Bremens Arkiv, hvor navnlig Senator Dr. Smitt har taget sig meget af disse nyerhvervede Samlinger. Ved Siden deraf har Statsarkivet ogsaa tidligere

havt mange Aktstykker, der vedkomme Kontoret, og en Adskillelse mellem disse og dem, der skrive sig fra Bergerfarernes Kollegium, vil neppe nu altid være mulig for en fremmed Forsker.

I Bremens Arkiv findes (C, 7, b) bl. a. Akterne vedkommende den i 1604 — samtidig med Kristian IVs Besøg i Bergen — afholdte Visitation. Derimellem er ogsaa en Edsformular for de ved Kontoret ansatte Funktionærer, der lyder saaledes:

Des löblichen Bergischen Contors Oldermanns vnd Secretarii Eidt.

Ick Laue vnd schwere, datt Ick Solcke Priuiligien vnd Freyheit, darmit gemeine Ansehe Steden vnd der Kopman von der Duedsschen Ansehe In dem Rycke Norwegen versehen vnd Berechtigett Is, vnd de Statuten vnd Ordenungen, Welcke van den Erbarn Ansehe Steden vnd dem Kopmann geordnett vnd vpgerichtet syn, will verwahren vnd truwlick halden, alsse Ick Immer mach, nach minen Besten Vyff Sinnen Vnd Einem Jederen, He Sy arm Elder Ryck, Rechtferdichlick In allen Saken, ohne alle gunst, hatt Elder affectiou Richten, Ock des Contors Voerwalt vnd gemeine Beste, mit allem Vlithe Bewahren, ohne alle geferde vnd argelist. So wahr helpe My Gott vnd Syn hilliges Euangelium In minen Vtersten noeden. Amen.

Eidt des Oldermanns Bysitteren.

Ick N. N. Laue vnd schwere, Juw dem Ersamen Kopman, wegen der Erbaren Ansehe Stede, datt Ick Soll vnd will, alle Priuilegia, darmit ditt Contor vnd de Erbare Ansehe Stede Berechtigett, Ock de Recess vnd willkoere, So van den Erbaren Ansehe Steden Vnd dem Ersamen Kopmanne verordnett vnd vpgerichtet syn, getruwlick helpen, Schutten vnd hanthauen, Einem Jederen, arm Edder Ryck, Bekandt vnd Vnbekandt, darnach So offte Ick gefragett werde, nha alle minen Besten Vermoegen vnd vorstande, Richten vnd Ordelen, des Löffliken Contors vnd der gemeine Beste förderen, Vnd dar auerhalden allen Schaden Vnd nhadeell, so vele moegelick weren, voerkahmen vnd melden, Insonderheidt alle heimlicheidt des Contors, By my In geheim halden vnd Niemandt openbaren, Ock dem Ersa: Oldermanne In allen

Billicken Saken gebaerliken gehorsam vnd Bystandt Leisten, alss warliken helpe My Gott vnd Syn hilliges Euangelium.

Eidt So dem Ersamen Kopmanne Schweren. (sic).

Ick N. N. Laue vnd schwere, thó Gott, By miner Seelen Sälicheidt, den Erbaren Ansehe Steden vnd dissem Löfflicken Contore getruw vnd holdt tho syn, des Ersamen Kopmans Fry vnd gerechtigheidten tho Stercken, alle des guden Contors hindern vnd Schaden tho weren vnd melden, My In ditt Landt nicht thobegeuen, des Ersamen Kopmans Wilkoere, Priuilegien, Recessen vnd warschauwung, nha allem Vermoegen, tho holden Vnd tho hanthauen vnd Nemandes Främbdes tho openbaren,. So warhafftigen helpe my Gott vnd Syn hilliges Euangelium, In minen Vtersten noeden.

Wowoll Nun des secretarij deuer, dem secretario albereits dem Contore truw vnd holdt tho Syn ahn Eides Statt verplichtett gewesen, So hefft he doch nichts desto weniger dissen Suluige Eidt, Voer Vns Im Gerichte Sittende ock præstirett vnd geleistet.

Eidt des Contors wegers.

Ick N. N. Laue vnd schwere By miner Seelen Sälicheidt, datt Ick der Erbarn ansehe Steder gewichte vnd Punder, darmitt my Ein Ersam Kopman verlenett, ohne Falscheidt Erlick, vprichtich vnd Redlich By Jerdermannichliken vnd ock By allen guderen wille gebruken Vnd darmitt Niemandt verfordelen Edder auersetten, Idt Sy vmb Frundtschop, Giffte Edder Gauw willen. So wahr helpe My Godt Vnd Syn hilliges Euangelium, In minen Vthersten noeden.

Eidt des Kopmans dieners.

Ick Lucas Schropstörp Laue vnd Schwere By miner Seelen Salicheidt, Nachdeme Ick Im verflathen 75 Jare, In des Contors Eidt genahmen, Vnd auerst hut dissen dach vp myn Bidelickes ansöeken Vör des Ersa: Kopmans diener Bestellett worden, datt Ick minen augenehmenen dienst will vprichtick vnd truwlick verwaldten, dem Ersa: Kopmanne mit Schuldiger Ehr Erbiedinge gehorsamen, des Contors geheimnusse vnd wath In Contors Saken gehandeltt wertt In geheim holden Vnd

Niemants Frembdes apenbaren, Vnd Im Falle Ick Etwas werde vermercken, datt den Erbarn hansehe Stedern, dissem Löfflicken Contore vnd dem Ersa: Kopmanne tho wedderen Syn möchte, Welcker gestaltt Solckes geschiehtt, datt will Ick alsse Ein Erleuender truwlick vermelden. Ick will my Ock By dage vnd By nachte vp des Ersa: Kopmans husse Lathen finden, Vnd my by nachtliker tydt daruan nicht Begeuen. Alles watt My ahn geschutt, Krudt, Kugeln, Rettschop vnd anderen thogeleuerett, datt will Ick In getruwer Acht hebben vnd woll verwahren. Ick will ock tho Jeder tydt dem Ersa: Kopmann Folchhafftig Syn vnd mine Stede In der Kercken Bekleiden. Ditt alles vnd woranne Ein Ersa: Kopmanne Sambt vnd Sonderlick gelegen, will Ick getruwlick holden. So wahr alsse My Gott helpen Schall vnd Syn hilliges Euangelium In mynen Vethersten noeden.

Blandt Arkivets øvrige Indhold maa ogsaa en Række Afskrifter af Bergerfarernes Vedtægter af 1632, 1638, 1639, 1656, 1671, 1689 og 1694 (R 11, gg, 2 c) tildrage sig Opmærksomhed. Der omtales endnu ældre Vedtægter fra 1559 og 1565, som dog nu neppe mere ere bevarede; de synes imidlertid ikke at have været af et fra de senere synderlig forskjelligt Indhold. Følgende er et Uddrag af disse Vedtægter:

Derer Sambt Bergerfahrer Ordnung de A° 1632.

1 Februar 1632 have samtlige Bremens Bergerfarere gjennemgaaet de 1559 og 1564 givne Artikler og derpaa bekræftet og fornyet, samt tildels udvidet disse, der saaledes skulle være gjældende i sin nye Form. 1. Bergerfarernes Lahde med dens Breve og Penge skal altid være i Forvaring bey den pro tempore regierenden Frachtherrn. 2. Hvert Aar, höjest 6—8 Dage efter Hellig tre Konger, skulle Bergerfarerne eine christliche, brüderliche Zusammenkunft auf dem Schütting in der Älterleutestuben anstellen und halten, hvor enhver Bergerfarer, der i Bergen har Haushaltung, skal indbydes. Den ældste Frachtsherr skal da aftakke og en anden vælges i hans Sted. Es mögen auch die Herren Älterleute und Frachtherrn diese Zusammenkunft aus bewegenden Ursachen mit Essen und Trinken wohl vermindern. De udeblivende

skulle straffes auf sechszehn Grote. 3. Nachdem auch ein grosser Missbrauch von den einkommenden jungen Bergerfahrern bey unserm Rentebuch verspürt wirdt, indem sie sich einbilden, wann sie nur ins Rentebuch geschrieben seyen, dass sie gleich andere Bergerfahrer, so zu Bergen Rauch und Feuer halten und alle des Cunthors Beschwerungen, sie kommen gleich her von Osten oder Westen, abtragen in grossen mannigten handeln mügen, — hvorfor ingen mere in das Rentebuch eingeschrieben oder auch zu der Zusahmenkünften gefodert werden soll, er habe dann zuvor sich by den Herren Älterleuten mit unterhalten helffe, sistiret und angegeben. 4. Saa ofte Älterleute og Frachtherren sammenkalde Bergerfarerne til Deliberation om et for dem vigtigt Anliggende, skulle de til fastsat Tid og Sted sich willig und gerne einstellen. Den, som kommer for sent, straffes med 3, den, som uden lovligt Forfald ganske udebliver, med 6 Grote — til die Armenbüchse, som derfor altid skal være tilstede i disse Sammenkomster. 5. Al „Nachschwätzen" om, hvad der i disse bestemmes, forbydes under Bod af 4 Rdl. til de fattige. 6. De, som til Bergen forsende slette Varer, skulle straffes — das Mehl auch, so alhier nicht gewogen und jedoch nach Bergen gesandt wird, soll daselbsten mit des Kaufmanns Hunden gewogen, und das Gewicht darauf gezeichnet werden. 7. Stridigheder mellem Bergerf. og deres Skippere eller mellem begge Parter skulle, saavidt muligt, afgjøres af Älterleute og Frachtherrn. 8. Forat de fattige ikke skulle forglemmes, so sollen alle und jede Jahre von den regierenden Frachtherrn aus einem jeglichen Kirchspiel zween gute und beqveme Bergerfahrer erwehlet werden, so den Hausearmen ein gewisses, was ihnen zugestellet werden mag, in ihre Haüser bringen und austheilen, auch aufzeichnen, was für welche der Almosen nöthig haben, zu dero Behuf dann in den vier Kirchspiel Kirchen jedes Jahr sechzehn Rthlr. sollen angewandt werden. 9. Der regierende Frachtherr med en ham af Bergerfarerne tilforordnet skal hver St. Michaeli besøge alle Stadens Prediger, forære hver 1 Rdl. og bede dem, dass sie in ihrem christlichen Gebete ihre Bergerhandlung und Schiffe, mit einschliessen mügen und nach Arrivirung der Schiffe einen jeglichen wieder mit 1/2 Rdl. in specie verehren, da aber solches Wurk versaümet werden, soll derselbe

willkürlich bestrafet werden. 10. De, som i Bergen have die Verwaltung über die Laden, skulle sende alt, hvad deri kommer, den Armen zum besten, an den regierenden Frachtherrn. 11. I Artikel 23 af 1580 er bestemt, at man einem jedweden der Bergerfahrer zu Zeiten wichtiger Zusammenkünfte ein Bricken ins Haus bringen soll. Den som ikke indfinder sig — auch wohl gar ohne ienige Entschuldigung und Ursache — og seinen Bricken nicht wiederumb einschicket, soll vermöge des obgesetzten vierten Articuls bestrafet werden. 12. Da enkelte Bergerfarere sich gelusten lassen die Schiffern anzusprechen und zu bitten, dass man sie mit dem, was sie in den Schiffen haben, so hoch auf die Rollen, so sie den Bergerfahrern übergeben wollen, nicht setzen mugen, hvormed sker Underslæb, auch ihnen, was sie noch nicht wissen, gelehret, und den Bergerfahrern die Zulage entwendet, sættes ogsaa herfor Bøder. 13. Ogsaa Art. 21 af 1565 gjentages nu, wann irgends (was Gott gnädiglich abwenden wolle) von Orlog-Schiff, Freybeutern oder Meer Raübern nützlich Gut, so Fracht zu geben, aus den Schiffen genommen wurde, dass solchen einer allein, den er getroffen, nicht tragen, sondern derselbe Schade über Schiff und Gut gerechnet werden solle, — es wäre dann Sach, dass Gold, Silber oder Geld genommen wurde wovon ein jeder sein Gefahr und Abenteuer zu stehen hat. Den, som undslaar sig for at dele denne fælles Risiko, skal hinführo nicht mit auf Bergen schiffen. 14. Soll auch kein der Bergerfahrer bey Straf der Auslage sich gelusten lassen die Schiffer ihres eigenen Gefallens zur Loss- oder Ladestett, wo dieselbe angeordnet werden solle zu bereden, sondern es bey der alten Gewohnheit verbliben lassen, darmit aller daraus entstehender Unterschleif verhütet werden müge. 15. Weilen auch die Bergerfahrer mehrentheils von der Bergerfahrer Gelde, und also ein jeglicher einige Rthlr. Capitals in Händen hat, so er den Bergerfahrern zum besten jährlichs verrentet, und sick dann leichtlich begeben kann, dass eine Gesellschaft zu Bergen verkauft wird, damit nun die Bergerfahrer keinen Schaden dabey leiden mögen, Alss wird schliesslich der Kaüfer sothaner Gesellschaft hiebey ermahnet, weil er in die Zinse alsobaldt treten und also das Capital behalten muss, dass er bey Einkauffung

derselben, seinen Kauf dergestalt darnach richten, dass er derüber nicht beschweret werden muge.

1638, 17 Jan. have diesampt Bergerfahrer am Schütting zu Bremen in gewöhnlicher Stuben været sammen og raadslaaet om Anliggender vedk. Bergerhandelen. Uagtet det, som i 1565 og 1632 (Art. 13) er besluttet om fælles Risiko, ikke gjælder rede Penge, saa udstrækkes dette nu ogsaa til Baarschaft.

1638, 22 Juni haben die Älterleute, Frachtherrn, und sämbtlich Bergerfahrer der Stadt Bremen am Schütting daselbst auf den grosser Sahl sich beysammen gethan – deres Medbergerfarer Albert Schöne beklagede sig over, at hans Husbonde havde forladt hans Tjeneste; det blev bestemt, at ingen for Fremtiden maatte forlokke en andens Husbonde.

1639. 13 Febr. Älterl., Fr.h. og B. Sammenkomst paa Schütt. i St. Johannis Kammer. Weil sie verspüret, dass auf ihren Zusammenkünften, so der gemeinen Handlung zum Besten angestellet werden zu pflegen, verschiedene ihres Mittels sich gelüsten liessen, allerley Unlust, Schellen, Schmähen, ja wohl gantz gefährliche Schlägerey anzurichten, welches alles einen solchen Collegio nicht geziemete, sondern wieder die Ehrbarkeit laufen thut, dadurch sie in gesamt, bey männiglichen in geringen Respect und Verkleinerung geriethen, dass demnach derjenige, welcher nach diesen Tagen dergleichen Unlust in solcher der Bergerfahrer Zusammenkünften anfangen würde, dem pro tempore regierenden Frachtherrn zu Behuf der Bergerfarer Laden ohne jenigen Respect oder Nachlassung mit zwanzig Reichsthaler in specie verfallen seyn sollen.

1656, 21 April. Sammenkomst paa store Sal i Sch. af Älterleute, Frachtherrn og samtl. Bergerf. Erfaret, dass etliche unter dem Mittel der B. am jüngst verschienenen Winter und Frühling sich haben unternommen und gelüsten lassen, dass sie von allerhandt Bergerwahren zuwieder dem alten Herkommen in den benachbarten Landschaften und Städten, als in Westphalen, Landt zu Braunschweig am Weser Strom und Grafschaft Oldenburg dahin verschicken und senden und selbige Wahren auf ihr eigen Risico und Eventhür nicht allein bey Tonnen, sondern auch bey kleinen einzelen Gewicht verkaufen und feil bieten lassen, also dass sich auch in denen Landen und Städten die Einwohner deselbst, so die Wahren selbst pflegen abzuholen, sich drüber beschweren, dass es ihnen bey diesen ohnedas schlechten Zeiten, noch ein mehrer Abbruch in ihrer Nahrung verursachte. Det bestemmes derfor, at denne neue angeführte Handlung, die bey unser Vor-Eltern Zeiten auch bey uns unbekannt und ungewohnt gewesen, hiemit gäntzlich solle verbotten und aufgehoben seyn. Im Fall aber af Overtrædelse, wird demselben hiemit die Bergerfahrauslage angekundet, das ist, dass er zu der Bergerfahrer Gesellschaft, bevor er gebührlick Abträg gethan, nicht solle zugelassen werden.

1671, 1 April. Sammenkomst af Älterleute und gesambt Bergerfahrer. 1. Ingen skal kunne skibe ein Roll Linnen über 22 Schal. 2. Ingen Skipper maa medtage Kjøbmandsvarer. 3. Bergerfarerne (dog ikke Älterleute) skulle selv bære sine døde. 4—6. Forskjellige Regler om Udskibningen af diverse Varer — i Overtrædelsestilfælde taber man das Berger Fahr-Wasser. 7. I Tilfælde af, at Bergervarer rammes af Uheld paa Weseren, skal den ene hjælpe den anden at bære Tabet.

1689, 29 Januar. Hele kompagniet sammenkomt paa den store Sal i Schütting. Da alt er foranderligt og Tiderne veksle, have de ogsaa gjort en Del Forandringer i sine Artikler. 1. Det tillades ingen

unter hiesigen Bergerfahrern at kjøbe Bergervarer i Hamburg, Amsterdam eller andetsteds eller derhen skibe Varer fra Bergen. 2. Forbudet mod at skibe Varer i Bergerborgeres Skibe fornyes under Bod af 20 Rdl. 3. Soll sich niemandt erkühnen, einige Güter, ohne dass Frachtherrn wissen und willen, in einige Fahrzeug, so der Frachtherr nicht befrachtet, nach dem Wegesack, Elssfleth, Brake oder Blixen zu senden. 4. Ingen skal einige Güter unter des Schiffers oder Volckes Marck und derer Führung von Bergen anhero bringen zu lassen. 5. Soll hiernach keiner vor den anderen schiffen und keiner dem andern seine Rullenpart übergeben vorsetzlicher Weyse (hvilket der Bergerfahrer Buch ausdrücklich vorbaut). 6. Ingen skal benytte en Bergensk Borger i Kommission. Straf: 50 Rdl. 7. Ingen (Herr oder Diener) skal sælge Bergens Borgere Varer paa Kredit. 8. Ingen skal tillade andre, som ikke ere in hiesiger Bergerfahrer Compagnie, auf seiner Schraube einigen Fisch schrauben zu lassen. 9. Da enkelte Bergerborgere komme hid med Varer und dadurch hiesige Compagnie mächtig beeinträchtigen, maa ingen af dettes Medlemmer give disse Kredit eller Vorschub o. s. v. 10. Da nogle Bergerfahrer zu Bergen Felle schrauben lassen und schiffen og ikke angive til Told, hvorover Skibet anholdes til Interessenternes Skade, saa skal den, som ejer disse Felle, erstatte de andre deres derved foraarsagede Tab. 11. Talg skal ikke skibes in grobe Tonnen, sondern in ordinarii schmale Tonnen. 12. Ingen Kompagnibroder skal skibe Varer til eller fra Bergerborgere. 13. Enhver skal angive sine Varer rigtig, naar der Bergerfahrer Bote præsenterer ham Rulle und Buch.

1694, 13 Febr. have Bergerf. havt en Samling og gjennemgaaet Statuterne af 1559 og 1564 og af Hensyn til de Misbrug, so bey den Berger Handel fast täglich gespüret werden, anseet det nødvendigt endnu at tilføje etzliche wenige Articulen og bedet de ældste og Fragtherrerne, at de vilde vaage over den ældre og denne nye Ordnings Opretholdelse. 1 = Art. 1 af 1632. 2 = Art. 2 1632. Boden nu 36 Grote. 3 = Art. 3 1632. 4 = Art. 4 1632. 5 = Art. 5 1632.

6 = Art. 7 1632. 7 = Art. 8 1632. 8 = Art. 9 1632. 9 = Art. 11 af 1632. 10 = Art. 13 1632. 11 = Art. 14 af 1632. 12 = Art. 15 1632. 13 = Vedt. af 23 (sic) Juni 1638. 14 = Vedt. 13 Febr. 1639. 15 = Vedt. af 21 April 1656. 16—29 indeholder i det væsentlige det samme som de øvrige Tillæg.

Af Interesse for Kontorets Historie er ogsaa følgende Koncept:

Bremens Bergerfarere til Hamburg og Lübecks, 5 Juni 1699: Arvingerne efter deres Medlem Jörgen Olrich ville sælge hans Stue auf hiesigen Schütting in der Johannis Cammer 16/26 hujus. Da det er en Søstue og man besorget, dass Bergerburgers auch Reflexion daruff machen dorfften, ønsker man, at det maa meddeles alle Bergerfarere, for at den kan blive ved Societetet. Stuen ligger i Holmedalen, meget bekvemt. Gesellen mener, at der af Nordfargjælden vil indkomme 500 Dlr., at de derliggende Varer ere værd 535 Dlr. Stuen bestaar af 5 Buden, unten ein Garten, eine fertige Schraube — eine alte Schute, — unter dem Schutstaven eine Speisebude — an der Obernstrasse ein Hof — Borgergjælden anslaaes til 130 Dlr. Derhos antages, at Sekretæren Brun, som ogsaa derom an das Oberdirectorium zu Lübeck geschrieben har, er berettiget nach alter Gevohnheit til at faa den zweiten Schüssel zur contorischen Cassa.

I R 11, gg, 2c findes:

Extract eines Willkührs der Wendischen Städte, de dato Lübeck A° 1458.

Fol. 56. Item So bede wy dat nemand van der Hansse sunderlike stede offte Lande vorsøken schøle In Norwegen mit Copenschop toholdende effte to vor søkende sunder allenen In den steden alse wønlik is by brøke hundert schilling Englisch na uhtwisinge der Privilegie.

Extract eines Recessus der Ehrb. Hänsser Städte, de dato Lübeck A° 1435. Montags negst nach Johannis Bapstistæ decollation.

Fol. 76. Wir hebben ock mit den Ehrbaren Städen das Canthor tho Bergen brukende van der Segellation benørden Bergen in Drunten beredungen gehat, vnd befinden desulwyen nich unwillich ein yder Stadt bey den Oren also to verfügen dat solche unbehørliche Zegellation hinfyrder vorblyven schøle.

Fornemlig indeholder Arkivet mange Oplysninger om Kontorets sidste Dage, af hvilke dog det meste og vigtigste er benyttet i min Bergens Historie, S. 393—401, hvortil jeg her for disses Vedkommende kan henvise.

Som Supplement til disse Meddelelser skal jeg derhos ogsaa gjøre opmærksom paa nogle Vedtægter for Kontoret, der formodentlig skrive sig fra det 15de Aarhundrede og ere trykte i et lidet Skrift, Betrachtung über die Würde der Deutschen Hansa auch über den Werth ihrer Geschichte. Zum Vorbericht einer Willebrandschen neueren historischen Nachricht von den Hanse-Städten, Hamburg (D. A. Harmsen) 1768, S. 65 flg. I det samme Skrift nævnes ogsaa en „kurze Beschreibung des Deutschen Hanseestädtischen Comtoirs zu Bergen,“ trykt i Hamburg 1724, af hvis Indhold noget anføres.

Fol. 1, a. Dyt is der Norman[ne clage unde?]
der Dudeschen antw[ort]

Interste dat de copman maket garde [cop]
beyde hemelick vnde apenbare . . . .
stucken de vp dem torge . . . .
pen alsse verske viske . . . .
vnde andere stucke de men . . . .

Dar vp antwort de copman.
Wy kopen versscbe viske vnde vlesch
to vnser kost eyn Jewelck des he
behoff hefft kofft Jemant anderst
In vnwentliken stede dat moge gy
vns to kennende gheuen.

De Norman.
Item dat de copman leth bruwen
mungaet wedder touorkopende dem
tokamende volke.

De copman.
Wy don bedderuen luden molt hoppen
vnde holt vnde wes se dar to behoff
hebben vnde geuen ene so vele vor
orer arbeyt dat en geneget to vnser
eghene behoff vnde nicht touorkopende.

De Norman. Fol. 1, b.

. . . . . dat summelke don oren honesken
[fr]uven vnde anderen losen wyuen
. . . [b]eere vnde ander ware to tappende.
. . . . kopende vns tor hant dar
. . . . dat volck den oltap auer
De . . . . . myt rechte borde.

De copman.

Wy brinngen hyr bere meell molt vnde
ander ware Dat vorkope wy wor
wy viis betalinge vormoden myt
dem oltap bekummert sick de copman nicht.

De Norman.

Item dat de copman vthmangelt meel,
molt by haluen wagen vnde by helen /
hoppen Erweten vnde ghorte by marken
by halwen besemere punden vnde by helen
want sulffer louwent vnde ander
ware dergelick by haluen elen vnde
by helen.

De copman.

Leuen frunde alse van deme mele vnde
molte want sulffer vnd leuwent

Fol. 2, a. Erweten ghorte vnde hoppen to meten [de]
vnde to wegende by haluen vnde by
helen, Dat vorkope wy alse idt vo[r]
oldinges gewesen is vnde vnse vo[r]
faren vor vns gedan hebben D[at]
hapen wy ock to brukende.

De Norman.

Item dat de copman vorheget vnde vor
degedinget In to sick schomakere sch[i]n
nere schredere goltsmede vnde ander du
desschen de by der stadt blyuen scholden.

De copman.

De gesellen van den straten de synt
in der Hense gebaren so wol alse wy.
syn vnde hebben Jewerle by dem
copmanne gewesen Doch so vordegedinget
je den copman nicht bauen recht weret
ock Jemant De se dar bauen drengen
wolde Dat se vurder don scholden wen
ere vorfaren gedan hebben dat were
vns nicht to willen vnde mosten dat
furder soken dar vns dat van rechte borde.

De Norman. Fol. 2, b.

Item dat de copman kofft etende ware alse botter koflesch lax vnde solten visch vnde speck mer wen em behoff is vnde vor kopent anderen tokamende luden wat [se] nicht vorkopen konen dat voren se vth deme Ryke.

De copman.

Wy voren Jntlant beyde ethen vnde drincken vnde ander ware dat vorkope wy wes vns dar vor betalet wert dat bruke wy to vnsem besten vnde delen idt myt vnszen frunden beyde Noruesschen vnde Dudesschen de des behuff hebben.

De Norman.

Item offte eyn Norman vnde eyn du dessche scheelafftich werden edder eyn dudessche myt enem Normanne dat wil len de Dudesschen suluen richten myt orem tohopekamende vnde macht vnde schonen dar aue wedder kloster edder kerken edder husfrede.

Fol. 3, a.

De copman.

De copman richtet suluen nicht noch . . . .
macht offte to hopelopende men de cop[man]
is alle tydt deme rechte horsam vnde bysten
dich Dar vmme wert idt deme kopmanne auer
dacht vnde hefft dar nene schult aue.

De Norman.

Item wor broke volt manck den Dudesschen
Dat Drucken se nedder Dar deme koninge
vnd der Stadt neyn broke van euwert.

De copman.

Wy bekummeren vns dar nicht mede / wen
Juw wol claget so richtet / wan Juw ne
ment klaget so dorne gy nicht richten wor
wy gebreck aue weten dat plege wy Juw
to seggen / Vynde gy węne brokafftich dar
ga idt vmme alse recht is.

De Norman secht.

Itęm dat wy meel molt beere vnde ander
ware vth der mate vorsetten dat dar
nement kop hebben kan wente idt is vele
auer den olden kop vnde sede konnen vnde
holden luttick van vnses hernn des

[kon]inges breuen alse he gebaden hefft dat [m]en schal kopen vnde vorkopen na oldem kope vnde sede. Fol. 3, b.

De copman.

Wy kopen meel molt beere vnde ander ware Dar na Dat vns got de tydt gyfft vnde vor kopen dat wedder na der tydt wan vns godt gude tydt gifft So gheue wy guden kop Dat is eyn sede vnde olde kopenschup In allen landen.

De Norman.

Item dat vnse ware is nicht so gudt alss se touoren plack to wesende vnde is gantz vnde vthermaten dure vnde der Normanne ware wart nu mehr vorsmaet wen se touorne was alse visch vnde ander dinck vnde is doch nu so gudt alse auer hundert Jaren was.

De copman.

Vnse ware is nu so gudt alse se auer hundert Jaren was De mote wy vorkopen vnde

Fol. 4, a.

kopen na der tydt vnde wy traffen
Juwer ware nicht eyn Iszlick vor syn
werdt.

De Norman.

Item dat de copman vorbuth tokamenden
luden de In der Henze vnde ere selschop
nicht ensyn vnde ock bulude de In
des stades rechte syn Datmen den nicht
vorkopen schall.

De copman.

Wy vorbeden nemande myt erliken bed
deruen luden to kopen vnde touorkopen
Dar wy vns gude betalinge vormoden
Dar vorkopen wy leuest.

De Norman.

Item dat de copman to sick tuth vele
vnnuttes volkes alse loze wyff der
Stadt to schaden vnde graue vor
teringe.

De copman. Fol. 4, b.

Wy enforen sodane losze wyue nicht Int
lant Ock sende wy en nenen baden
hefft de Stadt dar schaden aff dat is
vns vnwitlich Dar vart med alse
recht is.

De Norman.

Item dat de dudessche copman by der brugge
gifft nicht so vullen leytanger alse wont
lick is vnde dat lochbock vthwiset.

De copman.

Wy geuen vnszen leytanger na older
wanheit vnde meer wen wy van
oldinges gegeuen hebben.

De Norman.

Item dat de copman vorkofft vnde vth
mangelt in oren stauenen vnde huszen
allerleye kram vnde copenschup.

De copman.

Dat den steden vnde oren copmanne nene
kopenschup vorbaden en is in oren priui

Fol. 5, a.

legien kleyn offte groth touorende offte touor
kopende men fry to Brukende in erem besten
In wat steden dat se syn.

De Norman.

Item dat de Normans vor ore stockfissches
ghildinge nicht raden mogen men wy
nement alss vns idt suluen behaget.

De copman.

Dat is vns vnwitlick / wol schelafftick is myt
deme anderen vmme gildinge / de neme dar
gude lude to vnde vorlike sick dar vmme
alss eyn olde wonheyt is.

De Norman.

Item So en mach de Norman sinen visch
vth synem Schepe in des copmans hus
schepen etc. by vorlust des huszes Edder
dar van de werde
Item als in de Herde to varende in de vorde
vnde op de Ø myt kopenschup vor yder
mans dore vnde halen ore schult myt
eres suluest macht.

De copman. Fol. 5, b.

Wy don vnse gudt vnde pennynge In guden
truwen vnde vp gantzen gelouen to borge
In orer rechten notrofft vnde behuff
vnde wanner wy in sodanen guden truwen
vnde gelouen wedder betalt worden So dorffte
wy nicht dar na faren Dat holt de priuilegie.

De Norman.

Item dat de copman suluen In den schoff vart
offt er volck vmme tymmer Berneholt vnde
anderholt vp ores sulues kost vnde nicht
enkopen van deme Normanne alsze oldinges
plach to wesen Dar is der Normanne bergynge
mede vorstort de sick hyr mede plegen to
Bargende.

De copman.

Wy enlatet nenerleye Tymmerholt offte berne
holt houwen offte halen ydt ensy myt der
guder lude wyllen offte orloff den de schoff
tobehort deme gheue wy dar al vul vor
Breckt dar wol an dat is vns vnwitlick
De do so vele dar vor alse recht is.

Fol. 6, a.

De Norman.

Item dat de copman borget syn gudt vth
ock sine pennynge to kopslagende vnnutten
loszen luden vnde den armen Normans alse
dat recht vnde de olde rechticheit vorbuth
Dem ryke to groten schaden vnde dar vmme
konen de bunden neyn volck krygen in der
herde vnde de erde blyfft woste liggenn.

De copman.

Dat wy dar aue gedan hebben alduslange dat
hebbe wy gedan vor dat gemene beste vns
suluen to groten schaden Nu dat der menheit
entegen is So wyl wy vns dar na gherne
richten dat idt nicht meer ensche vnde
beholden vnsze gudt.

De Norman.

Item dat de copman leth buwen schepe vnde
husz In der herde vp sine eghen kost vnde
penninge yegen recht.

De copman.

Wy laten nene schepe edder husze buwen
van vnses suluest kost wy gheuen den
bunderen dar vulle penninge vnde weerde vore
Dat mene wy dat sy vor dat gemene

beste Is idt Jegen dat gemene beste Dat latet Fol. 6, b.
vns vorstan Dar wille wy vns gerne
na richten.

De Norman.

Item dat de copman vorbuth dat de Normans
nicht mogen so vry segeln myt orer kopen
schup in de Stede myt eren gude also vryg
alsze de copman in Norwegen.

De copman.

Wy segelen In de Ryke vp der stede priuilegie
Des gelick moge gy ock segelen in de stede
vp Juwe priuilegie.

De Norman.

Item offt dat gantz vnnutte sy deme Ryke
Norwegen dat de Dudesche copman des
wynters licht in dem ryke alse koning
Haken rechtbote vthwiset myt velen
vnnutten volke.

De copman.

In der Steder priuilegie is deme copmanne
belauet frye tokamende vnde tovarende vnde
toliggende nene tydt vthbescheden noch wynter

Fol. 7, a.

edder samer myt siner kopenschup So
wyth alse dat Ryke van Norwegen is
vnde wy weten van neynen unnutten
volke wolde vns wol wor furder auer
Drengen dat moste wy soken vor vnses
heren des konynges gnaden vnde de stede
den de priuilegie vorsegelt is.

De Norman.

Item dat de vthlendesschen hantwerckes lude
beweren vnde entegen syn de anderen
hantwerkeslude de dar wyllen blyuen myt
des stades rechticheyt des se nicht en mogen
bruken ere hantwerck in der bu.

De copman.

Dar bekummert sick de copman nicht mede
wol dar aue breckt dat he betere.

De Norman.

Item dat de vthlendeschen hantwerkeszlude
neynen leydtanger enghеuen als ander
bu lude don.

De copman. Fol. 7, b.

Wes ore vorfaren gedan hebben dat se ock so don.

De Norman.

Item dat de Schomakere vp der straten vorderuen des konynges hauene myt orer borken.

De copman.

Se seggen dat se sick myt des koninges vogeden dar vor vorlikent vnde vor dragen hebben.

De Norman.

Item dat de copman vorbuth den tokamenden kopmannen de in de hense nicht enhort vnde nicht van vnser selschup ensyn neyne huse to hurende van deme Normanne vnde nicht tobrukende orer copenschup alse dat stades recht vthwiset Sunder ene allene touorkopende.

De copman.

Wy bekumeren vns nicht myt den Jennen de In de hensze nicht enhoren vnde hebben

Fol. 8, a.

Dar neyn don mede vnde hebben en ock
nicht vorbaden kleyn offte groth.

De Norman.

Item So wert des konynges munte gestraffet
vnde vorvalschet vnde vth deme Ryke
geforet Dar vmme konen se nene rede
pennynge beholden.

De copman.

Dar antwort de copman aldus to de copman [sic]
Straffet edder vorvalschet des konynges
munte nicht / wo de koning vnde des rykess
radt de munte setten dar schelet deme
copmanne nicht an vnde ock plecht de
copmann pennynge vnde gelt Int lant
vnde nicht vth deme lande toforen to
vnsem besten vnde des landes nutte
Item also se clagen van deme pundere
vnde van der wycht Dar antwordet
de Copman to Wy hebben vaken
gebeden Datme scholde hyr punder
vnde wychte setten alse idt oldinges
hadde gewesen Vnde dar bydde wy
noch vmme.

Fol. 8, b.

De Norman.

Item So schole gy clagen auer den vnrecht
ferdigen cop de en wedderfart van
deme copmanne to Bargen dat se nicht
moghen bruken orer olden visch
gyldinge vnde alle dinck is en vorseth
dat se van vns hebben scholen.

De copman.

Welke lude schelafftick synt vmme gildinge
De nemen dar gude lude to vnde vor
liken sick dar vmme vnde wen wy
guden kop hebben so geue wy guden
kop alse wy er geantwort hebben.

De Norman.

Item also gy seggen dat de armen Nor
mans de dem dudesschen schuldich syn
wan gy kommen to Bergen So nemen
de Dudesschen van Juw wat armoth
gy hebben myt vnwyllen vnd don Juw
wedder wat se willen Darumme kone gy
nimmer vth der schult kamen vnde vth
orem eghendom.

Fol. 9, a.

De copman.

Wy dudesschen don vnste gelt vnde guth myt gudem willen in grotem gelouen to borge in oren noden / Dar wy dock sere Inne bedragen werden vnde wen se komen so entbringen se vns de gudere de wy hebbenn scholen myt behendicheyt vnde betalen vnse schulde nicht also se vns gelauet hebben vnde don vns wat se willen Dar vmme willen se vth vnser schulde nicht wesen vnde vormeren de schulde van Jare to Jare.

Det her meddelte Aftryk er aldeles bogstavret efter det originale Haandskrift, Side for Side og Linje for Linje. De Lakuner, som findes paa de første Blade, hvor den øverste Kant af Haandskriftet er noget bedærvet af Fugtighed, ere betegnede ved Prikker; kun, hvor det med fuld Sikkerhed kan afgjøres, hvad der mangler, ere Lakunerne udfyldte i Klammere. Med Undtagelse af Punktum ere heller ikke andre Skrifttegn anvendte end de, der anvendes i Haandskriftet (, /), saaledes heller ikke Bindetegn, hvor et Ord gaar fra en Linje over i en anden. Det lange og det korte s ere overalt gjengivne med s. Da jeg ikke tidligere har syslet med Udgiverarbejde af ældre nedertydske Sprogmonumenter, har jeg anseet det for den retteste Fremgangsmaade at levere et bogstavret Aftryk, uden at følge den Normalorthografi, som i den senere Tid er anvendt, f. Ex. i Udgaven af Hanserecesserne. Derved har Opløsningen af de (for Øvrigt ikke hyppig) forekommende Forkortninger frembudt de største Hindringer for Gjennemførelsen af en aldeles fuldstændig Konsekvense, især da Sprogbrugen i mange Tilfælde er lidet fast. Navnlig er Haandskriftet meget inkonsekvent, hvor Ord skulle ende paa n, idet dette Bogstav ofte mangler, uden at der er tilføjet noget Forkortningstegn (f. Ex. Datme og Datmen: dass man, geue og geuen: geben). Ligeledes er det ofte efter et r vanskeligt at afgjøre, om det vedhængte Forkortningstegn skal betegne e eller en.

Med Hensyn til Affattelsestiden, da frembyder Haandskriftet ingen Hjælpemidler til at bestemme denne med fuld Nøiagtighed. Skrift, Sprog og Indhold synes imidlertid at tyde hen paa, at det maa være forfattet i det femtende Aarhundrede, nærmest i dettes Midte eller anden Halvdel. Det er et Indlæg fra tydsk Side i en eller anden af de mange Stridigheder mellem Kontoret og Bergens Borgere — skrevet af en Mand, der samtidig har levet i Bergen eller i ethvert Tilfælde har været fortrolig med Forholdene ved det derværende Kontor,

saaledes som det bl. a. synes at fremgaa af de forskjellige norske Ord, som anvendes. Skriftet giver saaledes ogsaa en Prøve paa det nedertydske Sprog, saaledes som dette maatte udvikle sig ved Kontoret. Flere Omstændigheder lede til den Formodning, at Skriftet er forfattet i Aaret 1477. Hvis man sammenholder det med den Fremstilling af de norske Klager over Tydskernes Adfærd, der er nedskrevet i Anledning af de i dette Aar førte Forhandlinger (Diplom. Norveg. VII, No. 482), viser det sig, at Klagepunkterne for en stor Del falde sammen med disse, forsaavidt de vedkomme Tydskernes Forhold til de norske Borgere i Bergen og til de norske Haandverkere. Skriftet er imidlertid holdt i en saadan Almindelighed, at denne Lighed ikke kan være aldeles afgjørende. Den ene Parts Overgreb og den andens Klager vare altid saa ensartede, at man, hvor der ikke nævnes bestemte Facta, ikke vel kan drage nogen sikker Slutning om Tiden. De samme Klagepunkter komme frem i det 14de, som i det 15de Aarhundrede; men der synes dog at være saa mange Overensstemmelser mellem nærværende lille Skrift og det nævnte Klagedokument, at man meget godt kan forsvare at henføre begge til samme Tid. Skriftet er saaledes i dette Tilfælde nu netop fire hundrede Aar gammelt. Hvis man ikke finder de her paapegede Overensstemmelser fyldestgjørende, ligger det nærmest at henføre Skriftet til Tiden omkring 1450, da Kontoret havde sin bekjendte Strid med Hr. Olaf Nilssøn. Her er det navnlig paafaldende at se den store Overensstemmelse, der findes mellem dette Skrift og Retterboden af 1444 (Diplom. Norv. VIII, No. 324). Denne er endnu større end den med det ovenfor omtalte Uddrag af de norske Klager fra 1477, saaledes at der ogsaa er stor Sandsynlighed for at henføre Skriftets Affattelse til Tiden nærmest efter 1444.[1])

Skriftets Indhold drejer sig udelukkende om Forholdet mellem Nordmænd og Tydskere i Bergen og den Maade, hvorpaa disse satte

[1]) Jeg maa her gjøre opmærksom paa en Inkurie i min Bergens Historie, S. 256, hvor denne Retterbod af 1444 er bleven omtalt som et „Privilegium“ for Kontoret, uagtet den var rettet mod dette. Den bekræftede nemlig kun de gamle Fribreve under Forudsætning af, at Tydskerne skulde holde sig indenfor de i disse angivne Grænser og ikke, som de nu gjorde, udvide sig udover disse.

sig udover den norske Lovgivnings, senest i 1444 fornyede Bestemmelser om at drive Detailhandel i Gaardene *(garðskaup)* og paa Torvet, handle med *mungát* og drive Øltapperi, have løse Fruentimmer hos sig, fare om i Landdistrikterne og drive Handel der (i Herrederne ved Fjordene og paa Øerne, som det hedder i Skriftet). Ligeledes klages der over Tydskernes Brud paa Klosterfreden, over de Urenligheder, som fra Skomagernes Starhus fłød ud i Havnen og opgrundede denne, over Forsøgene paa at unddrage sig Forpligtelsen til at betale *leiðangr*, over, at Tydskerne fore ud i Skovene og huggede Tømmer uden Ejernes Tilladelse, o. s. v.

Haandskriftets Text er i det Hele meget tydelig. Dog har jeg paa et Par Steder været i Tvivl. Fol. 1, b, L. 1 kan der være Tvivl, om der bør læses *honesken* eller *houesken;* jeg har foretrukket det første. Fol. 5, a, L. 16 synes der efter *schepen* at staa det sædvanlige Forkortelsestegn for *etc.* Fol. 7, a, L. 10 kan der neppe læses andet end *entegen.* Mellem e og g synes der at staa endnu et Bogstav, altsaa maaske: *enteegen.* Fol. 8, b, L. 6 er Ordet *en* usikkert; der kunde ogsaa læses *em* og *ein.* Fol. 8, b, L. 22, *orem eghendom* lidt usikkert; der kan maaske ogsaa læses *eghenden.* Paa et Par Steder er Forfatteren faldt ud af Sammenhængen og kommen til at lægge *uns* o. s. v. i Nordmandens Mund, hvor det skulde være anden Persons personlige Pronomen om Tydskerne. Hvis jeg under Trykningen havde havt Adgang til paa Ny at sammenholde Texten med det originale Haandskrift, vilde jeg sandsynligvis have kunnet undgaa alle smaa Tvivl, som de ovenfor anførte.

Bidrag til en Oversigt over den skandinaviske Stenalder i Norge.

Af

O. Rygh.

Norge i Forening med Nord-Sverige viser den i det sydlige Skandinavien og i Nordtydskland engang raadende Stenalderskultur i dens yderste Udbredelse mod Nord. Man ser dens Levninger her efterhaanden tyndes og forsvinde under Naturforhold, som ikke have tilladt et under saadanne Vilkaar levende Folk at trives, eller have forekommet det lidet fristende til Bosættelse. De i Norge fundne Oldsager fra denne Stenalder faa derved en større Interesse, end de med sit ringe Antal og sine ubetydelige Afvigelser fra de i denne Kulturs Hovedlande herskende Typer ellers kunde gjøre Fordring paa.

For et Par Aar siden kunde man endnu ikke sætte den skandinaviske (eller sydskandinaviske) Stenalders Nordgrændse i Norge længere op end til det nordligste af Trondhjems Stift[1]). Der er nu fremkommet Vidnesbyrd, som gjøre det utvivlsomt, at Levninger fra denne Tid forekomme endnu meget længere mod Nord. Fra Tromsø Stift kjendes nu mindst 5 Fund, der maa henføres til denne Gruppe af Stenalders-Oldsager: en Flintkile fra Hemnæs i Nordre Helgeland[2]), to Flintmeisler fra Bodø[3]) og en Stenøxe med Skaft-

[1]) Efter det i Norske Fornlevninger 667 (jvfr. Aarsberetn. fra Foreningen til norske Fortidsmindesm. Bev. 1874, 53) omtalte Fund fra Grong i Namdalen.

[2]) Aarsb. 1875, 69 no. 17, med Afbildning.

[3]) Aarsb. 1875, 87 no. 105, med Afbildninger.

Amter.	Af Flint.								Af anden Stenart eller andet Stof.							Sum.
	Kiler og Retmeisler.	Hulmeisler.	Knive og Spydspidser.	Halvmaaneformede Knive.	Pilespidser.	Skrabere.	Flekker, Værkstedfund m. m.	Tilsammen.	Stenøxer med Skafthul.	Kiler og Retmeisler.	Hulmeisler	Pilespidser.	Slibestene.	Andre Gjenstande.	Tilsammen.	
Smaalenene	30	7	69	25	3	3	9	146	141	41	2	„	10	12	206	352
Akershus	10	„	16	4	1	1	2	34	100	15	1	„	1	3	120	154
Hedemarken	„	„	14	„	„	„	„	14	20	„	„	1	1	„	22	36
Christians	„	„	9	„	„	„	4	13	12	1	„	„	„	1	14	27
Buskerud	3	2	18	2	6	1	3	35	38	13	„	„	1	1	53	88
Jarlsberg og Larvik	7	„	10	5	1	1	„	24	28	9	„	„	3	1	41	65
Bratsberg	3	2	5	6	4	„	„	20	10	7	„	1	1	„	19	39
Nedenæs	5	„	9	„	3	1	4	22	5	5	„	„	„	„	10	32
Lister og Mandal	3	„	12	3	3	„	1	22	7	2	„	„	2	„	11	33
Stavanger	10	2	41	5	7	2	16	83	11	33	2	1	7	1	55	138
S. Bergenhus	5	„	13	1	„	2	„	21	12	31	1	„	8	„	52	73
N. Bergenhus	1	„	5	„	1	„	„	7	1	6	2	„	1	„	10	17
Romsdal	5	„	18	2	„	3	2	30	8	8	„	1	„	2	19	49
S. Trondhjem	5	„	7	„	„	3	1	16	14	4	2	„	5	1	26	42
N. Trondhjem	3	„	6	„	„	„	1	10	9	2	1	„	„	1	13	23
Nordland	2	1	„	„	„	„	„	3	2	„	„	„	„	„	2	5
Tromsø	„	„	1	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	1
Tilsammen	92	14	253	53	29	17	43	501	418	177	11	4	40	23	673	1174

hul fra Skjerstad[1]) i Salten, en anden Stenøxe fra Bø i Vesteraalen[2]) og en Flintkniv fra Trondenæs i Senjen[3]). De to sidste, nordligste Fund ere ikke bevarede, men der synes efter de foreliggende Oplysninger ikke at være nogen særlig Grund til at tvivle om de Beretningers Rigtighed, hvoraf de kjendes. Denne forudsat, vil Nordgrændsen for disse Stensagers Forekomst for Tiden være at sætte ved $68^{2}/_{3}{}^{0}$ n. Br. Holder man sig alene til de utvivlsomt authentiske Fund, ville de nordligste blive de to fra Bodø og Skjerstad (omtr. $67^{1}/_{3}{}^{0}$).

De hidtil bekjendte Funds Fordeling paa Landets forskjellige Egne vil sees af vedstaaende Tabel, der viser, hvor mange Stykker af de forskjellige Slags Oldsager der er fundet i hvert af Landets Amter[4]).

Medens Oldsager, der med fuld Sikkerhed kunne henføres til den under Navn af „den arktiske“ udskilte Gruppe, selvfølgelig ere forbigaaede, ere alle søndenfor Tromsø Stifts Grændse fundne Kiler og Meisler medtagne, selv i Tilfælde, hvor der paa Grund af deres Form og Materiale kan være nogen Formodning om, at de i Virkeligheden tilhøre den arktiske Gruppe. Man har endnu ikke fundet sikre Kjendemærker, hvorefter denne Klasse af Redskaber kunne fordeles paa de to Grupper, og saalænge dette ikke er Tilfældet, synes den her fulgte Fremgangsmaade mig at være den rigtigste.

Der er intet Hensyn taget til de i forskjellige Samlinger (saavidt vides i et Antal af henimod 50) bevarede Stensager fra ukjendt Findested, saameget mere som det ved flere af dem kan være uvist, om de virkelig ere fundne i Norge.

Det maa desuden bemærkes, at Værkstedfund, Fund af Flintflekker og lignende Fund ikke ere tagne med i Beregningen efter det Antal enkelte Stykker, som de indeholde, men kun som en Enhed hvert for sig[5]). Ved at medtage disse Fund paa anden

[1]) Aarsb. 1876, 80 no. 113 med Afbildning.

[2]) Aarsb. 1875, 160.

[3]) Aarsb. 1875, 171.

[4]) Saavidt muligt, er medtaget samtlige til Udgangen af 1876 gjorte Fund.

[5]) Som Følge heraf viser Tabellen for enkelte Amter lavere Tal end den tilsvarende

Maade vilde de faa en større Vægt i den statistiske Oversigt, end der virkelig kan ansees at tilkomme dem, og give de Amter, hvori de forekomme, en Overvægt i Antal af Oldsager, som ikke kunde antages at være grundet paa forholdsvis stærkere Bebyggelse i Stenalderen.

Antallet af norske Stenaldersfund er, som man ser, lidet i Forhold til Landets Udstrækning og til det i de nærmeste Lande mod Syd fundne Antal. I Sverige regnedes allerede i 1874 over 46000 Stykker Oldsager fra den skandinaviske Stenalder at være fundne[1]), og i Danmark er Forraadet vistnok endnu meget rigere.

Ved Sammenligningen med Nabolandene i denne Henseende maa dog gjøres to Bemærkninger, der i nogen Grad nedsætte Talforskjellens Betydning.

Det maa for det første erindres, at Norge synes saagodtsom ganske at mangle Grave fra Stenalderen. Ikke en eneste saadan kan hidtil siges at være paavist med fuld Sikkerhed[2]). Nu hidrøre en stor Del af de i Sverige og Danmark fundne Oldsager fra Stenalderen fra Grave, og maa vel siges at være bevarede til vor Tid derved, at de ere blevne nedlagte i disse. Det synes da rimeligt, at Norge vilde have vist et ikke saa lidet større Antal af Oldsager, hvis Stenaldersfolket ogsaa her havde havt for Skik at begrave de Døde i store stenbyggede Gravkamre og medgive dem endel af deres Løsøre.

Dernæst er det at mærke, at Sveriges store Overlegenhed i

---

i Nicolaysens Register til de af Foreningen til norske Fortidsmindesm. Bevaring udgivne Skrifter S. 20 (udkommet, efterat nærværende Foredrag var holdt), medens den i Almindelighed har høiere Tal, bl. a. fordi Nicolaysens Tabel ikke gaar længere end til Udgangen af 1875.

[1]) Se den af Dr. Montelius i den stockholmske Congresberetning 174—175 givne Oversigt.

[2]) Se Nicolaysens nys anførte „Register" S. 19, hvor de hidtil fremkomne Beretninger om Stenalders-Grave i Norge ere sammenstillede. Fundberetningen i N. Fornl. 743 forekommer mig lidet troværdig.

Oldsagernes Mængde udelukkende beror paa den Rigdom af saadanne, der findes i dets sydligere Landskaber, og blandt disse fornemmelig i Skaane, hvorfra over $^3/_4$ af samtlige i Sverige fundne Stenalderssager skrive sig. Den Del af Sverige, som ligger nordenfor de store Søer, er ligesaa fattig paa Oldsager fra denne Tid som Norge.

Tabellen kan naturligvis alene vise de Fund, der ere indkomne til Samlinger eller paa anden Maade ere bleven bekjendte. Da Antallet af disse for en Del er afhængigt af tilfældige Omstændigheder, giver Tabellen vistnok ikke for alle Landsdele et rigtigt Udtryk for deres relative Rigdom paa Oldsager fra Stenalderen. Paa den anden Side kunne dens Feil i denne Henseende ikke antages at være saa store, at den ikke med tilbøielig Forsigtighed og inden visse Grændser kan anvendes som Grundlag for Slutninger, og navnlig tør man med Sikkerhed gjøre Regning paa, at man her allerede har udpeget for sig de Egne, der i Virkeligheden have størst Forraad paa Stenalders-Fund.

Den allerstørste Del af Fundene viser sig at være gjort paa Østlandet. Norge østenfor Lindesnæs, der nu for Tiden kun indeholder lidet over Halvdelen af Landets hele Folkemængde, har 68 % af det hele Antal Oldsager, som kjendes.

Fordelingen af Fundene paa de enkelte Østlandsbygder er dog høist ulige. Smaalenene staar vistnok i Antallet af Oldsager fra Stenalderen langt tilbage for de tilgrændsende svenske Landskaber Bohuslen og Dalsland, af hvilke det første alene har leveret flere saadanne end hele Norge; men det er af norske Landskaber det uden Sammenligning rigeste, idet det har givet næsten $^1/_3$ (30 %) af samtlige i Landet fundne Stenalderssager. Dernæst kommer blandt Amterne Akershus med noget over 13 %. Ogsaa i de øvrige Egne nærmest omkring Christianiafjorden, i Jarlsberg og Larviks Amt og de lavere Egne af Buskeruds Amt, forekomme Stenaldersfund temmelig almindeligt. Derimod ere Østlandets øvrige Landskaber meget fattige. Hedemarkens og Christians Amter have tilsammen kun en Anpart af 5 %; selv i de i historisk Tid

meget velbeboede Bygder omkring Mjøsen og Randsfjorden er meget lidet fundet.

I den øvrige Del af Landet udmærke enkelte Distrikter sig ved et noget større Antal Fund, medens Forraadet idethele er ringe. Særlig maa fremhæves Stavanger Amt, der i denne Henseende indtager den tredie Plads blandt Landets Amter (med henimod 12 %) og sandsynligvis, naar det bliver nøiere undersøgt, vil vise sig berettiget til den anden Plads. Dette Amts Fund skrive sig paa forholdsvis faa nær fra det flade og sandsynligvis allerede i Stenalderen for den største Del skovløse Jæderen, hvor igjen det lille Klep Præstegjeld udmærker sig ved mange Fund, flere, end de fleste Amter kunne opvise. Lister, i Naturforhold lignende Jæderen, men meget mindre af Udstrækning, synes ogsaa at have mange Levninger fra Stenalderen. Af de øvrige Dele af det vestlige og nordlige Norge synes der ikke at være Grund til særlig at fremhæve nogen, uden det skulde være Hardanger, der har ikke saa faa Fund at opvise.

Ligesom i det nordlige Sverige udgjøre ogsaa i Norge Flintsagerne en langt mindre Procent af det hele Antal Oldsager end i Skaane og Danmark. Men det er at lægge Mærke til, at de dog overalt i Norge ere forholdsvis langt talrigere end i alle Sveriges Landskaber nord for Skaane med Undtagelse af de sydvestlige (Halland, Bohuslen, Vestergötland, Dalsland). Medens i det øvrige Sverige kun omtrent 23 % af det kjendte Antal Oldsager falder paa Flintsagernes Part, gaar Gjennemsnitsprocenten i Norge op til 43. Endvidere er det af Interesse at bemærke, at Flintsagerne hos os ere talrigere paa Vestlandet og i det Nordenfjeldske end paa Østlandet, medens de i Sverige idethele aftage i Antal nordover. Af de østenfor Lindesnæs fundne Stensager ere nemlig kun 39 % af Flint, af de vestenfor fundne derimod 50 %. Der er et andet paafaldende Forhold, som vel staar i Forbindelse hermed. Stenøxer med Skafthul, der i Norge ligesom i de flintfattige Egne af Sverige udgjøre en overveiende Del af de fundne Oldsager (for det hele Land $35\frac{1}{2}$ %), ere temmelig sjeldne i den Del af Norge, hvor Flintsager findes forholdsvis hyppigst. Paa Østlandet gaa de

op til 43 % eller ikke langt fra Halvdelen af det hele, i det vestlige og nordlige Norge naade derimod blot op til 19 %[1]).

At Norges Levninger fra Stenalderen for en saa væsentlig Del bestaa af Flintsager, maa sandsynligvis forklares af, at der i Landet selv paa flere Steder er noget Forraad af naturlig Flint, et Forhold, hvorpaa man først i den sidste Tid er bleven opmærksom[2]). At Flint, som Fundene vise, har været endnu almindeligere brugt i det vestlige og nordlige Norge end i det østlige, beror maaske paa lettere Tilgang paa Flint. De fleste hidtil bekjendte Leier af naturlig Flint tilhøre de førstnævnte Dele af Landet.

Ogsaa flere Værkstedfund og Fund af større Forraad af færdigarbeidede Sager vidne om, at Stenredskaber og specielt Flintsager have været arbeidede i Landet selv. Antaller af Steder, hvor saadanne Fund hidtil ere gjorte, eller hvor de efter fremkomne Antydninger kunne ventes at ville vise sig ved nærmere Undersøgelse, maa endog siges at være overraskende stort i Forhold til den ringe Mængde af Stenalderssager, man idethele har fundet, især naar det erindres, at man først i den sidste Tid har havt Opmærksomheden henvendt paa at finde Stenaldersværksteder. I størst Mængde ere de hidtil trufne paa Jæderen, hvor de synes at forekomme meget hyppigt i Præstegjeldene Haa, Klep og det sydlige af Haaland[3]). Fra Lister (Gaarden Sigersvold i Vanse) indkom i Begyndelsen af 1877 til Universitetets Samling et Fund, der synes bestemt at tyde paa Tilstedeværelsen af et Flintværksted her, og en lignende Slutning synes at maatte drages af den hyppige Forekomst af Flekker og andre bearbeidede Stykker af Flint i de af Nicolaysen i 1875 og 1876 undersøgte Hauger fra Jernalderen i Fjære Sogn i Nedenæs Amt. Fra Aure i Nordmøre

---

[1]) Det er vel neppe tilfældigt, at Øxer uden Skafthul (Kiler) af anden Stenart end Flint ere meget talrige i de vestlige Amter, hvor Skafthuløxer ere forholdsvis sjeldnest. Det Samme er Tilfældet i enkelte svenske Landskaber, der forresten høre til de, hvori Flintsager kun danne en liden Procent af Fundene (Södermanland, Gotland).

[2]) Se herom Aarsb. 1874, 180.

[3]) N. Fornl. 788f. jvfr. Aarsb. 1874, 85—86.

haves Underretninger, indkomne med Stenaldersfund derfra, som vække Formodning om et Flintværksted. Paa Hareidlandet i Søndmøre ere to Fund af færdige Flintredskaber paaviste af Lorange[1]). Endnu saa langt mod Nord som i Flatanger Pgd. i Namdalens Fogderi ($64^{1}/_{3}{}^{0}$ n. Br.) er nylig et utvivlsomt Flintværksted opdaget af Undset[2]). Paa Østlandet har man truffet temmelig sikre Antydninger til Værksteder paa to Steder, i Hurum Pgd. ved Christianiafjorden[3]) og i Søndre Land Pgd. ved den øvre Ende af Randsfjorden[4]), af hvilke Findesteder det sidste er særlig mærkeligt ved sin Beliggenhed langt inde i Landet, i en Egn, der hidtil har vist sig meget fattig paa Stenalderssager.

Stenaldersfundene ere vistnok, som vi have seet, høist ulige fordelte over Landet, men de ere meget vidt spredte. De forekomme, som det synes, næsten lige saa langt mod Nord, som Vidnesbyrdene om Bebyggelse strække sig endnu i Slutningen af den hedenske Tid, og de mangle ikke ganske i nogen større Strækning af Landet; der er intet Fogderi søndenfor Senjen, som ikke ialfald har enkelte Fund at opvise. Og der træffes saadanne i meget afsidesliggende Egne og høit oppe i Fjelddalene (f. Ex. Trysil i Østerdalen, Vang i Valdres, Hol i Hallingdal, Rauland i Telemarken). Maaske er dette at forklare deraf, at Stenaldersfolkets Næringsveie og Livsvilkaar ikke have bundet det saa stærkt til de mere dyrkbare Egne, som de senere Tiders mere fremskredne Befolkning. Der er ogsaa gjort forholdsvis mange Fund paa selve Høifjeldet, Vidnesbyrd om, at dette har tjent allerede Stenalderens Folk som Jagtrevier[5]).

---

[1]) Aarsb. 1874, 86—87.

[2]) Aarsb. 1875, 62. 1876, 88 jfr. Trondhj. Selskabs Skrifter VIII, 95. 166.

[3]) Aarsb. 1876, 74 no. 83.

[4]) Aarsb. 1874, 159. 1875, 87 no. 107.

[5]) Heimdalsfjeldet mellem Gudbrandsdalen og Valdres. Aarsb. 1873, 66 no. 43 (Stenøxe med Skafthul). Karileinatten i Hallingdalsfjeldene. Aarsb. 1871, 71 no. 14 (Pilespids af Flint). Norefjeld i Sigdal. Aarsb. 1876, 70 no. 63 (Spydspids af Flint). Dalsnuten og Skardfjeldet i Tinn, Telemarken. N. Fornl. 773—774 (2 Fund, Pilespidser). Fjeldet V. for Aaseral i Mandalsdalen. Aarsb. 1869, 96 no. 102 (2 Fund, en Flintflekke og en Pilespids). Paa Gaarden Berges Grund

Den største Del af de norske Stenalderssager ere fundne enkeltvis i Jorden; kun forholdsvis faa Fund indeholde flere Gjenstande[1]. De fleste af disse Sager ere saaledes vel tilfældig tabte eller bortkastede. Der er dog gjort et ikke ganske ringe Antal af Fund under Omstændigheder, som tyde paa, at Sagerne have været nedlagte med Hensigt. Hertil maa først og fremst regnes de temmelig talrige Fund, som ere gjorte i Myrer, et Forhold, der er saameget mere paafaldende, som Myrerne i Norge have vist sig at være fattige paa Oldsager fra senere Tider. Der kan for Tiden opregnes henimod 50 Fund fra Stenalderen (indeholdende over 70 enkelte Gjenstande), som vides at være gjorte i Myr, og det maa desuden erindres, at Fundopgaverne i Almindelighed ere saa ufuldstændige, at der kan være Grund til at forudsætte det samme om mange andre Fund[2]. Temmelig ofte ere ogsaa Stenaldersfund gjorte i Elve- eller Bækkeleier, eller paa Bunden af Indsøer (16 Fund, 24 Stykker), hvilket vistnok heller ikke kan være tilfældigt.

Fund i en Urd eller under store Stene, en Nedlægningsmaade, der som bekjendt — ogsaa i Norge — forekommer ofte i

---

i Suledal, Ryfylke. Aarsb. 1870, 75 no. 56 (Flintmeisel). Ved Breidstødlen i Lærdal Pgd., Fjeldet mellem Hallingdal og Sogn. Aarsb. 1873, 80 no. 121 (Stenøxe med Skafthul). Ørskog Pgd. i Søndmøre. Aarsb. 1874, 165. 1875, 47 (Flintkniv).

[1]) Ogsaa i Norge ere halvmaaneformede Flintknive oftere fundne sammen i større Antal (hidtil, saavidt vides, 5 Fund, hvoraf det største indeholdt 8 Stykker; et af disse Fund gjort under en stor Sten, to andre i Myr). Jfr. Montelius, Sveriges forntid, Text I 149.

[2]) Det ikke saa ganske sjeldne Tilfælde, at der findes Jernrust paa Sager fra Stenalderen, er formodentlig i Regelen at forklare deraf, at de have ligget i jernholdig Myr. Om et Par af disse med Rust bedækkede Stensager vides sikkert, at de skrive sig fra Myrer. — Det kan mærkes, at flere af de i Myrer fundne Stensager have ligget temmelig høit oppe (Kamperud i Næs, Hedemarken [det i N. Fornl. 79 nævnte Fund]: 2 Spydspidser af Flint, staaende i en Myr med Odden nedad 12—18 Tommer dybt. — Helmei i Gran, Hadeland [Aarsb. 1868, 103 no. 27]: en Flintkniv 2 1/2 Fod dybt i en Myr. — Vesthassel i Vanse [N. Fornl. 784]: en Spydspids og en Kniv af Flint, f. 2 Fod dybt i en Myr).

alle arkæologiske Perioder, ere heller ikke ualmindelige i Stenalderen (17 Fund, 34 Stykker).

Derimod er der, saavidt vides, kun to Gange gjort Fund fra Stenalderen i Huler, uagtet saadanne findes i stort Antal i Norge, især paa Vestlandet. Om det ene af disse Fund haves ingen nærmere Oplysning (to Kiler, den ene af Flint, fundne for mange Aar siden i en Hule paa Aga i Ullensvang Pgd., Hardanger[1]). Det andet, fra Valeberg i Sandøkedal Pgd. ved Kragerø[2]), vides derimod at være gjort under Omstændigheder, der vidne om, at Hulen har været brugt som Bolig i Stenalderen (under et Gruslag af 2 Fods Tykkelse et Kullag; dybere nede spredte Spor af Kul og en Østersskal, 1 Fod høiere oppe en tildels sleben Flintkile). Der er i adskillige andre Huler truffet Spor til en Beboelse i gammel Tid, men intet, der kunde antyde, at denne skulde naa op til Stenalderen. De temmelig betydelige Fund, der i 1875 gjordes i et Par Huler paa Søndmøre, have vist sig at tilhøre den ældre Jernalder.

Alt, hvad der hidtil er fundet i Norge fra Stenalderen, maa af den, der antages Adskillelsen af den skandinaviske Stenalders Oldsager i en ældre og en yngre Gruppe, henføres til den yngre. Den eneste Undtagelse er en grovt huggen, næsten trekantet Flintmeisel, af Form omtrent som Madsens Afbildninger af danske Oldsager og Mindesmærker, Stenalderen Pl. III fig. 1, indkommet til Universitetets Samling i 1877 og fundet paa Gaarden Sigersvold i Vanse Pgd., Lister og Mandals Amt, paa et Sted, hvor der, som tidligere nævnt[3]), synes at være et Flintværksted. Paa saadanne enkeltstaaende Stykker kunne selvfølgelig ingen Slutninger bygges.

Sager af Ben eller Horn, hørende til den skandinaviske Stenalder, ere kun ganske undtagelsesvis trufne i Norge. For Øieblikket kjendes neppe mere end to: en Øxe af Elgshorn, funden paa Alvstad i Østre Totens Pgd., Christians Amt[4]), og en Fiskekrog af

---

[1]) N. Fornl. 378 jfr. Lorange, Samlingen af norske Oldsager i Bergens Museum S. 19.

[2]) Aarsb. 1875, 226, med Profil af Hulen.

[3]) Ovfr. S. 7.

[4]) Aarsb. 1868, 116 no. 79 jfr. 1871, 105; tilhører vel neppe den arktiske Stenalder.

Ben, funden ved Christianiafjordens Bred i Sande Pgd., Jarlsberg og Larviks Amt[1]), og for det sidste Stykkes Vedkommende er Henførelsen til Stenalderen neppe hævet over al Tvivl. Stenalderens Oldsager pleie jo heller ikke at forekomme i Norge under saadanne Førhold, at man i Almindelighed kan vente Sager af saa forgjængeligt Stof som Horn og Ben bevarede. Kun i Myrerne kan man maaske gjøre Regning paa at træffe dem oftere ved omhyggelig Undersøgelse.

De gjorte Fund bevise uimodsigelig, at Norge har havt en stadig Befolkning i den Tid, som Oldsagerne fra den skandinaviske Stenalder tilhøre, og Fundenes vide Udbredelse over Landet tyder paa, at ingen større Del af dette har været ganske folketom. Mangelen af Grave er ikke nogen gyldig Indvending mod denne Slutning. I Gravskikkene have overhovedet langt større lokale Forskjelligheder fundet Sted, end i Oldsagformerne, og man kan derfor ikke afvise den Mulighed, som ved andre Betragtninger lægges nær, at man i Norge i Stenalderen har begravet sine Døde paa en Maade, som ikke kunde efterlade noget Spor efter længere Tids Forløb, medens man samtidigt længere sydpaa opførte store Stengrave, der have holdt sig gjennem Aartusinder til vor Tid. Ogsaa i det østlige Sverige er der jo Landskaber, hvor Stenaldersgrave slet ikke eller kun i yderst ringe Antal have kunnet paavises, uagtet deres Oldsagfund vise, at de maa have havt en Befolkning i Stenalderen; og fra Tider, der ligge vor egen nærmere, kan lignende Forskjel paavises mellem Nordens Lande (mærk især Danmarks store Fattigdom paa Grave fra den yngre Jernalder, sammenlignet med Norges og Sveriges Overflod paa saadanne).

Oldsagernes fuldstændige Lighed med de tilsvarende svenske og danske vidne stærkt for, at Befolkningen har været af samme Stamme og i det væsentlige har staaet paa samme Kulturtrin som Sveriges og Danmarks Befolkning i den yngre Stenalder. Saagodt-

---

[1]) Aarsb. 1872, 74 no. 19, med Afbildning.

som alle de vigtigere i disse Lande forekommende Oldsagtyper fra denne Periode findes ogsaa repræsenterede i Norge, og der er ingen Detailforskjel i Formerne, som der synes at være Grund til at tillægge nogen synderlig Betydning. Om Norges Stenaldersfolk har levet alene af Jagt og Fiskeri, eller allerede har hævet sig til Kvægdriftens Standpunkt, er et Spørgsmaal, som det neppe vil være muligt at afgjøre efter de hidtil foreliggende Kjendsgjerninger. I Sverige have Gravene som bekjendt givet Vidnesbyrd om en efter alt Udseende temmelig vidt fremskreden Kvægavl i den yngre Stenalder; det synes da rimeligt nok, at man i Nabolandet ialfald kunde være kommen ind paa dette Udviklingstrin.

At Norges Befolkning i denne Tid har været svag i Sammenligning med Syd-Sveriges og Danmarks, kan vistnok med fuld Grund sluttes af de fundne Oldsagers ringe Antal; men den maa, af Grunde, som i det foregaaende ere fremhævede, dog antages at have være stærkere, end man skulde formode efter Forholdet mellem den i de tre Lande fundne Mængde af Oldsager.

Norske Myntfund fra det niende Aarhundrede.

Af

O. Rygh.

(Hermed en Planche).

To i Løbet af de sidste Par Aar til Universitetets Oldsagsamling indkomne Fund have ledet Opmærksomheden hen paa en faatallig, men særdeles mærkelig Gruppe af Myntfund, der indeholde de ældste i de skandinaviske Landes Jord fundne europæiske Mynter, som forekomme i den yngre Jernalders Fund, bortseet fra de som ren Undtagelse i disse trufne romerske og ældre byzantinske Mynter.

Jeg skal her sammenstille de til denne Gruppe hørende norske Fund og meddele de Oplysninger om de fundne Mynter, som for Tiden staa til min Raadighed. Fundene ere følgende:

1.

Paa Søndre Bø i Krødshered Sogn, Sigdal Pgd., Buskeruds Amt, fandtes den 7de Octbr. 1875 brændte Ben, endel Oldsager og 7 Sølvmynter i en af Kampesten og rød Sand bestaaende rund Haug, i Haugens Midte, paa en Plet, der var mindre opfyldt af Sten, end Resten af Haugen. Findestedet laa høit over Haugens Bund, nær dens nuværende Top, som dog ei er den oprindelige, da Haugen i meget lang Tid har ligget under Dyrkning og derved er bleven stærkt udjevnet. De fundne Oldsager, der have No. 7542—7547 i Universitetets Oldsagsamling og ere nøiere beskrevne i Aarsberetningen fra Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring for 1875 S. 89 no. 118, ere et Par dobbeltpladede ovale Broncespænder af

den Typ, hvoraf et Exemplar er afbildet i Hildebrands Statens historiska Museum fig. 55, en Broncenøgel, et Bronceornament, der har været fæstet paa det ene Endestykke af en stor ligearmet Broncespænde af yngre Jernalders Form, en glat, i den øvre Ende ombøiet Sølvnaal, noget over 30 Glasperler og to cirkelformede, svagt concave Jernplader af 6.8 cm. Tvermaal og af uvis Bestemmelse, — Sager, der tyde paa, at en Kvinde har været begravet i Haugen.

Mynterne (i Oldsagsamlingen No. 7541) tilhørte 3 forskjellige Typer:

a) En angelsaxisk Mynt af Kong Coenvulf af Mercia (796—818), afbildet paa medfølgende Planche. *Adv.* + COENVVLF REX M. Kongens Brystbillede, vendt tilhøire. *Rev.* TIDBEARHT MONETA [rius]. 4 udadvendte Buer eller Halvmaaner omkring et Punkt, omgivne af en Ring. — Bogstaverne HT og NE i Reversens Omskrift ere sammenbundne. Mynten synes kun deri at afvige fra det hos Ruding, Annals of the coinage of Britain pl. VI 15 afbildede Exemplar, at den sidste Sammenbinding der ikke findes.

b) En frankisk Mynt, sandsynlig af Karl den store, afbildet paa Planchen. *Adv.* + CARLVS REX FR[ancorum]. Et retvinklet ligearmet Kors, omgivet af en Perlering. *Rev.* + METVLLO [1]). Karls Monogram (med K), omgivet af en Perlering. — Poey d'Avant, Monnaies féodales de France pl. LII fig. 14 [2]).

c) 5 frankiske Mynter af Ludvig den fromme, alle af samme Typ (een af dem afbildet paa Planchen). *Adv.* + HLVDOVVICVS IMP[erator]. Et retvinklet ligearmet Kors med et Punkt i hver Vinkel, omgivet af en Perlering. *Rev.* + XPISTIANA RILIGIO (d. e. christiana religio). En Kirkebygning med et Kors paa Gavlspidsen. — Jfr. Fougères et Combrouse, Déscription des monnaies de la deuxième race royale de France. No. 66. 481.

Alle 5 Exemplarer ere lidt forskjellige indbyrdes med Hensyn til Kirkens og Korsets Form og Størrelse, med Hensyn til Bogsta-

---

[1]) Antages at betegne Myntstedet Melle i Poitou.

[2]) Myntens Forekomst i dette Fund synes at tale for, at den tilhører Karl den store og ikke nogen senere frankisk Hersker af dette Navn.

vernes Form, og tildels med Hensyn til Bogstaveringen, idet de to af dem, hvoriblandt den afbildede, have RILIGIO for RELIGIO.

6 af Mynterne ere gjennemborede i Kanten, hvilket vistnok har været Tilfældet ogsaa med den syvende, paa hvilken det nu formedelst Beskadigelse ikke kan sees. To af dem have Levninger af Broncehemper, hvormed de maaske engang alle have været forsynede. Man ser saaledes, at de i den sidste Tid, før de kom i Jorden, ikke have courseret som Mynt, men været brugte som Smykker. Formodentlig har den Kvinde, i hvis Grav de fandtes, baaret dem i en Snor som Halssmykke.

2.

Paa Gaarden Viks Grund i Fjære Pgd., Nedenæs Amt, ikke langt østenfor Grimstad Kjøbstad, udgravedes i Sommeren 1876 af Antikvar Nicolaysen en Gravhaug, der gav et i flere Henseender mærkeligt Fund fra yngre Jernalder. Haugen var rund, 44 Fod i Tvermaal og 5 Fod høi. Foruden lidt Kul hist og her og et Par vistnok rent tilfældigt indkomne skarpkantede Flintstykker iagttoges en midt i Haugen i den naturlige Jordflade gravet firkantet Fordybning, 7 Fod lang, 5 Fod bred og 2 Fod dyb. I denne Fordybning fandtes en Mængde Oldsager (No. 7816—7830 i Univers. Samling), medens intet Spor af Ben nu var at opdage. Oldsagerne, hvorom nøiere Oplysning vil findes i Nicolaysens Beretning om Udgravningen i Aarsberetningen for 1876 (hvor ogsaa flere af dem ere afbildede), bestod af Vaaben (et tveegget Sværd, nedlagt i sin Skede, forsynet med en temmelig vel bevaret Omvikling af Læderremme paa Fæstet; et Øxeblad; endel Pilespidser) og et usædvanlig fuldstændigt Sæt af Smederedskaber (en Ambolt, Hovedet af en Hammer, en Tang og Levninger af flere File af Jern; en Avlsten [d. e. Sten med et rundt Hul, hvorigjennem Vinden har gaaet fra Blæsebælgen til Essen, med stærke Spor af Ildens Virkning paa den mod Essen vendende Side] og et langagtigt firkantet Stykke Klæbersten med 5 langsefter gaaende dybe og brede Furer, udentvivl en Støbeform for Guld- og Sølvbarrer); desuden 4 Vægtlodder

af Bly, en Skifer-Brynesten af vanlig Form, en liden Broncering og nogle ubestemmelige Jernfragmenter.

De Stykker, som nærmest vedkomme os her, ere Vægtlodderne, der vel ogsaa ere at regne til Smederedskaberne og have været benyttede ved Forarbeidelsen af Sager af ædle Metaller, ligesom den fundne Støbeform. De ere, som sagt, af Bly; de tre største have den i norske Fund fra yngre Jernalder meget almindelige Form som ret afskaarne Kegler eller Cylindre med opad noget aftagende Tvermaal, det fjerde er en flad, cirkelrund Plade. Deres Vægt er nu resp. 18.18, 10.42, 3.50 og 0.85 gr., men maa være ikke lidet under den oprindelige, da de ere stærkt destruerede, især de to største.

Disse to Lodder (afbildede nederst paa Planchen) have den hidtil enkeltstaaende Eiendommelighed, at der i deres Overside er indfældt smaa Mynter, een paa hvert af dem.

Paa forskjellige andre i Norge fundne Vægtlodder af Bly fra samme Tid er paa lignende Maade indfældt, ikke Mynter, men Stykker af andet Metal med forskjellige Ornamenter. I en Gravhaug paa Berg i Hurum Pgd., Buskeruds Amt, fandtes for mange Aar siden bl. a. Levninger af en Skaalvægt af Bronce og to Vægtlodder af Bly, hvoraf det mindste er af den samme Cylinderform, som de her omhandlede, det største derimod firkantet. Det sidste har paa Overfladen indfældt en Bronceplade med Slyngeornamenter, i hvis Midte der er en høi rund Indfatningskant, som formodentlig oprindelig har omsluttet et Stykke af Rav[1]). (Fundet bevares i Museet i Kjøbenhavn). Paa Faarland i Haa Pgd., Stavanger Amt, er i en Myr fundet 3 Vægtlodder af Bly af lav Cylinderform, hvoraf de to største have en Bronceplade indfældt i Oversiden; paa det største

---

[1]) Det sidste slutter jeg af Slyngeornamenternes Karakter (keltisk Stil); paa Broncesager i denne Stil pleier nemlig Rav, ikke Glas at være anvendt til Indfatning. Fundet er omtalt i Ant. Annaler IV 404. Nord. Tidsskr. f. Oldk. I 403—405 jvfr. Engelhardt i Aarb. f. nord. Oldk. 1875, 81. Vægtloddet med Broncepladen er afbildet i Nord. Tidsskr. f. Oldk. anførte Sted og i Worsaaes Afbildninger No. 461.

er denne Plade prydet med forskjellig farvet Emalje i vexlende Felter (Bergens Museum[1]). Paa Tønnel i Bjugn Pgd., Søndre Trondhjems Amt, er i en Gravhaug med ubrændt Lig blandt andre Oldsager fundet en fuldstændig Skaalvægt af Bronce med tilhørende Futeral eller Æske, ligeledes af Bronce, og to Blylodder af cylindrisk Form, hvoraf det ene paa Oversiden har indfældt et conisk Stykke af Bronce (i den trondhjemske Samling[2]).

Det synes rimeligt, at Broncestykkerne paa disse Lodder blot have været mente som Ornament. At Ornamenter anbringes ogsaa paa Gjenstande af saadan Art, hvilke det ikke kunde falde vor Tid ind at ornamentere, var jo ganske i den Tids Aand, hvorfra disse Stykker skrive sig. Efter disse Analogier maa det da vel ogsaa antages, at Mynterne paa de to Lodder i Vik-Fundet ere paasatte i samme Hensigt, saameget mere, som man af mange andre Fund (hvoriblandt det under No. 1 nævnte) veed, at udenlandske Mynter samtidigt meget hyppigt blev benyttede som Smykker paa anden Maade. Det kan tillige af disse analoge Fund vel med Rimelighed sluttes, at Lodderne ere forarbeidede og Mynterne anbragte paa dem i Norge, ikke i Mynternes Hjemland; om dette sidste skulde være Tilfældet, maatte de ialfald være arbeidede af der bosatte Nordmænd.

De to Mynter, der ere afbildede nederst paa Planchen med Vægtlodderne, hvori de sidde fast, ere angelsaxiske, saakaldte „stycas", der ere af en Metalblanding, hvis væsentligste Bestanddele ere Kobber og Zink med en ringe Tilsætning af Sølv, og som skulle have gjældet for $^1/_8$ Penning. De myntedes kun i eet af de gamle angelsaxiske Riger, i Northumbrien, af Landets Konger og af Erkebisperne af York[3]).

De paa de to Vægtlodder anbragte stycas ere saa fast for-

---

[1]) Aarsb. 1866, 81 no. 21. Lorange, Samlingen af norske Oldsager i Bergens Museum S. 135 (hvor den emaljerede Plade er afbildet).

[2]) Aarsb. 1872, 61.

[3]) Ruding annals I 303. Hawkins The silver coins of England S. 37. Adamsons Beskrivelse af Myntfundet ved Hexham i Archæologia Vol. 25, 279 ff.

bundne med disse, at man ikke kan forsøge at løsne dem uden Fare for at ødelægge baade Lodderne og Mynterne. Man faar saaledes lade sig nøie med at se den Side af Mynterne, som vender op. Det er tilfældigvis paa det ene Lod Adversen, paa det andet Reversen.

Paa den første staar tydeligt + EANRED REX omkring et lidet Kors. Mynten er altsaa af Kong Eanred af Northumbrien (808—840), og den synlige Side af den stemmer meget vel med flere af de mange af Adamson[1]) afbildede stycas af denne Konge.

Paa Myntreversen paa det andet Lod sees, som sædvanligt, at staa Myntmesterens Navn, ligeledes omkring et Kors, der her tildels er omgivet af en Ring. Mynten er imidlertid noget beskaaret i Kanten, hvorved Navnets midterste Del er bleven beskadiget. Det sees tydeligt, at det begynder med H og ender med ED. Disse Begyndelses- og Endebogstaver, sammenholdte med de Spor, der findes af Mellembogstaverne, synes kun at passe til et eneste af de mange northumbriske Myntmesternavne, der opføres hos Adamson, nemlig HERRED, der ogsaa findes bogstaveret HRRED, HERRD, HERREDA, HERRETH. Levningerne af Indskriften ville dog ikke passe fuldstændigt til nogen af disse Bogstaveringsmaader. Det synes muligt, at der har staaet HIRRED. I ethvert Tilfælde maa det betragtes som sandsynligt, at det er denne Myntmesters Navn, som har staaet der i en eller anden Form. Herred har myntet for den samme Kong Eanred, hvem den første Mynt tilhører, og hvis Navn altsaa formodentlig staar paa den skjulte Adversside.

3.

Med det betydelige Fund af tildels svære og kostbare Smykker af Guld og Sølv samt Glasperler, der i 1834 gjordes i en Myr paa Gaarden Hoen i Eker Pgd., Buskeruds Amt, fremkom ogsaa 19 Mynter, dels af Guld, dels af Sølv. Smykkerne kom til Universitetets Oldsagsamling (No. 719—751), Mynterne til dets Myntkabinet. Beskrivelse af det hele Fund, ledsaget af mange Afbildninger, er

---

[1]) Archæologia anf. St.

givet 1835 af Prof. C. A. Holmboe i et latinsk Universitetsprogram, der samme Aar ogsaa udgaves i norsk Oversættelse.

Af de 19 Mynter vare de 9 kufiske, hvoraf 8 af Guld og 1 af Sølv, fra Tiden 769—849 e. Chr., og 4 romerske og byzantinske Guldmynter, tildels paafaldende gamle for den Tid, hvori Fundet maa være nedlagt i Jorden (henimod 900 e. Chr.).

De øvrige 5 Mynter, som nærmest vedkomme os her, vare følgende[1]:

a) To Exemplarer af en Guldmynt (afbildet hos Holmboe Pl. II fig. 10), der synes at være en barbarisk Efterligning af den hos Fougères et Combrouse no. 64 fremstillede Mynt af Ludvig den fromme (med MVNVS DIVINVM.[2])

b) En Guldmynt af samme Hersker, slaaet i Arles, afbildet hos Holmboe pl. II, 11,[3]) paa det nærmeste stemmende med Fougères et Combrouse no. 69.

c) En forgyldt Sølvmynt af Ludvig den frommes Søn, Kong Pippin af Aqvitanien († 838), paa et Par Afvigelser i Reversen nær svarende til Fougères & Combrouse no. 226.

d) En forgyldt Sølvmynt af Ludvig den frommes Søn Keiser Lothar I († 855), afbildet hos Holmboe pl. II, 12. Reverstypen paa det nærmeste stemmende med Fougères & Combrouse no. 235, men paa Adversen Keiserens Brystbillede og Titelen ACS (Augustus?) i Omskriften.

e) En forgyldt Sølvmynt af Erkebiskop Vulfred af Canterbury (803—829), afbildet hos Holmboe pl. II, 13. Adversen ligner Rudings no. 2 og 3 (ARCHIEPISCOPI skrevet fuldt ud), men Reversen med ringe Forskjel som Rudings no. 1 (stemmer temmelig nøie med det af Hawkins pl. XI, 143 afbildede Exemplar).

Altsaa 4 frankiske Mynter og 1 angelsaxisk. Samtlige Mynter ere forsynede med Hemper af samme Metal, den ene af de under

---

[1]) Jfr. den detaillerede Beskrivelse i Holmboes Afhandling.

[2]) De Tegn ved Indskriftens Begyndelse og Slutning, der i Holmboes Beskrivelse ere opfattede som et S, ere en forvansket Gjengivelse af Sløifen paa den i Feltet fremstillede Krands.

[3]) Første Bogstav i Reversens Omskrift sees paa Originalen at være H, ikke II.

a) omtalte Guldmynter af Ludvig den fromme tillige med en tredobbelt Perleindfatning; de have altsaa alle været baarne som Smykker.

4.

I Omegnen af Stavanger, udentvivl paa Jæderen, fandtes for omkring 20 Aar siden endel Sølvmynter, hvoraf nogle skulle være blevne ødelagte af Børn, som havde leget med dem; 5 af dem ere blevne bevarede. Disse ere alle sorte som Følge af, at de have ligget i svovlholdig Jord, og derfor tildels skjøre og sønderbrudte, men de synes ikke at have været slidte, før de nedlagdes i Jorden. Der er 2 angelsaxiske og 3 frankiske:

a) En Mynt af Kong Coenvulf af Mercia (jvfr. Fund 1 a ovenfor), lig Ruding pl. VI 18. I 5 Stykker; 3 Stykker mangle desuden. Gjennemboret før Nedlægningen i Jorden.

b) En Mynt af Kong Ceolvulf af Mercia, samme Typ som Ruding pl. VIII 1. *Adv.* + CEOLVVLF REX M. Kongens Brystbillede. *Rev.* + PODDEL MONETA[rius] i 3 Linier over hinanden. Denne Typ henføres af Ruding til Kong Ceolvulf II (874), af Hawkins til Kong Ceolvulf I (819). Myntens Forekomst i nærværende Fund synes at tale for, at den sidste Formodning er den rigtige. Sammensat af to Stykker; lidt defect.

c) En Mynt af Ludvig den fromme. *Adv.* † HLVDOVV.... IMP. Et retvinklet Kors omgivet af en Perlering. *Rev.* REMIS CIVIS i to Linier. Fougères & Combrouse No. 90. Defect.

d) En Mynt (Denar) af Karl den store fra Melle (jfr. Fund 1 b), antagelig nærmest lig No. 1194—1195 i Thomsens Katalog II, 1 (Kbhavn 1873 S. 102).

e) En Efterligning af Karl den stores i Dorestad prægede Mynter, af lignende Slags som Thomsens Katalog No. 1303.

Fundet kom til Justitsraad Herbst's Samling i Kjøbenhavn, hvorfra a—c senere ere gaaede over til den kgl. Mynt- og Medaillesamling sammesteds, d og e til det kgl. Myntkabinet i Stockholm.[1])

[1]) Fundet beskrevet efter velvillige Meddelelser fra Justitsraad Herbst og Toldinspecteur Schive.

5.

Paa Jæderen skal ogsaa for endel Aar siden være fundet en enkelt Sølvmynt af Karl den skaldede, der nu antages at være enten i Universitetets Myntkabinet eller i Bergens Museum.[1])

6.

Paa Ærvik i Selje Pgd., Nordre Bergenhus Amt, et rigt Findested for Oldsager og Mynter fra forskjellige Tider, er fundet en angelsaxisk styca, der nu skal være i Museet i Bergen.[2])

7.

Paa Lyslo i Indvikens Pgd., Nordre Bergenhus Amt, fandtes for mange Aar siden (før 1824) adskillige Oldsager, hvoriblandt „et forgyldt Stykke af kunstigt og smagfuldt Arbeide, rimeligvis hørende til et Ridetøi eller et Brystharnisk, fremdeles et Par Knapper, som til Sværdhefte, hvori skal have siddet røde Stene (maaske Rubiner?)[3]), nogle udgraverede Stykker Sølv, Kjæder m. m.“ I samme Urd var fundet en liden karolingisk Sølvmynt.[4])

Mynten er nu i Bergens Museum og er aldeles overensstemmende med den i Fundet fra Søndre Bø (No. 1 b ovenfor). De øvrige Sager synes at være tabte.

8.

Pan Mogsnæs i Frosta Pgd., Nordre Trondhjems Amt, fandtes 1838 i en Gravhaug nogle Glasperler, Stykker af et Jernsværd og

---

[1]) Meddelt af Toldinspecteur Schive. I Universitetets Myntkabinet findes nu kun 2 Mynter af Karl den skaldede, hvorom her kan være Spørgsmaal, begge af Typen No. 8 hos Fougères & Combrouse (*Adv.* † GRATIAD-IREX omkring Monogrammet), med *Rev.* paa den ene † CINOMANIS CIVITAS, paa den anden † ANDEGAVIS CIVITAS.

[2]) Schive i Christiania Videnskabsselskabs Forhandlinger 1873 S. 346.

[3]) Kunde muligt være Brudstykker af et Sværdhefte ligt det, hvoraf en Knap er afbildet i Montelius's Svenska fornsaker No. 407.

[4]) J. Neumann, Bemærkninger paa en Reise i Søndmør- og Nordfjord 1824, i Budstikken, 7de Aargang 71.

en Sølvmynt af Karl den store. Perlerne ere i Videnskabsselskabets Oldsagsamling i Trondhjem, Mynten i sammes Myntsamling. Den har paa *Adv.* DN KARLVS IMP AVG REX F[rancorum] ET L [angobardorum]. Keiserens Brystbillede med Laurbærkrands. *Rev.* XPISTIANA RELIGIO. En Kirke, hvori et Kors. (Fougères et Combrouse No. 46).[1])

9.

I det overmaade betydelige, af Universitetets Myntkabinet senere erhvervede Myntfund, som i 1836 gjordes paa Aarstad i Nærheden af Egersund, Stavanger Amt,[2]) og som indeholdt hovedsagelig angelsaxiske og tydske Mynter fra Tiden omkring 1000, de yngste henimod Aar 1028, var ogsaa nogle faa stærkt slidte og utydelige ældre frankiske Mynter:

a) 2 Exemplarer af en Mynt af Karl (den store?) fra Dorestad, afbildet i Holmboes Beskrivelse pl. IV, 107. Maaske blot en Efterligning, da Monogrammets Form synes afvigende fra den sædvanlige.

b) En Mynt af Ludvig den fromme af samme Typ som de i Fundet fra Søndre Bø (No. 1 c ovenfor), men med retrograde Indskrifter, afbildet hos Holmboe pl. IV, 105.

10.

Paa Kaldal i Beitstadens Pgd., Nordre Trondhjems Amt, fandtes 1848 og indkom til Universitetets Myntkabinet en hel Del tydske og adskillige angelsaxiske Mynter til henimod 1020, nogle kufiske Mynter og 3 ældre frankiske Mynter, meget slidte, med Karls Monogram (med C), jvfr. Fougères et Combrouse No. 335; den ene med noget afvigende Form af Monogrammet og af Reversens Kors.[3])

---

[1]) Den trondhjemske Samlings trykte Katalog No. 17—22. Montelius, Från jernåldern S. 28.

[2]) Beskrevet af Holmboe i 2 Universitetsprogrammer 1836. 1837.

[3]) Beskrevet af Holmboe i Mémoires de la société imp. d'archéologie de St. Pétersbourg IV, 361, hvor den sidstnævnte Mynt er afbildet pl. XIV, 9.

Der er saaledes for Øieblikket 10 Fund af dette Slags Mynter at anføre fra Norge, eller 8, hvis man holder sig alene til de Fund, der bestaa udelukkende af Mynter af den Klasse, som her nærmest haves for Øie.

Disse 8 Fund indeholde tilsammen 24 Mynter (bortseet fra de efter Sigende ødelagte Stykker af Fundet No. 4), hvoraf 3 af Guld og 21 af Sølv. 7 af disse 24 ere angelsaxiske fra Heptarchiets sidste Dage, de øvrige tilhøre det frankiske Riges karolingiske Tid. Af de sidste ere igjen 5 sikkert eller sandsynligt fra Karl den store, 9 fra Ludvig den fromme og 3 fra Ludvig den frommes Sønner.

Fra Sverige haves Underretning om 5 Myntfund, der maa sættes i Klasse med disse, indeholdende 13 Mynter, alle af Sølv. De ere samtlige frankiske, 4 af Karl den store, 6 af Ludvig den fromme og 3 af dennes Søn Pippin[1]). Eet af disse svenske Fund indeholdt desuden endel kufiske Mynter, hvoraf den ældste var fra 699—700 e. Chr., den yngste fra 850—851.

Fra Danmark er intet saadant Fund hidtil blevet bekjendt.

De ovenfor nævnte i Norge og Sverige fundne 37 Mynter falde med sin Tilblivelsestid indenfor et snevert begrændset Tidsrum. Ingen af dem behøver at være stort ældre end Aar 800, ingen stort yngre end 850.

Man maa gaa temmelig langt ned i Tiden, før man igjen i den yngre Jernalders Fund støder paa vesteuropæiske Mynter. Hovedmassen af de i skandinavisk Jord forekommende europæiske Mynter fra dette Tidsrum bestaar som bekjendt af angelsaxisk og tydsk Sølvmynt fra Tiden omkring Aar 1000, der ofte findes i store Mængder, indtil 1—2000 Exemplarer i eet Fund. Prægningstiden falder for den allerstørste Del af disse Mynter indenfor Tidsgrændsen 980—1050. Af noget ældre Mynter er i disse mange og tildels overordentlig rige Myntskatte udenfor Norge, saavidt vides, kun fundet en og anden rent undtagelsesvis forekommende angelsaxisk fra 10de

---

[1]) Montelius, Från jernåldern S. 29 og i det svenske Månadsblad 1873, 169. Stolpe, Grafundersökningar på Björkö, i Tidsskr. f. Antropologi o. Kulturhistoria I No. 10 S. 20.

Aarhundredes tidligere Del, de ældste vel af Kong Aethelstan 925—940 (i Danmark).

Det synes heraf at kunne sluttes, at disse vesteuropæiske Mynter ere komne til Norden i to adskilte Strømme med betydeligt Mellemrum i Tid. Fundene ere allerede saa mange, at man maa have fuld Ret til at lægge saamegen Vægt paa Mangelen af Fund fra Mellemtiden. Den første Strøm (Mynter 800—850) maa have været svagere, saavidt man kan dømme efter de lidet betydende Myntmængder, den har afsat i Jordfundene. Efter Mynternes Alder maa den vel antages at have naaet til de skandinaviske Lande allerede i 2den Halvdel af 9de Aarh., om ikke noget tidligere, og at have ophørt inden dette Aarhundredes Udgang. Den anden, efter Udseende langt stærkere Tilførsel af vesteuropæisk Mynt kan ikke være begyndt før efter 980, da Mynter, prægede ved eller efter denne Tid, i alle disse Fund danne Hovedmassen, og ældre Mynter, forsaavidt de forekomme, ere Undtagelser og ikke gaa ret meget længere tilbage i Tiden. De sidste kunne derfor ikke ansees for andet end en tilfældig Indblanding i de rige Forraad af ny Mynt, som fra det 10de Aarhundredes Slutning kom op til os.

Hvis der behøvedes nogen yderligere Bekræftelse paa, at disse to Mynttilførsler ere at holde ud fra hinanden, kunde en saadan søges deri, at Mynter af den ældre Gruppe temmelig ofte vides at være fundne i Grave (3 af de norske Fund[1]) og 4 af de svenske), medens den yngre Gruppes Mynter saagodtsom aldrig træffes anderledes end i Markfund.

Det ligger nær at sætte den første af disse Mynttilførsler i Forbindelse med Vikingetogenes Begyndelse henimod Aar 800, og den sidste med det nye Opsving, de tog i Farvandene omkring de britiske Øer ved Aar 1000. Men Grunden, hvorfor ingen Mynter ere komne til Norden fra vedkommende Lande i en Tid, som man efter det anførte vel kan sætte omtrent mellem Aarene 890—990, vil det neppe blive let at paavise.

Man vil se, at Norge efter de hidtil fremkomne Fund maa an-

[1]) No. 1. 2. 8.

tages at være det rigeste af de tre Lande paa Mynter af den ældre Gruppe, medens det med Hensyn til Mynter af den senere Gruppe, fra Tiden omkring 1000, langt overgaaes af Danmark og i endnu høiere Grad af Sverige. Forklaringen ligger maaske deri, at de Handelsforhold i Norden, der synes at have samlet det sidste Slags Mynter hovedsagelig i de sydøstlige Dele af Skandinavien[1]), endnu ei existerede i den Tid, da de ældre Mynter kom.

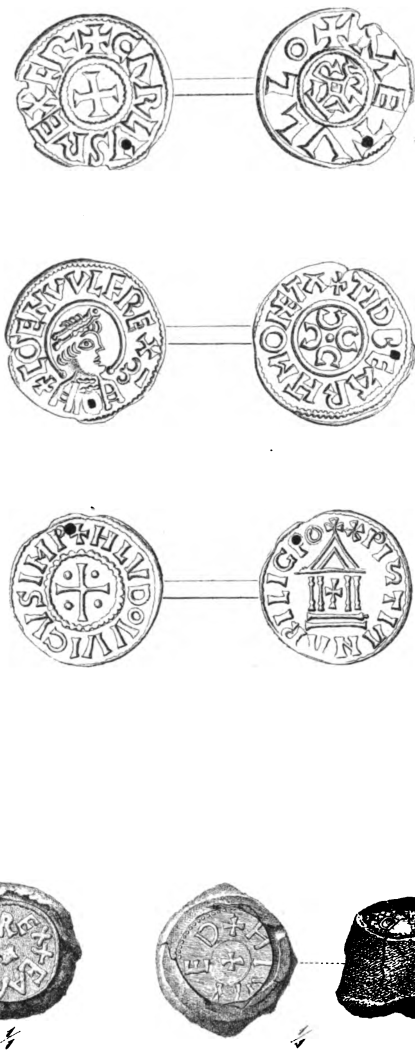
Et mærkeligt Forhold er det ogsaa, at i Norge blandt de ældre Fund ikke sjelden angelsaxiske Mynter forekomme ved Siden af de frankiske, medens i Sverige hidtil alene frankiske ere fremkomne.

I de to sidst anførte norske Fund (No. 9 og 10) forekomme ældre Mynter i ringe Antal sammen med store Mængder af den yngre Gruppe. Dette kan efter det ovenfor oplyste ikke forstaaes saaledes, at de første skulde være komne til Landet sammen med de sidste. De maa være komne langt tidligere, hvorpaa ogsaa disse ældre Mynters høist forslidte Tilstand i begge disse Fund tyder, og først i Norge, efter i lang Tid at have været i Omløb der, blevne blandede med de øvrige. Det kan vel anføres som et Sandsynlighedsbevis for, at den ældre Mynttilførsel ei har været fuldt saa sparsom, som det efter Fundene synes, at Mynter af den saaledes enkeltvis kunde holde sig i Omløbet i saa lang Tid.

Denne Iagttagelse maa vel gjøre os varsomme i at slutte til en forholdsvis tidlig Nedlægningstid for alle de Fund, der blot indeholde Mynter af den ældre Gruppe. Der synes dog at være al Rimelighed for, at denne Slutning maa være berettiget for de fleste Funds Vedkommende, og man tør saaledes haabe, at Mynterne af denne Gruppe i Fremtiden ville blive vigtige som Tidsvisere i den yngre Jernalder, saameget mere, som de ret ofte synes at forekomme sammen med Oldsager af forskjelligt Slags.

---

[1]) Man erindre, at Gotland er det paa saadanne Fund uden Sammenligning rigeste af de svenske Landskaber, og at det østlige Sverige har langt flere af dem end det vestlige.

I. Fehr's lith. Inst.

Oversigt

over

Videnskabs-Selskabets Møder i 1876.

Den 21de Januar. Philosophisk-historisk Classe.

1. L. K. Daa holdt Foredrag a) om et Par Mumier i Universitetets ethnographiske Samling; b) om en Leerfigur fra Brasilien i Form af et raat Billede af et Menneske.

2. Lyng holdt et Foredrag om Forholdet mellem Logikens Rækkefølge af Kategorier og Systemernes historiske Række. Han søgte nærmest at imødegaa Kyms Indvendinger mod den bekjendte hegelske Tanke, med særligt Henblik paa Thales, Parmenides, Heraklit og Atomisterne.

Monrad bemerkede, at Spørgsmaalet i sin Almindelighed var behandlet af ham i Skriftet: „de vi logicae rationis in describenda philosophiae historia (Christianiae 1860)", men uden speciel historisk Paaviisning, hvilken sidste nu af Lyng var præsteret.

Den 4de Februar. Mathematisk-naturvidenskabelig Classe.

1. O. J. Broch holdt et Foredrag om Anvendelsen af Guldmyntens specifike Vægt som et Controlmiddel med dens Finhed.

Hertil knyttedes Bemerkninger af C. Boeck og Monrad (Sagnet om Archimedes).

2. R. Collett gav en Meddelelse om en Tand, der var funden ved Pløining i Jorden paa Bjarkø ved Senjen, og som tilhørte et stort Han-Individ af Kaskelotten (Physetes macrocephalus).

Den 18de Februar. Almindeligt Møde.

1. L. K. Daa holdt et Foredrag om det antike Slaveries Oprindelse.

2. Aubert junior, holdt et Foredrag om et hidtil ukjendt norsk Lovudkast fra 1682, der var fundet i det danske „Kongerigets Archiv„ af Candidat Larsen.

3. Rasch gav en Meddelelse angaaende Nordlandshvalen *(Phorcas gladiator)*, hvoraf et Exemplar var fanget ved Utsire.

Hertil knyttedes en Discussion, idet navnlig Boeck fremhævede Vanskeligheden af det Slags Fangst, og Esmark beskrev en Hvalfangst af mindre vanskelig Beskaffenhed, som han havde været Vidne til i Californien.

4. Som nye Medlemmer optoges: Professor M. Ingstad, Jernbane-Directeur Carl Pihl og Oberstlieutenant Lars Broch.

Den 3die Marts. Philosophisk-historisk Classe.

1. L. K. Daa meddeelte en senere erhvervet Oplysning om den i Mødet den 21de Januar omhandlede Leerfigur.

2. Rygh meddeelte en Oversigt over de hidtil gjorte norske Fund af Oldsager fra Steenalderen.

3. Y. Nielsen gav en Fremstilling af de vigtigste Træk af den svenske Udenrigs-Politik i Tidsrummet fra Høsten 1812 til Sommeren 1813.

Den 17de Marts. Mathematisk-naturvidenskabelig Classe.

1. Bjerknes meddeelte fortsatte Undersøgelser over Virkningerne ved Kuglers Pulsation.

2. Faye meddeelte nogle Forsøg paa at konstatere Circulations-Forholdene hos flere Planter.

Hertil knyttedes nogle Bemerkninger af Lochmann, der troede det beviist, at der hos Potetplanten fandtes en tilbagegaaende Strøm af Stivelse fra Bladene til Roden.

Faye troede at have seet en nedadgaaende Strøm, men yderst langsom og vel saa at sige fra Celle til Celle. Men at faste Substantser kunne circulere, var mindre forklarligt. At Plantesporer kunne gaae opad i Planten, og at Insekters Æg og Larver kunne ødelægge Planten fra Roden, var sikkert nok, og senest har man i Frankrige anstillet mange Undersøgelser og Forsøg for at imødegaae den ødelæggende Virkning af et Insekt, *Phylloxera*, paa Vinstokken. Efter den bekjendte Chemiker Dumas's Udsagn i Académie des sciences, synes dette Øiemed nu at være naaet ved en

chemisk Sammensætning, som uden at skade Planten dræber Ægget i den nærmest omgivende Jord. Plantesporer har vanskeligt for at trænge igjennem en tykkere Frugthinde, og derfor, heder det, bevarede de saakaldte Sercialdruer sig paa Madeira bedst mod Druesvampen *(Oidium Tuckeri)*. Forøvrigt kunde han ingen bestemt Mening have om denne Sag, der nærmest tilhører vore Botanikere og Physiologer.

Den 31te Marts. Almindeligt Møde.

1. Lie fremviste en af Cand. E. Holst forfærdiget Model til en Flade af 3die Orden.

2. Collett fremlagde 2den Deel af sin Afhandling om Norges Araneider og berørte i Korthed Indholdet.

3. Faye holdt et Foredrag om det fra gammel Tid fremstillede saakaldte Albert Forbes's Phænomen, nemlig angaaende den Kraft, der frembringer Bevægelsen af en Ring, som med Haanden holdes ophængt i en Traad ned i et Glas eller et Bæger, et Phænomen, hvis Forklaring har været Gjenstand for Overveielser senest i Académie des sciences i Paris af Professor Chevreul, og tidligere i Royal Academy i London. I England blev Phænomenet benævnt: *the exploring ring*. Phænomenet er merkeligt derved, at Ringens Bevægelse finder Sted, saalænge den fixeres med Øinene, men ophører, naar Blikket vendes bort. Hvis Bevægelsen var foraarsaget ved den fibrillære Bevægelse i Fingrene, maatte denne ophøre med Opmerksomheden. Det vil erindres, at den engelske Physiker Faraday vilde forklare Borddandsen paa samme Maade.

Herom førtes en Discussion, hvoriblandt, foruden den Foredragende, Boeck og Nicolaysen deltoge.

Den 21de April. Philosophisk-historisk Classe.

1. Caspari talte om en endnu ikke udgiven Troesbekjendelse, som findes i et syrisk Haandskrift i British Museum (Cod. Add. 18, 815, Wright D LIX Sæc. circiter IX) midt iblandt Skrifter (meest Taler) af Gregorius af Nazianz († 389 eller 390). Denne Troesbekjendelse, der er en Oversættelse af en græsk Original og

i Haandskriftet tilskrives den nævnte Kirkelærer, hidrører ikke fra ham, men er en Composition af den trinitariske Troesbekjendelse, som tillægges Gregorius Thaumaturgus eller, som han ogsaa kaldes, Gregorius major, Biskop i Neocæsarea i Cappadocien, en Discipel af Origenes († omtrent 270), og af Begyndelsen af en trinitarisk-christologisk Tractat, der bærer Overskriften Ἡ κατα μερος πιστις (Den detaillerede Tro) og ligeledes føres tilbage til den ældre, neocæsareensiske Gregorius. Oversættelsen af Gregorius Thaumaturgus's Troesbekjendelse er noget fri. Oversættelsen af Begyndelsen af Ἡ κατα μερος πιστις meget fri og vilkaarlig.

Ἡ κατα μερος πιστις er ialfald i den Skikkelse, hvori den nu foreligger, ikke noget Verk af Gregorius Thaumaturgus, men et Product enten af en Apollinarist eller af en Eutychianer eller Monophysit, da den ikke alene røber en Udvikling af Trinitetslæren, som vi ikke finde førend omkring 400 (το πνευμα το ἁγιον betegnes i den som ὁμοουσιον τῳ πατρι και τῳ υἱῳ), men ogsaa polemiserer mod den antiochenske Skoles Christologie (mod. συναφεια: οὐ θεον σαρκωθεντα ὁμολογουντες αὐτον, ἀλλα ἀνθρωπον θεῳ συναφθεντα) og ligefrem benegter, at der er to Naturer i den menneskevordne Λογος (οὐ δυο προσωπα, οὐδε δυο φυσεις. οὐδε γαρ τεσσαρα προσκυνειν λεγομεν, θεον και υἱον θεου και ἀνθρωπον και πνευμα ἁγιον). Dorner formoder, at der ligger en Opsats af Gregorius Thaumaturgus til Grund for Skriftet (de Partier i det, hvori Sabellius og Paulus af Samosata, Gregors Samtidige, bekjæmpes), og mener, at denne Opsats i de følgende Tider gjentagne Gange har faaet Tilsætninger, indtil den er bleven til, hvad den nu er. Skulde denne Formodning medføre Sandhed, saa vilde man til de Partier, der hidrøre fra Gregor, ogsaa have at regne den mærkelige, næsten alle Daabssymbolets Led og in specie alle den tredie Artikels Led omfattende korte og simple Troesbekjendelse, som vi finde midt i den. Under alle Omstændigheder gaar denne hidtil aldeles upaaagtede Troesbekjendelse, der indføres paa en saadan Maade, at man tydelig føler, at den er hentet andetstedsfra (πιστευομεν τοινυν κ. τ. λ.), tilbage til et ældgammelt localt græsk Daabssymbol, og er derfor

af ikke ganske ringe Betydning for det kirkelige Daabssymbols Historie.

Gregorius Thaumaturgus's Troesbekjendelse blev i den kirkelige Oldtid og i Middelalderen betragtet som et herligt Udtryk for den rette Tro paa Faderen, Sønnen og den Helligaand og var som et saadant dengang høit berømt og almindelig udbredt. Et Beviis herpaa er, at den findes i mangfoldige Haandskrifter og gjentagne Gange er bleven oversat baade paa Syrisk og paa Latin. Af oldkirkelige latinske Oversættelser gives der to, en af Rufin i hans Bearbeidelse af Eusebius af Cæsareas Kirkehistorie Lib. VII c. 26 og en af en anden ubekjendt Oversætter. En tredie, som Walch har optaget i sin „Bibliotheca symbolica", tilhører den nyere Tid (det sextende Aarhundrede). — Baade Gregors Troesbekjendelses Integritet og Ægthed har været og er endnu den Dag idag meget omtvistet. Hvad hin angaar, saa er saa meget vist, at allerede Gregor af Nazianz og Gregor af Nyssa, der begge to levede i den anden Halvdeel af det fjerde Aarhundrede, have kjendt det i Tale værende Symbol i dets nuværende Skikkelse, idet hin Kirkelærer meddeler det i sit „Vita Gregorii Thaumaturgi" væsentlig som det nu lyder, og Gregor af Nazianz et Par Gange sigter just til det Parti i det, som af en Del af Kritikerne er blevet erklæret for en senere Tilsætning (Slutningspartiet). Hvad dets Ægthed betræffer, saa taler unegtelig den Omstændighed meget stærkt for den, at den er bevidnet af de tre kappadociske Kirkelærere, Gregor af Nazianz, Basilius den Store og Gregor af Nyssa. Basilius, en af Gregorius Thaumaturgus's Efterfølgere († 378), fortæller, at han allerede har lært det udenad i sin Barndom, og Gregor af Nyssa beretter, at han har seet Forfatterens Autograph i Kirken i Cæsarea. Afgjørelsen kan kun bringes tilveie ved en grundig og nøiagtig Sammenligning af den Lære, som Gregorius Thaumaturgus har udtalt i det, med hans Mesters, Origenes's, Lære. En saadan er endnu ikke bleven anstillet.

Medens Gregor af Nazianz ikke har nogen Andeel i den ham i Cod. Add. 18, 815 tillagte Bekjendelse, finde vi derimod i Slutningen af hans Λογος εἰς το ἅγιον βαπτισμα en hidtil aldeles upaa-

agtet, meget interessant Bekjendelse af ham, en Bekjendelse, som han betegner som Συντομος σωτηρια og som en Δεκαλογος, idet det omfatter ti Punkter, af hvilke den sidste dog ikke er dogmatisk, men ethisk.

2. Rygh fremlagde til Optagelse i Selskabets trykte „Forhandlinger" en Afhandling af Toldinspecteur C. I. Schive: „Om Forholdet i Middelalderen mellem den norske Mark Sølv og den stedse forringede gangbare Myntmark, samt Værdierne af fremmede Myntsorter, som til forskjellige Tider anføres i Oldbrevene som Betalingsmiddel.. Bearbeidet og udgivet af Bredo Morgenstjerne, Cand. jur.

3. S. Bugge meddeelte et Par Bemerkninger om den af P. A. Munch udgivne Norges Historie, der er forfattet paa Orknøerne og skreven paa Latin.

Den 3die Mai. Almindeligt Møde.

1. Præses meddeelte Aarsberetning.

I Aarets Løb vare af Medlemmer leverede 35 Foredrag eller Afhandlinger (12 i Almindelige Møder, 14 i den phil.-hist. Classe, 9 i den mathematisk-naturvidenskabelige). Desuden 2 Afhandlinger af Ikke-Medlemmer. Antallet af Medlemmer, som havde givet videnskabelige Meddelelser, var 22 (13 af phil.-hist. Classe, 9 af math.-nat.). Udgivet var Forhandlinger for 1874 (20 Ark og 8 Plancher) samt „Norges Fiske af R. Collett", 15 Ark og 3 Plancher). Medlemmernes Antal var for Øieblikket 75, hvoraf 14 udenbyes; døde vare i Aarets Løb 2 Medlemmer (Prof. W. Boeck og Sognepræst E. Sundt), optagne 6 nye Medlemmer.

2. Som nye Medlemmer indvoteredes: Professor Konrad Maurer i München, Prof. Rydin i Upsala, Prof. Madvig i Kjøbenhavn og Landphysicus Blich i Drammen.

3. Caspari gav nogle Meddelelser om et kirkehistorisk Fund, gjort i de seneste Aar i Constantinopel af Bryennios, Metropolit i Serræ, nemlig Opdagelsen af et Haandskrift tilhørende det jerusalemske Patriarchal-Klosters Bibliothek i Constantinopel og indeholdende en Række Skrifter fra de første christelige Aarhundreder,

deriblandt et fuldstændigt Exemplar af de to Breve af Clemens Romanus.

4. Kjerulf fremlagde og forklarede nogle Karter med Silhouet af Norge, fremstillende dets Spaltesystemer samt disses Forhold til Fjorde, Dale, Søers Gab, yderste Næs m. v.

Den 19de Mai. Mathematisk-naturvidenskabelig Classe.

1. Bjerknes meddeelte fortsatte Undersøgelser om Kuglers Pulsation.

2. Faye meddeelte, i Forbindelse med Foredraget i forrige Møde angaaende en tilbagegaaende Strøm i Planternes Saft og Dannelsen af forskjellige Bestanddele i Plantens forskjellige Dele, at den bekjendte. Physiolog og Experimentator Claude Bernard i Paris's Videnskabsakademi har i et Møde i December 1875 udtalt sig om en saadan Strømning med Hensyn til Sukkerdannelsen. I Anledning af de seneste Undersøgelser om denne Gjenstand oplæste han nemlig en Note betitlet: „Remarques critiques sur la théorie de la formation des matières sacharoides dans les végétaux et en particulier dans la betterave“, hvori han erklærer, at man ikke har paa experimentel Vei beviist, at Sukker dannes i Roden af Bladenes Stivelse. Den brugte Methode er ei rigorøs rigtig, og Bernard underkaster det Hele en nøiagtig Kritik, hvorefter han erklærer, at man hverken for Dyrs eller Planters Vedkommende kjender til, hvorledes Sukkersubstants dannes. Physiologien er mangelfuld i dette som i flere Stykker. Experimentalt er det ikke muligt at bevise, hvorledes Glytogensubstantser dannes, og den vegetabilske Physiologie er ei her videre avanceret end den animale.

I forrige Møde havde Prof. Lochmann, i Strid med Fleres Mening og de af Meddeleren gjorte Forsøg, troet at kunne efter Andre antage, at en tilbagegaaende Bevægelse fandt Sted i den Udstrækning, at Stivelsen i Planternes Blade gik ned i deres Rødder; men dette maatte efter Cl. Bernard's Undersøgelser ansees som ganske ubeviist, ja endog ubeviisligt.

3. Lie meddeelte, at hans tidligere Undersøgelser over infinitesimale Transformationer saa at sige umiddelbart førte til væsentlige Simplificationer i den almindelige Theorie for Integration af partielle Differentialligninger af 1ste Orden.

Den 2den Juni. Philosophisk-historisk Classe.

1. J. Storm meddeelte nogle Bemerkninger om det oldnorske Sprogs Udvikling og Forandringer.

2. Caspari refererede nogle Meddelelser fra Pastor Belsheim om den saakaldte Codex aureus i Stockholm og foreviste photographiske Gjengivelser af nogle Sider i. samme.

Den 9de Juni. Mathematisk-naturvidenskabelig Classe.

1. Collett foreviste et nyt Exemplar af den af ham tidligere opstillede abnorme Fiskeart *Sarcotaces arcticus* (se Forhandlingerne ved det 11te skandinaviske Naturforskermøde, Kjøbenhavn 1873, S. 387), ligeledes fra Finmarken. Sammenlignet med det typiske Individ, er det nye ubetydeligt større, men har ganske hiints ydre Bygning. Da han havde Grund til at vente flere Individer fra samme Localitet, vil han, saa snart disse ere indløbne, give en Meddelelse om dette merkelige Dyrs indre Bygning.

Den 22de September. Almindeligt Møde.

1. G. Storm gav en Meddelelse om et Haandskrivt i det kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn fra c. 1640, indeholdende en Norges Beskrivelse af Peder Claussøn.

2. Caspari meddeelte literære Opdagelser og Undersøgelser fra sin sidste Reise:

a) Et Haandskrift fra det 15de Aarhundrede af Augustins sermo CCXIII de symbole paa Universitets-Bibliotheket i Breslau;
b) Ambrosii explanatio symboli i en Cod. sec. VII i S. Gallen;
c) den ældste græske Oversættelse af symbolum apostolicum i ni Codd., de fleste i S. Gallen;
d) af Adamantii dialogus de recta fide s. contra Marcionitas (der fal-

skelig har været tillagt Origenes) en hidtil ukjendt latinsk Oversættelse af Rufinus i Bibliotheket i Schlettstadt i Elsass.

e) paa Universitets-Bibliotheket i Utrecht et Haandskrift: Psalterium Ultrajectinum, der blandt Andet indeholder Athanasianum samt Apostolicum i dets nuværende Skikkelse. I samme Codex er et Par Brudstykker af Evangelier, hvis Uncialskrift nøiagtigt ligner Codex aureus i Stockholm. (Undersøgelse af Haandskriftet).

f) i Leyden: α) en Afhandling „de in præpositione explanatio (nemlig angaaende den bibelske Sprogbrug), fra den carolinske Tid, β) en Tale til germaniske Hedninger, der vare faldne tilbage til Hedenskabet, hvori interessante Meddelelser om hedenske Skikke.

3. C. Boeck fremlagde Tegninger af mikroskopiske Organismer og gav en Udvikling angaaende disse elementære Livsformer.

Den 6te Oktober. Philosophisk-historisk Classe.

Schjøtt meddeelte nogle Fortolkningsforslag til Æschylos.

Den 20de Oktober. Mathematisk-naturvidenskabelig Classe.

Faye fremsatte nogle historiske Bemerkninger om Flammens Væsen.

Som et ganske merkeligt Beviis paa den Interesse og det Arbeide, der i vor Tid kommer tilsyne, hvor Videnskaben berøres, skal jeg tillade mig at anføre følgende Redegjørelse angaaende et blot og bart Prioritetsspørgsmaal:

I det franske Videnskabernes Selskabs Møde i Begyndelsen af December 1875 oplæstes et Brev fra en Hr. Calli Burcès i Constantinopel angaaende Prioriteten af at have defineret „Flammens Væsen“, som Professor Chevreul i et tidligere Møde — ifølge en lærd Afhandling af Prof. Melsens i Bryssel over van Helmont — havde tilskrevet Artephius, en arabisk Alchemist i det 12te Aarhundrede.

Burcès viser med nøiagtige Citater, at det Experiment — at tænde et nys udslukket Lys med et andet alene ved den udstrømmende Gas eller i Afstand — tilhører Galen og endnu tidligere

med Tydelighed findes anført af Aristoteles i hans Bog om Meteorologien. Aristoteles's Forklaring er omtrent den samme som den, v. Helmont giver, sc. „Flamma est fumus accensus“, formuleret af Newton (som Priestley antog for Opdageren) saaledes: „Annon flamma vapor est, fumus sive exhalatio candefacta, hoc est calefacta usqve eo ut lumen emittat.“ Davy sagde „Flame is gaseous matter heated so highly as to he luminous.“

Aristoteles skal saaledes være den første, som har givet en nøiagtig Definition af Flammen og viist Experimentet, og den nyere Physik, siger Beretteren i Academiet, har hidtil ikke givet nogen tydeligere Forklaring.

Mig synes det underligt, at Ophedelse af Gasen sættes som en nødvendig Betingelse; thi almindelig kold Vandstof-Gas til Ex. om Vinteren i et Døbereiner's Fyrtøi tænder jo dog saa øieblikkelig, efterat den først, skjønt kold, har gjort Platinasvampen glødende, at der vanskelig kan blive Tale om nogen Ophedning i Lighed med Røgen fra et lige udslukket Lys. Svampen lyser ogsaa strax. Vandstof er saaledes inflammabel ifølge sin Natur som Gas, medens Heden kommer strax, den er tændt.

A. Pihl yttrede, at den Maade, hvorpaa Vandstofgasen tændes i et Døbereiner's Fyrtøi, formeentlig ikke stod i Modsigelse med den givne Definition. Platinasvampen bringes til Glødning ved den i samme condenserede Gas, og derpaa opvarmes Strømmen af Vandstof og tændes. Er Platinasvampen ikke stærkt glødende, vil Gasen neppe tændes.

Faye bemerkede, at i almindelig Lysgas er Forklaringen tilsyneladende mere paatagelig, da de i samme stedfindende fine Kulpartikler hurtigt tændes og lyse.

Den 3die November. Almindeligt Møde.

1. Der fremlagdes en numismatisk Afhandling af Cand. jur. B. Morgenstjerne, der besluttedes oversendt Prof. Holmboe til Betænkning.

2. Y. Nielsen meddeelte endeel historiske Oplysninger, hentede fra Bergenfarernes Collegiers Archiver i Lübeck og Bremen.

3. Caspari holdt et Foredrag om Arianismen i Staden Rom i det 5te og 6te Aarhundrede og henledede Opmerksomheden paa to Skrifter af arianske Gother, udgivne af Angelo Mai, nemlig Fragmenter af en Commentar til Lucas og Fragmenter af arianske Sermones.

4. Collett gav en Meddelelse om et Par transparente Fiskearter: *Latrunculus pellucidus s. Stuwitzii* og *Crystallogobius Nilssonii.*

Den 17de November. Philosophisk-historisk Classe.

1. Rygh foredrog en Meddelelse om to i Løbet af det sidste Aar til Universitetets Oldsagsamling indkomne Gravfund fra Vikingetiden, i hvilke foruden andre Oldsager ogsaa fandtes Mynter.

2. Caspari meddeelte nogle Bemerkninger til Maleachi 2,2.

Den 1ste December. Mathematisk-naturvidenskabelig Classe.

1. Formanden fremlagde en til Bestyrelsen fra Corpslæge Arbo i Drammen sendt Skrivelse angaaende Undersøgelser over Haar, Øine og Hudfarve hos Landets Befolkning, med dens Anmodning om Classens Betænkning.

Efter en Discussion, hvori deeltoge de Herrer Lochmann, Faye, O. J. Broch, Monrad og C. Pihl, enedes man om at afgive en Erklæring gaaende ud paa, at man erkjendte, at deslige Undersøgelser vilde give meget nyttige og interessante Resultater, naar de udførtes med fornøden Nøiagtighed og i en større Udstrækning end den i Corpslæge Arbos Skrivelse angivne. Paa samme Tid blev det bemerket, at en Undersøgelse af den Beskaffenhed vilde medføre stort Arbeide og sandsynligvis ikke ubetydelige Omkostninger.

2. Formanden fremlagde en Skrivelse fra Secretairen i det kgl. Norske Videnskabers Selskab i Throndhjem, hvorved oversendes en af DHrr. Weyprecht og Wilczek stedfunden Henvendelse til Præses i Videnskabsselskabet i Christiania, der ved en Navneforvexling er benævnt Essendrop, angaaende Oprettelse af meteorologisk-magnetiske Stationer til Undersøgelse af Polaregnene.

Denne Henvendelse har Selskabets Bestyrelse oversendt Classen til Betænkning. Resultatet af de herom førte Forhandlinger blev, at man anmodede Professor Mohn om at forene sig med to Medlemmer til en Commitee, i den Hensigt at afgive et motiveret Forslag angaaende Sagens Fremme til Selskabets Bestyrelse.

Den 15de December. Almindeligt Møde.

1. Der foretoges Valg paa Embedsmænd:

Til Vice-Præses valgtes S. Bugge.

Til Secretair Monrad.

Til Vice-Formand i den philosophisk-historiske Classe: Rygh.

Til Secretair i samme Classe: J. P. Broch.

Til Vice-Formand i den mathematisk-naturvidenskabelige Classe: Faye.

Til Secretair i samme Classe: Hiortdal.

2. Som nyt Medlem indvalgtes Stipendiat, Cand. mag. L. B. Stenersen.

3. Bjerknes holdt et af Experimenter ledsaget Foredrag om Kuglers progressive og periodiske Bevægelser i et inconpressibelt Fluidum.

4. Rygh meddeelte archæologiske Bidrag til Folkemængdens Bestemmelse i Norge i den hedenske Tid. Af Gravfundenes relative Hyppighed synes at kunne sluttes, at Indlands-Bygderne have været forholdsviis mere befolkede i den yngre, end i den ældre Jernalder. Rimeligvis er Agerbrug og Fædrivt gaaet betydeligt frem.

5. Collett foreviste et Par Exemplarer af en af ham i Juli d. A. i Finmarken funden Sylvia: *Phylloscopus borealis*, Blasius. Denne Art, der tidligere ikke var bekjendt for Skandinavien, fandtes rugende paa flere Steder saavel i Vest- som i Øst-Finmarken.

Gaver til Selskabets Bibliothek i 1876.

Die Fortschritte der Physik, dargestellt von der physikalischen Gesellschaft zu Berlin. XXVI, 1. 2. XXVII, 1.

Reale istituto Lombardo discienze e lettere. Rendiconti. Serie II. Vol. V, 9—17. VII, 17—20. VIII, 1—20.

M. L. Sylow, théorèmes sur les groupes de substitutions.

L. Kronecker, über Schaaren von quadratischen Formen.

—, über Schaaren von quadratischen und bilinearen Formen.

—, über die congruenten Transformationen der bilinearen Formen.

Mémoires de l'académie des sciences, belles-lettres et arts de Lyon. Classe des lettres; XV. — Classe des sciences; XX.

Memorie del reale istituto Lombardo di scienze e lettere. Classe di lettere e scienze morali e politiche; XII, 3. XIII, 2. — Classe di scienze matematiche e naturali; XII, 5. XIII, 2.

Anales del instituto y observatorio de marina de San Fernando. Seccion 2ª. Observaciones meteorológicas. Año 1874.

Edlund, meteorologiska iakttagelser i Sverige. Bd. 12—15. (1870—73).

Kgl. svenska Vetenskaps-Akademiens handlingar. Ny följd. XII. Med Bihang I, 2. II, 1. 2.

Kgl. svenska fregatten Eugenies resa omkring jorden. Fysik III.

Voyage autour du monde sur la frégate Suédoise l'Eugénie. Physique III.

Kgl. svenska Vetenskaps-Akademien. Mai 1872, 73, 74, 75. (Fortegnelse over Medlemmerne).

Öfversigt af Kgl. Vetenskaps-Akademiens förhandlingar. Årg. 30. 31.

Lefnadsteckningar öfver kgl. svenska Vetenskaps-Akademiens efter år 1854 aflidna ledamöter. I, 3.

L. de Geer, minnesteckning öfver Hans Järta.

A. N. Neustrojev, Istoritsheskoje Rozyskanie o Russkikh povremennykh izdaniakh i sbornikakh za 1703—1802 (ɔ: Historisk Undersøgelse om de Russiske Tidsskrifter og Samlinger fra 1703—1802. St. Petersburg 1875).

Bulletin of the united states geological and geographical survey of the territories. No. 5. 6. Second series. — Vol. II, No. 1.

Siebenunddreissigster Bericht über den Stand und das Wirken des historischen Vereins für Oberfranken in Bamberg im Jahre 1874.

A. Lorange, Samlingen af Norske Oldsager i Bergens Museum. Bergen 1876.

Sitzungsberichte der Gesellschaft naturforschender Freunde zu Berlin. Jahrg. 1875.

Bulletin de la société des amis des sciences naturelles de Rouen. 2e série. 1875, 1. 2. 1876, 1.

Mémoires de la société des sciences physiques et naturelles de Bordeaux. 2e série, I, 2.

Société des sciences physiques et naturelles de Bordeaux. Extrait des procès-verbaux des séances. Année 1874—75, pag. I—XXVIII; Bulletin, p. IX—XXII. — Année 1875—76, Bulletin p. XIII—XXVIII.

Department of the interior. U. S. geological and geographical survey of the territories. Miscellaneous publications. No. 5. Washington 1875.

Fr. Orsoni, ricerche elettro-dinamiche sulle rotazioni paleogeniche assiali ed equatoriali dei declinatori e degl'inclinatori centrifughi e centripeti a punte magnetiche e diamagnetiche. Noto (Sicilia) 1876.

Annual report of the trustees of the museum of comparative zoölogy at Harvard college, in Cambridge, Mass., for 1875. Boston 1876.

Proceedings of the literary and philosophical society of Liverpool during the sixty-fourth session, 1874—75. No. XXIX.

Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde, utg. door het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. XXI, 3—6. XXII, 1—6. XXIII, 1.

Notulen van de algemeene en Bestuurs-Vergaderingen van het Bat. Gen. v. K. en W. XII, 1—4. XIII, 1—2.

Verhandelingen van het Bat. Gen. v. K. en W. XXXVII. XXXVIII.

Bulletin de la société des sciences naturelles de Neuchatel. X, 2.

Dr. Elliot Coues, an account of the various publications relating to the travels of Lewis and Clarke. Washington 1876.

Annales de la société Malacologique de Belgique. IX, 1.

Procès-verbaux des séances de la soc. Mal. de Belg. Année 1875.

Archives du Musée Teyler. IV, 1. Harlem 1876.

Memorie dell' accademia delle scienze dell' Istituto di Bologna. Ser. 3. V, 1—4. VI, 1—4.

Rendiconto delle sessioni dell' accademia delle scienze dell' Istituto di Bologna. Anno accademico 1874—75. 1875—76.

Lunds Universitets årsskrift. 1874.

Lunds Universitets-Biblioteks Accessions-Katalog. 1875.

Det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Skrifter, femte Række. Naturvidenskabelig og mathematisk Afdeling. XI, 2. XII, 2.

Videnskabelige Meddelelser fra den naturhistoriske Forening i Kjøbenhavn for Aaret 1875.

W. H. Dall, harbors of Alaska and the tides and currents in their vicinity.

—, report of geographical and hydrographical explorations on the coast of Alaska.

—, report on Mt. St. Elias.

Kgl. Svenska Vetenskaps-Akademiens handlingar. Ny följd. Bd. 11. Med Atlas.

Bihang till kgl. Sv. Vet.-Akad.s handlingar. III, 1.

Öfversigt af kgl. Vet.-Akad.s förhandlingar. 32. årg.

Natuurkundige Verhandelingen der Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen. 3de Verz. II, 5.

Archives Néerlandaises des sciences exactes et naturelles, publiées par la société des sciences à Harlem. X, 4. 5. XI, 1.

A. Blytt, Norges Flora eller Beskrivelse af de i Norge vildtvoxende Karplanter. 3die Del. Christiania 1876.

Det kgl. Norske Videnskabers Selskabs Skrifter i det 19de Aarhundrede. VIII, 3.

Fortegnelse over den Tilvæxt, som det kgl. Norske Videnskabers Selskabs Bibliothek har faaet i Aaret 1875.

Proceedings of the Belfast natural history and philosophical society for the session 1874—75.

Proceedings of the California academy of sciences. V, 3.

Proceedings of the Dublin University biological association. I, 1.

Archivos do museu nacional do Rio de Janeiro. I, 1.

Transactions of the Connecticut academy of arts and sciences. III, 1.

Indbydelsesskrift til den offentlige Examen i Juni og Juli 1876 ved Molde Latingymnasium og Middelskole.

Secretaria d'estado dos negocios da marina e ultramar. Commissao central permanente de geographia. Constituiçao e regulamento geral. Lisboa 1876. 2 Expl.

Nova acta regiae societatis scientiarum Upsalensis. Ser. 3. X, 1.

Bulletin météorologique mensuel de l'observatoire de l'université d'Upsal. Vol. VII. 1875.

Bidrag till Sveriges officiela statistik. Helso- och sjukvården. Öfverstyrelsen öfver hospitalen Berättelse för år 1874.

Preisschriften gekrönt und herausgegeben von der Fürstlich Jablonowski'schen Gesellschaft zu Leipzig. XIX. XX.

Fünfzehnter Bericht der Oberhessischen Gesellschaft für Natur- und Heilkunde. Giessen 1876.

D. Tommàsi, les bateaux hémi-plongêurs. Nouveau type de construction navale. Paris 1876.

Oversigt over det kgl. Danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger. 1875, No. 2. 3. 1876, No. 1.

Bulletin of the Museum of comparative zoölogy, at Harvard college, Cambridge, Mass. III, 11—16.

Videnskabs-Selskabets

Medlemmer

1876.

Selskabets Beskytter:

HANS MAJESTÆT KONGEN.

Selskabets Embedsmænd i Aaret 1876.

Præses: Professor O. Rygh.
Vice-Præses: Professor C. Boeck.
Secretair: Professor M. J. Monrad.

Embedsmænd i den philosophisk-historiske Classe.

Formand: Professor S. Bugge.
Vice-Formand: Professor C. P. Caspari.
Secretair: Professor J. P. Broch.

Embedsmænd i den mathematisk-naturvidenskabelige Classe.

Formand: Professor Faye.
Vice-Formand: Professor H. Mohn.
Secretair: Professor Guldberg.

Selskabets Medlemmer ved Udgangen af Aaret 1876.

Arndtsen, A., Directeur.
Aschehoug, T., Professor.
Aubert, L., Professor.
Aubert, L., jun., Professor.
Bachke, O. A., Assessor.
*Barth, J. B., Forstmester.
Birkeland, M. Rigsarkivar.
Bjerknes, C., Professor.
Blich, T. L. C. F. Landphysikus.
Blytt, A., Conservator.
Boeck, C., Professor.
Brandt, F., Professor.
Broch, J. P., Professor.
Broch, L. M. B., Oberstlieutenant.
Broch, O. J., Professor.
Bugge, F. W., Professor.
Bugge, S., Professor.
Caspari, C. P., Professor.
Collett, R., Conservator.
Daa, L. K., Professor.
Daae, L., Professor.
Dahl, L., Medicinal-Directeur.
*Dahll, T., Geschworner.
*Danielsen, D., Overlæge.
Esmark, L., Professor.
Faye, F., Professor.
Fearnley, C. Professor.
*Forbes, D. Geognost.
Friis, J. A., Professor.
Fritzner, J., Provst.

Guldberg, A. S., Dr. philos.
Guldberg, C. M., Professor.
Hallager, F., Høiesteretsassessor.
Heiberg, H., Professor.
Hiortdahl, Th., Professor.
Holmboe, C. A., Professor.
Huitfeldt, H. J., Archiv-Fuldmægtig.
Hvoslef, H., Dr., Apotheker.
Hørbye, J., Forstmester.
Johnson, G., Professor.
Kjær, A., Bureaufchef.
Kjerulf, Th., Professor.
Koren, J., Conservator.
Ingstad, M. P., Professor.
Lie, S., Professor.
Lieblein, J., Professor.
Lochmann, F., Professor.
Lyng, G. V., Professor.
Løkke, J., Overlærer.
*Madvig, Professor.
*Maurer, K., Professor.
Mejdell, N., Bergmester.
Mohn, H., Professor.
Monrad, M. J., Professor.
Munch, A., Professor.
Munthe, G., Capitain.
Müller, J. W., Professor.
Münster, E. B., Professor.
Nicolaysen, J., Professor.
Nielsen, Y., Archiv-Assistent.
Nissen, R. T., Statsraad.
Norman, J., Forstmester.
Odén, J., Adjunkt.
Pihl, C. A., Jernbane-Direkteur.
Pihl, O., Directeur.
Platou, C., const. Generalauditeur.
Printz, H. C., Districtslæge.
Rasch, H., Professor.
*Rydin, Professor.
Rygh, O., Professor.
Sandberg, O. Directeur.
Sars, G. O., Professor.
Sars, J, E., Professor.
*Schive, C., Toldinspecteur.
Schjøtt, P. O., Professor.
Schnitler, D., Capitain.
Schübeler, F. C., Professor.
Sexe, S., Professor.
*Sommerfeldt, Chr., Provst.
Stang, F., Statsminister.
Stenersen, L. B., Universitets-Stipendiat.
Storm, G., Dr. philos.
Storm, J., Professor.
*Sylow, L., Overlærer.
Unger, C. R., Professor.
Vibe, F., Rector.
Voss, J., Professor.
Waage, P., Professor.
Winge, E., Professor.

De med * betegnede ere Udenbyesboende.

Trykfeil og Rettelser i No. I.

Side 4, nederste Linie. Kr. 0,0151, l. Kr 0, 105.
- 16, Forholdstallet 1: 3 efter Aaret 1309 rykkes ned til Aaret 1314.
- 16, 5te Linie f. n. 8 Ørtuger Smør, l. Mark til 8 Ørtuger Smør.
- 19, Noterne 7de L. f. n. 2319, l. 1319.
- 22, 10de L. f. o. 1 Bergen, l. i Bergen.
- 25, Noten 1ste L. f. o. a den norske Mark., l. af den norske Mark.
- 35, 3die L f. o. 254. 968., l. 154. 962.
- 46, 2den L. f. n. Bruttomarken. Sterlingssølv. l. Bruttomarken Sterlingssølv.
- 47, 3die L. f. o. tag af den den flere Myntmark, l. tag af den flere Myntmark.
- 55 7de L f o. 192 Penninge paa Marken', l. 192 Penninge paa Marken.[3]
- - Noterne 10de L. f. n. 735.059 Æs., l. 735.0259 Æs.

